

Vår andes stämman – och andras

Kulturpolitik och internationalisering

SOU
1994:35

Betänkande avgivet av Internationella kulturutredningen

Ref KB Occ SOW

Statens offentliga utredningar
1994:35
Kulturdepartementet

Vår andes stämma – och andras

Kulturpolitik och internationalisering

Betänkande avgivet av Internationella kulturutredningen
Stockholm 1994

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och DsDs svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Omslagsbilden från Uppsala Universitetsbibliotek

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1994

ISBN 91-38-13598-1
ISSN 0375-250X

Till Statsrådet och chefen för Kulturdepartementet

Genom beslut den 13 maj 1993 bemyndigade regeringen chefen för Kulturdepartementet, statsrådet Birgit Friggebo, att tillkalla en kommitté med uppgift att göra en samlad bedömning av vilka följder som den ökade internationaliseringen, främst Europaintegrationen kan medföra inom kulturpolitiken.

Med stöd av regeringens bemyndigande förordnade departementschefen den 26 maj 1993 som ordförande universitetsrektorn, professor Stig Strömholm, som ledamöter förordnades samma dag organisationssekreteraren, fil. dr Ann Mari Engel (v), riksdagsledamoten Rose-Marie Frebran (kds), länsbibliotekschefen Margareta Mörck (fp), riksdagsledamoten Berit Oscarsson (s), och riksdagsledamoten Birgitta Wistrand (m). Direktör Göran Löfdahl förordnades den 15 juni 1993 och byråchef Sonja Martinson Uppman förordnades den 18 juni som sakkunniga.

Till sekreterare förordnades den 16 juni 1993 departementssekreteraren Ancers Falk och den 13 september 1993 som biträdande sekreterare fil. kand. Marika Romanus.

Kommittén har antagit namnet "Internationella kulturutredningen".

Härmed överlämnar kommittén betänkandet "Vår andes stämma – och andras" Internationalisering och Kulturpolitik.

Utredningens uppdrag är därmed slutfört.

Stockholm den 28 februari 1994

Stig Strömholm

Ann Mari Engel Rose-Marie Frebran Margareta Mörck

Berit Oscarsson Birgitta Wistrand

/Anders Falk

Innehåll

1	Sammanfattning	9
	Summary	13
2	Svenskt kulturinnehåll i ett internationellt perspektiv	17
	Exkurs "Nordisk kulturidentitet – myter och realiteter"	19
3	Sveriges internationella kulturella samarbete	35
3.1	Bakgrund	35
3.2	Internationellt samarbete	38
3.3	Europeiskt samarbete	39
3.4	Nordiskt samarbete	52
3.5	Bilateralt samarbete	55
3.6	Kommitténs överväganden och förslag	56
4	Konstnärligt yrkesverksamma	59
4.1	Inledning	59
4.2	Konstnärernas antal och arbetsituation	60
4.3	Stöd och bidrag till konstnärligt yrkesverksamma	61
4.4	Statliga stödformer i förhållande till EES-avtalet och EU:s regelverk	67
4.5	Arbetsmiljö och arbetsrätt i EES och EU	68
4.6	Nya krav och möjligheter genom den fria rörligheten	69
4.7	Kommitténs överväganden och förslag	71
5	Kulturmyndigheter, arrangörer och andra förmedlare	73
5.1	Inledning	73
5.2	Statliga insatser för internationellt kulturutbyte	73
5.3	Regional fördelning av det internationella kulturutbytet	90
5.4	Artistförmedling i Sverige	93
5.5	Skattefrågor	96
5.6	Slutsatser	99

6	Kulturens områden	101
6.1	Inledning	101
6.2	Musik	102
6.3	Teater och dans	116
6.4	Bild, form och utställningar	131
6.5	Film	146
6.6	Litteratur	156
6.7	TV och radio	169
6.8	Kommitténs överväganden och förslag	171
7	Upphovsrätt och kulturell utveckling, Henry Olsson	175
7.1	Det upphovsrättsliga regelsystemet	175
7.2	De rättspolitiska skälen för det upphovs- rättsliga skyddet	182
7.3	Upphovsrättssystemets betydelse i dagens samhälle	185
7.4	Den internationella utvecklingen på upphovsrättsområdet	186
7.5	Upphovsrätt och kulturpolitik	191
8	Kulturturism	195
8.1	Bakgrund	195
8.2	Pågående projekt/ Försöksverksamhet	202
8.3	Kommitténs överväganden och förslag	204
Bilaga 1	Utredningens direktiv	215
Bilaga 2	Europeiska insatser för den audiovisuella industrin – Karl-Gunnar Lidström	219
Bilaga 3	Kulturprogram inom EU	233
Bilaga 4	Referat från paneldebatt, Besöksforum, 1993-11-25	239
Bilaga 5	Redigerad Utvecklingsplan för besöksnäringen i Vallonbruksområdet	251
Bilaga 6	Särskilt yttrande av Birgitta Wistrand	255
Bilaga 7	Särskilt yttrande av Berit Oscarsson	257

1 Sammanfattning

Det har alltid funnits ett internationellt kulturellt samarbete. Kulturen är internationell. Ett internationellt perspektiv på kulturpolitiken är därför inte nytt. Det finns dock särskild anledning att idag diskutera ett internationellt perspektiv på kulturpolitiken. Ett motiv är att inom det nordiska samarbetet kulturen tillerkänts särskild betydelse bl.a. därför att kultursamarbetet varit betydelsefullt och framgångsrikt. Ett annat motiv är den europeiska integration som pågår och där kulturen tas upp i en artikel i Maastrichtfördraget. I EG:s tidigare fördrag fanns inget stadgande om kulturen. I FN:s och UNESCO:s verksamhet inom ramen för det pågående kulturårtiondet pågår arbetet inom Kommissionen för Kultur och Utveckling. Dessa motiv kan sägas vara av mer formell karaktär. De rör staters samverkan. De visar dock samtliga på att betydelsen av det kulturella området i internationellt samarbete förstärks.

Kommittén har sett som en av sina uppgifter att ge underlag för det pågående arbetet i Kulturutredningen (Ku 1993:03). En framtida kulturpolitik måste på ett helt annat sätt än den som beslutades 1974 även behandla internationella aspekter. En förutsättning för den nya internationella kulturen, i form av film, fonogram och TV-program är att den kan exporteras.

Det svenska samhället har under de senaste decennierna förändrats i mångkulturell riktning. Var tionde person som bor i Sverige har en annan kulturell bakgrund än den svenska. Samtidigt har det kulturella utbudet förblivit relativt oförändrat och endast undantagsvis ges invandrades erfarenheter på detta område särskilt beaktande.

Kommitténs genomgång visar att engelskt språk och anglo-amerikanska miljöer har en mycket kraftig dominans. Inte minst gäller detta för film, TV-program och musik, dvs. de kulturformer som attraherar ungdomar.

Kommittén redogör för de former av internationellt kulturellt samarbete som idag finns på statlig nivå och stödformer till gagn för konstnärer och artister. Institutioners, organisationers och myndig-

heters internationella kontakter redovisas. I en redovisning av detta slag kan inte allt samarbete tas upp, likväl framgår både bredden och omfattningen av kontakterna. Det bör dock betonas att en mycket stor del av det kulturella samarbetet sker utan stöd från offentliga källor. Likväl vill utredningen föreslå en ökning av de statliga insatserna

Kommittén betonar betydelsen av att svensk publik kan ta del av kulturyttringar från andra länder. Ett utbrett och vidgat kulturutbyte ger möjlighet till ökad kunskap om andra kulturers tradition och samhällsstruktur. Ett fördjupat europeiskt samarbete förutsätter vilja till förståelse och hänsyn till andra perspektiv och uttryckssätt. Det är av största vikt att de ökade formella möjligheterna till ett vidgat kultursamarbete motsvaras av ökade ekonomiska möjligheter. Kommittén föreslår därför att statsmakterna till fullo fastslår betydelsen av ett internationellt kulturutbyte och att kulturmyndigheterna tillföres extra medel för detta ändamål.

Kommitténs betänkande inleds med ett kapitel om svenskt kulturinnehåll i ett internationellt perspektiv. Till kapitlet är som exkurs fogat ett föredrag av kommitténs ordförande om "Nordisk kulturidentitet – myter och realiteter". Här betonas det specifikt svenska, bl.a. påpekas att folkliga, icke-lärda och icke-aristokratiska kulturyttringar här har nått en erkänd ställning vid sidan av den akademiska högkulturen.

I därefter följande kapitel redogörs för det statliga internationella samarbetet inom kulturområdet. Kommittén föreslår att Sverige tillsammans med övriga EFTA-länder, inom ramen för gällande EES-avtal, inleder förhandlingar med EU om möjligheten att tillhöra EU:s kulturprogram. Kostnaden för en sådan anslutning kan uppskattas till ca 6 miljoner kronor. Bedömningar från dansk sida visar att man där anser att fördelarna av medverkan i EU:s kulturprogram uppväger eventuella nackdelar.

I kommitténs redovisning av situationen för dagens konstnärligt yrkesverksamma, för kulturmyndigheter, arrangörer och andra förmedlare, framkommer att beslut har fattats om särskilda satsningar i vissa delar av världen. Kommittén finner det tillfredställande att kulturutbytet med Öst- och Centraleuropa samt u-länderna har förstärkts och utvecklats under de senare åren med hjälp av Svenska institutets särskilda anslag för detta ändamål. Kommittén har dock noterat att resurserna för övriga världen har försvagats. I en tid av

fördjupat europeiskt samarbete är det av stor betydelse att resurserna för kulturutbyte i Västeuropa inte vidare urholkas utan snarare förstärks. Kommittén anser därför att detta område bör ges hög prioritet i framtiden.

I denna del av sitt arbete har kommittén också funnit att skattefrågorna avseende inkomstskatt vid internationella gästspel i Sverige bör ses över, eftersom dagens situation på olika sätt kan missgynna såväl enskilda artister som arrangörer av gästspel i Sverige.

Kommittén har gjort en genomgång av de olika konstområdena. Syftet har varit att översiktligt redovisa de olika internationella konakterna inom skilda områden. Genomgången visar att de författningar som reglerar svenska myndigheters verksamhet i mycket stor utsträckning anpassats till de regelverk som gäller för EU. I anslutning till detta understryks vikten av att det nordiska samarbetet förstärks och utvecklas.

Kommittén har funnit att den övervägande delen av skönlitteratur som översatts till svenska är ursprungligen skriven på engelska. Även på andra kulturområden, främst film och TV-program, märks ett tydligt anglo-amerikanskt inflytande. Kommittén föreslår därför att ett försök med "positiv diskriminering" införs med innebörd att 75 % av stödet för utgivning av skönlitteratur i översättning används för litteratur skriven på annat språk än engelska.

Kulturrådet har i en skrivelse till Kulturutredningen (1993:03) föreslagit att ett beredningsorgan på myndighetsnivå inrättas för att bl.a. ge statsmakterna ett tillräckligt och tillförlitligt underlag för beslut inom ramen för en sammanhållen kultur- och mediepolitik. Kommittén stöder detta förslag. I denna del presenteras också en intressant idé om vidare spridning i TV-kabelnät av vissa värdefulla programkanaler från brittiska, franska och tyska TV-organisationer. Kommittén har inte haft möjlighet att tränga in djupare i förslaget. Detta utvecklas i ett särskilt yttrande av ledamoten Birgitta Wistrand.

Genomgången av de olika kulturområdena, som bygger på material från olika institutioner, organisationer och myndigheter, visar att man i många fall har svårt att särredovisa den internationella delen av verksamheten, eftersom den så väl integrerats i övrig verksamhet. Detta skall ses som ett tecken på att internationellt samarbete blivit en naturlig del av arbetet.

Hovrättsrådet Henry Olsson, sakkunnig i Justitiedepartementet, har för kommitténs räkning skrivit ett kapitel avseende upphovsrätt och kulturell utveckling.

I kommitténs direktiv ingick att utvärdera om kulturen tas till vara för att göra det attraktivt att resa i och till Sverige. Frågor om kultur-turism har diskuterats under en längre period, men svenska erfarenheter saknas. Kulturen används för att förmå turister att resa till Sverige, men det som framför allt lockar turister till Sverige är den svenska naturen.

I syfte att få svenska erfarenheter av en större och sammanhållen satsning på kulturturism föreslås att ett flerårigt regionalt projekt kring Vallonbruken i Uppland och närliggande verksamheter t.ex. Ekomuseum Bergslagen inleds. I ett särskilt yttrande av ledamoten Berit Oscarsson refereras till socialdemokratiska partimotioner i Riksdagen med förslag att möjligheterna för att stifta en fond för särskilt värdefulla kulturmiljöer utreds.

Karl-Gunnar Lidström, direktör vid Eureka Audiovisuell har för kommitténs räkning skrivit om "Europeiska insatser för den audiovisuella industrin", bilaga 2. De förslag som där presenteras är författarens och kommittén har ej tagit ställning till dem.

Summary

There has always been international cultural co-operation. Culture is international. An international perspective on cultural policy is, therefore, not new. There are, however, special reasons to discuss an international perspective on cultural policy today. One reason is that within the scope of Nordic collaboration, culture has been assigned special importance, among other things because cultural co-operation has been significant and successful. Another reason is the ongoing European integration, where culture is included in an article of the Maastricht treaty. In the EEC's earlier treaties there were no provisions concerning culture. In the UN's and UNESCO's activities as part of the current World Decade for Cultural Development, work is being done by the World Commission on Culture and Development. These reasons may be said to be of a more formal character. They concern the co-operation among states. They all show, however, that the significance of the cultural area in international co-operation is being strengthened.

The International Cultural Commission has seen it as one of its tasks to provide material for the current work of another Government Commission which has the task of revising cultural policy in general. Future cultural policy must pay attention to international aspects in a way quite different from that determined in 1974 when the Swedish Parliament and Government laid down the principles for public promotion of culture. A condition for the new international culture, in the form of film, phonogram and television programmes, is that it can be exported.

Swedish society has become more multicultural in recent decades. One out of ten persons living in Sweden has a cultural background other than Swedish. At the same time the range of culture on offer has remained relatively unchanged and only by way of exception are immigrants' experiences in this area taken into consideration.

The commission's inquiry shows that the English language and Anglo-American environments have a powerful dominance. This is

true not least of films, television programmes and music, i.e. the forms of culture which particularly attract young people.

The commission describes the forms of international cultural co-operation which exist at present at government level and the forms of support for artists. The international contacts of institutions, organizations and government agencies are described. In a report of this type not all co-operation can be mentioned, nevertheless the breadth and extent of the contacts are shown. It should, however, be emphasized that a very large proportion of cultural co-operation takes place without any support from public sources. Nevertheless, the commission wishes to propose some increase in state contributions.

The commission stresses the importance of the fact that the Swedish public has access to cultural expressions from other countries. A wide and extended cultural exchange makes it possible to increase knowledge of the traditions and social structures of other cultures. Deeper European co-operation requires the willingness to understand and give consideration to other perspectives and methods of expression. It is of the utmost importance that the increased formal possibilities of broader cultural co-operation are matched by increased financial possibilities. The commission therefore proposes that the government fully establishes the importance of international cultural exchange and that the cultural authorities are provided with extra funds for this purpose.

The commission's report opens with a chapter on Swedish cultural content from an international perspective. As an excursus a lecture by the chairman of the committee on "The Nordic Cultural Identity - Myths and Reality" has been appended to the chapter. In this the emphasis is on the specifically Swedish, it is, for example, pointed out that the popular unlearned and unaristocratic cultural expressions have achieved a broadly recognized position alongside aristocratic and academic high culture.

In the following chapter an account is given of the state's international co-operation in the cultural field. The commission proposes that Sweden, together with other EFTA countries, within the scope of the EEA agreement, initiates negotiations with the EU concerning the possibility of joining the EU's cultural programme. The cost of such an affiliation may be estimated as being about SEK 6 million. Assessment by the Danish authorities shows that they consider that the ad-

vantages of participating in the EU's cultural programme outweigh any disadvantages.

The commission's account of the situation for those working in artistic occupations today, for public agencies engaged in culture, organizers and other intermediaries shows that decisions have been made regarding special efforts at co-operation with Eastern and Central Europe and developing countries. At the same time, state resources for cultural exchange with the rest of the world, mainly Western Europe and North America, have been eroded. The commission therefore believes that this area should be given high priority in the future. In this part of its work the commission also found that tax questions regarding income tax for international guest performances in Sweden should be reviewed, since the situation today can penalize in various ways both individual artists and arrangers of guest performances in Sweden.

The commission has examined the artistic areas concerned. The purpose was to give a general account of the various international contacts in different areas. This inquiry shows that the legislation which governs Swedish authorities' activities has to a great extent been adapted to the regulations applicable in the EU. In this connection the importance of strengthening and developing Nordic co-operation is emphasized.

The commission has found that a majority of the works of fiction which are translated into Swedish were originally written in English. Even in other areas of culture, mainly films and television programmes, a clear Anglo-American influence can be noticed. The commission therefore proposes that an attempt at "positive discrimination" be started so that 75 % of subsidies for publishing translated fiction is to be used for literature written in languages other than English.

The Swedish Council for Cultural Affairs in a letter to the Government Commission which has the task of revising the Cultural Policy in general has proposed that a public agency at government level be set up in order to provide the government with a sufficient and reliable basis for decisions within the scope of a cohesive cultural and media policy. The commission supports this proposal. In this section there is also an interesting idea as to relying further in television cable networks certain valuable programme channels from British, French and German television organizations. The committee has not

had the opportunity to look into this proposal in more detail. This is enlarged on in a special statement by the committee member Birgitta Wistrand.

The examination of the various cultural areas which is based on material from institutions, organizations and authorities, shows that in many cases it is difficult to separate the international part of the activities from the rest, since it has been so well integrated with other activities. This should be seen as a sign that international co-operation has become a natural part of the work.

Judge of Appeal Henry Olsson, special adviser in the Ministry of Justice, has written a chapter on copyright and cultural development for the commission.

The commission's terms of reference included evaluating whether culture is used for making it attractive to travel in and to Sweden. Questions concerning cultural tourism have been under discussion for some time, but Sweden has little experience here in this area. Culture is used to stimulate tourists to travel to Sweden, but what attracts tourists to Sweden above all is the Swedish landscape and nature.

In order to obtain Swedish experience of a greater and more cohesive cultural tourism venture, it is proposed that a regional project of several years' duration be started based on the numerous 17th century ironworks with their manors and other buildings in the province of Uppland and associated with activities such as the so called Ekomuseum Bergslagen. In a special statement by commission member Berit Oscarsson, reference is made to motions by the social democratic party in Parliament that the possibilities be studied to set up a fund for the preservation and development of cultural patrimony of special importance.

Karl-Gunnar Lidström, director of Eureka Audiovisuell, has written about "European investments for the audiovisual industry" for the committee, appendix 2. The proposals presented there are the author's and the commission has not expressed any opinion on them.

2 Svenskt kulturinneååll i ett internationellt perspektiv

Utredningen har sett som sin uppgift att granska den allt mer omfattande internationella integrationens verkningar på svenskt kulturliv och svensk kulturpolitik. Av uppenbara praktiska skål har denna granskning kommit att i allt väsentligt avse *yttre* förhållanden: politiska, ekonomiska, tekniska och administrativa förändringar och dessas direkta verkningar på svensk kulturverksamhet. Det har inte varit möjligt att ägna nämnvärd uppmärksamhet åt kulturlivets *substans*, åt vad man kanske kan kalla kulturinneååll. En reell diskussion av detta ämne skulle kråva ingående specialundersökningar. En fördjupad studie över internationaliseringens långsiktiga verkningar på kulturinneååll skulle vara än mer vanskelig att genomföra, så mycket mer som dessa effekter gör sig gällande i ett fortlöpande, sannolikt ojämnt tidsförlopp och troligen också med olika styrka på olika områden.

Dessa ofrånkomliga begrånsningar i utredningens arbete får inte leda till att de svenska statsmakterna vid sina ställningstaganden till internationaliseringens verkningar och de åtgårder från svensk sida som dessa må kunna förånleda låter kulturlivets utanverk skymma dess kärna.

Det kan inte råda tvivel om att Sverige åger en rik och sammansatt kultur med element av olika ålder och ursprung. Termen "kultur" fattas här i sin bredaste mening, som en beteckning för både föremål, intellektuella verk och prestationer, idéer, attityder och sedvänjor; den spårner också över ett brett fält, från de högsta yttringarna av skaparkraft till blygsamma vardagsprodukter och lokala traditioner. Medan en del av dagens svenska kultur i denna breda mening är ursprunglig, har sina rötter, så djupt de kan följas, i Sverige, har en annan – och säkert en väsentligt mer omfattande – del sitt ursprung i större, folkrikare och äldre kulturer. "Blott barbari't var en gång fosterlåndskt" är alltjämt ett träffande omdöme. Å andra sidan har de utifrån lånade kulturelementen för det mesta genomgått en successiv

omstöpning och anpassning, som burit omisskännligt svensk prägel och som gjort det främmande till något annan än lån: till bearbetningar, där det utländska och det svenska ingått en oskiljaktig förening.

Det är denna blandning av kulturgods – nationellt, regionalt och lokalt, ursprungligt och eget, tidigt inlånat och länge bearbetat, senare övertaget och ännu under anpassning – som ger vårt land dess kulturella identitet. Det är internationaliseringens verkningar på denna identitet som rätteligen bör vara det överordnade vägledande kriteriet för de kulturpolitiskt ansvariga, när de tar ställning till de många enskilda spörsmål som den moderna utvecklingen ger upphov till. På vilka punkter framstår identiteten som omistlig och värd att försvaras även när detta innebär uppoffringar av möjligheter och fördelar? Vilka element kan man avvara för att uppnå de mål som internationaliseringen möjliggör?

Utredningen har inom direktivens ram inte haft möjlighet att lämna nämnvärda bidrag till de ställningstaganden som här har antytts. Det har å andra sidan framstått som en ofrånkomlig förpliktelse att åtminstone – som här sker – försöka definiera och skissartat beskriva själva problemställningen.

Till belysning av frågan om den svenska – och nordiska – kulturens innehållsmässiga särart har utredningen som exkurs till detta avsnitt i betänkandet intagit en artikel av ordföranden (tidigare publicerad i Föreningen Nordens årsbok 1991, s. 9–17) med rubriken "Nordisk kulturidentitet – myter och realiteter". Det skall klart utsägas, att innehållet i denna text står helt för upphovsmannens räkning. Utredningen har funnit den kunna nyttjas som ett exempel på en möjlig kortfattad diskussion av sådana egenheter i det svenska och nordiska kulturinnehållet som det finns starka skäl att komma ihåg när ställning skall tas till den kulturella internationaliseringen. Bland karaktäristiska egenskaper hos det nordiska kulturinnehållet framhävs i artikeln till exempel vad man kan kalla de folkliga kulturelementens fullmyndiga ställning och självständighet. Den vikt som med rätta gives denna folkliga kultur är helt unik, dess betydelse kan därför knappast heller överskattas. På samma sätt synes det *specifika* – därmed inte sagt vare sig moraliskt, estetiskt eller intellektuellt *överlägsna* – naturförhållande som råder i Norden vara ett annat karakteristikum. Det särpräglade, av den tidiga mycket omfattande emigrationen skapade förhåll-

andet till drag i nordamerikanskt samhälls- och kulturliv är ett tredje element, som omnämnes.

Även om utredningen som här framhållits nödgas konstatera, att den knappast kunnat bidra till någon vägledande *insikt* i det svenska kulturinnehållet, vill den likväl starkt understryka vikten av att statsmakterna i sina ställningstaganden både till den internationella utvecklingens möjligheter och till dess hot låter sig vägledas av en levande *känsla* för substansen i vårt kulturarv.

EXKURS

Nordisk kulturidentitet – myter och realiteter

Av Stig Strömholm

Att besitta en identitet är att under skiftande förhållanden förbli densamme i något eller några verkligt grundläggande hänseenden. Det kärnbestånd av egenskaper som bildar identitet är inte nödvändigtvis av godo.

Låt mig erinra om en sliten anekdot: den ensamme skeppsbrutne på en öde ö, som kommer fram till stranden, där han nyss med ångest hörde mänskliga röster, som finner en kortlek, några urdruckna spritflaskor och ett par pistoler och som vid denna anblick utropar: "Gudskelov, kristna människor!"

Den troskyldiga historien kunde utan svårighet nyttjas som ironisk vinjett till den våg av på en gång snäv och okritisk nationalism som nu drar fram över Europa i de allförtryckande tvångsregimernas ruiner.

Men sjömannens reaktion inför främlingarnas spår talar också om identitetens förmåga att skapa en känsla av samhörighet och trygghet som kan vara omotiverad men som är outhärlig.

Utan ett oföränderligt eller endast mycket långsamt föränderligt gemensamt djupskikt förmår ingen mänsklig samhällsbildning, hur välordnad, human, och förnuftig den än må vara, att ge sina invånare och medlemmar den grund de behöver.

Det är i det skiktet vi har några av våra djupaste rottågor; det är där de får sin starkaste och mest ursprungliga näring.

Växten kan leva utan, det vet vi, men det är inte lätt att ge den ett fullt liv.

De identitetsgrundande faktorerna behöver inte vara medvetna. I själva verket är de det sällan. Det är oftast först vid konfrontation

med det främmande eller med det oväntade välbekanta – det var sjömannens fall: han var inställd på att möta spår av kannibaler – eller i sådana situationer där identiteten känns hotad som vi börjar att på allvar reflektera över den.

Det kan knappast vara någon slump att en ivrig, ibland nästan ängslig, någon gång som det förefaller rentav ångestfull diskussion om den egna samhällseliga och kulturella identiteten under de senaste par åren brutit ut i de nordiska länder som stått eller ansett sig stå inför beslutet om de skall söka sig till den stora europeiska gemenskapen eller stanna utanför.

Det är den konfrontationen som givit så många nordbor anledning att fråga sig vari den egna djupa identiteten består, hurvida den skiljer sig från det övriga Europas djupaste karakteristika och om det finns risk för att den skall gå förlorad vid en anslutning till gemenskapen.

Det är också de frågorna som skall behandlas här, låt vara i något annan ordning än som nu skisserats.

Att söka det samlade Europas identitet – dess djupaste gemensamma karakteristika är ett så anspråksfullt företag att den som har någon erfarenhet av idéhistoriska studier helst skulle vilja avstå.

Om man nu ett antal gånger stått inför den praktiska nödvändigheten att trots allt försöka sig på uppgiften, är det en liknelse som tränger sig på: hur det går till att äta en kronärtskocka. Man arbetar runt, plockar blad för blad och kommer till slut till en kärna, som är kronärtskockans botten.

Vad som kommer en europaanalys att likna denna kulinariska procedur är att också det idéhistoriska förehavandet har en geografisk dimension: man måste framtränga från en periferi mot en mittpunkt.

Det är samtidigt en omvänd historisk process: man går från högmedeltiden tillbaka till en tid som lämpligen kan ansättas till 400–500 år före Kristus.

För att inom ett föredrags ram nå fram till och få något utrymme för det som är den centrala delen av mitt ämne måste jag nu drastiskt sammanfatta, inte argumentera.

Korteligen: den europeiska kronärtskockans geografiska och historiska kärna är medelhavsvärlden, mer precist det romerska medelhavsväldet sådant det såg ut under de tre första kristna århundradena.

I denna kärna ingår starka idémässiga komponenter av inte blott gammalromerskt utan också grekiskt och judiskt-kristet innehåll, det skall genast tilläggas. Och det skall också tilläggas att de skikt av germansk tradition som från och med i varje fall 400-talet e.Kr. växer fram i den europeiska kronärtskockan på vissa områden är mycket viktiga. Men för att dessa tillägg inte skall tillmätas större betydelse än de förtjänar måste man erinra om att både det judisk-kristna och det grekiska inflytandet fördes vidare, och fördes över till medeltidens och den nya tidens Europa, i latinsk språkdräkt, efter romersk bearbetning och genom övervägande romerska institutioner, av vilka den romersk-katolska kyrkan var den främsta. De germanska inslagen fick på de flesta håll och i huvudsak full medborgarrätt i Europa först sedan de så att säga döpts av kyrkan och översatts till latin av klerkerna. Vad den geografiska aspekten beträffar följer av det sagda, att det europeiska kärnområdet – det mest karakteristiska Europa om man så vill – sammanfaller med det romerska imperiet i dess största utbredning, i slutet av 300-talet e.Kr.

Nästa skikt, kronärtskockans innersta blad, svarar mot det karolingiska riket; östgränsen har här förskjutits till Sachsen och Bayern; ytterligare ett lager är de tyska 900-talskejsarnas Europa, där det sydligaste Jylland och hela det gamla Tyskland är inbegripet.

Till slut högmedeltidens Europa, där tjecker, slovaker, polacker, ungrare och nordbor är delaktiga. Även detta schema kräver undantag: viktigast är Britannien, som faktiskt hörde till det romerska riket i 300 år, från ca 100 till 400 e.Kr., men som hann bli grundligt germaniserat, med undantag för ytterst märkliga och rika kulturspillror på Irland, att öarna s.a.s. måste inträde på nytt i och med kristnandet omkring 600 e.Kr.

Skall man så karakterisera substansen i kronärtskockans botten spelar de romerska och på romersk rätt grundade formerna för samhällsorganisation en så avgörande roll att de flesta idag inte märker dessa komponenter. De har blivit delar av det frågelöst självklara, av den anonyma gemensamma mylla som ger oss alla näring. Lägg här-till romerskkatolskt kristen tro, föreställningsvärld, kyrkohistoria och kult, med dess protestantiska avläggare, och vidare grekisk-romersk litterär och vetenskaplig tradition.

Med detta karakteriseringsförsök får vi låta oss nöja.

Men redan nu måste det konstateras, att det är en fullständig orimlighet att påstå, att de nordiska länderna inte skulle vara delaktiga i den slutprodukt som det högmedeltida Europa utgör, det räcker med att nämna namn som Roskilde och Viborg, Bergen och Nidaros, Skalholt, Åbo och Nådendal.

Vadstena, birgittainerordens centralkloster, ett hem för lärdom och fromhet som det är särskild anledning att minnas i år, 600 år efter Birgittas inträde i de officiella helgonens krets.

Det skall tilläggas, att Danmarks kanoniserade helgonkung, Knut, redan 290 år dessförinnan, den 19 april 1101, skrinlades i Odense.

Det var då sjuttio år sedan Norges dock aldrig kanoniserade Olav den helige föll vid Stiklestad, medan Sveriges helige Erik stupade i mitten av 1100-talet.

Finlands inofficielle skyddspatron biskop Henrik vilade vid Birgittas kanonisering i sitt skrin i Åbo. Och det bör också nämnas, att 600-årsjubileet av Birgittas helgonförklaring i år högtidlighålles på ett sätt som starkt markerar den svenska kyrkoprovincens gamla samhörighet med den romerska moderkyrkan. Den 6 oktober 1991 hölls en ekumenisk gudstjänst i Peterskyrkan, där vid påvens sida den svenske ärkebiskopen officierat. Låter vi blicken gå vidare runt Östergötland, är det en kort resa till Söderköping, där Sveriges första franciskanerkloster grundades år 1235, det är inte mycket längre till Skänninge, i vars dominikanerkloster vår första till namnet kände författare Petrus de Dacia verkade och där kardinallegaten Wilhelm av Sabina vid 1248 års kyrkomöte genomdrev celibatet i den svenska kyrkan och beslut fattades om att varje domkapitel skulle skaffa sig ett exemplar av de påvliga dekretalerna. Ännu närmare ligger Linköping, biskopssäte sedan tidigt 1100-tal, det gamla Sveriges rikaste stift, med ett livligt handelsväsen och flera kända och burgna köpmansgillen.

Inte heller den stad där vi nu befinner oss bör glömmas. Med sin Olofskyrka från 1100-talet hör Norrköping till de gamla kulturorterna, även om det skall medges att stadens största betydelse för Europas utveckling kom senare, under stormaktstiden. Då hörde i gengäld Norrköping med sitt mässingsbruk, sitt skeppsvarv, sitt gevärsfaktori, sitt luntmakeri och sina vävstolar till de viktigaste ekonomiska och industriella baserna för rikets militära och politiska position.

Nog hör vi till Europa. Sant är att Norden är långt från dess rent geografiska centrum och ännu längre från dess tidigaste kulturella och ekonomiska huvudorter. Sant är också, och det är förmodligen mer betydelsefullt idag, att vi trädde sent in i den europeiska gemenskapen – så sent, att vi behållit ett och annat av våra ursprungliga samhällliga strukturer, element som i kontinentens germanriken tidigt hade trängts undan av de kulturellt överlägsna romerska inflytelserna eller senare, under högmedeltiden, givit vika för de romerska mönster som spriddes genom det nyskapade universitetsväsendet.

Det är med dessa grundläggande förhållanden inför ögonen – fullt medlemskap i det katolska Europa från i varje fall 1100-talet men perifer belägenhet och tidsmässig förskjutning – som vi har att söka svar på frågan om det funnits och finns en specifikt nordisk kulturidentitet och vari den i så fall skulle kunna tänkas bestå.

Vägen över historien framstår väl sällan som den kortaste, när det gäller att försöka vinna insikt i sådana frågor, men det är dock för det mesta den säkraste. Säkerheten är särskilt betydelsefull på ett område som detta, där det finns anledning räkna med ideologiskt inspirerad mytbildning av varierande beskaffenhet och inriktning under de sekler som förflutit sedan vi gjorde vår entré som fullt betalande passagerare för gott på den europeiska skutan efter att i ett par århundraden som plundrade och störande pirater ha bordat henne för kortare och mer våldsamma besök under seglationssäsongen.

Att det under århundradena före Nordens inträde i den kristna kulturkretsen fanns en nordisk, en norrön värld med en stark identitetskänsla, som byggde på språklig och etnisk frändskap, långtgående religiös gemenskap, likartade institutioner och ett delvis gemensamt traditionsarv, därom kan ingen tvekan råda. Den världen hölls samman inte minst av släktförbindelser och gästvänskap mellan kunga- och stormannaätter, av gemensamma handels- och krigsföretag.

Inom den blev man med tiden, men först ganska sent, medveten om framväxande regionala och nationella skillnader.

Det brukar sägas, att slaget vid Svolder, där Olav Tryggvason stupade omkr. 1000 e.Kr., är det första tillfälle vid vilket känslan för sådana skillnader kommer till klart och pregnant uttryck. För att kunna rätt bedöma vad detta forntida nordiska arv har betytt och kan

tänkas betyda idag måste man emellertid hålla ett antal reservationer i minnet.

För det första börjar arkeologer och andra forskare att i fyndens ljus allt kraftigare betona den norröna kulturens livliga förbindelser både med den kontinentala germanvärlden och kanske ännu mer med det romerska riket.

Föreställningen om ett isolerat, kulturellt självförsörjande Norden blir allt svårare att upprätthålla.

Vi måste också minnas, att den populära bilden av en vikingatidens självständiga nordiska värld, med egna ideal, en egen gemensam och högt utvecklad troslära och en egen poetisk litteratur i hög grad bygger på den sena, förfinade och intellektualiserande tradition som odlades i västnordiska elitmiljöer, framför allt i isländska hövdingagårdar och vid norska kungahov.

Att den lärda asamytologi som vi finner i de isländska källorna någonsin skulle ha varit nordisk folkreligion är ytterligt osannolikt.

I stor utsträckning nådde hela denna norröna sago- och mytskatt sin slutliga utformning i kristen tid, i högt bildade isländska miljöer.

Under den historiska verklighetens liksom den tidiga mytens vandring genom århundradena fram till vår tid har de båda präglats av successivt mellankommande reflexion och bearbetning.

Det är ett intellektuellt arbete som strängt taget, medvetet eller omedvetet, utföres av varje generation, möjligen fram till vår egen, då nuet och det nära förflutna förefaller så bräddfyllda av sig och sitt att det ser ut att bli ringa eller ingen plats över för reflexioner över det något äldre arvet.

I Sverige, för att välja ett av de nordiska länderna, kom det under stormaktstiden, då det okända och fattiga riket i en plötslig vitalitets-explosion tumlade in på den stora europeiska scenen, och i en huvudroll till på köpet, att uppfattas som en nödvändighet att kunna peka på gamla och ädla anor, och vi finner här redan på 1600-talet vad man brukar kalla en götisk renässans som består både i ett lidelsefullt utforskande av forntidens hemligheter och i ett stolt uppvisande av fynden. Etthundrafemtio år senare, då nationalismen i Napoleonkrigens spår går som en värmande men farlig löpeld genom Europa och då romantiken söker folksjälens innersta, stiger åter vikingarna ut ur sina gravhögar, asarna ned från sin himmel, jättarna från bergen och trollen ur skogen. Det var i detta skede som de intellektuellt och

opinionsmässigt ledande kretsarna i Norden under ett par generationer med stor kraft och intensitet arbetade fram den bild av nordisk särart och nordisk gemenskap som, låt vara i vag och utspädd form, utgör den förhärskande bilden i populärlitteratur, turistpropaganda och förmodligen också i de flesta nordbors föreställningsvärld.

Vi fick en fornnordisk arkitektur och en fornnordisk bildkonst – båda ting som knappast existerat i det gamla Norden och som i varje fall inte tillnärmelsevis haft den utbredning och den rikedom som 1800-talet med sin framväxande industrialism förmådde ge den.

På samma sätt som gotikens gamla hus med cement och andra moderna material gjordes allt gamblare och dessutom allt fler, på samma sätt fick vi fornnordiska järnvägsstationer, kapell och pensionat.

Just 1800-talets göticism tillhandahåller ett särskilt tankeväckande ämne för betraktelser när nu Norden tycks stå på tröskeln till en ny europeisk gemenskap.

För Sveriges del kom det energiska odlandet av allt norrönt att utgöra ett slags kompensation för en förlorad stormaktsställning – man förhärsligade det man obesträtt hade kvar, när man blivit av med det östra broderlandet, de tyska provinserna och allt som varit rikets storhet men också dragit in det i farliga utrikespolitiska förvecklingar – och samtidigt en motivering för politisk och kulturell isolering och ett underlag för idéer om en särskild förträfflighet, som gör Norden moraliskt överlägsen den depraverade kontinenten.

Man kan rentav säga att göticismen och nordismen tillhandahöll en del av den ideologiska kosmetik som Karl XIV Johans och Oscar I:s nästan ängsliga neutralitetspolitik krävde.

I Danmark blev nordismen framför allt en lösen och ett fältrop i det hotade rikets kamp mot Tyskland. Det är ingen slump att Danmark är vikingaarkitekturens främsta hemland. Medan det mer skyddade Sverige kunde kosta på sig en och annan nygotisk fantasi även inom järnvägsarkitekturen, är det i Danmark efter 1848 och 1864 knappast möjligt att bygga rhenborgar; här är det, som det heter på nysvenska, guldhornen, Gorm och Tyra Dannebod som gäller.

Avviker man från det mönstret, är det för att söka sig till andra markerat danska glansperioder: de tidiga Valdemarernas tid och Kristian IV:s barock.

Även i Norge fick forntidens storhet bära upp den nyvaknade nationella självhävdsen, fast man här liksom i Sverige förefaller att ha haft något större benägenhet att också låta det tidiga medeltida arvet, som ju var särskilt glansfullt i Norge, komma till tals.

Något liknande gäller Island.

Finlands sökande efter egna rötter äger rum vid samma tid men naturligt nog med andra förtecken. Den finska parallellen, som ju arbetar med helt andra förutsättningar än broderländernas, visar just därför med särskild tydlighet att kulturen av det norröna i de övriga länderna i själva verket är ett element i en allmäneuropeisk historisk process: man tager vad man haver.

Pendlingen mellan övermod och ödmjukhet är påtaglig, när Norden ställer sitt förflutna och sin egenart mot den stora världen därnere.

Motsvarande attitydförändringar finner man överallt, inte minst hos de nationer som kan betraktas som helt centrala i Europa – i t.ex. fransk syn på grannarna England och Tyskland är svängningarna mellan arrogant förakt och modstulen beundran snarast mer dramatiska – men det är inte desto mindre nyttigt att komma ihåg de frestelser till osakliga hållningar och handlingar som denna osäkerhet innebär.

De hotar de nordiska kompasserna med farliga eller i varje fall besvärande missvisningar.

Så långt komma, låt oss ett ögonblick stanna inför frågan vad som efter denna granskning egentligen blir kvar av nordisk kulturell identitet, om man nu vandrar den historiska tillbakablickens väg. Att vårt norröna förflutna knappast lämnat några nämnvärda *materiella* spår efter sig är varken förvånande eller nedsättande.

Våra länder var alltid glest bebyggda och bebodda. Vår forntid byggde i trä och värmdes sig med öppna eldstäder. Det förvånande är inte att så litet påminner om vår tidiga historia. Det är tvärtom att sådana byggnadsverk som katedralerna i Trondheim, Lund och Roskilde, Åbo och Uppsala alls var möjliga i glesbefolkade länder av idag ofattbar fattigdom.

De viktigaste spåren av vårt förflutna måste vi söka i idéer, attityder och institutioner. Finns här någon reell originalitet att odla och att slå vakt om i ett förenat Europa? Varje försök att destillera fram så svåråtkomliga och flyktiga essenser ur ett så stort och mångsidigt block av samtida verklighet blir med nödvändighet godtyckligt.

Med det förbehållet skall jag pröva på att under sju olika rubriker kort beröra några drag som jag tror är specifikt nordiska. Den klart uttalade utgångspunkten är, låt mig erinra om det, att vi principiellt och överallt där inte motsatsen påstås är delaktiga i den europeiska kulturen, är senkomna och perifera men dock fullmyndiga medlemmar. Det är *avvikelserna* från det generella mönstret som skall noteras.

Först en iakttagelse som förefaller mig att alltför sällan framhållas, om den överhuvudtaget blir ihågkommen. De nordiska länderna är de enda i Europa, där samhällsutvecklingen förlöpt utan något egentligt reellt revolutionärt avbrott.

Finland upplevde visserligen ett blodigt inbördeskrig, men det framstår mot bakgrund av den föregående och den efterföljande utvecklingen snarast som en utifrån påtvungen konflikt, ett eko av den ryska revolutionen.

I Danmark ledde det allmän-europeiska revolutionsåret 1848 till en snabb och vittgående konstitutionell förändring, men man kan inte tala om ett revolutionärt hugg genom historien.

Norge och Sverige är extremfall. Där har förekommit statskupper, men inga revolutioner som verkligen i ett slag förändrat samhällsskicket. Stockholms nuvarande slott började byggas på 1690-talet och togs i besittning såsom nybyggt av kungafamiljen år 1754. På dess inre borggård har sedan dess aldrig en folkhop, aldrig en upprorisk eller fientlig skara trängt in.

Kontinuiteten är total och obruten. Det finns veterligen ingen annan statschefsboning i världen som på detta sätt under 250 år trots alla omvälvningar i övrigt behållit sin funktion och fått stå i fullständig fred. Alltför ofta glömmar man på tal om Europas historia att det land som ofta utpekats som det mest traditionsbundna och traditionsbevarande – England – i själva verket under ett halvsekels dramatiska och ej sällan blodiga revolutionära paroxysmer, mellan 1640 och 1688, lade grunden till det samhällsskick som sedan skulle utvecklas i fred. Norden saknar motsvarigheter.

Bristen på ålderdomlig bebyggelse liksom en viss traditionsfattigdom i seder och bruk förleder många betraktare att se Norden som i någon mening speciellt modern.

Förhållandet är snarast det motsatta. Bebyggelsen har alltid varit gles, eftersom befolkningen har varit det, och elden har härjat.

Modernismen i levnadsmönster är i stor utsträckning snarare fattigmansrationalism än något annat; där det förflutna för de flesta kännetecknades framför allt av hårda livsvillkor, är det inte förvånande att man övergav backstugan, vattgröten och vadmalsrocken så snart man fick möjlighet att unna sig bättre kost och logi och behagligare dräkt.

De element av arv och tradition som däremot uppfattats som kära och värdefulla har inte vårdats mindre i Norden än annorstädes – snarare tvärtom.

De nordbor som är gamla nog att minnas den omedelbara efterkrigstidens Europa lär inte vilja bestrida riktigheten i min iakttagelse: att återvända till Norden efter en resa till kontinenten under 1940-talet och det tidiga 1950-talet var att utbyta ett hektiskt sönderslaget kaos mot en småstadspark, där tiden flöt i rofylld stillhet.

Om obruten kontinuitet således är min första rubrik, är den andra *historielöshet*. Även här är Norden inte en fullständig enhet. Det finns en viss naturlig logik i allt. Den relativa likgiltigheten gentemot det förflutna är störst där man haft minst anledning att vare sig kämpa för att vinna en identitet eller strida för att få behålla den eller få den erkänd.

Det är därför inte förvånande att det på en gång sedan länge internationellt väletablerade och inte på mycket lång tid till sin existens hotade Sverige uppvisar det klaraste exemplet på en likgiltighet gentemot det egna förflutna, som för mindre gynnade utländska iakttagare kan te sig som kulturfattigdom och barbari och som även för inhemska bedömare framstår som en beklaglig misshushållning med knappa men värdefulla kulturella resurser, som en lättsinnig försummelse av den egna personligheten och som en ansvarslöshet gentemot ett arv som inga andra än svenskarna själva kan svara för. I det övriga Norden tycks situationen genomgående vara mindre påtaglig.

När detta är sagt, måste det i sanningens namn tilläggas, att om historielöshet är en dårskap, kan inlevelsen i det egna förflutna urarta till besatthet. Historien, den egna och andras, kan bli en dödsfälla.

Det finns framför allt i 1800-talets europeiska litteratur gott om exempel på hur talangfulla författare med historieintressets och historiekultens hjälp väckt till liv eller vidmakthållit aggressiva, revanschistiska eller imperialistiska hållningar, som visat sig ödesdigra i intressekonflikter, som utan denna suggestiva bearbetning kanske kunde ha funnit rationella lösningar.

Jag talade nyss om vad jag kallade "fattigmansrationalism" som något för Norden karakteristiskt. Det förefaller mig som om denna den fattiges eviga predikament – att göra det bästa av nödvändigheten – också präglar skandinavisk historiesyn.

Man har varken råd eller tid att låta sig berusas av historien som källa till myter och legender; det är framför allt en praktisk receptbok för framtiden. Det är naturligt att den som vet att om han blickar tillbaka på det förflutna är det framför allt knapphet och möda han ser, snarare blickar framåt.

Historien blir inte ett nationellt berusningsmedel; det blir en arbetsuppgift, en nykter maning att streta vidare, att undvika detta, uppsöka detta, alltefter vad erfarenheten visar.

Fattigdom har redan ofta nämnts. Icke desto mindre får ordet tillhandahålla min tredje rubrik. Jag vill hävda att talet om det välmående Norden bygger på primitiva missförstånd och förenklingar.

Ingen har kunnat rätt definiera fattigdom och rikedom på det allmänna plan som här är i fråga. Det är sant att vi har vårt rikliga bröd, våra varma hus, våra bilar, husen fyllda av elektronik och hushållsmaskiner, drägliga skollokaler, hyggliga bibliotek, god sjukvård och en grundläggande trygghet mot nöd. Det är också sant att dessa nyttigheter är jämnare fördelade än på de flesta håll.

Intet av detta är emellertid unikt eller ens särskilt framträdande i jämförelse med det övriga Europa. Vi är bra mycket färre som skall hålla varje vägkilometer snöfri, bra mycket färre som skall betala en telefonledning eller hålla ett sjukhus i gång. Det är längre mellan skolorna, valfriheten är mindre. Om slott och kyrkor skall vi inte tala.

I många stycken måste vi acceptera kollektiva standardlösningar – och detta oavsett politiska idéer – där våra rikare grannar kan välja på en närbelägen och välförsedd marknadsplats.

Fattigdomen är sällan en omtyckt följeslagare. I åtminstone ett hänseende är det en utomordentlig rådgivare: det är när det gäller konst, konstantverk och boende. Jag har inga som helst betänkligheter när jag hävdar, att fattigdom – jag tillåter mig tala om den svenska, som C.J.L. Almqvist har förhärligat i en genial essä – gjort nordiskt konstantverk till det yppersta i Europa.

Och jag tillåter mig uppmana de åhörare som har tid och intresse för sådant att vid nästa europaresa på närmaste museum anställa jäm-

förelser mellan en dansk, finsk, norsk eller svensk karmstol från perioden 1770–1790 med motsvarande möbel från våra rikare grannar.

Detta högst konkreta jämförelseobjekt är det vältaligaste och mest övertygande jag vet.

Det finns andra områden, där fattigdomen kanske gjort oss mindre goda tjänster när den varaktigt präglat Nordens särart i förhållande till det övriga Europa. Den rubrik jag skulle vilja välja är risken för *andlig torftighet*.

Med några få lysande undantag – Swedenborg och Kierkegaard är de allra främsta – är sådana strömningar i europeiskt tankeliv som mysticism och asketism påfallande magert företrädda i nordisk idétradition. Jag citerar en framstående svensk humanist, professor Thure Stenström i Uppsala, som i ett numera klassiskt arbete om existentialismen noterar att denna tankeriktning haft svårt att väcka något mer omfattande intresse i Norden.

Förutom mer tidsbundna yttre förklaringar kan också, säger Stenström, "andra speciellt skandinaviska fenomen... ha medverkat, framför allt den tilltagande skepsis mot ideologier eller rentav idédebatt över, huvud som kommit att utmärka både det politiska livet och kulturdebatten."

Bland förklaringsfaktorer uppräknar författaren "avideologisering", front mot frälsningsläror, uppslutning kring välfärdstänkande, den empiriska forskningens ökande prestige.¹

Jag är benägen att generalisera ytterligare. Naturligtvis har under intryck av prestigefyllda kontinentala moderiktningar allehanda ordprål förekommit vid våra universitet och i bladens kulturspalter.

I stort sett förefaller emellertid en viss butter nu, ingenjörsmässig, tidigare bondsk valhänthet med abstrakta idéer att vara ett nordiskt drag, som ibland kan komplicera effektiv kontakt med ordglada medelhavsbor eller filosoferande tyskar.

Vår skolastiska tradition hann aldrig växa sig stark, exalterad fromhet och privata bönemöten hos fattigt folk hölls strängt efter av präst och vid behov länsman, och hela den av folklig missunnsamhet präglade ordspråksfloran om tomma tunnor och tigandets guld vittnar om hur suspekt en vällängd tunga är ibland oss.

¹Thure Stenström. *Existentialismen. Studier i dess idétradition och litterära yttringar* (1966), fjärde uppl. 1991. s. 8 f

Asketismen som frestelse måste man tydligen vara betydligt mer gynnad än nordborna för att alls begripa.

Termen *folklig* är därmed framförd. Det är min nästa rubrik och den är utomordentligt viktig. Den kanske allra mest påtagliga nordiska särarten på det kulturella området förefaller mig att bestå däri att *folkliga*, icke-lärda och icke-aristokratiska, kulturyttringar här längre och i större omfattning än annorstädes nått en erkänd om också inte jämbördig ställning vid sidan av den förnäma och akademiska högkulturen.

Återigen måste nyanskillnader mellan Nordens länder framhållas. Som genomsnittsomdöme är det sagda emellertid sant. Den östnordiska och norska bondefriheten genom århundradena, de relativt sett smala sociala klyftorna, den relativt starka sociala rörligheten och analfabetismens tidiga utrotande har rimligtvis betytt mycket för att grunda denna attityd.

Idag odlas sedan länge *folkkultur* i olika former överallt i Europa; men den odlas för sin särarts skull, som en artificiellt upprätthållen, museal fritidsverksamhet; det betyder inte att bondediktning och arbetarlitteratur skulle uppfattas som på allvar likställd med, än mindre som en del av, den litterära och konstnärliga högkultur som i obruten tradition från antiken ger uttryck åt de ledande samhällsskiktens idéer, ideal och problem.

En verklig, någorlunda likaberättigad om ock i begynnelsen mycket smal bonde- och arbetarlitteratur fanns i Sverige i varje fall kort efter sekelskiftet: från 1920-talet var den även till omfånget betydande, och redan vid denna tid var denna litteraturs position oomtvistad.

Kanske har man rentav i sin iver att anamma den underlåtitt att diskutera vissa problem, som vunnit på att dryftas öppet. Det är ingen överdrift att hävda, att de stora europeiska kulturländerna än idag saknar reella motsvarigheter till denna litteratur.

I detta sammanhang måste nämnas ett svenskt, finskt och norskt särdrag, som bör sättas i relation till det starka folkliga inslaget och som är av betydelse för nordbornas europakontakt. Det är amerikanismen. Med undantag för Irland har ingen annan del av Europa så *tidigt* sett en så stor procentuell andel av den egna befolkningen emigrera.

Relationen till det stora landet i väster blev ovanligt aktiv, och den blev i hög grad de breda folklagrens sak. Det var väsentligt att de till

skillnad från senare, slaviska och sydeuropeiska, emigranter inte var illitterata.

De skrev brev hem. Från Amerika strömmade brev, pengar, rykten om jämlikhet och obegränsade möjligheter, sekter och folkrörelser tillbaka till de hemmavarande.

I den omfattning nordiskt kulturliv är mer folkligt präglat än fallet är annorstädes i Europa, i samma omfattning har det också djupa och trots de senaste årtiondenas utveckling alljämt starka element av amerikanskt ursprung, och det kan inte uteslutas att detta utgör ett visst hinder mot en mer omfattande kulturell integration.

En annan negativ aspekt av utvecklingen, åtminstone i Sverige, är att landet numera så gott som helt saknar den s.k. bildade publiken: ett tillräckligt brett skikt med tillräckliga kunskaper, tillräcklig ansvarskänsla, tillräcklig säkerhet och tillräckligt, bl.a. ekonomiskt, inflytande för att fullgöra ett aktivt domare-, gynnare- och ibland skarprättsrevärv i kulturella angelägenheter.

Rollen spelas i Sverige idag av andra kategorier, dels en funktionsgrupp med offentliga medel i kassakistan, dels massmediefolk som varken intellektuellt eller i övrigt förmår uppbära funktionen.

Det behöver knappast sägas, att samtidigt som detta är nära nog ofrånkomligt i ett litet land med homogen tradition och små ekonomisk-kulturella klyftor men också med kulturpolitiska ambitioner utgör det en fara för kulturlivets spontana växt och frihet.

Avslutningsvis två mer speciella drag i Nordens kulturella porträtt. Först och främst är det anledning peka på konkreta *samhälleliga institutioner*, som faktiskt har med vår urgamla historiska särställning i det romantiserade Europas periferi att göra.

För en jurist är frestelsen närliggande att peka på hur ålderdomlig – hur starkt präglad av ättensamhället – vår fastighetsrätt var intill helt sen tid. På det konstitutionella området representerar ju Sverige med sin utanför England unika obrutna parlamentariska utveckling, med sådana uppfinningar som ombudsman och allmänna handlingars offentlighet, en särpräglad erfarenhet för vilken det kontinentala Europa på goda grunder visat intresse och respekt.

Det mest tilltalande nordiska särdraget har jag sparat till sist. Det är *förhållandet till naturen*. Jag minns hur jag sommaren 1947 i Frankrike – jag var femton år och det var min första utlandsresa – varje regnfri söndag under juli månad i sällskap med den familj där

jag bodde, i en nordfransk by, företog något som hette "se promener sur la colline". Det gjorde vi. Vi promenerade i god ordning på den närbelägna höga och vackra trädbevuxna kullen.

Det var en eminent social handling. Med natur hade det för mig ganska litet att göra. En gång, när de andra gått litet före, rullade jag mig i gräset, som hemma, men det var vasst och det rök damm om det. I rättvisans namn skall tilläggas, att jag några år senare både rullade i mjukt fuktigt gräs och badade i floden Huisnes bruna vatten. Det har mer av hemmasmak, men även här var det en social handling.

Den kontinentala, liksom den engelska, naturrelationen kan vara oerhört intensiv, vara innerlig, svärmisk, vad man vill. Men man äter naturen med dessertsked, där nordborna gör det med slev. Det finns ett drag av linnéansk saklighet, återigen en bondsk pragmatisk fattigmanssaklighet, med djupa lyriska övertoner, i det nordiska naturförhållandet. Det är – sagt utan alla vitsförsök – det är naturligt.

Den store tyske humanisten Ernst Robert Curtius diskuterar Hölderlins och Wordsworth's naturupplevelse. I båda fallen är den religiös, det är en form av fromhet, exalterad eller platonisk. "Men", tillägger Curtius, "att sammanföra den eviga naturuppenbarelsens budskap med arbete och trafik, med industri och vardagsverklighet, det var kanske möjligt endast i den nya världen. Det var den amerikanska andens verk".² Det är Ralph Waldo Emerson som Curtius åsyftar. För en nordbo ligger frågan nära om inte Curtius förbisett den del av Europa som påminner mest om det förindustriella Amerika och den tidiga, ännu glea industrialismens USA, där natur och arbete utgjorde en odelbar förening, en samlad arbetsuppgift som människan betraktar i det osentimentala men ändå starkt känslobundna vardagsperspektiv i vilket bonden blickar på sin ägandes skog.

Om det perspektivet får överleva, i ett Norden som trätt i närmare förbindelse med det övriga Europa, det beror i främsta rummet på oss själva: på det värde vi sätter på våra särdrag, det pris vi är beredda att betala för att få behålla dem och den klokhet och kraft vi är mäktiga både i försvaret av dem och i skapandet av nya värden där de lever vidare.

²Ernst Robert Curtius, *Kritische Essays zur Europäischen Literatur* (1950), 3 uppl Bern 1963, s. 200.

Att Europa har utrymme för egenheter, därom vittnar alpländerna, liksom de intensivt regionalistiska provinserna i andra perifera delar av kontinenten. För den som inte har vett, mod och styrka att hävda sin ärvda jord spelar det ingen roll vilka grannelag han väljer. Han kommer ändå att förlora sitt arv.

3 Sveriges internationella kulturella samarbete

3.1 Bakgrund

Det svenska samhällets internationalisering har påtagligt ökat under det senaste årtiondet. Det har skett genom att världen utanför Sverige kommit närmare på olika sätt. Det som visas i TV, invandringen, resor utomlands, handel, sport och turism, har ökat de internationella kontakterna. Sverige har alltid haft kontakter med omvärlden, men under det senaste decenniet har dessa blivit mer frekventa och fått ökad räckvidd. Numera nås så gott som alla invånare dagligen av impulser från andra länder och kulturer.

Betydelsen av det internationella samarbetet och internationella kontakter inom kulturens område har ofta betonats. I propositionen om kulturpolitiken (1975/76:135) framhålls att ett av målen för kulturpolitiken är att främja ett utbyte av erfarenheter och idéer över språk- och nationsgränserna. Vidare sägs att ett levande kulturliv förutsätter impulser från andra kulturmönster än vårt eget. De internationella kontakterna bidrar också till att främja förståelse mellan människor i Sverige och i andra länder, liksom mellan olika grupper inom vårt lands gränser. Kontakterna med andra länder har ökat i betydelse inte minst till följd av det stora antalet invandrare i vårt land.

I utredningen om det svenska kultur- och informationsutbytet med utlandet (SIK-utredningen, 1978:56) redovisas olika principfrågor i anslutning till kulturutbyte. Bland olika motiv för att stödja kulturutbyte kan särskilt framhållas att ökade kunskaper kan bidra till att övervinna fruktan och misstänksamhet mellan människor från olika länder. "Det är inte skillnaderna i vanor och tänkesätt, men oförmågan att förstå och acceptera dessa skillnader som skapar barriärer mellan människor. Kontakter och utbyte kan bidra till den insikt och den respekt för olika särarter som är en förutsättning för fredlig samlevnad mellan länder och folk."

I den nationella kulturpolitiken ingår olika verksamheter med syfte att främja de internationella kulturella kontakterna. SIK-utredningen

betonar att statens roll är att underlätta och stimulera internationella kontakter, medan däremot innehållet i första hand är en angelägenhet för kulturlivet. Kulturlivets självständighet och forskningens frihet upphör inte vid det egna landets gränser.

Kulturens ökade betydelse inte bara från kulturpolitiska utgångspunkter visas av svårigheterna i arbetet med det nyligen slutna GATT-avtalet att från ekonomiska utgångspunkter i ett handelsavtal behandla kulturprodukter, dvs. filmer och TV-program, som en vara bland andra varor. Nödvändigheten att skapa "ett kulturellt undantag" för dessa varor utgår från de kulturella värden de representerar och inte från den ekonomiska betydelse som kulturindustrin förvisso också har.

I en beskrivning av det internationella samarbetet inom kulturområdet bör det inledningsvis framhållas att en mycket omfattande del av kontakterna och samarbetet sker utan att de redovisas i statistiska tabeller, sammanställningar eller dylikt. De kan inte kvantifieras och formerna kan inte heller ges generella beskrivningar. De uppstår spontant och i många fall på personlig nivå; konstnärligt yrkesverksamma svenskar möter kolleger från andra länder, svenskar deltar i internationella konferenser anordnade av frivilligorganisationer (s.k. Non-Governmental Organizations, NGO:s), iakttagelserna gäller också den humanistiska, teologiska, rättsvetenskapliga och samhällsvetenskapliga forskningen som ju på många punkter påverkar kulturlivet. Dessa kontakter tas inte upp i nedanstående beskrivningar.

Mot bakgrund av kommitténs mandat har beskrivningen av internationellt kulturellt samarbete på regerings- och myndighetsnivå gjorts något utförligare. Det har dock självfallet inte varit möjligt att ens här kartlägga alla kontakter.

En bedömning av det framtida internationella perspektivet på kulturpolitiken måste relateras till dagens situation. De områden som omfattas av kulturpolitiken är i dag i själva verket alla – på olika sätt – också internationella. Konstnärlig verksamhet i skilda former utsätts för internationella jämförelser eller skapas för en internationell miljö.

Ett exempel är svenska kompositörer och textförfattare till populärmusik som skriver texter på engelska och komponerar med syfte att bli framgångsrika på en internationell marknad. Den nationella publiken bedöms vara för liten. Man strävar efter uppmärksamhet

och framgång hos en större publik, utanför landets gränser. Många svenska populärmusiker har också varit mycket framgångsrika.

Men även det omvända förhållandet är giltigt: s.k. etnisk musik, med rötter långt från svensk musikalisk tradition röner stor uppskattning här vid folkmusikfestivaler eller då den på annat sätt presenteras för svensk publik.

På motsvarande sätt kan olika konstnärliga uttrycksformer beskrivas: skönlitteratur och dramer översätts från svenska språket och läses och spelas i andra länder. Den svenska publiken möter översatt litteratur och översatta skådespel. Skådespelare, regissörer m.fl. erbjuds att gästspela utomlands. Ibland kan hela föreställningar flyttas över gränserna och t.o.m. framföras på originalspråk. Det finns också exempel på nutida svenska bild- och formkonstnärer som arbetar med inriktning mot en publik som är större än den svenska.

De flesta konstnärligt yrkesverksamma har därför – ibland till skillnad från verksamma inom andra områden – ett behov av att nå publik och mottagare utanför det nationella området. Eftersom kulturella produkter och produktioner ofta uppskattas och sakkunnigt bedöms i andra miljöer är det av stor betydelse för de kulturellt yrkesverksamma att de har möjlighet att kontinuerligt möta kolleger och publik från andra länder.

Även publiken har ett behov av att ta ställning till kulturella produkter och produktioner från andra länder, inte bara för att få en välgörande distans till den egna kulturen, utan också för att berikas av nya och annorlunda intryck.

Behovet av internationella kontakter och utbyte hos de konstnärligt verksamma liksom hos publiken är känt, accepterat och eftersträvat. I detta avseende är det också som redan antytts relevant att ta upp högre utbildning och forskning inom humaniora. I många länder följer gränsdragningen mellan kultur och vetenskap inom just dessa ämnesområden andra linjer än vad som blivit vanligt i Sverige. Högre utbildning och vetenskapligt arbete inom dessa discipliner förutsätter i många fall kontakter över de nationella gränserna. De internationella kontakterna kan vara av avgörande betydelse för kvaliteten på det vetenskapliga arbetet.

En viss andel av de studerande vid universiteten har alltid kommit från något annat land. De senaste årens utbyggnad av utbytesprogram mellan universitet och högskolor inom det nordiska samarbetet, inom

EU och därutöver har ytterligare underlättat den akademiska rörligheten.

3.2 Internationellt samarbete

I FN-systemet behandlas kulturfrågor i UNESCO, FN:s organisation för utbildning, vetenskap och kultur. Organisationen har för närvarande drygt 180 medlemsländer. Singapore, Storbritannien och USA är för närvarande ej medlemmar.

Av UNESCO:s reguljära budget på ca 223 miljoner dollar per år (ca 1 700 miljoner kronor) anslås ca 20 miljoner dollar (ca 170 miljoner kronor) till kulturprogrammet. Inte fullt tio procent av den reguljära budgeten avser kulturella verksamheter. Inkluderas de extra-budgetära bidragen (främst biståndsmedel) uppgår den totala omslutningen till ca 385 miljoner dollar (ca 3 100 miljoner kronor) och kostnaderna för kulturprogrammet till nästan 40 miljoner dollar, (ca 320 miljoner kronor) dvs. strax över tio procent.

Programmet behandlar bl.a. bevarande av världens kulturarv och har uppgifter i anslutning till Världsarvskonventionen och Världsarvslistan, dvs. den förteckning över världens natur- och kulturarv som skall bevaras. Upptagna på listan är bl.a. Drottningholms slott med omgivningar, Engelsbergs bruk och Birka / Hovgården.

UNESCO främjar internationellt kulturellt samarbete avseende kulturidentiteter och kulturellt utbyte. Man studerar vidare böckernas och läsningens roll i olika länder.

Inom mediaprogrammet, som omfattar omkring sex procent av den totala budgeten (ca 14 miljoner dollar eller ca 120 miljoner kronor) syftar merparten av verksamheten till att främja ett fritt informationsflöde genom utbildning etc.

UNESCOS arbete utmärkes av att man – ibland till skillnad från andra internationella organisationer – eftersträvar ett nära samarbete med icke-statliga organisationer (NGO). Många av dessa organisationer erhåller bidrag av UNESCO för att utföra vissa programuppgifter. Några av dem har också kontor i UNESCO-byggnaden. Genom detta nära samarbete kan de icke-statliga organisationerna försäkra sig om inflytande på programmets utformning och genomförande. Exempel på sådana organisationer är bl.a. ICOM (Inter-

national Council of Museums), ITI (International Theatre Institute) och IMC (International Music Council).

Under senare tid har UNESCO:s mest betydelsefulla uppgift inom kulturområdet varit beslutet om Kulturårtiondet 1988–1997. FN har proklamerat årtiondet och UNESCO utsetts att vara samordnande myndighet inom FN-systemet. En av de viktigaste uppgifterna under Kulturårtiondet är upprättandet av Världskommissionen för Kultur och Utveckling. Kommissionen leds av FN:s före generalsekreterare Perez de Cuellar. Dess rapport, som förutsätts bli handlingsinriktad och "policy-oriented", skall presenteras 1995.

I Sverige har inrättats en nationell kommitté för kulturårtiondet. I kommittén ingår företrädare för flera myndigheter och organisationer bl.a. Statens kulturråd, SIDA, Svenska institutet och Skolverket. Däremot är inte vare sig universitetsväsendet eller exempelvis Vitterhetsakademien representerade vilket förtjänar påpekas.

Den svenska kommittén har som övergripande teman för sitt arbete valt "Det mångkulturella samhället – möjligheter och problem" samt "Östersjösamarbete". Kommittén utarbetar årligen en rapport över verksamheten.

Världskommissionen för Kultur och Utveckling tillsattes delvis på svenskt initiativ. De nordiska UNESCO-kommissionerna och de nordiska ledamöterna av UNESCO:s styrelse var mycket aktiva i förarbetet inför Kommissionens tillsättande och i utarbetandet av dessa mandat. Svenska Kulturdepartementet inbjöd kommissionen sommaren 1993 att hålla sitt regionala möte för Europa och ett arbetsmöte i Stockholm.

3.3 Europeiskt samarbete

Europarådets kultursamarbete

Kultursamarbetet inom Europarådet grundas på 1954 års Kulturkonvention som ger möjlighet även för länder som inte är medlemmar av Europarådet att delta. Kulturkonventionen inkluderar också samarbete inom utbildningsområdet. Sedan bl.a. de baltiska staterna tillträtt Kulturkonventionen har idag 36 stater anslutit sig.

Under 1992 gjordes en studie över den framtida inriktningen av kultursamarbetet. Kultursamarbetet bedrivs inom fyra specialkom-

mittéer där kulturkommittén och kulturarvskommittén kan sägas svara för det egentliga kulturella samarbetet. Budgeten för kultursamarbetet omsluter ca tio miljoner franska francs, varav omkring sju miljoner avser kulturkommittén och ungefär tre avser kulturmiljö-vårdsuppgifterna. Europarådet har avsatt särskilda medel för satsningar i nya medlemsländer, i främst öst- och centraleuropeiska länder. En del av dessa medel kan användas till kulturverksamheter.

Europarådets främsta insatser inom det kulturpolitiska området under senare tid är de s.k. examinationerna (länderförhör) av nationell kulturpolitik. Modellen har valts från OECD, som länge examinerat bl.a. utbildningspolitiken i medlemsländerna. Examinationen innebär att en grupp fristående experter från andra länder, mot bakgrund av en nationell beskrivning av kulturpolitiken i det examine-rade landet, granskar politikens utformning och genomförande. Hit-tills har den franska, svenska och österrikiska politiken granskats. Granskning pågår av den nederländska kulturpolitiken.

Denna typ av bedömning av nationell kulturpolitik är idag den enda examination av detta slag som görs. Frågan om modellen också kan användas på internationell nivå, t ex av UNESCO, har diskuterats.

Europarådet är också engagerat i program avseende europeiska kulturvägar där de nordiska länderna medverkar i delprojekten "Hansavägar" och "Vikingavägar".

Europarådets mediesamarbete

Grunden för Europarådets arbete med massmediefrågor är artikel 10 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Denna juridiska bakgrund präglar till viss del arbetets inriktning. Samarbetet leds av en styrkommitté, som disponerar en budget om ca 2,5 miljoner franska francs.

Under kommittén sorterar olika arbets- och projektgrupper samt kommittéer i vilka det egentliga arbetet bedrivs. Arbetet består till övervägande del av två slags uppgifter: utredningar och internationellt kunskaps- och erfarenhetsutbyte samt utarbetande av internationella normer, deklarationer, resolutioner och konventioner.

De frågor som behandlas är bl.a.

- Journalistisk frihet och mänskliga rättigheter,
- Public service i framtiden,

- Mediekoncentration och pluralism
- Åtgärder mot piratkopiering.

EES-avtalet

Vid årsskiftet 1993–94 trädde EES-avtalet i kraft. Målet för EES-avtalet som ingåtts mellan EG och EFTA-länderna (utom Schweiz och inledningsvis även Lichtenstein), är att med enhetliga regler främja handel och övrig ekonomisk samverkan mellan parterna i syfte att skapa ett enhetligt europeiskt ekonomiskt samarbetsområde.

Avtalet är väsentligen ett folkrättsligt avtal av sedvanlig typ men har särdrag som hänger samman med dess nära samband med det EG-rättsliga systemet. Det innehåller en huvuddel med de materiella bestämmelserna om fri rörlighet för varor, personer, tjänster och kapital (de fyra friheterna) samt s.k. angränsande politikområden. Denna del motsvarar den primära EG-rätten, i första hand Romfördragets regler. Dessutom finns bestämmelser om de olika institutioner som etableras genom avtalet.

De fyra friheterna bygger framför allt på ett förbud mot särbehandling på grund av nationalitet. Länderna är också förpliktade att samarbeta, så att inte strävandena att förverkliga målen med EES-avtalet försvåras eller äventyras.

Fri rörlighet för varor och tjänster förutsätter ett system för fri konkurrens. Genom avtalet övertas de regler på konkurrensområdet som gäller enligt Romfördraget. Ett avsnitt i EES-avtalet innehåller övergripande bestämmelser med anknytning till de fyra friheterna.

De gäller fem områden: sociala frågor (bl.a. jämställdhet), miljö, konsumentskydd, statistik och bolagsrätt. Syftet med gemensamma regler på det sociala området är bl.a. att bidra till bättre arbetsförhållanden och bättre levnadsstandard för arbetstagare.

EES-avtalet omfattar därutöver en rad angränsande områden för gemensam politik, som inte hänför sig direkt till de fyra friheterna men som har ansetts utgöra viktiga komponenter i ett utvidgat europeiskt samarbete. Sammanlagt omfattar samarbetet tolv delområden, däribland forskning och utveckling, utbildning och turism samt regional utjämning.

EES-avtalet reglerar även andra former av samarbete mellan parterna, i första hand EFTA-ländernas deltagande i EG-program. Inom

EG:s ram har flera samarbetsaktiviteter vuxit fram vid sidan av dem som bygger på lagstiftning. Aktiviteterna växlar från dialog mellan medlemsländerna och kommissionen till regelrätta samarbetsprogram. EFTA-länderna har på olika sätt kunnat medverka i arbetet, men genom EES-avtalet har en effektivare struktur för samarbetet lagts fast. Avtalet ger en hög grad av flexibilitet i valet av samarbetsform. Den vanligaste formen blir sannolikt att EFTA-länderna deltar i ett EG-program. Men avtalet ger också möjlighet för andra former t ex gemensamma projekt eller nära samordning av aktiviteter som olika parter bedriver.

I fråga om rörlighet för personer skapar EES-avtalet förutsättningar för en gemensam arbetsmarknad. Reglerna omfattar socialförsäkringsskydd för migrerande arbetstagare m.fl., etableringsrätt för självständiga näringsidkare, ömsesidigt erkännande av examina och förenklad gränskontroll. EES-medborgarna får alltså rätt att utan krav på arbetstillstånd ta arbete var som helst inom hela EES-området, inneha anställning och stanna kvar efter anställningens slut. Vissa offentliga tjänster är emellertid undantagna. Diskriminering på grund av nationalitet får inte förekomma i fråga om sysselsättning, lön och andra arbetsvillkor. Etableringsfriheten inom EES gäller både fysiska och juridiska personer. Friheten omfattar rätt att uppta och utöva självständig förvärvsverksamhet på de villkor som etableringslandet föreskriver för sina egna medborgare.

För att människor på ett smidigt sätt skall kunna utnyttja sin rätt till fri rörlighet har denna rätt kompletterats med ett heltäckande system för att säkerställa den sociala tryggheten för personer som flyttar.

Ett tänkbart hinder för arbetande människors fria rörlighet har varit svårigheterna att jämföra olika utbildningar och kompetenser. Inom EG har man sökt undanröja detta problem genom att skapa regler för ömsesidigt erkännande av utbildnings- och examensbevis och andra behörighetsbevis. Genom EES-avtalet och de anpassningar som nu görs inom EFTA-länderna kommer alla EES-medborgare även på denna punkt att omfattas av ett enhetligt regelsystem.

Reglerna för den gemensamma arbetsmarknaden öppnar möjligheter för svenska medborgare som så önskar att söka sig ut i Europa. På samma villkor kan också andra EES-medborgare söka sig till Sverige och svenska företag rekrytera inom hela EES-området.

Erfarenheterna från den nordiska arbetsmarknaden och från arbetsmarknaden inom EG tyder inte på att det kommer att röra sig om något större antal människor som flyttar till andra länder för längre tid. Den gemensamma EES-arbetsmarknaden kan främst väntas ha vissa utjämnande effekter mellan brist- och överskottsområden.

Kulturpolitiken

EES-avtalet tar upp kulturpolitiken i form av två deklamationer. I den ena fästs uppmärksamheten på att de fyra friheterna inom EES-området också kommer att få kulturpolitiska konsekvenser. Detta framhålls som ett motiv för att stärka och bredda det kulturpolitiska samarbetet i syfte att skapa bättre förståelse mellan folken i det mångkulturella Europa och för att skydda och utveckla det nationella och regionala kulturarv som berikar den europeiska kulturen genom sin mångfald.

Den andra deklamationen innehåller en avsiktsförklaring om etablerandet av ett samarbete kring handeln med kulturföremål.

Medieområdet

I EES-avtalet ingår även audiovisuella tjänster, därmed gäller också EG-direktivet om TV utan gränser för Sverige.

I direktivet ses televisionen som en möjlighet att förverkliga och stärka gemenskapens övergripande mål, integrationen. Medlemsländerna skall eliminera olikheter i de nationella systemen som kan utgöra hinder för fri rörlighet. Man vill uppnå rättvisa konkurrensvillkor för produktion och distribution inom Gemenskapen utan hinder för allmänintresset (public interest) och utan att försvåra möjligheterna att bevara och förstärka kulturell mångfald. Särskild vikt skall läggas vid utvecklingen av audiovisuell produktion och distribution i länder med låg produktionskapacitet eller i små språkområden.

EG

Länge sågs kultur endast som en egenskap hos en handelsvara, kulturprodukter definierades som varor och tjänster. EG:s intresse bestod

mest av de mer industribetonade delarna av kultursektorn, t.ex. film, TV och videobranchen. Fram till 1980-talet ägnade EG föga politisk uppmärksamhet åt kulturfrågorna, främst beroende på att de inte fanns med i Romfördraget och att EG därför inte hade befogenhet att fatta beslut som direkt avsåg kulturområdet. Flera av medlemsländerna ville heller inte diskutera kulturfrågor, eftersom man ansåg dessa vara nationella angelägenheter och andra länder (t.ex. Förbundsrepubliken Tyskland) kunde inte agera på det internationella planet eftersom kulturfrågor föll under delstatliga kompetenser.

Med tiden kom inställningen inom EG att förändras. Ett kultursamarbete kom successivt att byggas upp inom EG utanför Romfördragets ram. I ett par fall fastslogs att kulturpolitiken kunde ha rimliga skäl att avvika från gällande regler för andra områden. Kulturellt samarbete kom alltmer att betraktas som ett viktigt supplement till den ekonomiska och politiska integrationen.

Samarbetet innefattade stödinsatser och vissa stipendier men också regelbundna överläggningar mellan medlemsstaternas kulturministrar.

Redan innan Maastrichtfördraget trädde i kraft utarbetades en handlingsplan för det kulturella samarbetet. Handlingsplanen bygger på en utredning "New Prospects for Community Cultural Action" i vilken ett program för kommissionens insatser de närmaste åren lades fram. Utredningen presenterades innan Maastrichtfördraget trätt i kraft.

Maastrichtfördraget – EU

I och med Maastrichtfördraget och dess godkännande skapades en helt ny bas för det gemensamma kulturarbetet. Kulturverksamheter förekommer för första gången i en fördragstext, och de gavs på så sätt en plats i unionens regelsystem. På sätt och vis kan Maastrichtfördraget sägas innebära en vändpunkt för kulturområdet i och med att en ny artikel om kultursamarbete ingår i fördraget. Samtidigt bekräftar det en utveckling som pågått under en längre tid. Artikeln är framförallt en precisering i en rad avseenden i förhållande till de nationella kulturpolitiska insatserna.

Maastrichtfördraget innebär ett klagörande av ansvarsfördelningen mellan vad unionsorganen förutsätts svara för och vad som förblir

hos de nationella myndigheterna. EU skall arbeta för att medlemsländerna fritt får utveckla sin egen kultur under det att nationell och regional mångfald respekteras, samtidigt som det gemensamma kulturarvet betonas.

EU:s uppgifter på kulturområdet tas upp i den nya artikeln 128 vilken ingår i fördraget. Artikeln består av fem punkter med följande lydelse:

- 1) Gemenskapen skall bidra till kulturens blomstring i medlemsstaterna, varvid den skall respektera deras nationella och regionala mångfald samtidigt som den framhäver det gemensamma kulturarvet.
- 2) Gemenskapens insatser skall syfta till att främja samarbetet mellan medlemsstaterna och vid behov stödja och komplettera deras verksamhet på följande områden:
 - förbättring av kunskaperna om spridningen av de europeiska folkens kultur och historia.
 - bevarande och skydd av det kulturarv som är av europeisk betydelse,
 - icke-kommersiellt kulturutbyte,
 - att stödja konstnärligt och litterärt skapande, inbegripet inom den audiovisuella sektorn.
- 3) Gemenskapen och medlemsstaterna skall främja samarbete med tredje land och de behöriga internationella organisationerna på kulturområdet, särskilt Europarådet.
- 4) Gemenskapen skall beakta de kulturella aspekterna i sitt handlande i förhållande till andra bestämmelser i detta fördrag.
- 5) För att bidra till att de mål som anges i denna artikel uppnås skall rådet:
 - i enlighet med det förfarande som anges i artikel 189b, efter samråd med Ekonomiska sociala kommittén och Regionala kommittén, vidta stimulansåtgärder som dock inte skall omfatta harmonisering av medlemsstaternas lagar och författningar. Rådet skall under hela det förfarande som anges i artikel 189b fatta sina beslut enhälligt.
 - genom enhälligt beslut på förslag av kommissionen anta rekommendationer.

Det kan här vara på sin plats att påpeka att översättningen av artikel 128 till svenska kunde varit mer exakt. I punkt 5 sägs i den svenska översättningen "vidta stimulansåtgärder som dock **inte** skall **omfatta** harmonisering av medlemsstaternas lagar och författningar". Originaltexten i engelsk version säger "shall adopt incentive measures, **excluding** any harmonization of the laws and regulations of the Member States." I den tyska versionen sägs "Fördermassnahmen unter **Ausschluss** jeglicher Harmonisierung der Rechts- und Verwaltungsvorschriften der Mitgliedstaaten", dvs. i de båda originalversionerna talas om att harmonisering är **uteslutet**, medan den till svenska översatta formuleringen är "inte omfatta".

Formellt sorterar EG:s kulturella aktiviteter under DG X, direktoratet för information, kommunikation och kultur, medan biblioteksfrågor däremot hamnat under DG XII – telekommunikationer och dataindustri. DG X har utgivit en handlingsplan, baserad på rapporten "New Prospects for Community Cultural Action".

Med rapporten som utgångspunkt beslöt rådet och Gemenskapens kulturministrar vid ett möte i november 1992 om riktlinjer för Gemenskapens kulturinsatser. De är utformade med Maastricht-avtalets artikel 128 som grund och innebär en tolkning och precisering av artikeln. Inledningsvis pekar man även på behovet av riktlinjer inför ikraftträdandet av unionsfördraget. De bör bygga på en respekt för nationella och regionala skillnader samtidigt som man framhåller det gemensamma kulturarvet.

Fördraget har byggt in betydande garantier för upprätthållandet av en nationell kulturpolitik inom ramen för de grundläggande principerna.

Vad unionen skall syssla med på kulturområdet anges i fyra punkter:

- förbättring av kunskaperna om och bättre spridning av de europeiska folkens kultur och historia.
- bevarande och skydd av det kulturarv som är av europeisk betydelse.
- främjande av icke-kommersiellt kulturutbyte,
- stöd åt konstnärligt och litterärt skapande, även inom film och TV.

EU:s insatser skall icke sträva efter att harmonisera nationella regler på området utan bibehålla och utveckla en europeisk kulturidentitet. Fjärde området är mycket vitt och omfattar vad som kan sägas

vara kulturpolitikens kärnområden: "konstnärligt och litterärt skapande, inbegripet inom den audiovisuella sektorn". Här nämns inte hela medieområdet där man sedan länge verkat i kraft av EG:s ekonomiska mandat. Att det utesluts innebär att det kan bli föremål för harmonisering.

Ett viktigt skydd mot ingrepp i en nationell kulturpolitik återfinns även i andra tillägg till Romfördraget. Här kan nämnas bestämmelsen om statsstöd, artikel 92, som föreskriver att statsstöd som snedvrider konkurrensen genom att gynna vissa företag är oförenligt med den gemensamma marknaden i den utsträckning det påverkar handeln mellan medlemsstaterna. I Maastricht har gjorts ett tillägg till artikeln (art. 92.3) där det sägs att det är förenligt med den gemensamma marknaden att ge "stöd för att främja kultur och bevara kulturarvet, om sådant stöd inte påverkar handelsvillkoren och konkurrensen inom Gemenskapen i en omfattning som strider mot det gemensamma intresset".

Artikel 128 punkt 4 kan komma att få stor betydelse. "Gemenskapen skall beakta de kulturella aspekterna i sitt handlande i förhållande till andra bestämmelser i detta fördrag"

De formella styrmedlen är betydelsefulla i Gemenskapen. Utslag av Domstolen har en långt större betydelse än rättsliga bedömningar i svensk kulturpolitik, där sådana knappast förekommer. Domstolen får genom kulturartikel 128.4 en helt ny möjlighet att ta kulturaspekten i beaktande där den tidigare endast haft att beakta ekonomiska aspekter.

Ofta yppas farhågor att Gemenskapens medlemmar skulle förstärka samarbetet sinsemellan så att det går ut över samarbetet med omvärlden. I punkt 3 i artikel 128 fastslås att Gemenskapen och medlemsstaterna skall främja samarbete med tredje land och behöriga internationella organisationer på kulturområdet, särskilt Europarådet.

EU:s kulturprogram beskrivs i bilaga 3.

En gemensam kulturpolitik?

Maastrichtavtalet betonar vikten av kulturens blomstring i medlemsländerna varvid Gemenskapen skall respektera den nationella och regionala mångfalden. En harmoniserande kulturpolitik är alltså utesluten. Det finns dock på flera håll en viss skepsis och avvaktande hållning till en sådan politik.

EG:s beslut har ofta formen av uppdrag till eller krav på medlemsländerna. Sådana uppdrag eller krav kan vara svårformulerade inom kulturområdet, särskilt eftersom det uttryckligen sägs i Maastrichtfördraget att man skall främja den kulturella mångfalden. Eventuella ambitioner att utarbeta en kulturpolitik med harmoniserande och förenhetligande syften är alltså direkt otänkbara.

Maastrichtavtalets formuleringar ger också underlag för en avvaktande inställning till en gemensam kulturpolitik, eftersom alla förslag skall presenteras efter samråd med Ekonomiska och sociala kommittén och den Regionala kommittén. Dessutom skall Rådet vara enhälligt.

Det är väl känt att det finns olika uppfattningar mellan medlemsländerna. Artikel 128 kan sägas vara en kompromiss mellan dem som önskade att kulturen skulle ingå för att därigenom kunna vidga Gemenskapens områden och dem som önskade en begränsning av uppgiften. Denna skillnad i uppfattning kan i många fall förklaras av ländernas interna struktur och historiska traditioner, t.ex. tillhör kulturpolitiken delstaternas område i Tyskland, i Storbritannien har länge funnits ett mycket svagt intresse för en nationell kulturpolitik, medan den givits en stark ställning i Frankrike.

Det förefaller därför inte troligt att man avser att utarbeta en gemensam politik. Däremot kommer man att utveckla ett mer sammanhållet och tydligare program inom kulturområdet.

Med utgångspunkt i Maastrichtavtalet avser EU att arbeta med kultur längs tre linjer:

- ett systematiskt angreppssätt för hela kultursektorn, jämfört med de huvudsakligen symboliska verksamheter som tidigare genomförts
- identifiering av prioriterade områden till vilka man skall koncentrera de gemensamma verksamheterna
- främjande av internationellt kulturellt samarbete.

Vad gäller den systematiska ansatsen avser man att framhålla den kulturella dimensionen i Gemenskapens politik och program så att kulturen till fullo kan dra nytta av erfarenheter från andra områden. Man vill bygga upp och förstärka de nätverk som syftar till att bryta ned barriärer och främja utbyte vilket kan medföra nya möjligheter för samarbete mellan konstnärligt yrkesverksamma. Man avser att förstärka dialogen med nationella, regionala och lokala organisationer

för att främja enighet med respekt för de kulturella olikheterna. Man skall främja det artistiska och kulturella skapandet, liksom kunskapen om och spridning av kultur.

Anslagen till de kulturella verksamheterna förutspås öka, både vad gäller anslagen till verksamheter som sorterar under Direktoratet som svarar för kulturfrågor (DG X) och de medel som anslås till kulturella verksamheter som finansieras från andra källor.

EU:s utgifter för kulturverksamheter

Eftersom en av uppgifterna blir att främja den kulturella dimensionen av utvecklingen och eftersom det konstaterats att kulturministrarna inte har full kännedom om alla verksamheter av kulturell karaktär som finansieras av EU, har Generaldirektorat X beställt en studie över de kulturverksamheter som finansieras av andra källor inom EU. Rapporten "Community Support for Culture" har ställts samman av Bates & Wacker och presenterades i juni 1993.

Av rapporten framgår att kulturella verksamheter som finansieras av DG X, generaldirektoratet för kultur, uppgår till ca 190 MECU, 1989–1993, (Miljoner ECU), dvs. ca 1 700 miljoner kronor (1 ECU = 8,9 SEK) medan stödet från de olika strukturfonderna uppgår till 2.045 MECU, ca 18 200 miljoner kronor och från övriga program till 238 MECU, ca 1 922 miljoner kronor.

Kulturdirektoratet, DG X, svarar för ca 7,7 % av de sammanlagda kulturutgifterna, Strukturfonderna för 82,7 %. Kulturdirektoratets anslag utgör ca 0,06 % av EG:s totala budget, medan de sammanlagda utgifterna för samtliga kulturverksamheter kan beräknas uppgå till ca 0,8 % av de totala utgifterna.

Strukturfondernas mål är att bidra till utveckling i de minst utvecklade regionerna, att utveckla regioner som drabbats av industriell nedgång, att bekämpa långsiktig arbetslöshet, att underlätta integrationen av unga människor i arbetslivet, att förändra produktion m.m. inom jord- och skogsbruk och att främja utvecklingen av landsbygdsområden. Vissa mål gäller enbart vissa regioner.

I rapporten understryks svårigheten att exakt uppskatta varje enskilt projekts totala kostnader, eftersom bidragen från EU bara utgör en delfinansiering. Medlemsländernas sammanlagda satsningar inklusive dessa EU-bidrag är därför större.

Endast fattade beslut om bidrag tas upp i rapporten. Man har inte studerat i vilken utsträckning bidragen utnyttjats i medlemsländerna. I rapporten görs inte heller någon kvalitativ bedömning av de enskilda projekten. Det framhålls vidare att dessa bidrag ej skall ses som del av någon kulturpolitik, eftersom fondernas uppgift är att medverka till ekonomisk utveckling.

Som exempel på olika verksamheter, vilka finansieras från fonderna, kan nämnas uppbyggnad av museer, bevarande av monument och arkeologiska minnesmärken samt stöd till utbildning. Många projekt avser kulturturism (t.ex. i Irland där upprustning och bevarande av historiska byggnader görs för att de skall stödja utvecklingen av turismen).

De program som ger störst stöd till kulturella verksamheter är ERASMUS, som syftar till att främja rörligheten hos studenter och samarbete mellan universitet, RACE som innebär stöd till forskning och utveckling av avancerad kommunikationsteknologi i Europa samt STEP, som behandlar teknik och vetenskap för miljöskydd. Dessa tre program svarar tillsammans för ca 15 % av det totala bidraget till kulturverksamheter. Resterande belopp fördelas på ca 25 andra program. Det bör påpekas att dessa siffror är något osäkra och därför bör läsas med stor försiktighet.

Verksamheter som finansieras helt från den kulturella sektorn uppgår till ca 190 MECU för perioden 1989–1993, dvs. ca 1 700 miljoner kronor för perioden. Merparten går till MEDIA 95, ca 98 MECU, dvs. ca 872 miljoner kronor.

Ett särskilt programslag behandlar stödet till tredje land, dvs. länder som ej är medlemmar av EU. Anslaget till dessa verksamheter uppgår till ca 3,6 MECU för 1991–1993, dvs. ca 29 miljoner kronor. Programmet är i första hand inriktat på länder i Central- och Östeuropa, i Afrika, i Karibien och i Stillahavsregionen, EFTA- och Medelhavsländerna samt internationella organisationer. Programmet har hittills koncentrerats till de central- och östeuropeiska länderna, men en tredjedel av de godkända projekten avser länder utanför Europa.

EU:s samarbete inom medieområdet

EG:s mediaprogram inrättades 1986. I programmet, MEDIA 95, (Mesures pour Encourager le Développement de l'Industrie de production Audiovisuelle) ingår utöver EU:s medlemsländer även Österrike, Finland, Island och Sverige. Programmet omfattar 20 olika underprogram inom sex områden bl.a. Yrkesutbildning, Förbättring av produktionsvillkoren, Distributionsstöd och Biografstöd. I samtliga medlemsländer finns en "mediadesk" med uppgift att vara informationskontor och förmedlande länk mellan MEDIA 95 och den nationella film, TV- och videobranchen.

Bidrag har utgått från flera olika MEDIA program till svenska projekt, t.ex. för yrkesutbildning, stöd till biografer, och för distribution.

Sommaren 1993 antogs en handlingsplan för att främja introduktionen av avancerad television i Europa. I planen verkar man för att införa formatet 16:9 för TV. Formatet utvecklades ursprungligen för biofilm. Handlingsplanen kommer att få såväl industriell som kulturpolitisk betydelse.

Danska erfarenheter av EU:s kultursamarbete

I Danmark framhålls att samarbetet inom kulturområdet hittills varit utan svårigheter och till stor nytta. Kulturministeriet gör den allmänna bedömningen att Maastrichtavtalets kulturartikel ligger väl i linje med ett danskt förslag från våren 1991, i vilket man bl.a. särskilt betonade

- att den nationella och regionala mångfalden respekteras,
- att EU:s insatser skall främja samarbetet mellan medlemsstaterna samt komplettera, ej harmonisera, nationella lagar och insatser,
- att främja samarbete med tredje land och bl.a. Europarådet samt
- att ta hänsyn till kulturella aspekter vid insatser enligt andra mer "normala" traktatbestämmelser.

Även om någon egentlig utvärdering inte gjorts och man alltså inte kan visa några exakta siffror, varken på det totala antalet personer som engagerats i kultursamarbetet eller kostnaden för det uttryckt i kronor, anser man i Kulturministeriet, att värdet och betydelsen av

samverkan inom kulturområdet inom EG/EU är genomgående positiva.

Olika farhågor uttrycktes inför ikraftträdandet av Maastricht-avtalet, t.ex. att kulturellt yrkesverksamma från andra EU-länder skulle söka sig till Danmark och konkurrera ut de inhemska, att det danska språket skulle få en svagare ställning och att den danska kulturella identiteten skulle gå förlorad.

På Kulturministeriet anser man att farorna var överdrivna. Om det danska språket och den danska kulturidentiteten blir svagare, beror det snarare på det starka inflytandet från USA än på samarbetet inom EU.

3.4 Nordiskt samarbete

Det nordiska kulturella samarbetet är mycket omfattande. Det ligger i sakens natur att en stor del av de direkta kontakterna, impulser och utbyten mellan konstnärer, förmedlare och andra på kulturområdet verksamma bygger på personliga relationer.

De nordiska regeringarnas samarbete regleras framför allt av det gemensamma arbetet i Nordiska ministerrådet. Nordiska ministerrådets förslag till program och budget behandlas av Nordiska rådet, som ofta också ger förslag till insatser och verksamheter.

Kulturområdet har ofta särskilt framhållits i det nordiska samarbetet och under senaste tiden givits en betydande ökning i budgeten. De nordiska statsministrarna uttalade vid Nordiska rådets session i Århus 1992 att de särskilt stöder nysatsningen på kultur- och utbildningsområdena. De ställde sig bakom förslaget om en ökning av budgeten med 25 % för dessa uppgifter i förhållande till dagens situation, med syfte att budgeten för kultur, utbildning och forskning skall uppgå till 50 % av Nordiska ministerrådets budget.

Mot denna bakgrund har kulturministrarna utarbetat ett förslag som Nordiska rådet i allt väsentligt anslöt sig till. De områden som speciellt skall ges ökade bidrag är bl.a.

- Nordiska kulturfonden
- Medie- och filmsamarbetet
- Språksamarbetet
- Satsningar på barn och unga

- Nordisk profilering i Europa och Norden och
- Kultursatsning i det land där Nordiska rådet håller sin session

Samarbetet leds av ministerrådet – kulturministrarna – medan beredning av ärenden sker i Ämbetsmannakommittén där höga tjänstemän deltar. Budgetförslaget för 1994 omsluter mer än 133 miljoner DKR, en föreslagen ökning med ca 43 %.

En allmän strävan i budgetförslaget är att skapa ökade rörliga medel för att kunna fånga upp nya idéer och förslag. I någon mån har detta tillgodosetts genom att anslagen till de fasta institutionerna minskats.

Den nordiska kulturfonden som ger stöd till kultur, utbildning och forskning har genom olika bidrag gjort det möjligt att genomföra ett stort antal projekt av varierande storlek. Fondens bidrag är i många fall helt avgörande för att föreslagna verksamheter skall kunna utföras. Ett stort problem för fonden är dess bristande resurser. Årligen inkommer ansökningar om över 100 miljoner danska kronor, medan fonden för närvarande bara disponerar 15 miljoner.

Nordiska ministerrådet har följande konstkommittéer:

Nordiska teater- och danskommittén (Teater och Dans i Norden)

Nordiska litteratur- och bibliotekskommittén (NORDBOK)

Nordiska musikkommittén (NOMUS)

Nordiska konst och konstindustrikommittén (NKKK)

Teater och Dans i Norden ger stöd till gästspel och vidareutbildning av teaterkonstnärer. Intresset för gästspel är fortfarande stort och festivaler som önskar lägga vikt vid det nordiska blir allt fler.

NORDBOKs årsanslag disponeras främst för de två stödordningarna, översättningsstödet och folkbiblioteksstödet. En del av översättningsstödet går till litteratur för barn och ungdom. På folkbiblioteksområdet har NORDBOK bl.a. stött seminarier, senast med deltagare från de baltiska länderna. NORDBOK har delat ut ett resestipendium för en journalistisk insats som främjat intresset för och kännedomen om nordisk skönlitteratur i ett eller flera språkområden.

NOMUS använder största delen av sina medel till aktivt projektstöd för olika samnordiska projekt, stödet för nya kompositioner har ökats. Turnéer, festivaler och andra musikframföranden har erhållit stöd. En av NOMUS fasta arbetsuppgifter är att sköta om nomine-

ringarna och de praktiska arrangemangen kring utdelandet av Nordiska rådets musikpris.

NKKK syftar till att främja och stärka det nordiska samarbetet inom hela konstområdet, t.ex. bildkonst, arkitektur, industridesign, konsthantverk och textilkonst. Kommittén beviljar bidrag till nordiska utställningsprojekt och ansvarar för styrelsefunktionen för Nordiskt Konstcentrum på Sveaborg och för Nordiskt Konstnärscentrum Dalsåsen.

Nordiska rådet har instiftat ett Litteraturpris och ett Musikpris. Båda priserna har medverkat till att intresset för nordisk kultur och nordiska konstnärer förstärkts. Detta gäller kanske främst Litteraturpriset, som funnits under en längre period. Såväl de författare som nominerats till priset som deras verk ges utförliga presentationer på kultursidor, i radioprogram och liknande.

Framgången i det allmänna nordiska samarbetet har varierat över åren. Det kulturella samarbetet har dock genomgående varit av stor betydelse och som regel lyckat. På många sätt har kultursamarbetet utgjort kittet i det gemensamma arbetet. Inom detta område har kontakter etablerats och utvecklats med hjälp av små bidrag från nordiska källor. Ofta har insatserna varit riktade till kulturellt verksamma, antingen de konstnärligt yrkesverksamma eller – oftare – till amatörer. Genom denna inriktning av verksamheten har ett mycket stort antal personer fått egen kunskap om och personlig erfarenhet av nordiska förhållanden.

Det nordiska kulturella samarbetet har dels syftat till att främja kontakterna mellan de nordiska länderna, dels syftat till att presentera Norden och nordisk kultur i andra länder. På senare tid har intresset för båda dessa former av samarbetet ökat. Ledningsgruppen för Nordiska kulturprojekt i utlandet svarar för presentationerna av nordisk kultur utanför Norden. Flera olika projekt har genomförts som rönt stor uppskattning. Det har också bedömts vara lättare att föra fram en gemensam nordisk manifestation, än om varje land skulle gjort egna presentationer. Särskilt framgångsrika förefaller de satsningar varit där urvalet gjorts i samarbete med personer utanför Norden, t.ex. festivalen "Tender is the North" i London.

Ett motiv för det ökande intresset för det nordiska samarbetet, inte minst det kulturella samarbetet, är framväxten av EU:s kulturprogram. Då frågor om EU och Maastrichtavtalets kulturartikel diskutere-

ras blir även erfarenheter av andra former av kulturellt samarbete mellan nationer allt mer intressant. De nordiska verksamheterna och organisationen av dem framhålls då som modell för EU. I anslutning till detta förekommer även uppfattningen att endast genom gemensamt arbete av de nordiska länderna kan dessa medverka till att inriktningen av EU:s arbete inom kulturområdet får en god utveckling. Enligt denna syn behöver alltså det nordiska samarbetet förstärkas för att nordiska lösningar och uppfattningar skall vinna gehör i EU. Ytterligare ett motiv med anledning av den EU-debatt som pågår i flera nordiska länder kan framhållas: det nordiska samarbetet lyfts fram som ett alternativ till EU, av dem som är kritiska till en EU-anslutning.

Den diskussion om europeisk integration som för närvarande förs har alltså på olika sätt medfört att intresset för Norden och nordisk samverkan ökat. De goda erfarenheterna av det nordiska kulturella samarbetet betonas i dessa sammanhang.

3.5 Bilateralt samarbete

Bilaterala fonder

Sverige har etablerat kultursamarbete med olika länder i form av gemensamma kulturfonder. De bilaterala nordiska kulturfonderna är mest kända. Den svensk-norska samarbetsfonden bildades 1949, den svensk-danska 1953, den svensk-finska 1958.

Stadgarna för svensk-norska samarbetsfonden och svensk-danska kulturfonden har nyligen reviderats eller håller på att revideras. Syftet med verksamheten för samtliga fonder är att med finansiellt stöd från fonderna förstärka det kulturella samarbetet mellan länderna.

Fondernas styrelser är sammansatta av ledamöter från de båda länderna. Styrelsen beslutar om bidrag till skilda ansökningar samt svarar för verksamheten. Fonderna beviljar stipendier, stöder seminarier, publikationer, utställningar m.m.

Bilaterala kulturprogram

Svenska institutet har ingått avtal om bilaterala kulturprogram som fortfarande gäller med åtta länder: Albanien, Bulgarien, Kina, Polen, Rumänien, f.d. Sovjetunionen, f.d. Tjeckoslovakien och Ungern. En överenskommelse om kulturellt samarbete föreligger också med Spanien.

Programmen är i grova drag formulerade på samma sätt och omfattar samarbete avseende kultur, utbildning och forskning. Parterna avser främja samarbetet mellan institutioner i de båda länderna. Beträffande det kulturella samarbetet betonas utbyte av utställningar, förbättrade kontakter mellan de konstnärligt yrkesverksamma, medverkan i utbyte av filmer, översättning av litteratur m.m.

3.6 Kommitténs överväganden och förslag

Nordiskt samarbete

Kommittén vill understryka vikten och betydelsen av det nordiska samarbetet inom kulturområdet. Det finns idag flera olika skäl för ett ökat intresse för allmänt nordiskt samarbete. Det kulturella samarbetet har som regel varit framgångsrikt genom sin inriktning mot de kulturellt verksamma, antingen de konstnärligt yrkesverksamma eller amatörer. Ofta har just kultursamarbetet varit det sammanhållande kittet i det nordiska samarbetet. Kommittén finner det därför särskilt angeläget att det nordiska kulturella samarbetet ges goda möjligheter till vidare utveckling.

EU

Även om det inte finns planer idag på att utarbeta en för EU gemensam kulturpolitik finns en bestämd uppfattning inom unionen att kulturområdet kommer att bli allt viktigare och att det också kommer att få ökade resurser. Den ovan redovisade studien om samtliga EG-finansierade kulturverksamheter visar att kulturområdet i vid mening redan idag omsluter strax under en procent av den totala budgeten. Eftersom den övervägande delen av dessa verksamheter finansieras utanför den egentliga kulturbudgeten finns ökade krav på att

informationen om dessa andra kulturverksamheter förbättras och att de även skall kunna relateras till de allmänna riktlinjerna.

Utvidgningen av verksamheterna till andra länder samt bedömningen att kulturområdet kommer att ges ökad betydelse innebär att det blir aktuellt för Sverige (och övriga EFTA-länder) att undersöka värdet av att engageras i EU-arbetet avseende kultur. Detta gäller naturligtvis särskilt för det fall Sverige väljer att ej gå in i EU, men är även aktuellt under den övergångstid som – i händelse av medlemskap – kan komma att förflyta innan avtalet träder i kraft.

Maastrichtfördraget är ett helt nytt fördrag mellan medlemsländerna. Det är att märka att de områden som tas upp i fördraget, men som ej ingår i EES-avtalet, t.ex. kulturområdet, endast kan inkluderas i EES-avtalet genom förhandling mellan EFTA-länderna och EU.

I EES-avtalet finns inskrivet möjligheten för EFTA-länder att delta i EU-arbete inom skilda områden. Denna möjlighet har för Sveriges del utnyttjats inom utbildningsområdet där Sverige medverkar i flera olika program. Det finns alltså möjligheter att inkludera EU:s kulturprogram i EES-avtalet. Detta kräver dock nya förhandlingar.

Kostnaderna kan, enligt preliminära uppskattningar, för Sveriges del beräknas till ca 6 miljoner kronor per år med nuvarande växelkurser.

EU befinner sig för närvarande i en situation som mycket liknar den svenska innan 1974 års proposition om kulturpolitiken antagits. EG/EU har under flera år arbetat med kulturfrågor, men man har inte en sammanhållen politik för de olika programmen. Det finns emellertid, till skillnad från den dåvarande svenska situationen, tydliga restriktioner vad gäller en eventuell politiks omfattning och inriktning. Dessutom föreligger skilda uppfattningar mellan medlemsländerna om värdet av en gemensam politik.

Vid kommitténs besök i EU:s sekretariat visades intresse från EU:s sida att ta del av svenska erfarenheter inom det kulturpolitiska området.

Genom ett deltagande i EU:s program får Sverige större möjligheter att komma i åtnjutande av stöd från EU:s kultursatsningar, som tillsammans omfattar ca 190 miljoner ECU, dvs. drygt 1 700 miljoner SEK under en femårsperiod. Svenskar kan dock redan idag söka och erhålla bidrag från MEDIA 95, AV-programmet. De svenska biblio-

teken har också möjlighet att söka bidrag ur programmet "Libraries Programme".

En medverkan i EU:s kulturprogram kommer att ställa krav på ställningstaganden till programmens utformning och genomförande. Sverige ges då möjligheter att ta egna initiativ avseende kulturprogrammen. Medverkan i programmen förutsätter representation i kommittéer samt deltagande i olika möten.

Slutsats

Mot ovan framställda bakgrund vill kommittén föreslå att Sverige – tillsammans med övriga EFTA-länder – inleder förhandlingar om att kulturprogrammen också skall införlivas i EES-avtalet.

4 Konstnärligt yrkesverksamma

4.1 Inledning

De riktlinjer, som gäller för det statliga stödet till det internationella kulturutbytet, fastlades av riksdagen efter förslag av regeringen i propositionen 1978/79:147 om informations- och kulturutbytet med utlandet vilken grundade sig på SIK-utredningen. Där betonades vikten av den stimulans som det svenska kulturlivet får genom utbyte med andra länder. En förutsättning för att de egna kulturtraditionerna skall bibehålla sin livskraft är att de hämtar impulser och stimulans från kulturer i andra länder. Kulturutbyte på jämbördiga villkor sågs som en nödvändighet för förståelse av svenskt kultur- och samhällsliv.

Utredningen "Sverige information och kultursamarbete" (SOU 1988:9, IKU-utredningen) ansåg att SIK-utredningens motiv fortfarande var giltiga, men betonade att kultursamarbetet borde utvecklas och förstärkas ytterligare. Utredningen betonade betydelsen av att kulturområdet gavs lika goda förutsättningar som andra samhällssektorer att delta i internationellt utbyte. I takt med det växande utbudet av TV-program från andra länder, via kablar och satelliter, framhölls behovet av att hävda den nationella identiteten. Frågan om den nationella identiteten gentemot omvärlden ansågs ha flera olika aspekter, dels omvärldens intresse för vår kultur, dels idéflödet till oss utifrån. Utredningen fastslog att kulturlivet är extremt beroende av internationella impulser och att det är av största vikt att förutsättningarna att delta i det internationella kulturutbytet är likartade för de olika konstformerna och konstnärsgруппerna.

Utredningen "Konstnärrens villkor" (SOU 1990:39) betonade också behovet av att förstärka resurserna för det internationella kulturutbytet och bereda konstnärerna ökade möjligheter att arbeta och studera utomlands.

Tidigare utredningars argument för ett livskraftigt kulturutbyte har inte på något sätt försvagats. Tvärtom har behovet av ett aktivt svenskt deltagande i det internationella kultursamarbetet ökat ytterligare bl.a. på grund av utvecklingen på mediaområdet.

I en tid då de internationella impulserna präglar den dagliga tillvaron blir det alltmer väsentligt att man även inom kulturområdet upprätthåller ett aktivt och livskraftigt utbyte. Det är därför nödvändigt att de konstnärligt verksamma ges möjligheter att delta i ett internationellt kulturutbyte för att inte hamna utanför de viktigaste sammanhangen och strömningarna.

4.2 Konstnärernas antal och arbetssituation

Antalet konstnärligt yrkesverksamma personer i Sverige är svårbedömt. Problemet beror delvis på svårigheter att klart definiera begreppet konstnär men också på svårigheten att avskilja de personer som är konstnärligt yrkesverksamma på heltid från dem som på deltid ägnar sig åt konstnärlig verksamhet. I utredningen "Konstnärernas villkor" (SOU 1990:39) används Folk- och bostadsräkningen (FoB) tillsammans med medlemsutvecklingen i konstnärernas fackliga organisationer som ett mått på tillväxten i konstnärskåren. Uppgifter från Folk- och Bostadsräkningen visar att antalet konstnärligt verksamma har vuxit kraftigt sedan 1980. I vilken utsträckning dessa personer är yrkesverksamma konstnärer är dock oklart, varför de uppgifter som redovisas nedan från FoB 1980 och 1990 bör läsas med viss försiktighet.

Folk- och Bostadsräkningen 1980 och 1990

	FoB 80	FoB 90
Litterärt och konstnärligt arbete	39 466	48 085
Bildkonstnärer	7 969	10 114
Formgivare	3 599	4 180
Dekoratörer	2 214	2 038
Författare	984	986
Journalister, förlagsredaktörer	13 210	16 011
Scenkonstnärer	2 866	3 777
Musiker	5 567	7 361
Övr. litterärt och konstnärligt arb.	3 015	3 618
Ej specificerbar uppgift	42	-

KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetenämnd) är en samarbetsnämnd för arton fackliga riksorganisationer inom kulturområdet, vilkas medlemmar utgörs av konstnärliga eller litterära yrkesutövare. Även KLYS' medlemsantal har ökat under de senare åren, vilket bekräftar FoB:s siffror om en ökning av konstnärskåren. Ett stort antal yrkesverksamma konstnärer finns dock utanför KLYS' medlemsorganisationer.

I utredningen "Konstnärens villkor" förekommer uppgiften att endast hälften av alla utbildade från högskolornas konstnärslinjer har ett konstnärssyrke som sitt huvudsakliga förvärvsarbete. Olika former av "alternativsysselsättning" vid sidan av det yrke man utbildat sig till var relativt sett vanligare i konstnärsgруппerna än i andra yrkesutbildningsgrupper från högskolan. Det rådde dock ganska stora skillnader mellan de olika kategorierna av konstnärer. Vidare redovisas att rekryteringen till konstnärlig verksamhet till stor del sker utanför det reguljära högskolesystemet. Många av högskolans konstnärsutbildningar har små utbildningsgrupper.

I utredningen anförs att man generellt kan räkna med att de flesta konstnärligt verksamma måste ha andra inkomstkällor vid sidan om den direkt konstnärliga verksamheten. Ett stort antal konstnärligt verksamma hade betydligt lägre genomsnittliga inkomster än andra förvärvsarbetande. Det framhölls dock att spridningen var stor såväl inom som mellan de olika konstnärsgруппerna. Ett fåtal konstnärer hade jämförelsevis goda inkomster, de var dock färre än den stora grupp som hade påfallande låga inkomster.

4.3 Stöd och bidrag till konstnärligt yrkesverksamma

I rapporten från Europarådets expertgrupp som 1988 företog en examination av landets kulturpolitik. (Statlig kulturpolitik i Sverige. Rapport från en europeisk expertgrupp. Kulturpolitik i Europa 2:2, 1990) framhålls att det är svårt att finna något annat land i Väst-europa som har gjort lika mycket som Sverige för att förbättra de ekonomiska villkoren för dem som lever av konstnärlig verksamhet.

Svenska statens ansträngningar har koncentrerats på att förbättra "villkoren för konstnärligt skapande och produktion" så att författare, bildkonstnärer och andra konstnärer ska kunna åtnjuta samma sociala och ekonomiska trygghet som andra svenskar. Ekonomiskt stöd till

konstnärer är en förutsättning för konstnärliga experiment och "för att motverka kommersialismens negativa verkningar" och grundläggande för att bevara yttrandefriheten.

Stödet har i huvudsak gått direkt eller indirekt till konstnärerna och deras produktion. Skapande konstnärers behov av att få avsättning för sina verk och bygga upp kontakter på marknaden har därför inte prioriterats även om ett visst stöd getts till förbättrad distribution, t.ex. till bokhandeln.

De svenska statsmakterna har utvecklat stödsystem för konstnärer inom fem huvudområden.

- * allmänt stöd till kulturinstitutioner
- * subventioner till produktion av kulturprodukter (t.ex. film, gram-mofonskivor) för att korrigera marknadskrafterna.
- * stödordningar för konstnärer (stipendier och ersättningar)
- * särskilda insatser för arbetslösa konstnärer
- * insatser för konst i offentlig miljö

Konstnärsnämnden

Konstnärsnämnden inrättades 1976 och är en statlig myndighet som skall handha ärenden om bidrag och ersättningar till konstnärer. Nämnden leds av en styrelse och består av fyra organ som handlägger bidragsärenden inom respektive område. Konstnärorganisationerna finns representerade i dessa arbetsgrupper. Konstnärsnämnden skall även hålla sig underrättad om konstnärernas ekonomiska och sociala förhållanden och tillsammans med Sveriges författarfond ge regeringen förslag till innehavare av inkomstgaranti.

Inkomstgarantier och långtidsstipendier

En tidig form av direkt stöd till konstnärer var stipendier som delades ut till några få utvalda och väletablerade konstnärer som ett erkännande av deras insatser för landet. Enligt förordningarna (1976;504) om inkomstgarantier för konstnärer kan inkomstgaranti beviljas konstnärer vilkas verksamhet är av hög kvalitet och stor betydelse för svenskt kulturliv. Regeringen har för budgetåret 1993/1994 fastställt antalet inkomstgarantier till 156. Urvalet görs av regeringen på

grundval av förslag som lämnats in gemensamt av Sveriges författarfond och Konstnärsnämnden.

Enligt förordningen om bidrag till konstnärer (1976:528) kan bidrag också utdelas i form av långtidsstipendier för konstnärer under högst tio år. För budgetåret 1993/94 utgår 45 långtidsstipendier som fördelas av Konstnärsnämnden och Sveriges författarfond.

Visningsersättning

Enligt förordningen om Sveriges bildkonstnärnsfond (1982:600) anvisar staten årligen medel som ersättning åt bild- och formkonstnärer för de konstnärliga verk som är i offentliga institutioners ägo och visas för allmänheten eller används på annat allmännyttigt sätt.

Styrelsen för Sveriges bildkonstnärnsfond handlägger fördelningen av fondmedlen, och har alltmer övergått till en koncentration av stipendie- och bidragsgivningen. Tidigare har den individuella visningsersättningen utgått med 3 000 kronor årligen per mottagare. Detta fördelningssätt upphörde dock att tillämpas i juli 1993, vilket frigjorde drygt 8 miljoner kronor. Styrelsen för Sveriges bildkonstnärnsfond har beslutat överföra denna summa till fler och större arbetsstipendier, fler stipendier och bidrag till svenska konstnärers medverkan i internationellt kulturutbyte och förstärkning av pensionsbidragen.

Ersättning från fonden kan utgå till bild- och formkonstnärer som är svenska medborgare, eller har sin vanliga vistelseort i Sverige.

Konstnärsbidrag

Bidrag för att ge konstnärer ekonomisk trygghet utdelas även i form av konstnärsbidrag, som kan utgå i högst fem år. Konstnärsnämnden utdelar också projektbidrag för målinriktat konstnärligt utvecklingsarbete samt resebidrag och särskilda bidrag för internationellt kulturutbyte. Denna typ av bidragsansökningar hos Konstnärsnämnden har ökat under de senaste åren. Enligt förordningens allmänna föreskrifter kan bidrag utdelas till konstnär som är svensk eller stadigvarande bosatt i Sverige.

Sveriges författarfond

Styrelsen för Sveriges författarfond har till uppgift att förmedla den statliga bibliotekersättningen, samt fördela konstnärsbidrag, projektbidrag och långtidsstipendier till dramatiker, författare, översättare och kulturjournalister. Styrelsen fördelar även nordiska författarstipendier, samt avger tillsammans med konstnärsnämnden förslag till innehavare av inkomstgarantier till konstnärer. Författarfondens verksamhet leds av en styrelse i vilken upphovsmanorganisationerna har majoritet. Sveriges författarfond har fyra utskott.

Bibliotekersättningen

Enligt upphovsrättslagen har en upphovsman i princip rätt till ersättning när hans verk utnyttjas. Från denna grundsats gör emellertid lagen flera undantag. Ett av dessa säger i princip med vissa reservationer, att sedan ett exemplar av ett verk utgivits, får det fritt spridas vidare.

Detta betyder att ett bibliotek som har köpt in en bok har rätt att låna ut den: författaren kan inte motsätta sig det och han har ingen laglig rätt till ersättning.

Sedan författarna i ett par decennier hävdad att biblioteksutlåningen innebär ett utnyttjande, som borde vara ersättningsgrundande, åtog sig staten genom riksdagsbeslut 1954 att lämna ersättning. Bestämmelserna om bibliotekersättning finns i förordningen (1962:652) om Sveriges författarfond. Bibliotekersättningen konstruerades redan från början som ett visst öretal per boklån, medlen skulle överföras till en fond med en styrelse vars majoritet utsågs av upphovsmännens egna organisationer.

Ersättningssystemet har efterhand byggts ut. Numera utgår ersättning för såväl hemlån som referensexemplar av både svenska originalverk och verk i svensk översättning. År 1982 utsträcktes principen om bibliotekersättning till kompositörer för utnyttjande av deras partitur och skivinspelningar.

Reglerna för bibliotekersättningen och ersättningens belopp fastställdes tidigare ensidigt av staten. Hösten 1985 träffades dock en överenskommelse mellan regeringen och upphovsmanorganisationerna om en förhandlingsordning avseende det belopp som skall utgå

för bl.a. varje hemlån. Fondens medelstilldelning har under de senaste tio budgetåren ökat från nästan 40 miljoner kronor 1983/84 till drygt 80 miljoner kronor 1993/94.

Inom ramen för biblioteksersättningsanslaget har styrelsen främst satsat på det program för långtidstrygghet som ursprungligen utarbetades av upphovsmannaorganisationerna i slutet av 1960-talet. Väsentliga led i detta program är: femåriga arbetsstipendier för främst yngre författare, översättare och bokillustratörer, författar- och översättarpennningar till de etablerade yrkesutövarna samt pensioner till dem som inte längre är yrkesverksamma och deras efterlevande.

Enligt förordningen kan Författarfondens styrelse besluta att författar/översättarpennningar till en viss upphovsman skall utgå med ett högre belopp än det statistiskt beräknade vilket allmänt brukar kallas garanterad författarpennning. I januari 1993 innehade sammanlagt 235 författare, översättare och bokillustratörer garanterad författarpennning, medan 70 personer tilldelades femåriga arbetsstipendier.

Som ett komplement till detta program för långtidstrygghet fördelar styrelsen även två- och ettåriga arbetsstipendier, resestipendier och särskilda bidrag för internationellt utbyte. Under 1992/93 utdelades 50 tvååriga och 246 ettåriga arbetsstipendier.

Statens konstråd

De medel som finns tillgängliga för konstnärlig utsmyckning av statens byggnader utgör en annan inkomstkälla för bildkonstnärer. Medlen administreras av Statens konstråd. Statens konstråd har till uppgift att "genom förvärv av konstnärliga arbeten till statens byggnader och andra lokaler för statliga myndigheter verka för att konstnärliga värden införlivas med samhällsmiljön" Dessutom skall rådet informera myndigheter, företag och enskilda om konst i samhällsmiljö, konst och konstnärlig formgivning i många offentliga miljöer och i bostadsområden. Det finns inget regelverk som styr rådets inköp av konst, praxis är dock att det förvärvar verk av konstnärer bosatta i Sverige. I enstaka fall har dock uppdrag givits och inköp av konstverk gjorts från konstnärer bosatta utanför Sverige (företrädesvis Norden). Statens konstråd är intresserat av att utveckla ett mer formaliserat och omfattande utbyte av uppdrag mellan de nordiska länderna, samt även att utveckla ett vidare europeiskt samarbete.

I 1984 års budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 10) konstaterade regeringen att insatserna för utsmyckning av nya statliga byggnader följande budgetår skulle uppgå till en procent av de totala statliga byggkostnaderna. Motsvarande konstateranden har därefter gjorts vid olika tillfällen fram till 1990. Konstrådet anger enprocentsregeln som en lämplig generell ambitionsnivå.

Formerna för statlig lokalförsörjning har emellertid ändrat karaktär till följd av bolagiseringen av Byggnadsstyrelsen. Bolagiseringen innebär bl.a. att byggandet av nya lokaler för statlig verksamhet i stor utsträckning kommer att ske i enskild regi. Den nya ansvarsfördelningen gör att regeringen anser att den statliga ambitionsnivån för konstnärlig utsmyckning och gestaltning inte på samma sätt som tidigare kan jämföras med en bestämd andel av kostnaderna för det statliga byggandet.

Då det är osäkert hur mycket statligt byggande som kommer att äga rum i framtiden anser regeringen det mindre lämpligt att relatera insatserna för konstnärlig utsmyckning till statligt byggande. Regeringen förordar i stället att det övergripande kulturpolitiska målet att skapa en offentlig miljö med konst som ett naturligt inslag bör vara vägledande.

Den nya ansvarsfördelningen innebär dock inte att konstrådets arbete med anskaffande av lösa konstverk eller s.k. byggnadsanknuten konst ändras. I egenskap av hyresgäst är staten ägare till sådan konst. När det gäller förvärv av sådana fasta konstverk som enligt jordabalkens bestämmelser kommer att tillhöra fastigheten bör huvudansvaret för finansieringen i princip åvila fastighetsägaren. Konstrådet bör vid nybyggnad i enskild regi ha en rådgivande roll.

De kommunala inköpen av konst torde ha minskat under 1993. De offentliga konstinköpen har stor betydelse för att skapa arbetstillfällen för bild- och formkonstnärer. Regeringen anför att de statliga medlen av detta skäl bör hållas på oförändrad nivå (prop. 1993/94:100 bil. 12).

Statens konstråd framhåller att ambitionen att anslå en procent av de samlade statliga byggnadskostnaderna för konstnärligt utsmyckning har haft ett starkt kulturpolitiskt symbolvärde. Det har blivit ett riktmärke för kommuner och landsting och tjänat som internationellt exempel. I Europa börjar enprocentsmålet bli ett vedertaget begrepp.

4.4 Statliga stödformer i förhållande till EES-avtalet och EU:s regelverk

De svenska stödformerna till kulturellt arbetande i form av bidrag och stipendier strider idag inte mot EES-avtalets artikel 4 eller Maastrich-fördragets artikel 7 om förbud mot diskriminering på grund av nationalitet.

Kulturdepartementet har företagit en översyn av reglerna om statligt stöd till kulturverksamhet och massmedier påkallad av EES-avtalets artikel 4. Utgångspunkten för översynen var att reglerna i de stödförfattningar som innebar att mottagare av bidrag skulle vara svenska medborgare eller svenska företag skulle ersättas med krav på att den stödda verksamheten i huvudsak skall bedrivas i Sverige, på svenska språket, ha betydelse för svenskt kulturliv eller liknande.

Riksdagen godkände vad som anfördes om EES-anpassningen av reglerna (prop. 1992/93:100 bil. 12 s. 4, bet. 1992/93:KrU16, rskr. 1992/93:197). Till följd av översynsarbetet har följande författningar inom kultur- och medieområdet ändrats enligt regeringens beslut den 16 december 1993: förordningen (1962:652) om Sveriges författarfond, förordningen (1976:528) om bidrag till konstnärer, förordningen (1982:505) om statsbidrag för framställning och utgivning av fonogram, förordningen (1982:600) om Sveriges bildkonstnärsfond, förordningen (1989:500) om vissa särskilda insatser på kulturområdet, presstödsförordningen (1990:524), förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd och förordningen (1993:567) om statligt stöd till kulturtidskrifter (prop. 1993/94:100 bil. 12).

EU:s regler och domstolsutslag mot konkurrensbegränsning och diskriminering måste dock bevakas vid införandet av nya stödformer eller vid ändring av gamla. Möjligheten att få del av statliga medel bör i fortsättningen knytas till var konstnären huvudsakligen har sin verksamhet och till dennes betydelse för svenskt kulturliv. Att konstnärer som är bosatta i Sverige kan få del av statligt kulturstöd oberoende av nationalitet kan ses som ett bidrag till ett blomstrande mångkulturellt samhälle.

I november 1992 antog EG ett direktiv om upphovsrättsligt skydd för utlåning respektive uthyrning av bl.a. litterära verk. Det rådande svenska bibliotekssystemet med avgiftsfri utlåning och bibliotekersättning till författare m.fl. kan enligt i Kulturdepartementets bedöm-

ning behållas oförändrat. En avgiftsbeläggning skulle dock kunna innebära att nyttjandet betraktades som uthyrning. Enligt direktivet skall författarna tillförsäkras ensamrätt i sådana fall.

4.5 Arbetsmiljö och arbetsrätt i EES och EU

EU:s olika direktiv beträffande arbetsmiljö och arbetsrätt följer med EES-avtalet. I bilaga 9 till EES-propositionen (prop. 1991/92:170), vilken Riksdagen bifallit, finns ett avsnitt som berör EES-avtalets konsekvenser på bl.a. dessa områden.

De EES-regler som rör förhållanden på arbetsplatsen är minimi-direktiv, dvs. det står parterna fritt att införa strängare krav än vad som fastställs i motsvarande EU-direktiv. När det gäller de tre aktuella direktiven uppfyller svensk lagstiftning dessa utan några särskilda lagstiftningsåtgärder.

Kulturrådet har inte kunnat konstatera att kulturområdet påverkas av EES-avtalet eller av en EU-anslutning på ett sådant sätt att det bör föranleda åtgärder inom arbetsmiljö och arbetsrätt utöver dem som generellt beskrivs i EES-propositionen.

För kultur- och medieområdet kan det i vissa avseenden ligga i både anställdas och arbetsgivares intresse att göra avvikelser från vad som normalt gäller på arbetsmarknaden.

Den svenska arbetsmarknaden har en tradition av starka organisationer som samlar en mycket stor del av arbetsmarknaden på såväl arbetsgivar- som arbetstagar sidan. De svenska konstnärsorganisationerna åtnjuter generellt en starkare ställning än sina motsvarigheter på kontinenten. Här, liksom i övriga Norden, deltar representanter från konstnärsorganisationerna aktivt i utformningen av kulturpolitiken.

Avtalstraditionen utanför Norden, särskilt i de angloamerikanskt influerade rättssystemen, är också en annan än här. Producenter och arrangörer övertar där ofta huvuddelen av rättigheterna från upphovsmännen vilket gör att de enskilda konstnärerna riskerar att gå miste om vissa av de inkomstmöjligheter som de behållna upphovsrättsliga befogenheterna erbjuder.

Det har i samband med EES-avtalet och en eventuell EU-integration framförts oro över att den angloamerikanska traditionen skall komma att påverka den svenska strukturen i detta avseende. Det bör

emellertid i detta sammanhang ihågkommas att den större marknaden kan kompensera eventuella förluster av detta slag.

Skillnaderna mellan de konstnärligt yrkesverksamma som är egenföretagare och dem som är anställda är betydande bland annat i skattehänseende. Indirekt kan arbetskraftens fria rörlighet innebära att det ställs nya krav avseende inkomstbeskattningens utformning.

4.6 Nya krav och möjligheter genom den fria rörligheten

Sverige ges redan genom EES-avtalet tillgång till EU:s inre marknad. Innebörden av den fria rörligheten för personer, varor och tjänster har dock olika innebörd för de olika grupperna av konstnärligt verksamma. Yrkesgrupper som inte har språket som bärande uttrycksmedel kommer att beröras mest av den fria rörligheten. De flesta representanterna från kulturlivet förhåller sig enligt kulturrådets enkät, redovisad i Kulturrådet Nr 2-3 1993:EG och kulturfrågorna, i grunden positiva till en fri europeisk arbetsmarknad och betonar de ökade möjligheter som därigenom erbjuds.

Inom EU är arbetsmarknadspolitiken en del av socialpolitiken och ses i första hand som en rent nationell angelägenhet. De direkta effekterna av EES-avtalet för arbetsmarknadspolitiken är begränsade. Den som har sökt arbete i sitt hemland under fyra veckor och därefter söker arbete i annat avtalslutande land har möjlighet att under tre månader ta med sig sin arbetslöshetsersättning från hemlandet och söka arbete i annat land.

En fri arbetsmarknad innebär för konstnärer liksom för andra yrkesgrupper ökad möjlighet att få uppdrag och arbete utanför Sverige. Fri rörlighet torde även utgöra bättre förutsättningar för ökat internationellt gästspelsutbyte. En fri arbetsmarknad kommer att förenkla administration och rutiner vad det gäller turnéverksamhet för sceniskt arbete vilket kan antagas vara till fördel även för artisterna.

Ökad rörlighet kan möjligen leda till en allt trängre arbetsmarknad för de i Sverige bosatta konstnärerna. Det kan tänkas få mindre gynnsamma effekter på det mått av anställningstrygghet som finns för konstnärligt verksamma i Sverige.

Den fasta anställning som finns vid de samhällsägda institutionerna i Sverige är relativt unik. Den inre marknadens möjligheter för såväl producenter som arbetskraft att röra sig över nationsgränserna kan leda till ökade krav på en anpassning till förhållandena i övriga Väst-europa.

Kulturrådet bedömer det som osäkert om den svenska modellen med trygghet men låg lön kommer att locka utländska artister. Den svenska marknaden är förhållandevis liten. För orkestermusiker är inte skillnaderna i anställningsvillkor så betydande. Utländska musiker (huvudsakligen från öst) finns redan i svenska orkestrar. Även i balettkåren finns i dag i hög grad representanter för andra nationaliteter.

På AMS' kulturdelegation har under det gångna året bildats en arbetsgrupp tillsammans med representanter från konstnärsorganisationerna som bl.a. har diskuterat vilken service och information Arbetsförmedlingen Kultur bör erbjuda konstnärligt verksamma i den nyuppkomna situationen. Enligt arbetsgruppen är det angeläget att bygga ut kontakterna med offentliga kulturarbetsförmedlingar i EES-länderna i samarbete med Arbetsförmedlingen Utland och Europaförmedlare. För närvarande finns begränsad utlandsförmedling på kulturområdet och därigenom begränsade möjligheter för konstnärligt verksamma att få information om arbetstillfällen utomlands. Både Teaterförbundet och Danscentrum betonar vikten av ökade insatser för artistförmedling i utlandet. Förutom Svenska Konsertbyråns utlandsförmedling finns ett par privata förmedlingar, samt svenska och utländska agenturer.

Som tidigare nämnts är det främst bland de icke språkbundna grupperna som man kan förutse en ökad rörlighet. När det gäller sångare, dansare, musiker och andra konstnärer i genrer med internationell repertoar kan man på grund av det förhållandevis låga löneläget i Sverige befara en viss förlust av kvalificerade personer.

En tendens till en sådan utveckling finns dock sedan länge t.ex. bland operasångare. Erfarenheterna från Danmark som befinner sig i en liknande situation tyder emellertid på att den direkta effekten av medlemskap inte behöver bli så stark. Man kan dock inte förbehållslöst anta att utvecklingen i Sverige kommer att följa den danska. En gemensam marknad kan förmodas medföra påtagliga effekter för popmusiken. Den kan t.ex. tänkas innebära skärpt konkurrens för

svenska artister, men även erbjuda öppningar på en ny marknad för mindre välkända artister.

Inom bildkonsten kommer antagligen den fria rörligheten att spela mindre roll, eftersom platsen för utövarnas verksamhet är av underordnad betydelse. Det är dock möjligt att de genom den gemensamma marknaden kommer att få bättre möjligheter till uppdragsverksamhet utomlands. För bildkonstnärer, tecknare och fotografer, kan dock den fria rörligheten på samma sätt leda till ökad konkurrens på den svenska marknaden.

För skådespelare utgör språket en begränsning för arbete över gränserna, både vad gäller arbetstillfällen i andra länder och beträffande hotet om konkurrens på hemmamarknaden. Största effekten för denna grupp kan antagas komma inom film- och TV-området, där skådespelare och artister kan tänkas beredas ökade möjligheter till deltagande i utländska produktioner och samproduktioner. Ökade sändningar över gränserna kan möjligen medföra nya arbetstillfällen.

4.7 Kommitténs överväganden och förslag

Värdet och behovet av ett aktivt kulturutbyte över gränserna har vid flera tillfällen framhållits både av regeringen, myndigheter och – inte minst – konstnärsorganisationerna. Möjligheterna för ett aktivt och blomstrande utbyte ökar i takt med den fria rörligheten och nya samarbetsformer inom kulturområdet. Vikten av ökade möjligheter för Sverige att aktivt få del av de nya möjligheter som öppnar sig kan inte nog framhållas. Utvecklingen mot ett allt mer mångkulturellt samhälle ställer ökade krav på kunskap och förståelse för andra kulturer. Kulturutbyte över gränserna fyller här en ytterst viktig funktion i sin roll som förmedlare av olika perspektiv och utgångspunkter.

Svenska konstnärer av alla kategorier har tydligt markerat behov av att delta i det internationella utbytet för att få impulser och hävda sin kvalitet i internationella sammanhang.

Utvecklingen i Väst- och Östeuropa de senaste åren har understrukit vikten av svensk kulturell närvaro i hela Europa. Svenska institutet rapporterar om en ökad efterfrågan av presentationer och utbyten på kontinenten både från utlandsmyndigheter och kulturlivet. Det är av stor vikt för svenska konstnärer att få möjlighet att möta

kolleger med andra kulturella uttrycksmedel för att inspireras och utvecklas i den gemensamma europeiska kulturen.

Svenska institutet har under den senaste femårsperioden handlagt ett märkbart ökat antal ärenden inom hela kulturområdet.

I samband med den fria rörligheten för personer genom EES-avtalet är det sannolikt att allt fler konstnärligt verksamma kommer att erbjudas möjligheter att samarbeta med utländska kolleger i olika sammanhang.

Det är av stor betydelse att den svenska publiken ges möjlighet att få del av kulturyttringar från andra länder i en tid när andra sektorer i samhället alltmer präglas av samarbete över gränserna och utländska influenser. Ett utbrett och vidgat kulturutbyte ger möjlighet till ökad kunskap om andra kulturers tradition och samhällsstruktur vilket är en förutsättning för ett fungerande samarbete. Ett fördjupat europeiskt samarbete förutsätter vilja till förståelse och hänsyn till andra perspektiv och uttryckssätt. Genom ett vidgat kulturutbyte ökar förutsättningarna för ett välfungerande samarbete inom alla sektorer av samhället.

Det är av största vikt att de ökade formella möjligheterna till ett vidgat kultursamarbete motsvaras av ökade ekonomiska möjligheter. Kommittén föreslår därför att statsmakterna tillfullo fastslår betydelsen av ett internationellt kulturutbyte och att kulturmyndigheterna tillföres ökade medel för detta ändamål.

Inom kulturpolitikens område finns ett flertal problemområden som ytterligare kommer att förstärkas eller göra sig gällande i samband med ett fördjupat europeiskt samarbete. För konstnärerna innebär det t.ex. frågan om gränsdragningen mellan anställda och egenföretagare och de svårigheter förknippade med detta när det gäller beskattning, arbetslöshetsersättning o.dyl. Detta är en fråga som Kommittén om kulturpolitikens inriktning (Ku 1993:03) bör närmare belysa i sin utvärdering av kulturpolitiken.

5 Kulturmyndigheter, arrangörer och andra förmedlare

5.1 Inledning

Under denna kapitelrubrik behandlar utredningen översiktligt regelverk och organisation på ett antal betydelsefulla områden. Det ligger i sakens natur att framställningen är i allt väsentligt beskrivande. Något särskilt avsnitt med förslag ter sig därför inte motiverat i detta kapitel som övervägande berör sådana permanenta strukturer som antingen påverkas endast marginellt av pågående eller väntade förändringar eller som är bestämda av internationella åtaganden. I de enskilda avsnitten framläggs emellertid vissa förslag.

5.2 Statliga insatser för internationellt kulturutbyte

Den fria rörligheten för varor, personer, tjänster och kapital mellan medlemsstaterna inom ramen för EES-avtalet kommer för arrangörerna av kulturevenemang liksom för konstnärerna att ha de största effekterna inom de kulturområden som inte har språket som bärande uttrycksmedel. Arrangörerna kan på enklare sätt få tillgång till artister av olika nationalitet vilket kan skapa intressanta föreställningar och kulturella möten även i den reguljära programverksamheten. De höga kostnader, som alltid är förknippade med kulturutbyte över gränserna, betyder dock att det även i framtiden främst är tillgängliga resurser som avgör i vilken utsträckning internationellt kultursamarbete förverkligas.

Statliga medel för internationellt kulturutbyte till och från Sverige anslås i första hand från Kulturdepartementet och Utrikesdepartementet, ibland i form av specialdestinerade anslag till vissa uppgifter. Svenska institutet, Statens kulturråd och SIDA (Styrelsen för Internationell utveckling) stöder internationellt kulturutbyte som del i sin reguljära verksamhet. Bidrag till enskilda konstnärer handläggs

främst av Konstnärsnämnden och Sveriges författarfond. De olika myndigheternas särskilda uppgifter beskrivs nedan, men det bör påpekas att mellan dessa organ förekommer både formellt och informellt samarbete genom regelbundna överläggningar. Det internationella kulturutbytet kännetecknas av nära och väl utbyggda kontakter mellan berörda myndigheter.

För vissa regioner förekommer ett formaliserat samarbete. Som exempel kan nämnas Sveriges samarbete med Central- och Östeuropa. Utrikesdepartementet samordnar denna verksamhet, medan Svenska institutet har ett särskilt ansvar för kultur- och utbildningssamarbetet, i kulturutbytesfrågor hålls formella samråd med kulturrådet. Genom statsbidrag till Östersjöns författar- och översättarcentrum på Gotland bidrar även Kulturdepartementet genom specialdestinerade anslag till kultursamarbetet kring Östersjön. SIDA är engagerat i samarbetet med Central- och Östeuropa i två avseenden, SIDA stöder folk rörelsers och enskilda organisationers utvecklingsprojekt, samt handlägger ärenden som rör katastrofbistånd till regionen.

Formellt samarbete förekommer även för kulturutbyte med u-länderna. Biståndsorganet SIDA har det samlade ansvaret för kulturbiståndet medan kulturutbytet med u-länderna handläggs av Svenska institutet på uppdrag av SIDA. Formella överläggningar mellan kulturrådet, Svenska institutet och SIDA är en förutsättning för utbytesprojekt med länderna i tredje världen.

Ett välutvecklat informellt samarbete förekommer också mellan Svenska institutet, kulturrådet och myndigheter med särskilda åtagande inom de olika konstområdena så att utnyttjandet av tillgängliga resurser för utbyte med andra delar av världen kan ge störst effekt. För större projekt kan samfinansiering förekomma.

Kulturdepartementet

Den europeiska integrationsprocessen ökar behovet av ett utvecklat samarbete och en markering av Nordens kulturella gemenskap. Nordiska ministerrådets verksamhetsbudget för kultursamarbete får från 1994 kraftigt ökade resurser.

Utvecklingen i Östeuropa har också skapat nya förutsättningar för ett vidgat kultursamarbete kring Östersjön. I maj 1993 hölls en konferens i Stockholm mellan kulturministrarna i Östersjöområdet. Vid

konferensen betonades vikten av att öka informations- och kunskapsutbytet på kulturområdet. Vidare lämnades avsiktsförklaringar om konkreta insatser inom ramen för kulturprogrammet *Ars Baltica*.

Med Maastrichtöverenskommelsens ikraftträdande har en formell bas skapats för att låta EES-avtalet omfatta även kulturområdet. Informella samtal har under hösten 1993 förts mellan företrädare för EFTA:s särskilda arbetsgrupp för kulturfrågor och EG-kommisionen om ett avtalsreglerat samarbete (prop. 1993/94:100 bilaga 12).

Från anslaget *Bidrag till utvecklingsverksamhet inom kulturområdet* m.m. anvisas bidrag för skilda ändamål till organisationer och institutioner på kulturområdet samt till visst internationellt kulturutbyte. Under detta anslag finns flera poster med internationell anknytning. Det huvudsakliga bidraget till internationellt kulturutbyte återfinns under anslagets punkt 4. *Bidrag till internationellt kulturutbyte*. För budgetåret 1993/94 uppgick det till totalt ca 21,6 miljoner kronor av vilket ca 3,7 miljoner kronor anslogs till Statens kulturråd, och ca 1,6 miljoner kronor till Svenska institutet. Därutöver utgår medel till nordiskt samarbete i olika former, främst genom bidrag till *Svenskhemmet Voksenåsen A/S* som erhåller ca 6,8 miljoner kronor. Bidrag med 1,5 miljoner kronor utgår också till *Östersjöns författar- och översättarcentrum* (prop. 1993/94:100 bilaga 12).

UD:s informationsbyrå

Informationsverksamheten på utlandsmyndigheterna syftar till att sprida kännedom om det svenska samhället. UD:s informationsbyrå förfogar över de resurser för informationsverksamhet och kulturutbyte som disponeras av de svenska beskickningarna utomlands. Utlandsmyndigheterna disponerar själva en del av medlen på det sätt de bedömer vara bäst. En del av anslaget handhas på ett konto hos Svenska institutet med vilka utlandsmyndigheterna har en fortlöpande samverkan angående informations- och kulturprojekt.

Lönade utlandsmyndigheters informationsanslag uppgick för budgetåret 1993/94 till totalt 7 678 000 kronor.

För kultur- och informationsprojekt som uppkommer under budgetåret och som bedöms intressanta och angelägna kan samtliga utlandsmyndigheter ansöka om extra anslag från informationsbyråns s.k. "centrala medel".

Svenska institutet

Svenska institutet har till uppgift att stimulera kulturutbytet över gränserna genom stöd och service till konstnärligt verksamma, organisationer och institutioner. Institutet informerar och stöder presentation av svensk kultur i utlandet inom alla konstområden. I Svenska institutets uppgift ingår dels att ge bidrag till projekt och personer, men även att själva arbeta med genomförandet av större projekt. Översynen av Svenska institutets verksamhet, "Svenska Bilder" (Ds 1993:72) konstaterar att arbetet inom det internationella kulturområdet fungerar till alla berörda instansers belåtenhet. Ambitionen är dock att både utöka verksamheten och skapa bättre förutsättningar för den. Under de senaste fem åren har institutet handlagt ett kraftigt ökat antal ärenden inom hela kulturområdet.

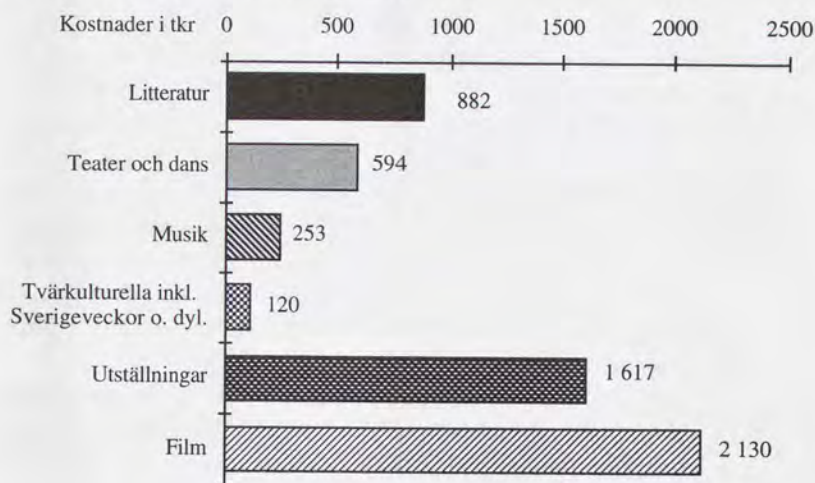
Genom fördelning av ekonomiskt stöd till kontaktfrämjande projekt inom alla kulturens områden – utställningar, teater och dans, musik, film och litteratur- bistår institutet det svenska kulturlivet i dess internationella kontakter.

Enskilda konstnärer kan genom institutet få hjälp med internationella kontakter, genom tillgång till ett utbrett nätverk i länder världen över. Institutet samverkar också med andra statliga och regionala kulturinstitutioner när det gäller innehåll i kulturpresentationer.

Svenska institutet ger ekonomiska bidrag till gästspel och erfarenhetsutbyte inom musik-, teater- och dansområdet. I institutets verksamhet ingår även att ge stöd till utgivning av svensk skönlitteratur i utlandet, samt ge rese- och uppehållsbidrag till svenska och utländska författare och översättare.

För att sprida kunskap och kännedom om svensk film arrangerar institutet svenska filmveckor utomlands. De förmedlar även svensk spelfilm, informationsfilm, dokumentärfilm och konstnärlig kortfilm till icke-kommersiella visningar på beställning av utlandsmyndigheter eller filmfestivaler i utlandet. Inom konst- och utställningsområdet bedrivs cirkulation och produktion av utställningar om svenskt samhälls- och kulturliv, samt bidrag till visningar av utställningar i utlandet. I institutets verksamhet ingår även produktion av större projekt och festivaler som innehåller olika former av kulturytringar i samarbete med utlandsmyndigheter och andra institutioner.

Svenska institutets kulturutbyte 1992/93

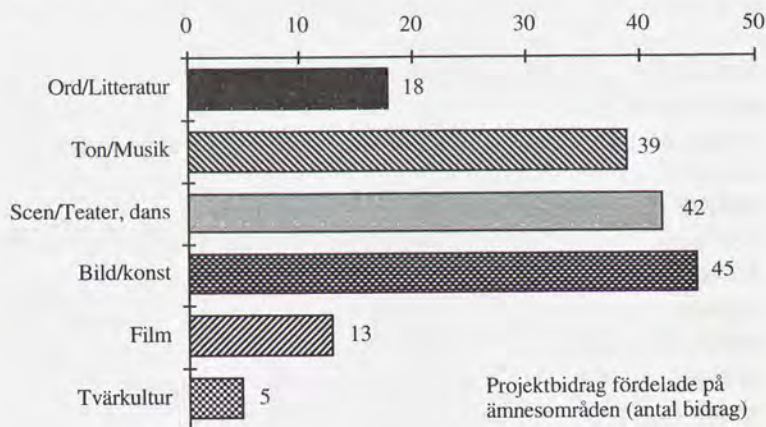
Tabellen avser Svenska institutets löpande utbytet exklusive de särskilda satsningar som görs i u-länderna och i Östeuropa.

Svenska institutets huvudanslag för den grundläggande informations- och kulturutbytesverksamheten i hela världen har ökat från 47,3 miljoner kronor 1987/88 till 64,7 miljoner kronor 1993/94. Detta innebär en anslagsutveckling som är lägre än inflationen under samma period. Institutets särskilda anslag och uppdrag för specialdestinerade ändamål har dock ökat. Svenska institutet har sedan länge haft ett särskilt ansvar för kultur- och utbildningssamarbete med länderna i Central- och Östeuropa. Inom ramen för regeringens östsamarbete har institutets uppgifter väsentligt utökats. Fr.o.m. budgetåret 1992/93 finns en speciell anslagspost för institutets samarbetsprogram med detta område. Av de 30 miljoner kronor som anvisades för Svenska institutets verksamhet för detta ändamål under 1992/93 har 5 miljoner kronor avsatts för insatser på kulturens område, medan återstående belopp har avsett projekt på utbildnings och forskningsområdet. Institutet bistår i första hand länderna i Östersjöområdet genom kunskapsöverföring och personutbyte. För kulturutbytet med Östeuropa finns ett formellt samarbete mellan Svenska institutet och kulturrådet.

Svenska institutet svarar på uppdrag av SIDA för kulturutbytet med u-länderna. Institutets verksamhet gentemot u-länderna har genom biståndsmedel, såväl anslag som uppdrag, ökat markant under de sista fem åren. Institutet arbetar för att utveckla kontakterna på kulturområdet med tredje världen och ansvarar för presentationer av u-ländernas kultur i Sverige. Som led i verksamheten ingår ekonomiskt stöd till kontaktresor och samarbetsprojekt mellan svenska kulturinstitutioner och organisationer och dessas motsvarigheter i tredje världen. De sökande bör tillhöra svensk kulturinstitution eller organisation. Enskilda personer kan inte ansöka om medel för kulturutbyte med u-länderna. Institutet eftersträvar en rättvis fördelning mellan områden och ämnen.

År 1992/93 disponerade Svenska institutet ca 6,7 miljoner kronor för kulturutbyte med u-länderna genom anslag från SIDA. Särskilda medel för uppdragsverksamhet kan även förekomma. Inom ramen för kulturutbytet med u-länderna har under de senaste året noteras en ökning av kulturutbytet med Latinamerika och en nedgång beträffande Afrika, medan utbytet med övriga u-landsregioner i stort sett är konstant. Kulturutbytet med u-länderna kännetecknas av ett nära samarbete mellan SIDA, Svenska institutet och kulturrådet.

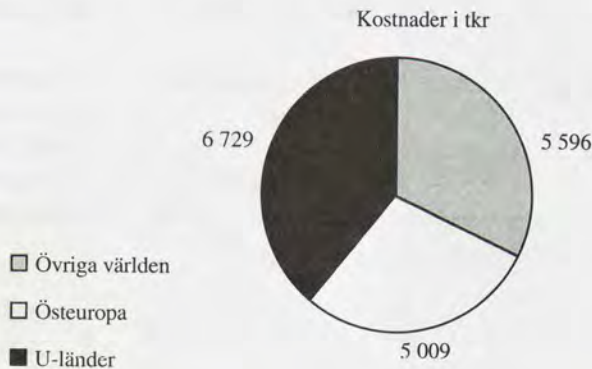
Svenska institutets kulturutbyte med u-länderna

Budgetåret 1990/91 fick Svenska institutet från UD överta det operativa ansvaret för samarbetet med utlandsmyndigheterna i informations- och kulturutbytesfrågor. Kontakterna med UD och utlandsmyndigheterna spelar en väsentlig roll i Svenska institutets kulturutbytesverksamhet, och i sin anslagsframställning för 1993/94–1995/96 efterfrågar institutet en utveckling av dialogen med utlandsmyndigheterna. De informella kontakterna spelar en betydande roll när det gäller planering av olika projekt.

För ren kulturutbytesverksamhet är Svenska institutets totala budget ca 19 miljoner kronor för innevarande budgetår. Den största delen av kulturutbytet genomförs inom ramen för kulturutbytet med öst- eller u-länderna. En förhållandevis mindre del av den totala summan hänför sig således till resten av världen. I "Svenska Bilder" (Ds 1993:72 s. 24) diskuteras förändringarna av verksamhetens regionala fördelning. En stark tyngdpunktsförskjutning mot Central- och Östeuropa har ägt rum och arbetet med inriktning mot u-länderna har ökat markant sedan början av 1980-talet. Trots alla intentioner att prioritera informations- och kulturutbyte med Västeuropa har de nedskärningar som ägt rum just kommit att drabba verksamheten i denna del av världen. Det sammanlagda anslaget för kulturutbyte med Västeuropa och Nordamerika är för närvarande endast fyra miljoner kronor.

Svenska institutets kulturutbyte 1992/93

I översynen av Svenska institutets verksamhet fastslås att samtidigt som verksamheten totalt sett ökat har institutet fått allt svårare att utföra sina primärfunktioner. Sammanfattningsvis anförs att det bör vara angeläget att se till att verksamheten inom kultur- och informationsområdet inte ytterligare försvagas utan snarare förstärks. Med de relativt blygsamma resurser som finns för informations- och kulturutbyte är risken annars stor att institutet inte längre kan möta de krav som ställs.

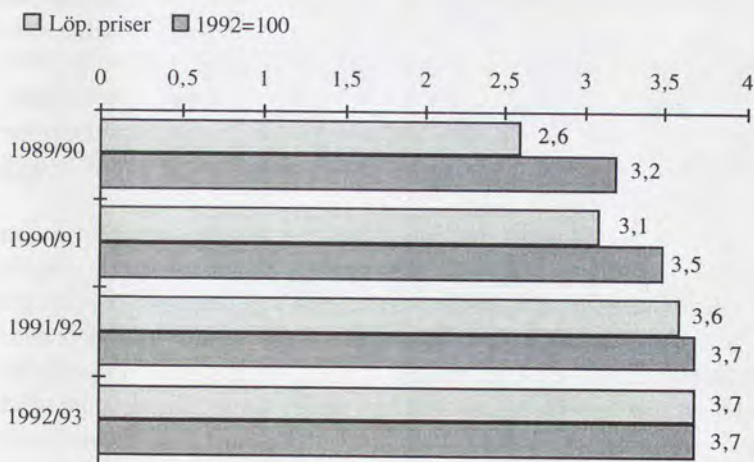
Genom de särskilda anslag som institutet erhåller för kulturutbyte med länder i Öst- och Centraleuropa samt u-länderna har en icke obetydlig förstärkning av medel för utbyte med dessa länder ägt rum. Däremot har resurserna för kulturutbytet med övriga världen urholkats. I en tid av fördjupat europeiskt samarbete är det av största vikt att resurserna för kulturutbyte i Västeuropa inte vidare försvagas utan snarare förstärks. Kommittén föreslår därför att detta område ges en hög prioritet i framtiden.

Statens kulturråd

Statens kulturråd har till uppgift att handlägga ärenden om statliga bidrag till kulturell verksamhet. Staten har under den senaste tioårsperioden reellt något ökat sin bidragsgivning, dock i betydligt mindre utsträckning än kommunerna som svarar för den största delen av de offentliga kulturutgifterna. Som del i kulturrådets uppgift ingår att fördela medel för internationellt kulturutbyte i form av bidrag till institutioner, organisationer och fria grupper.

För budgetåret 1992/93 var kulturrådets anslag särskilt avsett för internationellt kulturutbyte ca 3,7 miljoner, 1993/94 års anslag för samma ändamål var oförändrat. Detta anslag återfinns under punkt 4 i Kulturdepartementets Bidrag till utvecklingsverksamhet inom kulturområdet. Kulturrådets särskilda medel för internationellt kulturutbyte har under de senaste åren utvecklats på följande sätt:

Kulturrådets särskilda medel för bidrag till internationellt kulturutbyte, miljoner kronor

Kulturrådet disponerar även ca 18,2 miljoner kronor för utvecklingsverksamhet under anslaget B 2. Förutom de särskilda medlen för internationellt kulturutbyte används en del av medlen för utvecklingsverksamhet till bidrag till verksamhet med internationell anknytning, t.ex. verksamhetsbidrag till svenska sektioner av internationella organisationer. Enligt beräkningar anslås sammanlagt ca 6,7 miljoner från kulturrådet för verksamhet med internationell anknytning.

För budgetåret 1992/93 beviljade kulturrådet sammanlagt 172 bidrag med internationell anknytning, som totalt uppgick till nämnda 6,7 miljoner kronor. Därutöver kan det dock ha förekommit verksamhet med internationell anknytning inom ramen för institutioners och organisationers vanliga verksamhetsmedel som inte särskilt noterats, och därför inte ingår i denna redovisning.

Som nämnts tidigare förekommer ett formaliserat samarbete mellan kulturrådet, Svenska institutet och SIDA i fråga om kulturutbytet med u-länderna och Öst- och Centraleuropa. Mer informella överläggningar och samråd om bidragsgivning för projekt i andra regioner förekommer inom alla områden.

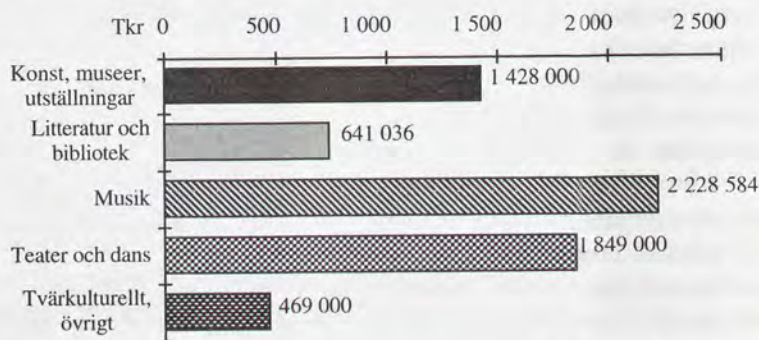
Inom teater och dansområdet har kulturrådet svarat för bidrag till teater- och dansgruppers utlandsturnéer och deltagande i interna-

tionella festivaler. Mer kostsamma projekt kan erhålla bidrag från både Svenska institutet och kulturrådet.

Inom musikområdet har samarbetet mellan Svenska institutet och kulturrådet fått en mer utvecklad form genom den särskilda samrådsgrupp för svensk musik i utlandet som bildades i slutet av 1970-talet. Samrådsgruppen diskuterar inkomna stödärenden och samarbetsprojekt samt informationsutbyte med utlandet. Kulturrådet stöder både mindre musikgruppers turnéer och deltagande i internationella festivaler på musikområdet.

För internationell verksamhet inom utställningsområdet svarar kulturrådet för bidrag till utställningar och andra projekt i utlandet samt till svenska sektioner av internationella organisationer inom området. Inom litteratur- och biblioteksområdet kan bidrag med internationell anknytning bl.a. erhållas för deltagande i internationella festivaler, konferenser och seminarier, samt i form av verksamhetsbidrag. Kulturrådets beviljade bidrag till verksamhet med internationell anknytning 1992/93 fördelade sig per konstområde på följande sätt:

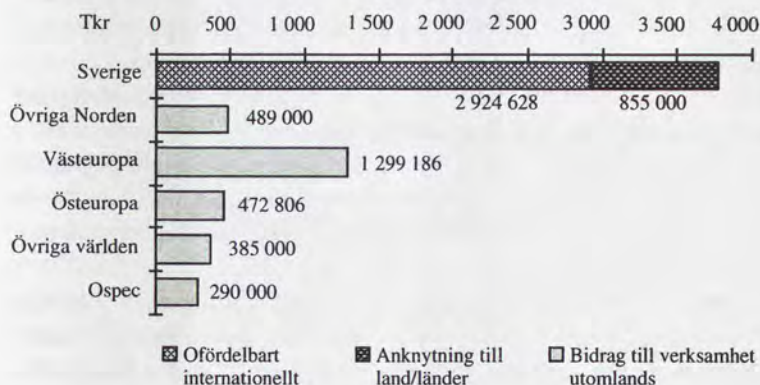
Av kulturrådet beviljade bidrag 1992/93 till internationella ändamål; summa belopp efter konstområde

Kulturrådet betonar i sin anslagsframställning 1993/94–1995/96 att publiken i Sverige bör beredas ökad möjlighet att genom gästspel möta främmande kulturer genom konsten. Även konstnärligt verkssamma behöver impulser utifrån, samtidigt som de bör beredas möjlighet att möta en internationell publik. Kulturrådets bidrag till internationella ändamål avser till största delen utländska gästspel i Sverige och bidrag till svenska sektioner av internationella organisationer

inom kulturområdet. I en fördelning av verksamheten per land/region äger således verksamheten i de flesta fall rum i Sverige.

Av kulturrådet beviljade bidrag 1992/93 med internationell anknytning Summa bidragsbelopp

SIDA

Biståndsorganet SIDA kan räknas till de statliga arrangörerna av internationellt kulturutbyte. Sedan 1985 har kulturbiståndet ökat både i anslag och antalet projekt, och kultursamarbetet med u-länderna utgör idag en självklar del av det svenska biståndet. Valet av stödinsatser måste liksom inom andra områden för biståndet grundas på de biståndspolitiska målen. För kulturinsatserna står demokratimålet i centrum. Syftet är att stödja mångfalden och den demokratiska processen. Särskild tonvikt läggs på stöd till fria grupper. Bidrag ges till museer och bevarande, konst och konsthantverk, teater, film, litteratur och bibliotek, musik och massmedia.

SIDA har det samlade ansvaret för allt kultursamarbete med u-länderna. Kultursamarbetet består av två delar, dels det tidigare nämnda kulturutbytet med u-länderna som handläggs av Svenska institutet, dels det kultur- och massmediabistånd som handläggs av SIDA. Målsättningen för bistånd på kulturområdet är att hjälpa mottagarlandet att bättre tillvarata och utveckla sitt kulturarv, främja deltagande i kulturlivet och uppmuntra konstnärligt nyskapande.

Kulturbiståndet representerar mindre än en procent av den totala biståndsbudgeten. Från kulturstödsanslaget Kultur och Massmedia anslags knappt 28 miljoner kronor för budgetåret 1992/93. Medel till kulturbistånd kan även komma från andra anslag. Den totala summan för kulturbistånd uppgick 1992/93 till strax över 53 miljoner kronor. Ungefär hälften av kulturbiståndet går till länder i Afrika, medan den andra halvan delas mellan projekt i Asien och Latinamerika.

Ekonomiskt stöd till kulturella projekt utfärdas generellt utöver det bilaterala samarbetet. Kulturinsatser förekommer dock numera även inom programländers ramanslag. Stödet från SIDA är inte begränsat till de så kallade programländerna, även om det i Afrika och Asien huvudsakligen är koncentrerat till dessa. I princip gäller att stöd kan gå till alla u-länder.

Även i andra SIDA-program ökar antalet kulturinsatser. Här kan t.ex. nämnas upplysningskampanjer inom hälsobyrå och kvinnoenheten. Det blir också allt vanligare att SIDA:s byrå för samverkan med enskilda organisationer beviljar ansökningar om bidrag till kulturprojekt i u-länderna.

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets internationella verksamhet innefattar främst erfarenhetsutbyte och deltagande i konferenser och seminarier inom ramen för bl.a. Europarådet, UNESCO, ICOMOS (International Council of Monuments and Sites) och ICOM (International Council of Museums). Under budgetåret 1993/94 beräknas kostnaderna för den internationella verksamheten till ca 2,5 miljoner kronor (varav en miljon kronor är extern finansiering av vissa verksamheter).

Riksantikvarieämbetet finns representerat i Europarådets Kulturarvskommitté, och Sverige har där tagit på sig en sammanhållande och stöttande roll i genomförandet av kampanjen "Den Europeiska Bronsåldern".

Sedan 1984 har Sverige varit anslutet till UNESCO:s Världsarvskonvention. År 1988 anmäldes 8 objekt för införande på världsarvslistan. Tre av dem – Drottningholm, Engelsbergs jämbbruk och Birka/Hovgården – har tagits upp på listan.

Förutom medverkan i de internationella samarbetsorganisationerna deltar även Riksantikvarieämbetet aktivt i nordiskt samarbete, flera

projekt i de baltiska staterna, samt i arkeologiska biståndsprojekt finansierade av SAREC (Styrelsen för u-landsforskning).

Ett internationellt samarbete för att hejda import av illegalt exporterade kulturföremål och för att återlämna sådana föremål pågår sedan länge. Både UNESCO och Europarådet har drivit dessa frågor.

Enligt 5 kap. i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KML) gäller, med vissa undantag, tillståndsplikt vid utförsel av vissa äldre kulturföremål. Tillståndsmyndighet är Riksantikvarieämbetet, Statens konstmuseer, Nordiska museet, Riksarkivet eller Kungliga biblioteket. Riksantikvarieämbetet är ingivningsmyndighet och har även i övrigt en samordnande roll.

I artikel 30 i Romfördraget föreskrivs avskaffande av kvantitativa importrestriktioner mellan medlemsstaterna om inte annat föreskrivs. I artikel 36 i fördraget tillåts dock undantag från bestämmelserna i vissa avseenden. Medlemsländerna tillåts därmed upprätthålla förbud och restriktioner avseende import, export och transitering som motiveras av hänsyn till bl.a. skydd av nationella skatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde. Sådana förbud eller restriktioner får dock inte användas som medel för diskriminering eller förtäckt begränsning av handeln mellan medlemsländerna.

De flesta länder har regler som inskränker exporten av kulturföremål i syfte att hindra utförsel av föremål som betraktas som viktiga delar av deras kulturarv. En inte obetydlig mängd kulturföremål från Östeuropa och Medelhavsländerna stjäls dock och smugglas till Västeuropas, USA:s eller Japans konst- och antikvitetsmarknader.

Inför avvecklandet av gränskontrollen inom ramen för EG:s inre marknad tog Kommissionen 1989 initiativ till en diskussion mellan medlemsländerna om lämpliga åtgärder för bevarandet av nationalarvet. I diskussionen förekom olika möjligheter, däribland gemensamma kontroller vid Gemenskapens yttre gränser. På grund av medlemsstaternas olika tradition i fråga om restriktioner präglades diskussionerna av åtskilliga meningsmotsättningar. Ministerrådet fattade slutligen beslut om nya regler på området.

Reglerna består dels av en förordning (EEG nr 3911/92) om utförsel av kulturföremål, dels ett direktiv (93/7/EEG) om återlämnande av kulturföremål som olagligt flyttats från ett medlemslands område. Med kulturföremål avses i båda författningarna vissa kategorier av lös egendom som angetts i en bilaga. Det är huvudsakligen samma

slags föremål som upptas i båda texterna. Vissa föremålskategorier omfattas av reglerna endast om de passerat angivna ålders- och /eller värdegränser. För många föremål gäller värdegränser mellan 15 000 och 150 000 ECU, (1 ECU = 8,9 SEK, ca 135 000–1,350 000 kronor). För de kulturföremål som anges i bilagan skall EU-länderna ha ett gemensamt system för exportkontroll vid EU:s yttre gräns.

För de föremål som omfattas av bilagan föreskriver förordningen tillstånd för utförsel över den yttre gränsen. Utförseltillståndet gäller i samtliga medlemsstater. Tillståndet skall utfärdas av myndighet i den medlemsstat där föremålet befann sig i januari 1993 eller av annan medlemsstat dit föremålet lagligen har flyttats. Samråd bör ske med myndighet i det land kulturföremålet kommer ifrån. Om utförsel strider mot lagstiftningen om kulturföremål i medlemsstaten kan tillstånd vägras.

I det nya direktivet fastslås att kulturföremål som olagligen har avlägsnats från en medlemsstats område skall återlämnas till denna. Har ett föremål olagligen avlägsnats från en medlemsstat skall staten med stöd av direktivet kunna återfå föremålet med hjälp av den medlemsstat där föremålet påträffats.

EG-förordningen uppställer som enda anknytningsfaktor att ett kulturföremål befinner sig i en medlemsstat. Frågan om till vilken stats kulturarv föremålet hör berörs inte. Medlemsstaterna skall således även pröva sådana föremål som omfattas av andra medlemsstaters regler vid export över den yttre gränsen.

Det svenska exportförbudet bärs upp av principen att kulturföremål som har stor betydelse för vårt kulturarv skall förbli i landet. Sådana kulturföremål kan antingen vara svenska (framställda i Sverige, eller i annat land av en svensk) eller utländska föremål (dvs. föremål som kan antas ha kommit till Sverige före 1840 och som är framställda i annat land av annan än en svensk).

Många föremålstyper som omfattas av EU-regler finns inte med i den svenska kulturminneslagen och saknar alltså skydd mot utförsel enligt svensk rätt. Det medför bl.a. att Sverige måste organisera en tillståndsprövning för sådana föremål. Väsentliga delar av det kulturarv som har skydd enligt den svenska kulturminneslagen omfattas å andra sidan inte av EU:s regler på detta område eftersom EU-bilagan har så höga värdegränser för bl.a. bild- och skulpturkonst samt möbler och konsthantverk.

EU:s skyddsregler är kompensatoriska dvs. är avsedda att tjäna som en extra säkerhet vid sidan av den nationella lagstiftningen.

Att medlemsländerna kan behålla egna exportregler torde dock inte betyda oinskränkt suveränitet. EU-domstolen kan pröva om ett handelshinder är motiverat för ett föremål vars karaktär av nationalskatt ifrågasätts. Det torde inte kunna uteslutas att t.ex. en allmogevävnad eller en möbel som omfattas av KML, men inte är unik eller som säljs för ett lågt pris, kan komma att underkännas som nationalskatt. Hitills torde dock inte domstolen ha avgjort några fall där nationalskattebegreppet har ställts under prövning.

Frågan om utförsel och återlämnande av kulturföremål är avslutad i EU-förhandlingarna och det är klart att någon ändring av den svenska lagstiftningen inte kommer att behöva ske. Resultatet blir två parallella regelsystem.

Riksarkivet

Arkiv knutna till statsmakten har funnits i Sverige sedan medeltidens kanslier. Utbyggnad av förvaltningen ledde så småningom till etablerande av Riksarkivet år 1618.

Det svenska offentliga arkivväsendet är således mycket gammalt men liknar organisatoriskt i all väsentlighet arkivsystemen i jämförbara länder. Speciellt för det svenska offentliga arkivväsendet är dock tillgången till allmänna handlingar vilket följer av offentlighetsprincipen. Handlingarna behandlas enligt samma regelsystem oavsett om de överlämnats till en arkivmyndighet eller finns kvar hos den arkivbildande myndigheten.

I andra länder gäller olika regler beroende på om handlingen överlämnats till en arkivinstitution eller inte. Grundsatsen om offentlighet i förvaltning och rättsskipning har i Sverige erkänts och tillämpats sedan lång tid. Rätten att ta del av allmänna handlingar har sedan den första tryckfrihetsförordningen 1766 reglerats tillsammans med den egentliga tryckfriheten. Varje svensk medborgare har en grundlagsfäst rätt att ta del av allmänna handlingar. Vissa allmänna eller enskilda intressen kan dock vara så viktiga att uppgifter som berör dessa intressen inte bör vara allmänt tillgängliga. Inskränkningarna specificeras närmare i sekretesslagen eller annan lag till vilken sekretesslagen hänvisar.

Principer för offentlighet och sekretess ser olika ut inom EU:s medlemsländer och dess institutioner. Unionen ställer inga krav på att dessa regler skall harmoniseras, utan varje medlemsland får ha den lagstiftning som bäst passar förhållandet i det landet. Offentlighetsprincipen har för svensk del slagits fast som icke- förhandlingsbar vid ett eventuellt medlemskap. Även inom EU pågår en utveckling mot större offentlighet och insyn i beslutsprocessen.

Inom den statliga sektorn har sedan 1900-talets början funnits ett utbyggt komplex av arkivförfattningar. Arkivvården inom den offentliga sektorn hanteras på ett alltmer enhetligt sätt till följd av författningar som är gemensamma för stat och kommun, främst genom arkivlagen. Det tilltagande intresset att ta del av allmän information gör tillsammans med den ökade komplexiteten i arkivbildningen att behovet av välstrukturerade arkiv ökar alltmer. Sveriges unika förvaltningstradition har tillsammans med den tekniska utvecklingen skapat ett relativt unikt bredd och djup i arkivmassan som samtidigt är tillgänglig på ett helt annat sätt än i övriga Europa.

Vad det gäller arkivbildningen uppvisar EU:s medlemsländer stora likheter. De skillnader som gör sig gällande i angreppssätt grundar sig huvudsakligen på olika tradition och förvaltningsstruktur. Riksarkivet tar aktivt del i det internationella samarbetet inom arkivväsendet genom deltagande i organisationen ICA (International Council on Archives). ICA sammanträder för konferens vart fjärde år, mellan konferenserna hålls "roundtable" diskussioner och det löpande arbetet sker i kommittéer där svenska arkivtjänstemän finns representerade. Riksarkivet deltar även i nordiskt samarbete. Vart tredje år anordnas nordiska arkivdagar, vilket nästa gång sker i Norge (1994). Däremellan träffas riksarkivarierna vid informella möten. Kontakt mellan forskare och arkivtjänstemän förekommer också genom utbyte och internationella besök. Svenska arkivtjänstemän anlitas även för konsultuppdrag för internationella organisationers räkning.

Riksarkivarierna i EU:s medlemsländer har inlett ett samarbete för hanteringen av olika arkivfrågor, och EG:s ministerråd rekommenderade 1991 kommissionen att tillsätta en expertgrupp för att undersöka i vilken utsträckning det är önskvärt att samordna arkivpolitik och rutiner. EG har i direktiv bl.a. fastställs s.k. väsentliga krav för

skrivmaterial. Sverige har sedan länge haft skrivmaterialregler, vilka nu har anpassats.

Sverige har redan genom EES-avtalet åtagit sig att införliva vissa sekretessregler med svensk lagstiftning. Införlivandet måste dock ske på ett sätt som passar vår rättssystematik och tar hänsyn till vår traditionella offentlighetsprincip. De krav på sekretess som EU-samarbete ställer synes emellertid kunna tillgodoses inom ramen för gällande rätt.

De regler som måste införlivas i nationell lagstiftning gäller framförallt sekretess för rådets möten och för uppgifter som enskilda skall lämna till Kommissionen eller till nationella myndigheter samt vissa rättsakter som kan få betydelse för principen om allmänna handlingars offentlighet.

Det finns internationella överenskommelser och rekommendationer inom Europarådet och OECD som skyddar enskilda vid behandling av personuppgifter och det fria flödet av sådana uppgifter. EG-kommissionen lade i oktober 1992 fram ett nytt förslag till direktiv som ministerrådet väntas ta slutlig ställning till under 1994.

Enligt förslaget skall medlemsstaterna skydda enskildas rättigheter och friheter vid behandling av personuppgifter och då särskilt deras rätt till personlig integritet. Det fria flödet av personuppgifter mellan staterna får emellertid inte begränsas utöver vad som följer av de gemensamma rättsreglerna. Direktivet är tillämpligt vad det gäller både automatisk behandling och manuell behandling av personuppgifter.

Datalagsutredningen har i sitt slutbetänkande "En ny datalag", (SOU 1993:10) beaktat Kommissionens förslag till direktiv. Utredningens förslag innebär att även personuppgifter som inte är allmän handling får bevaras. Därigenom kan vissa uppgifter även från privata arkiv undantas från gallring, t.ex. uppgifter som har historiskt intresse eller lagras för forskning, om dessa intressen väger tyngre än den enskildes intresse. Det är från arkivsynpunkt en stor fördel att privata arkiv förda på ADB-medium nu föreslås få bevaras. Värdefulla privata arkiv är t.ex. företags- eller föreningsarkiv.

Regeringens utgångspunkt är att den enskilda skall tillförsäkras ett fullgott integritetsskydd i datasamhället. Ett starkt skydd får dock inte onödigtvis hindra en angelägen samhällsutveckling med utnyttjande av ny teknik. I avvägningen mellan integritetsaspekter och effektivitet

måste även den internationella utvecklingen beaktas. En av förutsättningarna för att informationsutbytet över gränserna skall kunna fungera på ett tillfredsställande sätt är att det i mottagarlandet finns regler som ger skydd mot obehörig spridning av överförda uppgifter.

Regeringens bedömning är att en ny datalag bör anstå till dess Ministerrådet tagit ställning på integritetsskyddsområdet. Under mellantiden bör Datainspektionens tillståndsprövning minskas genom att inspektionen ges möjlighet att utfärda generella bransch- och sektorföreskrifter (prop. 1993/94:116).

5.3 Regional fördelning av det internationella kulturutbytet

De utländska gästspel som besöker Sverige är starkt koncentrerade till storstadsregionerna. Inom de olika konstområdena finns arrangörer med statsanslag i vilkas uppdrag det ingår att ombesörja den regionala spridningen av kulturevenemang.

Svenska Riksteatern har ett särskilt ansvar för förmedling och distribution av teaterföreställningar och gästspel av svenska och utländska teaterinstitutioner och ensembler. Svenska Rikskonserter förmedlar internationell musik. Riksutställningar svarar för regional spridning av egenproducerade och gästande utställningar. Dessa institutioners internationella verksamhet kommer att särskilt behandlas i avsnitten om de olika konstformerna.

Folkbildningens kulturverksamhet

Kulturverksamheten inom folkbildningsorganisationerna engagerar ofta en bredare allmänhet än vad kulturinstitutionerna gör, såväl socialt som geografiskt. Svensk folkbildning har historiskt sett fyra grenar som med tiden kommit att samverka och sammanvävas: folkbibliotek, föreläsningföreningar, folkhögskolor, och studieförbund. Folkbildningen har huvudsakligen tre roller: som folkrörelse, vuxenutbildare och kulturbärare. Kulturverksamheten är en viktig uppgift, verksamheten är en inkörsport till personlig utveckling och nyskapande och är också ett instrument för kulturutbyte mellan svensk och annan kultur.

En stor del av amatörverksamheten inom kulturområdet bedrivs inom ramen för studiecirklar och föreläsningsserier. Tillsammans med studiecirklar i estetiska ämnen utgör studieförbundens kulturgrupper den dominerande formen för amatöraktivitet och förbundens kulturprogramverksamhet samlar en publik på över 11 miljoner deltagare. Dessa innefattar både körsång, amatörteater och konstföreningar som ger deltagarna en möjlighet att både upptäcka och utveckla sina konstnärliga talanger samtidigt som det erbjuder arbetstillfällen för en stor grupp kulturarbetare. Omkring 400 000 personer i Sverige utövar amatörteater, ca 225 000 dansar folkdans, ca 150 000 deltar i balett eller modern konstdans, nära 50 000 sjunger i kör, några hundra tusen spelar olika musikinstrument, nära 600 000 utövar bildkonst och omkring 800 000 sysslar med konsthantverk. De flesta av dessa är verksamma i studieförbunden. Inte minst barn och ungdom deltar livligt i den omfattande amatörverksamheten.

Inom amatörverksamheten bedrivs kulturutbyte i olika utsträckning. Utbytet genomförs till stor del genom vänföreningar i andra länder, där de olika grupperna besöker varandra. En stor del av t.ex. det utbredda internationella körsamarbetet bedrivs på detta sätt.

Folkhögskolorna erbjuder också utbildningsmöjligheter inom kulturområdet för den stora grupp som inte får plats inom den begränsade konstnärliga högskoleutbildningen. Även inom detta område förekommer utbyte. En inte oansenlig del av folkhögskolestudenterna härstammar också från andra länder vilket bidrar till impulser från andra kulturer.

Studieförbund och folkhögskolor har under de senaste åren intensifierat sina samhälls- och språkstudier med europainriktning, och organiserat en omfattande studiekampanj inför folkomröstningen om den europeiska integrationen.

Svensk folkbildning har i sitt internationella arbete haft ambitionen att med sin bildningssyn och organisationserfarenhet stödja en demokratisk utveckling och göra en aktiv insats för människor i andra länder. Inom Norden har studieförbund och folkhögskolor ett utvecklat samarbete som stöds genom bidrag från Nordiska ministerrådet.

Vid början av verksamhetsåret överfördes delar av den internationella verksamheten till Folkbildningsrådet (Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, Landstingsförbundet). I samband med detta övertog rådet det svenska medlemskapet i ICAE

(International Council för Adult Education) och EBAE (European Bureau of Adult Education). Rådet är också med i NFR (Nordiska folkhögskolerådet). Rådets internationella verksamhet gäller både att företräda Sverige utomlands och att vara en stimulans för arbetet i svenska studieförbund och folkhögskolor. Inom EBAE bedrivs en omfattande verksamhet i syfte att främja vuxenutbildning, folkbildning och kultur i Europa. För att förbättra möjligheterna att påverka EU:s olika organ har EBAE etablerat ett kontor i Bryssel.

Internationellt utbyte för barn och ungdom

Internationellt barn- och ungdomsutbyte förekommer också t.ex. inom ramen för CISV (Children's International Summer Villages) vilket är en internationell, politiskt och religiöst obunden fredsorganisation som sammanför barn, ungdomar och vuxna oavsett ras, religion och politisk tillhörighet för att de skall uppleva gemenskap och internationell förståelse. CISV har barn- och ungdomsutbyte med omkring 90 länder.

Syftet med CISV:s verksamhet är att skapa förståelse och vänskap mellan barn och ungdomar från skilda kulturer, skapande verksamhet som drama, dans, sång och musik ingår här som en självklar komponent. På detta sätt får deltagarna en möjlighet att delta i internationellt kulturutbyte.

Organisationens huvudsakliga uppgift är att anordna internationella barnbyar för 11-åringar, men annan verksamhet förekommer också som t.ex. sommarläger för invandrarbarn och svenskfödda barn, ungdomsutbyte och internationella seminarieläger för 17-18-åringar.

Folkparkerna i Sverige

Folkparkerna i Sverige är en intresseorganisation med ca 165 medlemmar spridda över hela landet. Närmare 12 miljoner personer besöker årligen folkparkernas kulturella arrangemang. För budgetåret 1993/94 erhöll Folkparkerna i Sverige ca 5 miljoner kronor för kulturverksamhet.

Folkparkernas kulturverksamhet innehåller teater, sång, konserter, revyer och även organisation av utländska gästspel. Ungefär hälften

av folkparkerna i landet drivs ideellt och saknar resurser för gästspel. Folkparkerna i Sverige samarbetar även med andra organisationer och myndigheter. Under sommaren 1993 arrangerade bl.a. Folkparkerna turnén Afrika! Afrika! med stöd från SIDA.

Folkparkernas internationella verksamhet har under de senare åren begränsat sig till enstaka evenemang. Dessa kan dock vara program som innehåller framträdande av flera musikgrupper. Huvudsakligen deltar dessa i redan befintliga festivaler eller andra redan etablerade program. Marknadsföringen av internationella program är ofta ett problem för folkparkerna med dessas begränsade resurser. För att nå en större publik försöker Folkparkerna i Sverige skapa kontakter med befintliga lokala grupper och intresseorganisationer. I så stor utsträckning som möjligt försöker man sedan förlägga turnéer till de områden där man ser möjligheter till ett stort publikunderlag.

5.4 Artistförmedling i Sverige

I juli 1993 skedde en avreglering av förmedling av arbetskraft. Det är nu tillåtet för privata bolag att förmedla arbete inom samtliga yrken. Arbetsgivaren betalar för dessa tjänster. Hur många privata förmedlingar som bildats för artistförmedling finns inga uppgifter om. Någon större förändring antas dock inte ha skett på artistförmedlingsområdet sedan avregleringen trädde i kraft.

För att utländska medborgare skall få arbeta i Sverige krävs normalt arbetstillstånd. Både hos arbetsgivare och arbetstagar finns ett starkt intresse av att kulturellt verksamma personer från utlandet ges möjlighet att arbeta i Sverige. Utländska personer verksamma inom kulturområdet erhåller regelmässigt arbetstillstånd. Arbetstagarerna motsätter sig i regel inte att utländsk arbetskraft tillåts arbeta i landet eftersom internationellt kulturutbyte anses tillföra det svenska kulturklimatet positiva impulser. Medborgare från de nordiska länderna har tidigare kunnat arbeta i Sverige utan arbetstillstånd, och från och med januari 1994 då EES-avtalet trädde i kraft, kan även medborgare från Belgien, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Liechtenstein, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Storbritannien, Tyskland och Österrike arbeta i Sverige utan särskilt arbetstillstånd i tre månader. Är anställningstiden längre än tre månader måste man ansöka om uppehållstillstånd hos polisen.

Merparten av arbetstillfällena inom musik- och artistområdet är kortvariga, och generellt beviljas också arbetstillstånd inom kulturområdet med förenklad handläggningsordning. Det är endast i undantagsfall som en arbetsmarknadsprövning görs vid ansökan om arbetstillstånd inom kulturområdet. Deltagare i utländska gästspel ska ha arbetstillstånd, men Statens invandrarverk behöver inte lämna dessa ärenden för arbetsmarknadsprövning om gästspelet är kortare än en månad.

Enligt SFS 1989:547, 4 kap., 6–7 §§ bemyndigar AMS invandrarverket att fatta beslut om arbetstillstånd för artister inom kulturområdet som engagerats i Sverige högst 10 engagemangs/arbetsdagar under en sammanhängande tid. Samma sak gäller för cirkuspersonal (ej tivoli) oavsett engagemangstid. Det samma gäller för restaurangmusiker i de fall där platser anmälts till kulturarbetsförmedlingen i god tid.

Om det finns särskilda skäl är det möjligt för invandrarverket att remittera ärendena. Remiss bör alltid ske om det är fråga om engagemang där gage inte betalas av svensk arbetsgivare/arrangör, såvida det inte är fråga om uppenbart kulturutbyte.

Det är också möjligt för Kulturarbetsförmedlingen att efter samråd med invandrarverket begära att vissa särskilda ärenden remitteras för kortare eller längre tid även om de ingår i ovan nämnda grupper.

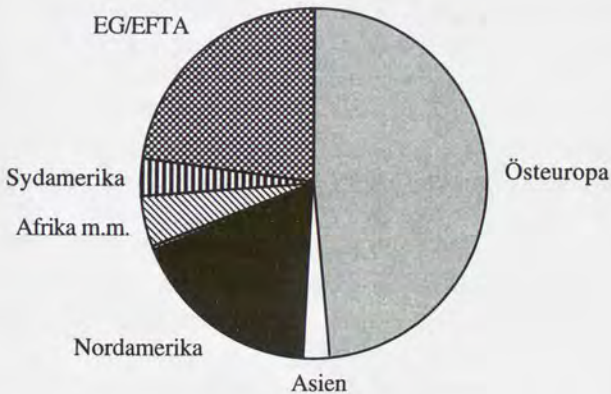
I utlänningsförordningen görs även undantag från kravet på arbetstillstånd för särskilda grupper. Till dessa hör artister m.fl. anställda av Sveriges Radio (högst en månad).

Det finns inga säkra siffror över hur många utländska artister som arbetat i Sverige i samband med gästspel eller turnéer. AMS har dock sammanställt uppgifter om arbetstillstånd som invandrarverket beviljat med stöd av AMS bemyndigande. Siffrorna är dock ungefärliga, sammanställningen kan innehålla uppgifter om både tekniskt och konstnärligt yrkesverksamma personer. Antalet persondagar är också mycket svårt att beräkna vid engagemang som i vissa fall omfattar endast en timme.

Under budgetåret 1992/93 fick cirka 10 000 utländska musiker, artister och andra verksamma inom kulturområdet arbetstillstånd i Sverige. I dessa siffror ingår även medborgare i de länder som ingår i EES-området. Antalet arbetsdagar (persondagar) kan beräknas till 120 000, vilket motsvarar omkring 600 helårsarbeten.

Beräknat antal persondagar med arbetstillstånd fördelade sig mellan olika ländergrupper på följande sätt. Som framgår av diagrammet svarar personer från Östeuropa för nästan hälften.

Antalet persondagar för kulturskapare med arbetstillstånd i Sverige 1992/93 fördelat på större ländergrupper

Källa: AMS

De flesta arbetstillstånden utfärdas för musiker, framförallt inom rock- och popmusik. Merparten av dessa är kortvariga engagemang med utländska världsartister. Personer med arbetstillstånd inom restaurangmusiken står för 9 % av samtliga. Restaurangmusiker har dock för det mesta längre arbetsperioder, veckor eller månader. Restaurangmusikerna svarar för en betydande andel i persondagar, enligt AMS' beräkningar för hela 15–20 % av hela kulturområdet.

Enligt AMS arbetsgrupp har inte någon större förändring skett under senare år vad gäller volymen av arbetstillstånd. Det totala antalet arbetstillfällen har dock minskat. För att kartlägga hur många artister som uppträtt i Sverige anses dock arbetstillståndssiffror allmänt ha relativt stor felmarginal, eftersom lokala arrangörer i många fall antas engagera artister utan att arbetstillstånd begärs.

5.5 Skattefrågor

Arrangörernas kostnader påverkar benägenheten att anlita yrkesverk-samma inom kulturområdet. AMS' arbetsgrupp påpekar det faktum att det är betydligt billigare för svenska arbetsgivare att anlita konst-närligt verksamma från utlandet än utövande konstnärer bosatta i Sverige.

Svenska artister betalade tidigare en särskild artistskatt. Detta för-hållande förändrades i april 1993. I stället skall skatteavdrag och skatteinbetalning göras på samma sätt som för alla andra. De som arbetar som anställda har A-skattesedel. Skatt dras då enligt tabell och sidoinkomster beskattas med 30 %. En del artister och musiker kan även beskattas som egna företagare. De har då F-skattesedel och be-talar således själva in sin skatt och sina sociala avgifter.

Skatt på inkomst regleras av lagstiftningen i det land där arbetet ut-förs. I Sverige gäller en ny lag från och med januari 1993 "Särskild inkomstskatt för utomlands bosatta artister m.fl." (SFS 1991:591 här-efter LSI) Nya skatteregler gäller således för artister och musiker bo-satta i utlandet med engagemang i Sverige som understiger 6 må-nader.

Den nya beskattningen ersätter "1908 års förordning om bevill-ningsavgifter" som nu har upphört. Bevillningsavgift utgick med 30 % av vad som tillföll artist som var bosatt i utlandet och som medverkade i en offentlig föreställning i kommersiell regi. En stor grupp var befriade från bevillningsavgiften. Hit hörde bl.a. de som "driva sitt näringsfång under bar himmel och uppbära allena frivillig avgift såsom musiker och dylika". Regeringen kunde också till följd av särskilda omständigheter i vissa fall medgiva befrielse från bevillningsavgift. Arrangörer av kulturellt utbyte och väl-görande ändamål var generellt befriade.

I den nya förordningen är det den som i Sverige betalar ut skatte-pliktigt ersättning till en artist/idrottsman eller ett artistföretag som ska göra skatteavdrag, redovisa och betala in skatten. Denna uppgift åligger således arrangörerna. För en utländsk artist som engageras i Sverige utgår skatten på "kontant ersättning eller annat vederlag som uppbärs från Sverige". Skatten är 15 % av den skattepliktiga in-komsten. LSI är en bruttobeskattning varifrån avdrag ej kan göras.

Skattskyldigheten gäller fysiska eller juridiska personer som är bo-satta, respektive hemmahörande i utlandet och som uppbär inkomst

för artistisk verksamhet här i landet. Artist kallas endast den som uppträder inför publik. Övriga deltagare i ett gästspel, t.ex. regissörer och tekniker beskattas med 25 % enligt föreskrifter för personer som bor utomlands, vilka gäller sedan januari 1992 (RSV 442 utg. 1). Denna skatt handläggs av de lokala skattemyndigheterna.

De nya LSI reglerna tillämpas också för utländska artistföretag och arrangörer hemmahörande utanför Sverige. För dessa är den skattepliktiga inkomsten de intäkter som inflyter när en tillställning genomförs i Sverige eller på ett svenskt fartyg. De intäkter det normalt handlar om är biljett- och reklamintäkter. Till arrangör räknas även gästande ensembler som oftast engageras som grupp.

Även i den nya lagstiftningen finns undantag från skatteplikt. Personer som erhåller inkomst från frivilliga betalningar såsom gatumusikanter, är fortfarande befriade. Ersättning för kostnader för nödvändig resa eller transport, kost och logi som betalats av arrangör är inte heller skattepliktig. Ersättning i annan form än kontanter till värde under 1 000 kronor beskattas inte, och några sociala avgifter behöver inte betalas. I den nya lagstiftningen betraktas skatten som inkomstskatt, vilket gör att den berörs av de olika dubbelbeskattningsavtal som Sverige har med andra länder. Generellt gäller att om den besökande institutionen utomlands kan betraktas som myndighet, dvs. helt eller delvis finansieras med offentliga medel, kan den inte beskattas i Sverige. (RSV 520)

Under årets första 11 månader hade 13,5 miljoner kronor betalats in i skatt enligt de nya LSI-reglerna. Det motsvarar en skattepliktig inkomst på omkring 100 miljoner kronor under ett år, eller i grova drag 700 helårslöner.

Kritik mot den nya skatten har hörts från flera håll. Eftersom den inte skiljer korta gästspel från längre engagemang, fungerar den mycket olika för skilda grupper.

AMS' arbetsgrupp påpekar att det lägre skatteavdraget kan leda till lägre gager, vilket kan leda till att arrangörer och arbetsgivare gör en besparing genom att anlita utländska artister och musiker i stället för dem som är bosatta i Sverige. Detta anses främst vara ett problem för restaurangmusikerna. Engagemang av utländska artister kan dock innebära merkostnader i form av logi och traktamente, vilket kan begränsa den eventuella besparing arbetsgivaren kan uppnå genom att anlita en utländsk artist.

När det gäller korta gästspel av utländska artister och ensembler, leder skatten däremot till ökade kostnader för den svenska arrangören. Teatrarnas Riksförbund har vid flera tillfällen till Finansdepartementet framfört kritik mot lagen och dess förarbeten. I en skrivelse den 24 mars 1993 föreslår Teatrarnas Riksförbund att bestämmelserna om "artistföretag" utmönstras ur lagen samt att det tidigare befrielseinstitutet bibehålls med nödvändiga inskränkningar och förändringar. Svensk Teaterunion – Svenska ITI har i skrivelser till såväl skatteministern som kulturministern understrukit betydelsen av att den nya lagstiftningen anpassas till teaterlivet på ett rimligt sätt, man framhåller att arrangerandet av utländska gästspel i Sverige i annat fall kommer att försvåras ytterligare.

De gästspelande ensemblerna kan enligt den nuvarande lagstiftningen behandlas som arrangörer, och bör således betala en skatt om 15 % på biljett- och programintäkter. Dessa intäkter tillfaller som regel dock inte ensemblen utan den arrangerande institutionen i Sverige som nyttjar dem för att bestrida en del av kostnaderna för gästspelet. Gästspelsgruppen erhåller arvode enligt avtal mellan dem och arrangerande institution. Resultatet av den nya skatten blir att de svenska arrangörerna blir tvungna att betala artistskatten.

På ett möte i september 1993, arrangerat av Svensk Teaterunion – Svensk ITI, med representanter för flertalet svenska gästspelsarrangörer på teaterområdet konstaterades att den nya artistskatten i hög grad försvårar internationellt utbyte, att den missgynnar icke-institutionella grupper i Västeuropa (som oftast inte omfattas av dubbelbeskattningsavtal), att den tillkommit för den kommersiella sektorn och passar dåligt för subventionerad kulturverksamhet samt att den inte bara vållat ökade kostnader utan medfört stort merarbete för de svenska teater- och dansarrangörerna.

Sammanfattningsvis anser arrangörerna av utländska gästspel att den nya skatten utgör ett hinder för ett blomstrande kulturutbyte.

En annan skattefråga med relevans för kulturområdet i händelse av ett EU-medlemskap är mervärdeskattefrågan. Enligt EG:s sjätte mervärdeskattedirektiv (senast kompletterat och ändrat i december 1992) skall i princip alla varor och tjänster beskattas. Vissa tjänster på kulturområdet kan dock undantas om de tillhandahålls i offentlig regi. Inom Finansdepartementet har tillsatts en utredning för att utreda behovet av en EU-anpassning av mervärdeskattelagen. Utredningen om

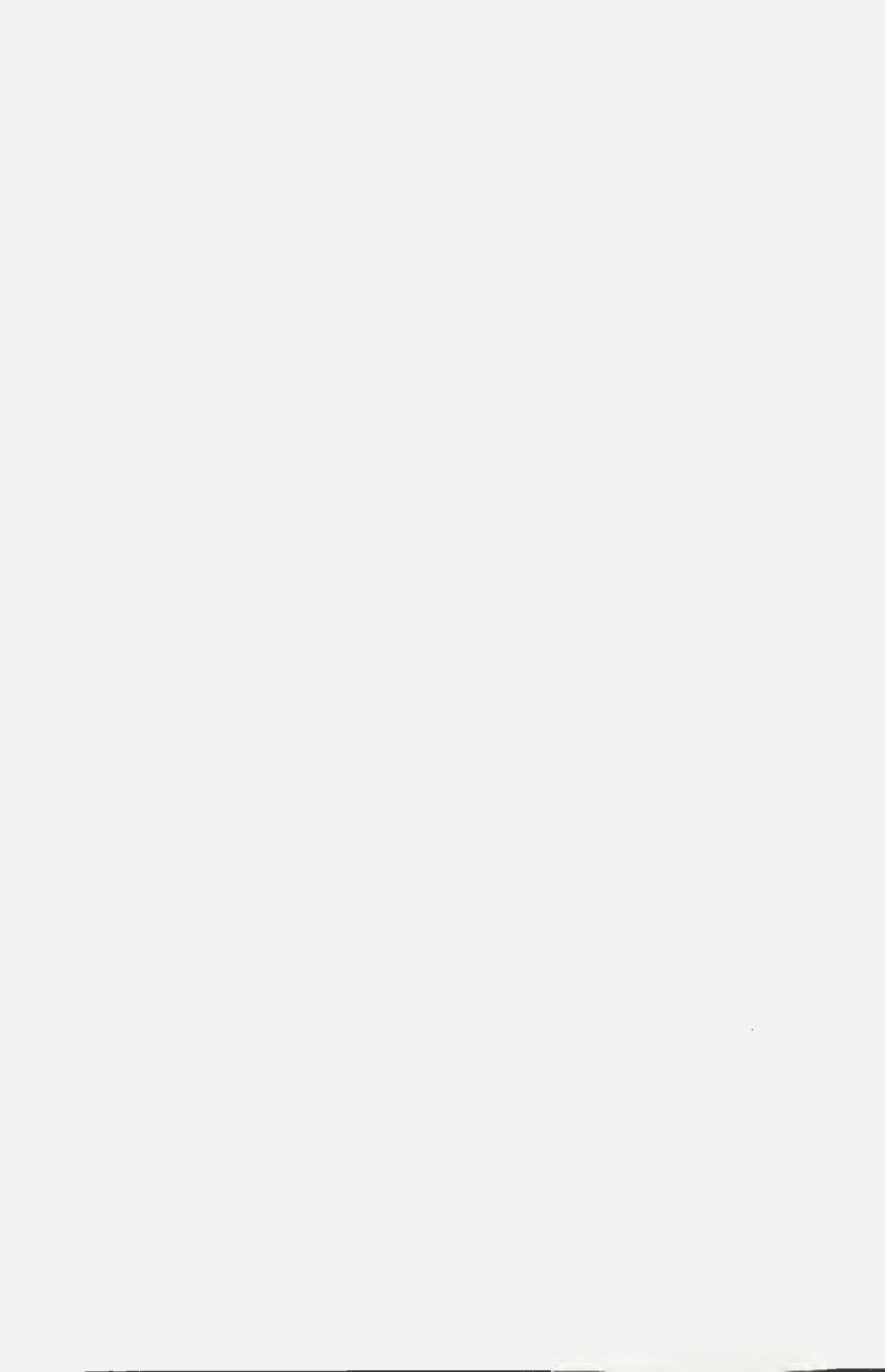
teknisk EG-anpassning av de indirekta skatterna (Fi 1991:09) arbetar med samtliga frågor som rör mervärdeskatten, och kommer vidare att behandla frågan om mervärdeskatt på entréavgifter. Ett betänkande från utredningen väntas föreligga våren 1994.

5.6 Slutsatser

Kommittén finner det tillfredställande att kulturutbytet med Öst- och Centraleuropa samt u-länderna har förstärks och utvecklats under de senare åren med hjälp av Svenska institutets särskilda anslag för detta ändamål. Kommittén har dock noterat att resurserna för övriga världen har försvagats. I en tid av fördjupat europeiskt samarbete är det av stor betydelse att resurserna för kulturutbyte i Västeuropa inte vidare urholkas utan snarare förstärks. Kommittén anser därför att detta område bör ges hög prioritet i framtiden.

Kommittén konstaterar att den rådande situationen med en särskild artistskatt för artister bosatta i utlandet utgör en belastning för arrangörerna av kortvariga internationella gästspel och därigenom ett hinder för ett vidgat kulturutbyte. Kommittén anser därför att det bör undersökas om möjlighet till befrielse från LSI skulle kunna ges till denna typ av gästspel för att underlätta för ett aktivt och levande kulturutbyte.

I frågan om mervärdeskattefrågans betydelse för entréavgifter till kulturevenemang i händelse av ett EU-medlemskap hänvisas till utredningen om teknisk EG-anpassning av de indirekta skatterna (Fi 1991:09) med särskild uppgift att behandla mervärdeskattefrågor.

6 Kulturens områden

6.1 Bakgrund

Det internationella kulturella samarbetet är mycket omfattande. Formerna är mycket varierande. Redogörelsen nedan grundas på redovisningar av det internationella kulturella samarbete som finansierats av statliga källor. Eftersom en stor del av samarbetet sker utan statlig finansiering, är inte sammanställningen komplett. Redogörelsen visar på bredden och konkretiserar på olika punkter samarbetets art.

Svensk kultur kan få stöd från flera olika håll för att visas utanför Sverige. Konstnärer och artister kan erhålla stipendier eller andra personliga bidrag, deras produkter och produktioner kan ges stöd för utrikes presentationer.

Någon exakt bedömning av storleken på det totala samarbetet eller av hur stora bidrag som finns tillgängliga är inte möjligt att göra, bl.a. därför att enskilda organisationer och institutioner också stöder det internationella kulturella samarbetet.

De statliga bidragsgivarna är Kultur- och Utrikesdepartementen, Konstnärdsnämnden, Statens kulturråd, Svenska institutet och SIDA. Dessas – och andra organisationers – uppgifter i detta sammanhang har beskrivits ovan (kap. 5). En försiktig beräkning visar att svensk kultur, i skilda former, visades vid närmare 1 000 tillfällen utomlands (utställningar, konserter, dans- och teaterföreställningar etc.), under budgetåret 1992/93.

Svensk publik möter utländsk kultur främst i Sverige. Mycket stor del av denna verksamhet sker på kommersiella villkor och genomförs helt utan svenskt statligt stöd. I sådana fall finns heller ingen sammanställning över omfattningen eller inriktningen av kontakterna. Annan verksamheten kan vara finansierad av utsändande lands myndigheter, av kommunala myndigheter i Sverige eller av privata källor.

I uppskattningen av de statliga kostnaderna för internationellt kulturellt samarbete har – i många fall – institutionernas egna bidrag för internationell verksamhet inte inkluderats. Några institutioner kan inte ange kostnaderna för sin internationella verksamhet då den är

helt integrerad i övrig verksamhet. I de fall de internationella kostnaderna har särredovisats, anges detta nedan.

6.2 Musik

Inledning

Fonogramindustrins utveckling samt ett ökat antal radiokanaler gör musiken till ett allt vanligare inslag i vardagen. De allra flesta kommer på så sätt dagligen i kontakt med musik, inhemsk eller av annat ursprung. För den svenska publiken är det av stor vikt att få möta även levande musik från andra länder. Både den levande och inspelade musiken är till stor del kommersiellt finansierad med västerländska, främst anglosaxiska förtecken. Det ter sig därför rimligt att offentliga insatser bidrager till att skapa bättre jämvikt och större bredd på musikområdet.

Musikaliska möten över gränserna är en förutsättning för musikens utveckling. Musikområdet har alltid haft ett välutvecklat internationellt kontaktnät. Det är av stor vikt för både kompositörer och musiker att möta kolleger och publik från andra kulturer för att få nya impulser utifrån, och samtidigt sprida kunskap om den svenska musiken.

Statens stöd till musikändamål har ökat mycket lite under 1980-talet. Ansvaret för landets musikpolitik är delat mellan stat, landsting och kommun. Landstingen är huvudmän för den regionala musikorganisationen, vars verksamhet innefattar både gästkonserter, turnéer och utlandsresor. Kommunerna stöder konsertverksamhet, men deras största utgift på musikområdet är den kommunala musikskolan som bekostas helt utan statligt stöd. Den kommunala musikskolan har haft en avgörande betydelse för musikkulturens utveckling i hela landet. Den ger barn och ungdom en möjlighet att utveckla sitt musikintresse både som lyssnare och som utövare.

Statens stöd till musikområdet omfattar i första hand konsertverksamhet, som bedrivs av statliga och statsunderstödda musikinstitutioner samt stöd till tonkonstnärer och fria musikgrupper. Statens stöd går huvudsakligen till den professionellt utförda västerländska konstmusiken.

För kammarmusik och orkester finns ett brett internationellt kontaktnät. Ett ökat intresse för "world music" har märkts under senare år, vilket bl.a. har resulterat i en ökning av antalet internationella folkmusikfestivaler. Därigenom ges goda möjligheter att öka den internationella efterfrågan på svenska ensembler inom folkmusiken. Internationella musikfestivaler förekommer även i Sverige, t.ex. Falun Folkmusikfestival, varigenom publiken i Sverige bereds möjlighet att ta del av folkmusik från andra länder. Musikfestivalerna erbjuder även utländska besökare tillfälle att få inblick i den svenska musiktraditionen.

Statliga insatser för internationellt utbyte inom musikområdet

Enskilda konstnärer, såväl som ensembler och gästspelsarrangörer, kan ansöka om stöd och bidrag för internationellt kulturutbyte från en rad olika myndigheter. Som nämnts tidigare förekommer ett formellt samarbete mellan berörda myndigheter när det gäller kulturutbyte med länderna i Central- och Östeuropa och u-landsutbytet, medan mer informella överläggningar sker för projekt i andra delar av världen. Ansvarsfördelningen mellan de olika myndigheterna är dock tydlig på musikområdet.

För informationsutbyte och långsiktig planering av musiksatsningar utomlands finns en särskild musiksamrådsgrupp. I gruppen ingår Svenska institutet, kulturrådet, Svenska Rikskonserter, Kungl. Musikaliska Akademien, Svensk Musik, Musikradion samt UD:s informationsbyrå. Gruppen träffas regelbundet för överläggningar.

Mer omfattande internationella projekt, som festivaler och större turnéer, innebär ofta ett nära samarbete mellan flera av dessa institutioner i form av betydande bidrag och/eller produktionsansvar.

Konstnärsnämnden

Enskilda konstnärer söker bidrag för internationell verksamhet hos Konstnärsnämnden. Nämnden har två arbetsgrupper för musikområdet, arbetsgruppen för upphovsmän och arbetsgruppen för musi-

ker och sångare. Arbetsgrupperna har möjlighet att bidra till enskilda artisters resor samt utdela bidrag för internationellt utbyte.

Under 1992/93 utdelades ett resebidrag på 35 000 inom gruppen tonsättare. Totalt utdelades till musiker och sångare 47 resebidrag vilka sammanlagt uppgick till 897 000 kronor.

För tonsättare utdelades 1992/93 totalt 15 bidrag för internationellt utbyte till en summa av sammanlagt 171 500 kronor. Bidrag till internationellt kulturutbyte kan från och med 1992/93 även utdelas till utländska konstnärers besök i Sverige. Två utländska tonsättare kunde på detta sätt besöka Stockholm/Göteborg. Samma år utdelades 27 bidrag för internationellt kulturutbyte för sångare och musiker, vilka uppgick till en summa av 328 000 kronor.

Kungliga Musikaliska akademien

Musikaliska akademien har till uppgift att främja tonkonsten och vårda musiklivet. Akademien skall även följa utvecklingen inom det svenska och internationella musiklivet och ta initiativ som främjar den svenska musikkulturen.

Kungliga Musikaliska akademien har erhållit en rad donationer främst avsedda för att främja unga musikstuderandes fortbildning. Stipendierna varierar mellan 10 000 och 75 000 och är i huvudsak avsedda för studier i utlandet. Svenskt medborgarskap krävs för att söka dessa stipendier. Utländsk sökande kan på särskild blankett ansöka om rätt att delta i proven.

Musikstuderande och yrkesmusiker kan genom akademien även ges möjlighet att hyra rum i Cité Internationale des Arts i Paris.

Svenska institutet

Inom musikområdet ingår i Svenska institutets uppdrag att fördela bidrag för internationellt utbyte till enskilda konstnärer, grupper och arrangörer för kulturutbyte. Institutet erbjuder även hjälp med kontaktverksamhet och bidrag för inbjudningar av utländska personer som har stor betydelse för musikområdet.

Svenska institutet har i uppdrag att bistå enskilda musiker, tonsättare och kritiker med bidrag till konsertturnéer, framträdande vid

festivaler, mästarkurser eller andra pedagogiska uppdrag utomlands. Bidragen är huvudsakligen till för att täcka resekostnader, de inbjudande arrangörerna förväntas stå för gage och uppehälle. Inom musikområdet utdelas även större projekt- och gästspelsbidrag till arrangörer av musikgästspel och festivaler.

I mars 1993 genomfördes den internationella musikfestivalen Stockholm New Music 1993 vilken innehöll 17 konserter och 9 seminarier. Under festivalen inbjöd institutet fyra internationella musikarrangörer och tidskriftsskribenter från Frankrike, Storbritannien och Tyskland för att ta del av det svenska musiklivet.

Samma år ägde musikfestivalen i Genève rum som del av det svensk – schweiziska kulturprojektet. I festivalen deltog bl.a. Eric Ericsons Kammarkör, Drottningholms Barockensemble, Kroumata m.fl. Som led i utbytet gjorde även Radiosymfonikerna en turné till bl.a. Basel, Bern, Lausanne och Zürich.

Sedan 1989/90 har antalet registrerade kontaktresor och projekt för kulturutbyte på musikområdet ökat från 120 till 248 budgetåret 1992/93. Antalet beviljade projektbidrag har under samma period ökat från 33 till 99 stycken. De anslagna medlen visar dock på en minskning, från 359 000 kronor (1989/90) till 253 000 kronor (1992/93).

Inom ramen för kulturutbytet med u-länderna i samarbete med SIDA har det skett en markant ökning av antalet beviljade projektbidrag inom ton- och musikområdet. Under budgetåret 1989/90 beviljades 14 bidrag till en kostnad av ca 644 000 kronor, 1992/93 hade de ökat till 39 beviljade bidrag till en kostnad av ca 2 miljoner kronor.

Som exempel på musikprojekt med u-landsanknytning kan t.ex. nämnas att musikgruppen Mama Malumma från Göteborg med stöd från institutet genomförde ett kulturutbytesprojekt med Tanzania sommaren 1993. I projektet ingick bl.a. deltagande i en internationell kulturfestival, inspelningssamarbete mellan svenska och tanzaniska musiker, workshops och konserter.

Genom ett projektbidrag från Svenska institutet kunde yngre musiker från Tanzania, Zambia och Uruguay delta i ETHNO, ett internationellt möte för utövare av traditionell musik i anslutning till Falun Folkmusikfestival. Svenska musikinslag av både folk-, rock- och konstmusik ingick även som del i Sverige i Indien-manifestationen.

Antalet beviljade projektbidrag på musikområdet inom kulturutbytet med Östeuropa har också ökat. Under 1990/91–1991/92 beviljades 20 bidrag inom området till en kostnad av ca 1,3 miljoner kronor, 1992/93 hade antalet ökat till 25 stycken och kostnaden till ca 1,4 miljoner kronor.

Inom ramen för kulturutbytet med Central- och Östeuropa gav institutet ett betydande ekonomiskt bidrag till bl.a. den Baltiska festivalen på Stockholms Konserthus i oktober 1992. Där deltog både baltiska symfoniorkestrar, solister och kammarmusiker. Vid 1993 års slut genomförde Stockholms konserthusstiftelse en Penderecki-festival som kunde genomföras med hjälp av ett större bidrag från bl.a. Svenska institutet.

Statens kulturråd

Som tidigare nämnts har kulturrådets bidragsgivning till internationellt kulturutbyte ökat under de senare åren. Inom musikområdet beror detta bl.a. på att kulturrådet 1990/91 övertog bidragsfördelningen från Svenska Rikskonserter för att förenkla bidragsstrukturen. Av beviljade bidragsansökningar 1992/93 med internationellt ändamål var det musikområdet som erhöll det största beloppet. Av de totala medel kulturrådet anslog för internationella ändamål tillföll 33 % musikområdet.

På musikområdet beviljades 77 bidragsansökningar vilka uppgick till sammanlagt ca 2,2 miljoner kronor. Av dessa avsåg 1,2 miljoner bidrag till 53 utlandsturnéer. Bidragen bestod huvudsakligen av turnéstöd och resebidrag för yrkesverksamma grupper och ensembler. De flesta turnéerna ägde rum i Västeuropa.

Bidragen på musikområdet fördelades regionalt på följande sätt.

Sverige	15
Övriga Norden	6
Västeuropa	39
Östeuropa	8
Övriga världen	8
Ospec	1
Summa	77

Turnéverksamhet i utlandet är i allmänhet inte en inkomstgenererande verksamhet. Omkostnaderna för en turné är oftast mycket stora, och det är svårt att få dem täckta till och med för etablerade band och orkestrar. Turnébidragen från kulturrådet fyller här en väsentlig uppgift för att möjliggöra turnéer för svenska musiker. Kulturrådet utdelar också undantagsvis mindre resebidrag för körer och orkestrar med olika resmål i Norden och Europa.

Symfoniorkestrarna gör ofta omfattande utlandsturnéer, inte minst Göteborgs symfoniorkester. År 1991/92 genomförde kammar- och symfoniorkestrarna 46 och länsmusikensemblerna ca 100 konserter i utlandet. Kulturrådet kan endast ge marginellt stöd till dessa turnéer, som i regel genomförs med hjälp av betydande sponsorinsatser.

Bidrag från kulturrådet utgår även till större festivaler och evenemang som innehåller både musik-, teater- och dansinslag, t.ex. "Images of North Africa" en festival i Stockholm med fokus på islamsk musik. Internationell Scensommar på Kulturhuset har också genomförts med hjälp av stöd från kulturrådet.

Kulturrådet stöder även internationella möten, och vissa organisationers generalförsamlingar som äger rum i Sverige. År 1990/91 fick Svenska sektionen av International Conference of Electroacoustic Music bidrag för sin generalförsamling i Stockholm. Arrangörerna av de s.k. Världsmusikdagarna i Stockholm i oktober 1994 har även erhållit betydande bidrag från kulturrådet.

På musikområdet står Svenska Rikskonserter för den betydande internationella verksamheten, flera större arrangemang har möjliggjorts med bidrag från bl.a. kulturrådet. Svenska Rikskonserter stod t.ex. som värd och arrangör för en turné som Världsongdoms-orkestern företog i länderna runt Österjön 1990/91. Projektet genomfördes delvis inom ramen för samarbetet med Baltikum (Ars Baltica) och erhöll ett förhållandevis stort bidrag från kulturrådet.

SIDA

Internationaliseringen av musikutbudet har ökat kraftigt under de senare decennierna, och kommersiell transnationell musik når i dag hela världen. Mot detta utbud är det i många länder svårt för den traditionella inhemska musiken att hävda sig.

En viktig del av ett u-lands sökande efter kulturell identitet är att spåra, dokumentera och arkivera den inhemska musiken. En av de viktigaste insatserna som SIDA gjort för musik i u-land är att hjälpa Zambias radioföretag att organisera ett nationellt ljudarkiv (Zambia Heritage of Sound). I detta projekt ingår även inköp av utrustning och kassettproduktion.

Musikgästspel i Sverige genomförs i huvudsak inom ramen för Svenska institutets kulturutbyte. Ibland har också SIDA bidragit till att Folkparkerna i Sverige (i samarbete med systerorgan i Norden) kunnat inbjuda sång- och dansgrupper från Afrika att turnera i Norden. SIDA har även bidragit till svenska artisters framträdande i u-länder. Utbildningsprojekt i traditionell musik i u-länderna har också erhållit stöd från SIDA. De senaste årens kulturbistånd till musikverksamhet har ökat från ca 1,6 miljoner kronor 1989/90, till ca 2,1 miljoner kronor 1992/93.

Svenska Rikskonserter

Den statliga stiftelsen Svenska Rikskonserter bildades den 1 januari 1988. Svenska Rikskonserter har till uppgift att stödja och komplettera musiklivet samt att bedriva internationell verksamhet. Svenska Rikskonserter ger inte stöd eller bidrag för musikverksamhet, utan är själv arrangör eller samordnare av konserter, turnéer och festivaler. Inom Svenska Rikskonserter har stora arbetsinsatser gjorts för att etablera svensk musik och svenska artister i utlandet. Målet är att öka internationell efterfrågan på svensk musik och svenska musiker och därmed skapa en ökad arbetsmarknad. Svenska Rikskonserter ansvarar även för artistförmedlingen Svenska Konsertbyrån.

Svenska Rikskonserter satsar alltmer för att lansera svensk musik och svenska musiker i utlandet, genom turnéer och projekt. Utlandsverksamheten domineras vanligen av ett par stora projekt t.ex. en stor turné eller en festival där Svenska Rikskonserter fungerar som samordnare mellan olika arrangörer. Vid sidan av de mer omfattande projekten genomförs ett antal mindre turnéer.

Festivalen Stockholm New Music genomfördes för andra gången våren 1993. Det var resultatet av ett samarbete mellan Svenska Rikskonserter, Sveriges Radio, Kungliga Filharmoniska orkestern,

Kungliga Teatern, kulturrådet och Kulturhuset. Festivalen gavs både nationell och internationell uppmärksamhet och bevakades flitigt av press både inom och utanför landet.

Svenska Rikskonserter samordnade även Elektronmusikfestivalen i Stockholm. Kompositionstävlingen Stockholm Electronic Arts Award innehöll senast ett åttiotal bidrag från hela världen. Kompositionstävlingen bidrar effektivt till att skapa internationellt intresse för hela festivalen.

Ett annat exempel på Svenska Rikskonserterns verksamhet med internationell inriktning är försöksprojektet Mix Musikcafé med syfte att skapa en musikalisk mötesplats för svenska, invandrade och utländska musiker.

Svenska Rikskonserter bedriver även sedan flera år musikverksamhet på flyktingförläggningar i samarbete med Statens invandrarverk, länsmusiken och kulturarbetsförmedlingen.

Skolans internationalisering har varit ett av de temata under vilket Svenska Rikskonserter har valt att inrikta sina insatser för barn och ungdom. Ett ökat internationellt utbyte eftersträvas också t.ex. genom medlemskap i den internationella ungdomsmusikfederationen Jeunesses Musicales.

Musik för Ungdom-verksamheten omfattar även ett betydande stipendiatutbyte med andra europeiska länder.

Svenska Rikskonserter inledde 1991 ett samarbete med SIDA kring musikprojekt från olika utvecklingsländer. Med ekonomiskt stöd från SIDA avser Svenska Rikskonserter att varje år besöka ett speciellt land, spela in och ge ut musik på det egna skivmärket Caprice samt arrangera en turné i Sverige för musiker från detta land. En stor del av de utgivna kassetterna skänks efter utgivningen till landet ifråga. År 1991 besöktes Vietnam, 1992 Etiopien, och 1993 Ecuador.

Svenska Rikskonserterns direkta kostnader för att förmedla utländsk musik till Sverige har ökat under de senaste åren. För budgetåret 1990/91 var den direkta kostnaden ca 5,3 miljoner kronor varav den större delen av den importerade musiken härstammade från Norden (48 %) och Europa (38 %) medan den utomeuropeiska musiken stod för en mycket liten del (14 %). År 1992/93 hade det totala beloppet ökat till ca 9,8 miljoner kronor. Den största delen härstammade fortfarande från Norden (44 %), den europeiska andelen hade sjunkit (20 %), och andelen utomeuropeisk musik hade ökat kraftigt (36 %).

Svenska Rikskonserters anslag för att förmedla svensk musik till utlandet uppgick 1990/91 till ca 7,7 miljoner kronor, varav den övervägande delen gick till Europa utom Norden (66 %). År 1992/93 hade den budgeterade summan stigit till ca 13,7 miljoner, fortfarande prioriterades Europa (45 %), men det hade skett en ansevärd ökning av kostnaderna för export till utomeuropeiska länder (från 15 % 1990/91–38 % 1992/93).

Svenska Konsertbyråns verksamhet

Svenska Konsertbyrån startade 1985 och bedriver artistförmedling för svenska och utländska artister med inriktning på västerländsk konstmusik. Artistlistan omfattar i dag ca 90 artister. Konsertbyråns verksamhet startade innan avregleringen av artistförmedling genomfördes. Att det nu är tillåtet att bedriva kommersiell artistförmedling kommer med all sannolikhet att påverka Konsertbyråns verksamhet.

Svenska Konsertbyrån ingår i det omfattande europeiska samarbete som utgörs av ett inarbetat kontaktnät mellan artistagentur, konsertarrangörer och artister. Konsertbyrån förser ett stort antal svenska artister med engagemang såväl i utlandet som i Sverige samt ger ett antal utländska artister möjlighet att arbeta i Sverige. Dessa kontakter kan i sin tur innebära nya möjligheter till export av svenska artister.

Exporten av svenska artister (dirigenter, instrumentalister, sångare och ensembler) är omfattande. Under det senaste året har det skett en ökning både av antalet engagemang och antalet länder i vilka Svenska Konsertbyrån har introducerat sina artister. Exporten omfattar idag drygt 20 länder. Importen är varierande och förekommer från i stort sett samma länder.

Svenska Konsertbyråns verksamhet skiljer sig från andra kommersiella svenska agenturer på ett par punkter. Den representerar ett större antal svenska artister, varav många är unga och kräver mycket tid i fråga om marknadsföring och lansering. Konsertbyråns service till artisterna måste därför vara mer omfattande och inkludera t.ex. provsjungningar vid operahus i Europa och andra insatser som inte ger ekonomisk ersättning. Svenska Konsertbyråns uppdrag möjliggörs genom det statliga stöd byrån uppbär. Svenska Konsertbyråns anslag för 1993/94 var ca 2 miljoner kronor.

Information om svensk musik i utlandet

STIM (Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå) har till uppgift att förvalta rättigheter till musikaliska och litterära verk för rättighetshavarna i Sverige och genom avtal med motsvarande utländska organisationer. Enligt avtal har STIM hittills kunnat avsätta högst 10 % av de samlade intäkterna för offentligt framförande av musik i Sverige för speciella insatser med avsikt att främja spridningen av ny svensk musik. Svensk Musik är STIM:s informations- och dokumentationscentrum för upphovsrättsligt skyddad svensk musik, i dess uppdrag ingår informationsverksamhet om svenska tonsättare och deras musik. Svensk Musik erhåller även statliga anslag för sin verksamhet.

Målet för verksamheten är att få svensk musik att framföras mer genom att sprida kännedom om den och göra den mer tillgänglig. En viktig del av verksamheten är att öka tillgängligheten av den nya svenska musik som huvudsakligen existerar i not- och partiturförm. För att sprida den svenska musiken producerar man även skivor under eget märke – Phono Suecia.

För att väcka intresse för svensk musik förses utländska musiker med noter och utländska radiostationer med skivor av svensk musik.

Svensk Musik har åren 1987-1993 samordnat en Sverigemonter på den stora internationella musikförlags- och skivbolagsmässan MIDEM i Cannes. Ansvaret för detta har 1994 förts över till Export Music Sweden.

Swedish Music Day innebär att radiostationer runt om i världen skall förmås att spela svensk musik. År 1992 sändes svensk musik i 163 radiostationer i 37 länder, vilket var det bästa resultatet hittills. De största framgångarna noterades i Brasilien och USA.

I många andra länder finansieras Music Information Centers av staten till största delen. Det innebär att de handhar även produktion av informationsmaterial som rör musiker, musiklivet, festivaler, musikpolitik etc. För närvarande råder oklarhet och delade meningar om vem som har det formella ansvaret för information till utlandet om svenska musiker. Frågan har diskuterats i samrådsgruppen för internationella musikfrågor vid upprepade tillfällen, utan att någon lösning på problemet har uppnåtts.

Export Music Sweden är en ideell förening som startade sin verksamhet 1993 med målsättningen att samordna aktiviteter för att ge den svenska musiken kommersiell framgång utanför Sverige. Bakom

denna organisation står IFPI (International Federation of the Phonographic Industry), SAMI (Svenska Artisters och Musikers Intresseorganisation), Svenska Musikerförbundet, SOM (Svenska Oberoende Musikproducenter), STIM/Svensk Musik.

I Export Music Swedens uppgifter ingår att sprida information om det svenska musiklivet i utlandet genom att bl.a. samordna svenskt deltagande i internationella mässor, seminarier och festivaler.

En annan målsättning är att samordna sökandet av finansiering för exportsatsningar av svensk musik samt sprida information om exponerings- och exportmöjligheter till den svenska musikindustrin. Föreningen skall även bereda svenska musiker och artister möjligheter att framträda utomlands i samband med exportsatsningar och bereda svenska upphovsmän exponering i utlandet. Export Music Sweden kommer under 1994 att koncentrera sina insatser på Tyskland.

Medlemsinsatser täcker för närvarande föreningens administrativa kostnader. Föreningen erhåller även stöd från kulturrådet. För vidare finansiering kommer föreningen att uppvakta tänkbara sponsorer samt Exportrådet, Styrelsen för Sverigebilden och andra tänkbara finansieringskällor.

Musik på fonogram

ABBA och Roxette dominerar en 20-i-topp lista över de mest framförda svenska musikverken runt om i världen. Världsmarknaden för fonogram präglades under 1992 av en allmän tillbakagång. Detta berodde sannolikt på det ekonomiska läget men också på konkurrens från andra underhållningsformer och privatkopiering. Ersättningen till STIM från utländska systerföretag för framförande av svensk musik utomlands ökade dock med drygt 19 %. Även om denna ökning till en del kan förklaras av valutakursförändringar bekräftar det totala beloppet 55 miljoner kronor den svenska musikens starka ställning utomlands.

Under 1992 såldes fonogram till de svenska handlarna för 1 273 miljoner kronor, vilket är en ökning från föregående år med cirka 111 miljoner kronor eller 9 %. Försäljningen av svenska produktioner har ökat med ca 75 miljoner och försäljningen av utländska produktioner har ökat med ca 36 miljoner. Detta innebär att försäljningen av svenska produktioner nu motsvarar 31,7 % av den

totala försäljningen, vilket är en ökning från förra årets andel på 28,3 %. Bland 1992 års populäraste album stod svenska artister för tre av de fem populäraste.

Av STIM:s intäkter från utlandet framgår att svensk populärmusik har en stark ställning. Inget annat land torde i förhållande till sin storlek vara så väl representerat på den internationella musikmarknaden.

Betalningsförhållanden med utlandet

	från utlandet 1990 (tkr)	till utlandet 1990 (tkr)	från utlandet 1991 (tkr)	till utlandet 1991 (tkr)	från utlandet 1992 (tkr)	till utlandet 1992 (tkr)
Finland	13 961	1 960	13 612	2 437	14 024	2 298
Danmark	12 735	1 571	13 389	2 162	18 272	2 364
Norge	4 662	1 059	5 092	1 235	7 109	1 706
S:a Norden	31 358	4 590	32 093	5 834	39 405	6 369
Tyskland	2 090	3 252	2 504	4 284	3 164	4 526
USA	2 034	16 923	4 346	22 991	2 956	27 514
Frankrike	983	3 342	742	4 545	997	5 397
Holland	446	288	560	589	946	592
Storbritannien	1 321	10 698	2 355	13 129	1 971	12 851
Österrike	298	714	428	938	653	676
Japan	308	79	399	140	542	199
Belgien	338	206	346	329	597	383
Schweiz	268	312	279	467	472	490
Italien	263	765	387	1 287	198	1 277
Australien	163	382	343	748	535	683
Övriga	909	2 693	1 458	3 862	2 804	2 469
Totalt	40 779	44 244	46 240	59 143	55 240	63 433

Källa: STIM

En grundläggande förutsättning för STIM:s verksamhet är ett väl fungerande internationellt samarbete. EES-avtalet har ytterligare accentuerat detta behov. För STIM:s del äger ett sådant samarbete rum tillsammans med STIM:s nordiska systerorganisationer i Nordisk Union, genom aktivt deltagande i CISAC (Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs) samt i BIEM (Bureau International des Sociétés Gérant les Droits d'Enregistrement et de

Reproduction Mécanique), samarbetsorganisation för så kallade mekaniska rättigheter.

Utvecklingen på upphovsrättsområdet inom EU går snabbt. EES-avtalet och utvecklingen inom EU ställer helt nya krav på rättighetshavare, organisationer, politiker och beslutsfattare. Det krävs på ett helt annat sätt än tidigare ett nära samarbete för att med gemensamma ansträngningar åstadkomma resultat som tillgodoser rättighetshavarnas intressen. Den pågående harmoniseringen av upphovsrätten inom EU torde öka förutsättningarna för att bibehålla och stärka en effektiv rättighetsbevakning i varje fall inom Europa.

Ägandekoncentration i fonogrambranschen

Kulturrådet har i sin skrift "Digitala drömmar – med fonogrammen mot 2000-talet" (1993:5) gjort en översyn av den svenska fonogrammarknaden. Där redovisas att de stora internationella skivbolagen under de senaste åren i allt större utsträckning fortsatt att köpa upp de mindre nationella bolagen. I dag svarar de stora multinationella bolagen för 85 % av försäljningen av fonogram i Sverige. De små och medelstora bolagen har inte blivit färre men de har i jämförelse med 70- och 80-talen förlorat en stor del av den svenska marknaden.

De fem storbolagen dominerar fonogrammarknaden i flera europeiska länder. Jämfört med många andra länder är antalet mindre fonogrambolag stort i Sverige även om flera köpts upp av utländska bolag eller av andra skäl försvunnit från marknaden. Vid det senaste ansökningstillfället om fonogramstöd hos kulturrådet i februari 1994 fick rådet totalt 250 ansökningar från 92 bolag.

Distribution av fonogram i Sverige är ett område med speciella problem. Mindre fonogrambolag har svårt att få distributionen att fungera på ett tillfredsställande sätt. Det finns i dag ett tjugotal fonogramdistributörer av olika storlek och med olika inriktningar. De mest betydelsefulla är de distributörer som ingår i Grammofonleverantörernas förening (GLF) och som i de flesta fall är identiska med de större produktionsbolagen.

Statligt stöd till fonogram

Statliga medel till fonogramverksamhet har förekommit sedan slutet av 60-talet. Då stiftelsen Institutet för Rikskonserter bildades 1968 anslogs en mindre del av institutets medel till fonogramutgivning (Caprice). Ett särskilt bidrag för produktion och utgivning av fonogram, fördelat av kulturrådet, inrättades 1982. Samma år startade produktionen av skivantologin Musica Sveciae inom ramen för Musikaliska Akademiens verksamhet och 1988 inrättades ett särskilt distributionsstöd. Det statliga stödet till fonogramproduktion utgår fortfarande till dessa fyra ändamål. Budgetåret 1993/94 uppgick det till sammanlagt 16,4 miljoner kronor.

I kulturrådets översyn framhålles att situationen inom fonogrambranschen i Sverige i dag är mycket svår för de mindre bolagen. Situationen i detaljhandelsledet, de allt högre produktionskostnaderna, samt det ensidiga musikutbudet i radio och TV gör det allt svårare för de mindre bolagen att klara sig

Där framgår vidare att utvecklingen gör det allt svårare för musik som vänder sig till en smal sektor av publiken. De multinationella bolagen har inte intresse av att producera musik som inte har höga försäljningssiffror. De små bolagen har inte råd att ta hand om alla specialiserade artister. Många av dessa hamnar därför utanför fonogrammarknaden.

Enligt kulturrådets rapport (Kulturrådet Nr 2-3:1993 EG och kulturfrågorna) kommer inte det s.k. branschstöd som finns för fonogram att påverkas annat än marginellt av ett medlemskap i EU. Fonogramstödet är litet i förhållande till branschomsättningen och påverkar inte heller handeln mellan länderna. Det är kulturpolitiskt motiverat och fördelas efter kvalitetskriterier. Inte heller starkt subventionerade projekt som Caprice eller Musica Sveciae, kan anses ha sådana effekter att de strider mot EU:s regler. De statliga insatserna att stimulera utgivningen av svenska produktioner har varit betydelsefulla men har inte förmått ändra strukturen av ägandekoncentration på något avgörande sätt.

6.3 Teater och Dans

Inledning

Vid en internationell jämförelse har Sverige ett rikt teaterliv. Med hjälp av stöd från statliga och regionala myndigheter har en rad regionala institutioner vuxit fram samtidigt som det fria teaterlivet har utvecklats. Internationellt sett har Sverige gott anseende inom både teater- och dansområdet. Det gäller särskilt barn- och ungdomsteatern och den moderna dansen.

Satsningarna på internationellt kulturutbyte har dock varit jämförelsevis måttliga. Teaterns bundenhet till språket begränsar möjligheterna för ett aktivt utbyte över gränserna. Teater är också en jämförelsevis dyr och svårtransporterad konstform, vilket ytterligare begränsar ett utbrett utbyte. Dans är däremot icke-språkbunden och har därmed goda förutsättningar för ett livligt internationellt utbyte. De höga kostnaderna utgör dock en begränsning även för dansens spridning. Vid en jämförelse med andra länder arrangerar Sverige förhållandevis få internationella gästspel.

Ett begränsat internationellt utbyte på teater- och dansområdet har alltid funnits. Utländska gästspel förekommer på flera håll, svenska teatrar turnerar utomlands, och det finns ett väl fungerande kontaktnät för teaterutbyte. Flera teatrar har ett kontinuerligt utbyte med vänteatrar i andra länder. Under ökad ekonomisk press tvingas dock teatrarna i allt större utsträckning avstå från kostsamma gästspel av utländska ensembler.

Det är inte möjligt att ge en tillförlitlig bild av publiktillströmningen till internationella gästspel. Under spelåret 1991/92 presenterades 60 internationella uppsättningar i Sverige. Hälften av dessa spelades i Stockholm, en knapp tredjedel spelades i Göteborg och resten var spridda ute i landet. Gästspelen härstammade från 20 olika länder framför allt Norden och Europa. Under samma spelperiod genomfördes 24 svenska gästspel i utlandet. De omfattade 26 uppsättningar och 121 föreställningar.

Statliga insatser för internationellt utbyte på teater- och dansområdet

Inom teater- och dansområdet finns möjligheter för enskilda konstnärer och arrangörer att söka stöd och särskilda bidrag för internationellt utbyte hos Konstnärsnämnden, Svenska institutet, kulturrådet och SIDA. Även inom scenområdet förekommer en klar ansvarsfördelning mellan myndigheterna, men överläggningar och samråd förekommer regelbundet. Enskilda scenkonstnärer kan även erhålla stipendier för internationellt utbyte från en rad privata och kommunala fonder och stiftelser.

Konstnärsnämnden

Enskilda film- och scenkonstnärer kan ansöka om resebidrag och bidrag för internationellt utbyte från Konstnärsnämnden. Under budgetåret 1992/93 beviljades 66 resebidrag till en summa av 947 000 kronor inom teaterområdet. Inom ramen för bidrag för internationellt utbyte erhöll fem regissörer och en skådespelare bidrag på mellan 3 000 och 30 000 kronor för resmål i Europa, Asien och Latinamerika. En regissör från utlandet (England) erhöll bidrag för regiarbete i Stockholm och en mimgrupp besöktes av en fransk teaterpedagog. Sammanlagt uppgick bidragen till 97 000 kronor.

För internationellt utbyte på dansområdet utdelade arbetsgruppen för film och scenkonstnärer ett antal bidrag för besök av koreografer, gästartister och gästlärare. Sex dansare, tre koreografer och två danspedagoger erhöll bidrag för internationellt utbyte vilket sammanlagt uppgick till summan 131 000 kronor. Konstnärsnämnden utdelade även bidrag med internationell anknytning (24 000 kronor) för videodokumentation av dans. Inom dansområdet utdelades även 35 resebidrag till en summa av 422 000 kronor.

Svenska institutet

Utgångspunkten för Svenska institutets aktiviteter på teaterområdet är att skapa förutsättningar för ett svenskt deltagande i internationella sammanhang. Detta sker till stor del genom information och rådgiv-

ning, personinbjudningar samt bidragsgivning till enskilda personer, teatergrupper och gästspelsarrangörer.

Mycket av Svenska institutets stöd går till kontaktskapande verksamhet. Institutet beviljar bidrag till individuella rese- och uppehållsbidrag, kontaktskapande seminarier, kongresser och möten. Det är svårt att skilja på hur mycket av medlen som går till dans respektive teater, eftersom mycket av den kontaktskapande verksamheten verkar gemensamt inom båda dessa områden. Svenska institutet bjuder regelbundet in skribenter och presentatörer från utlandet för att fästa uppmärksamhet på olika företeelser inom den svenska scenkonsten.

Från Svenska institutet kan vidare tillhandahållas gästspelsbidrag för utländska gästspel i Sverige eller svenska gästspel i utlandet. I princip väljer Svenska institutet att ge substantiella bidrag till större projekt hellre än att utdela ett flertal små bidrag. Svenska institutet har noterat att antalet inkommande gästspel har minskat under den senaste femårsperioden, vilket institutet anser bero på minskat intresse att ta emot utländska gästspel.

Svenska institutet har i första hand ansvar för bidrag till de statliga teatrarna medan kulturrådet skall svara för bidrag till regionala och lokala ensembler och fria grupper. I praktiken ställs många ansökningar till både institutet och kulturrådet som kontinuerligt har informella samråd för att anslagen skall kunna utnyttjas maximalt. Endast vid de tillfällen då det rör sig om stora bidrag tillämpas delad finansiering.

Under 1993 utgick bidrag från Svenska institutet bl.a. till Informal European Theatre Meeting's (IETM) årliga konferens, som ägde rum på Kulturhuset i Stockholm. Konferensen hade som syfte att sammanföra scenkonstnärer och producenter från hela världen. Under fyra dagar kunde 350 utländska teaterproducenter träffa kolleger från hela världen samtidigt som de gavs möjlighet att själva bilda sig en uppfattning om kvaliteten av svensk teater och dans.

Institutet stöder även svenska organisationer på teaterområdet i deras arbete att informera om svensk scenkonst. Svensk Teaterunion – Svenska ITI har med medel från bl.a. Svenska institutet kunnat producera en årlig internationell tidskrift om aktuella tendenser inom svensk teater.

Under 1993 kunde Folkoperan i Stockholm genomföra ett mycket framgångsrikt samarbete med Panstwowa Opera i Gdansk med hjälp

av stöd från Svenska institutet. I mars 1994 skall Folkoperan gästspela på BAM (Brooklyn Academy of Music) i New York. Intresset för detta gästspel har funnits under flera år, och Svenska institutet har assisterat med rese- och uppehållsbidrag samt besöksprogram för hitresta representanter från BAM. Svenska institutet har också hjälpt till med samordning av bidragsgivningen från svensk sida.

Svenska institutet stödde tillsammans med kulturrådet den mångnationella teaterproduktionen "Sarajevo" som hade premiär i samband med invigningen av Antwerpen - 93 och sedan turnerade i Sverige och övriga Europa. Föreställningen "Sarajevo" ingick även i Internationell Scensommar på Kulturhuset.

År 1989/90 avsatte Svenska institutet sammanlagt 857 000 kronor för kontaktresor och projekt på teater- och dansområdet i Västeuropa, Nordamerika och Japan. Där ingick 68 beviljade projektbidrag och 20 större gästspel. År 1992/93 uppgick summan för 44 projektbidrag och 3 större gästspel till 594 000 kronor.

Flertalet av de internationella gästspelen som berör u-länderna skulle inte komma till stånd utan de särskilda medel för kulturutbyte med u-länderna som Svenska institutet disponerar. Detta gäller både gästspel i Sverige och svenska gästspel i u-länderna. Inom ramen för kulturutbyte med u-länderna har antalet beviljade projektbidrag på teater- och dansområdet ökat under de senaste fem åren, från 29 beviljade bidrag för totalt ca 1,2 miljoner 1989/90 till 42 beviljade bidrag för ca 2,6 miljoner kronor 1992/93.

Som exempel kan nämnas att Backateatern från Göteborg våren 1993 deltog vid festivalen Theater of Nations i Santiago, Chile med föreställningen "Trettondagsafton". Östgötabaletten genomför våren 1994 ett flera veckor långt gästspel och samarbete med Nairobi Dancers i Kenya, vilket kommer fortsätta i Östergötland under våren 1994.

Inom de speciella medlen för kulturutbyte med Öst- och Central-europa som Svenska institutet disponerar beviljades 30 bidrag under perioden 1990/91-1991/92 inom teater/dansområdet. Kostnaderna uppgick till ca 1,2 miljoner kronor. Under 1992/93 beviljades 20 bidrag inom området och kostnaden uppgick till ca 1,3 miljoner kronor. Genom dessa bidrag har en rad kontakter på scenområdet möjliggjorts t.ex. stöd till Dramatens gästspel vid en internationell festival i Vilnius.

Statens kulturråd

År 1992/93 var teater- och dansområdet med 29 beviljade ansökningar det område som näst efter musiken fick mest bidrag från kulturrådet för internationell verksamhet. Sammanlagt uppgick de till strax under ca 1,9 miljoner kronor, vilket utgjorde nästan 28 % av den totala summa som utdelades för internationella ändamål.

Inom teater och dansområdet är det vanligt med utlandsturnéer framför allt inom Europa. Under 1992/93 fördelade kulturrådet bidrag till 13 svenska teatergästspel i utlandet. Spelåret 1991/92 tillföll mer betydande turnébidrag bl.a. Dalateatern i Falun för turné i Tallin, Backateatern och Per Jonsson Dance Company turnerade båda till Spanien, och Malmö Stadsteater genomförde ett kulturutbyte med Florens. År 1992/93 erhöll Folkoperan ett av de större turnébidragen för sin turné till Kiel. Efva Lilja Dansproduktion gästspeade i Paris. Bland mindre fria grupper erhöll bl.a. Teater Albatross och Teater Kaos bidrag för gästspel utomlands.

Kulturrådets bidrag går även till deltagande i prestigefyllda festivaler i utlandet där svensk scenkonst kan exponeras. Bl.a. erhöll koreografen Kenneth Kvarnström & Co. bidrag för deltagande i internationella dansfestivaler både 1991/92 och nästföljande år. Spelåret 1992/93 deltog Capriolo Dance Company i Sommardansfestivalen i Wien, med hjälp av bidrag från kulturrådet.

Arrangörer av internationella festivaler och gästspel i Sverige kan också erhålla bidrag från kulturrådet. Med hjälp av bidrag från kulturrådet kom 15 internationella gästspel till Sverige under 1992/93. På dansområdet begränsas kulturrådets bidragsgivning till mindre turnéer medan det är Dansens Hus som svarar för den viktigaste internationella verksamheten. Både den årliga Sönsommarsfestivalen på Kulturhuset och den veckolånga festivalen "Images of North Africa" som innehöll både teater-, dans- och musikgästspel erhöll bidrag från kulturrådet 1992/93.

Av den totala summan användes två tredjedelar av kulturrådets bidrag till verksamhet inom Sverige. Dels i form av gästspelsbidrag, men även i form av verksamhetsbidrag till svenska sektioner av internationella organisationer inom området. På teater- och dansområdet tillfaller bidragen främst Svenska Assitej, Amatörteaterns Riksförbund och Svensk Teaterunion- Svenska ITI.

SIDA

Inom scenområdet har SIDA under de senare åren bidragit till investeringar i lokaler och transportmedel för att bidra till en förbättrad infrastruktur på teater- och dansområdet. SIDA har även stött ett antal utbildningsprojekt i tredje världen.

För Sverige har det ansetts angeläget att stödja den folkliga teatern, främst i Afrika, men även i länder i Latinamerika. Sedan början av 1980-talet har det svenska kulturbiståndet till teater i Afrika fått stort utrymme. Det har i huvudsak inriktats på att möjliggöra ett interafrikanskt teatersamarbete, att bidra till artistutbildning och stöd till projekt där teater använts i utbildande syfte.

De latinamerikanska länderna har på teaterområdet vänt sig till Sverige främst för att få hjälp med teknik och utrustning samt för utbyte av teaterpedagoger. Kulturbiståndet för teater och dans består även av bidrag till teatergrupper i form av turné- och verksamhetsbidrag, samt stöd som möjliggör deltagande i internationella festivaler eller konferenser. I vissa fall utfärdas även stöd till enskilda personers deltagande i internationella sammankomster. Svenska grupper kan också erhålla bidrag från SIDA för projekt med u-landsanknytning.

SIDA:s särskilda bistånd på teater- och dansområdet har ökat från ca 3,7 miljoner kronor 1989/90 till ca 4,4 miljoner kronor 1992/93. (Bidrag till teater/dans kan även återfinnas under rubriken Kultur Övrigt och ingår då ej i dessa siffror.)

Information om svensk teater på främmande språk

En viktig del av informationen om svensk teater för den utländska marknaden utgörs av presentationer i ord och bild, bl.a. har Svenska institutet utgivit skrifter om både svensk dans och barnteater. Det tillgängliga skriftliga materialet är dock begränsat. Personliga kontakter förblir därför den starkaste länken vid kontakter för internationellt utbyte på teater- och dansområdet.

Svensk Teaterunion – Svenska ITI har sedan 1984 givit ut den tvåspråkiga publikationen *Swedish THEATRE Suédois* med ett nummer om året. På engelska och franska presenteras i text och bild aktuell svensk teater och dans, med olika temata som svensk dramatik, utbildning, barnteater och scenografi. Tidskriften har tryckts i 4 000–

5 000 exemplar och distribuerats till en mängd teatrar, organisationer, kulturcentra, myndigheter, ITI-centra i olika länder samt till de svenska utlandsmyndigheterna. Utgivningen är dock osäker på grund av bristande finansiering.

Det finns en växande efterfrågan på information om nutida svensk scenkonst från teatrar, artister, organisationer och myndigheter i en rad länder. Många europeiska länder publicerar regelbundet presentationer av sitt teaterliv på flera språk, finansierat med hjälp av statliga medel, bl.a. Polen, Holland, Finland, Tyskland och Schweiz.

Andelen svenskt/utländskt i teaterutbudet i Sverige

I Teaterårsboken 1992 redovisar Yngve Lindung en undersökning som pekar på att 1989/90 års teaterutbud kraftigt dominerades av svenska originalverk, dvs. sådana som har svenska som originalspråk: drygt 65 % av såväl uppsättningarna som föreställningarna var svensk originalproduktion. Framför allt gällde dominansen för svenska originalverk teater för barn och ungdom. Drygt 85 % av uppsättningarna och föreställningarna av teater för barn och ungdom hade svensk originaltext. Ett flertal av dem utgick dock från prosatexter, t.ex. sagor eller berättelser, ursprungligen skrivna på andra språk. Våra nordiska grannspråk svarar i det totala utbudet tillsammans för 3 % av uppsättningarna och föreställningarna.

Svensk originaldramatik dominerar utbudet av talteater men det är den från engelskan översatta dramatiken som har den klart största publiken. Musikteatern, som har betydande publiksiffror, är en svag kategori för verk av inhemskt ursprung, genren domineras stort av angloamerikanska produkter.

För det översatta utbudet dominerar den från engelskan översatta dramatiken med ca 40 % av uppsättningarna och drygt 50 % av föreställningarna. Den översatta dramatiken domineras helt av vuxenteater.

Sammanfattningsvis framstår den svenska teaterverksamheten 1989/90 som en i huvudsak svensk och angloamerikansk företeelse (minst ca 80 % av uppsättningarna, föreställningarna och publiken). Dramatiken från världen utanför Europa (inkl. Östeuropa) och Nordamerika begränsar sig till tillfälligheter. Denna koncentration till den egna kulturkretsen är inget speciellt för teatern.

Svenska originalverk, har en betydligt starkare, och anglo-amerikanska (särskilt från USA) en betydligt svagare ställning inom teatern än i TV:s fiktionsutbud, på biograferna och inom skönlitteraturen. Jämfört med dessa medier spelar den svenska originalproduktionen en större roll inom teatern.

Några teater och dansinstitutioners internationella verksamhet

Riksteatern

Riksteaterns organisation består av 23 länsteaterföreningar och 226 lokala teaterföreningar. Riksteatern är också huvudman för Södra Teatern i Stockholm vilken har till uppgift att vara en gästspelscen för såväl nationella som internationella gästspel. Frågan om Riksteaterns huvudmannaskap för Södra Teatern kommer närmare att behandlas i utredningen om Riksteatern (Ku 1993:04). De ekonomiska ramarna har begränsat omfattningen av de utländska gästspelen. Södra Teatern har under de senaste åren mottagit gästspel från bl.a. Baltikum, Finland, Tyskland, Schweiz, Japan, Sydafrika och USA. Antalet föreställningar av utländska gästspel på Södra Teatern har under de senaste tre åren mer än fördubblats. Sedan spelåret 1990/91 har Södra Teatern givit sammanlagt 26 föreställningar av utländska gästspel. Antalet besökare har ökat varje år, sammanlagt har de utländska gästspelen på Södra Teatern setts av 3247 besökare.

Riksteaterns lokala teaterföreningar har även en viss gästspelsverksamhet genom egna kontakter. De senaste åren omfattade de gästspel från sammanlagt 11 länder. Under de senaste tre åren har utländska gästspel genom teaterföreningarnas egna arrangemang ökat från 30 föreställningar 1990/91 till 48 föreställningar 1992/93. Enligt Riksteaterns bedömning är det rimligt att lokala teaterföreningar skulle kunna ta emot fler gästspel om sådana erbjöds.

Gästspel genom Riksteatern kommer nästan uteslutande från Finland och Norge. Sedan 1990/91 har Riksteaterturnéer sammanlagt givit 82 föreställningar av utländska gästspel som setts av 11 812 besökare i Sverige.

Riksteatern har ett regelbundet samarbete med norska Riksteatret. Samarbetet med Riksteatret i Norge bygger på ett utbyte av före-

ställningar, och beräknas till en kostnad av mellan en halv och en miljon kronor per år. Inom ramen för detta samarbete har Riksteatern sedan 1990/91 sammanlagt spelat 22 föreställningar som setts av 2781 besökare i utlandet.

Inom Riksteatern finns speciella verksamheter som väckt stort intresse utomlands. Dessa är framförallt Unga Riks, Finska Riks, Tyst Teater (teater på teckenspråk) och Cullbergbaletten. Såväl Unga Riks som Tyst Teater har gjort ett antal gästspel i Europa, när turnéverksamheten i landet och speciella extraanslag medgivit detta. I januari -94 skall t. ex. Unga Riks medverka vid en stor barn- och ungdomsteaterfestival i Japan. Inbjudningarna till medverkan utomlands är betydligt fler än som kan genomföras. Tyst Teater är en av de få erkända professionella ensembler som spelar på teckenspråk, vilket naturligt skapar en efterfrågan i utlandet. Unga Riks, Finska Riks och Tyst Teater har under de senaste tre åren tillsammans genomfört 33 föreställningar utomlands som setts av 4 256 utländska besökare. År 1992/93 innebar en drastisk minskning av antalet föreställningar.

Cullbergbaletten är ett nationellt och internationellt mycket framgångsrikt balettkompani. Cullbergbaletten medverkar ofta vid större internationella dansfestivaler och ungefär hälften av Cullbergbalettens föreställningar ges i utlandet. Under de senaste tre åren har baletten gästspelat i bl.a. Tyskland, Belgien, Spanien, Italien, Hongkong, Japan, Israel och Mexiko. Cullbergbaletten har sedan spelåret 1990/91 givit 113 föreställningar i utlandet, som setts av nästan 144 700 utländska besökare. Trots att antalet föreställningar i utlandet minskade spelåret 1992/93, ökade antalet besökare. Cullbergbalettens nettokostnader för utlandsgästspel beräknas till ca 11 miljoner kronor per år.

Förutom för Cullbergbalettens gästspel i utlandet har Riksteatern inte någon möjlighet att avsätta särskilda medel för internationell verksamhet. Även när det gäller erfarenhetsutbyte vid seminarier etc. måste kostnaderna bedömas från fall till fall och rymmas inom ordinarie budget. Utländska gästspel i Sverige ligger inom den ordinarie budgeten. Gästspel i utlandet bekostas vanligtvis med särskilda bidrag från mottagarlandet eller ibland med stöd från Svenska institutet. Kostnaderna är beroende på gästspelets längd och föreställningarnas storlek och varierar vanligen mellan 50 000 och 500 000 kronor.

Riksteatern ger från och med spelåret 1993/94 plats för en ny mångkulturell ensemble, Shikasta, som består av invandrare pro-

fessionella skådespelare och musiker. Den nybildade ensemblen är en medveten satsning på att framhäva det mångkulturella Sveriges fördelar, och framhålla det positiva i att vår kultur berikas av nya influenser.

Kungliga Dramatiska Teatern

Dramatens turnéverksamhet har under de senaste åren ökat både i Sverige och internationellt. Teatern har under åren 1985–1993 turnerat till utlandet med ett stort antal föreställningar. Vanligtvis betalar mottagaren de extra kostnader som turnéerna innebär. Vid enstaka tillfällen har Dramaten erhållit bidrag från Svenska institutet (för gästspel i Östeuropa).

Dramatens många utlandsturnéer har under senare år bidragit till internationell uppskattning av svensk skådespelarkonst och har på många håll fått stor uppmärksamhet. Från spelåret 1986/87–1992/93 har tolv uppsättningar däribland "Peer Gynt", "Fröken Julie", "Markisinnan de Sade", "Ett Dockhem" m.fl. spelat ett otal föreställningar i 29 olika städer världen över. Trots att föreställningarna spelas på svenska har de lockat en anseilig publik. Som exempel kan nämnas att "Markisinnan de Sade" under åren 1990–93 sågs av nästan 11 000 och "Peer Gynt" av 15 000 besökare i utlandet. Dramaten har även ett utvecklat samarbete med utländska gästregissörer, som t.ex. Arthur Miller och Derek Walcott.

Dansens Hus

Dansens Hus uppgift är att presentera såväl utländska som svenska gästspel. Hela teaterns organisation, tekniska utrustning etc. är utformad för att mottaga gästspel. Egenproducerade dansföreställningar förekommer inte. Antalet gästspel begränsas uteslutande av tillgängliga resurser. Dansens Hus har haft reguljär verksamhet sedan verksamhetsåret 1990/91, med en första säsong på Dansens Hus/Stora Teatern våren 1991. Från januari 1993 svarar staten för 75 % av den offentliga bidragsgivningen till Dansens Hus medan Stockholms stad svarar för 25 %.

De utländska gästspelen tar en förhållandevis stor andel av projekt-kostnaderna i anspråk. De utländska gästspelen beräknas vara ungefär dubbelt så kostsamma per föreställning som en svensk föreställning. Trots att utländska gästspel innebär högre kostnader är de enligt Dansens Hus trots allt "lättare" att finansiera i form av generellt sett högre recettandel (större publik/högre beläggning) liksom större möjligheter till projektbidrag/intäkter av olika slag. Dansens Hus har erhållit särskilda projektbidrag till de utländska gästspelen bl.a. från Svenska institutet, Kulturfonden Sverige-Finland, Goethe institut, Flamländska gemenskapen.

Under de senaste tre åren har sammanlagt 24 internationella kompanier gästade Dansens Hus. Sammanlagt 64 föreställningar av internationella kompanier har ägt rum, vilka tillsammans har setts av mer än 28 000 besökare. Andelen utländska gästspel har legat strax under hälften av det totala antalet gästspelande kompanier eller motsvarande.

Under spelåret 1992/93 präglades verksamheten av ett osäkert finansiellt läge vilket resulterade i färre gästspel. Inför verksamhetsåret 1993/94 planeras en ökning av den utländska andelen gästspel till strax över hälften. Den totala projektkostnaden för Dansens Hus' gästspelsverksamhet är för innevarande verksamhetsår (1993/94) ca 6,7 miljoner kronor. Att särskilja kostnaderna för de utländska gästspelen är inte möjligt.

Kungliga Teatern – Operan

Operans internationella utbyte innefattar ensemblégästspel, individuella artistutbyten och samarbete inom internationella samarbetsorgan.

Då Operan i sin normala budget inte har utrymme för sådana aktiviteter finansieras dessa med hjälp av medel från sponsorer. Sedan några år tillbaka har Operan ett sponsoravtal med Procordia, Procordia United Brands och Kabi Pharmacia vilket ger Operan ett årligt bidrag av 10 miljoner kronor. Medlen används i huvudsak för gästspel av framstående utländska artister och för Operans turnéer utomlands.

Kostnaderna för utländska gästspel och turnéer delas i allmänhet mellan de inblandade parterna. Operans rörliga kostnader som direkt kan hänföras till internationell verksamhet uppgick under 1991/92 till

ca 19 miljoner kronor, 1992/93 uppgick de till 16,7 miljoner kronor. Kostnaderna för den egna turnéverksamheten uppgick till ca 5,1 miljoner kronor respektive ca 1,2 miljoner kronor. Hur stor del av de fasta kostnaderna som använts i detta sammanhang går ej att beräkna.

Spelåret 1991–92 innebar flera omfattande utlandsgästspel. Kungliga Teaterns Balett dansade på Finlands Nationalopera i Helsingfors, Baletten framträdde även i Prag. Operaensemblen framträdde i Sevilla under världsutställningen. Totalt sågs operaföreställningarna av 4122 personer och baletten av 891 personer. Under 1992/93 turnerade svenska baletten till Nordirland och Estland där den gav 9 föreställningar som sågs av 7425 personer.

Operan mottag under 1991/92 ett gästspel från Bayerische Kammeroper som gästspelade på Drottningholms Slottsteater. Estoniateatern från Tallinn som gästade Operans stora scen, gav 4 föreställningar och sågs av över 2500 personer.

Under 1992/93 mottogs endast ett gästspel från utlandet, Nederlands Dans Theater, som gav två föreställningar på stora scenen. Utländska gäster från Bali, Australien och USA deltog även vid Kungliga Teaterns balettgala.

Gästspel av utländska eller i utlandet verksamma svenska artister möjliggjordes också av sponsoravtalet. Under perioden från 1990/91–1992/93 ökade kostnaderna för utländska artister (solister, dirigenter, regissörer, koreografer m.fl.) från ca 9 miljoner kronor till ca 13 miljoner kronor årligen. Svenska artisters engagemang utomlands underlättas genom att Operan i möjligaste mån bereder dem ledighet.

Folkoperan

Folkoperan har sedan flera år fler inbjudningar att gästspela utomlands än vad man kan genomföra. Opera är en dyr konstform och de tillgängliga resurserna utgör en begränsning. Folkoperan anställer enbart frilansare vilket gör att de medverkandes löner måste finansieras av den produktion de deltar i – även gästspel. Relativt sett blir Folkoperan därför dyrare att engagera.

Folkoperan budgeterar ca 50 000–1 000 000 kronor för gästspel. Det som inte subventioneras från Sverige framräknas som ett pris per föreställning för arrangören. Sedan 1986 har Folkoperan gästspelat

ett flertal gånger vid den internationella festivalen i Edinburgh, vilket har lett till många internationella kontakter och inbjudningar. Folkoperan har även framträtt i Kiel och på Åland. Under 1994 planeras framträdanden i New York och i Jerusalem.

Folkoperans föreställningar har fått ett mycket gott mottagande.

I Edinburgh har föreställningarna haft en publik av ca 1000 per föreställning, i Kiel av ca 900. Sammanlagt kan man räkna med att mellan 10 och 14 000 besökare i utlandet sett föreställningar av Folkoperan.

Folkoperans gästspel har genomförts med hjälp av stöd från Svenska institutet och kulturrådet. Vid tillfälle har även SAS bidragit med fria resor. Till det planerade gästspelet i New York erhålls även stöd från Kulturdepartementet och sponsorer. För resan till Jerusalem söks medel från bl.a. SIDA.

Marionetteatern

Marionetteatern kan i detta sammanhang nämnas som ett exempel på en mindre teater med ett mycket aktivt internationellt samarbete. Marionetteatern har sedan 1958 gästat 43 länder och 124 städer i alla världsdelar utom Australien. Under spelåret 1992/93 turnerade teatern under sex månader i tre världsdelar och besökte Spanien, Argentina, Uruguay, Brasilien, Taiwan, Pakistan, Indien och Norge.

En spansk språkversion av föreställningen "Columbus Upptäcktsresa" spelades i Argentina, Uruguay och Brasilien, sammanlagt gavs 9 föreställningar med en totalpublik av 2888 personer. "Don Quijote" (simultantolkad till kinesiska) gavs i 4 föreställningar i Taiwan med en totalpublik på 1950 personer. I Pakistan och Indien spelades 8 föreställningar av "Ett ensamt öra" för sammanlagt 1450 personer.

Mottagarlandet står i allmänhet för kostnaderna för utlandsturnéer inom teaterområdet. Marionetteaterns internationella verksamhet består till stor del av kulturutbyte med tredje världen där sådana möjligheter inte föreligger. För denna verksamhet erhålls regelbundet resebidrag från Svenska institutets särskilda bidragsmedel för kulturutbyte i u-länderna. När Marionetteatern står som mottagare för utländska grupper kan på samma sätt erhållas uppehållsbidrag från Svenska institutet. Förutom kulturutbytesverksamhet, arrangerar och

deltar Marionetteatern regelbundet i internationella festivaler, samt bedriver reguljär gästspelsverksamhet.

Genom stor efterfrågan, lång tradition av turnerande och ett utvecklat kontaktnät för kulturutbyte har Marionetteatern ett välfungerande samarbete med bidragsinstitutionerna för egna gästspel utomlands. De upplever dock ökade svårigheter att finansiera utländska gruppers gästspel vid teatern.

Marionetteaterns internationella verksamhet innefattar också pedagogiskt arbete i form av kurser och mottagande av stipendiater från andra länder. Representanter från teatern gästföreläser även på teatrar och utbildningsinstitutioner i utlandet.

Kulturhuset i Stockholm

Kulturhuset i Stockholm, som här får tjäna som exempel på festivalarrangör, har sedan starten drivit en programverksamhet inriktad på internationellt utbyte. Då Europarådets experter granskade den svenska kulturpolitiken konstaterade de att få institutioner vid sidan av Kulturhuset hade ett kontinuerligt internationellt programutbud. Inför verksamhetsåret 1988 beslutades att huvuddelen av gästspelen skulle presenteras i en sammanhållen festivalsäsong. På detta sätt hoppades man kunna effektivisera marknadsföringsinsatserna och skapa ett ökat intresse hos publiken för den internationella scenkonsten.

Den internationella kulturfestivalen har sedan starten innehållit presentationer av teater, dans och musik från hela världen med inriktning på samtida kulturyttringar. Festivalen har även innehållit en svensk/stockholmsk anknytning. Under de senaste åren har Kulturhuset samarbetat med både Dansens Hus (1992) och Vattenfestivalen (1992,1993). Inom ramen för Scensommar 1993 betalade/producerade Kulturhuset 35 program som besöktes av 5 401 personer. (Dessa siffror inkluderar inte de föreställningar som arrangerats av annan arrangör inom/utom Kulturhusets lokaler).

Det är kostsamt att arrangera internationella festivaler på det scenkonstnärliga området. De fem festivalerna sedan 1988 har totalt sett finansierats med en tredjedel av Kulturhusets sammanlagda programmedel för det aktuella verksamhetsåret. År 1993 var dock i detta avseende exceptionellt genom att festivalkostnaderna motsvarade 90 %

av programbyråns verksamhetsmedel. Nettokostnaden för Scensommarsfestivalen 1993 uppgick till ca 1,3 miljoner kronor. Kulturhuset erhöll bidrag för festivalens genomförande från Svenska institutet och kulturrådet.

Amatörteaterverksamhetens internationella verksamhet.

ATR (Amatörteatrarnas Riksförbund) är en ideell organisation som har till uppgift att samla och stödja svensk amatorteaters konstnärliga administrativa och ekonomiska utveckling. ATR har tillsammans med ATF (Sveriges Arbetarteaterförbund) bildat Svenskt Amatörteaterråd, vars uppgift är att företräda svensk amatörteater i nordiskt och internationellt amatörteaterarbete.

NAR (Nordiskt Amatörteaterråd) är den nordiska, och IATA (International Amateur Theatre Association) den internationella samsamarbetsorganisationen inom amatörteatern. Genom dessa organisationer ges möjlighet att delta i nordiska och internationella kurser och festivaler för att uppnå förståelse och utbildning genom teater. Det finns ett stort utbud av internationella festivaler som amatörteatergrupper kan anmäla sig till. ATR hjälper de enskilda grupperna att formulera bidragsansökningar riktade till kulturrådet och avsätter själv 100 000–150 000 av sina lokala verksamhetsbidrag som stöd till grupper som medverkar i internationella sammanhang.

Det internationella utbytet har ökat under de senaste åren. Sedan några år tillbaka spelar 10–15 ATR-grupper utomlands per år. Sverige besöks samtidigt av ett tiotal utländska grupper. Tidigare bestod utbytet av endast ett par grupper i varje riktning. Till stor del består det ökade utbytet av ökade möjligheter till utbyte i Östeuropa.

Internationellt samarbete och erfarenhetsutbyte

I Europa finns flera välutvecklade nätverk för samarbete inom teater och dansområdet med vilka svenska organisationer och enskilda individer har en fortlöpande kontakt.

Svensk Teaterunion – Svenska ITI utgör svenskt centrum för Internationella Teaterinstitutet (ITI) vilket är en icke-statlig intresseorganisation för teatrar i hela världen. ITI består av ett 70-tal ITI-

centra och får visst stöd från UNESCO. ITI har till uppgift att förmedla internationellt utbyte av kunskap och praktik på teaterområdet för att öka det skapande samarbetet.

Det svenska centret bildades 1951 och har för närvarande 76 medlemmar. Svensk Teaterunion – Svenska ITI är en intresseorganisation med uppgift att bl.a. stödja olika grenar av svensk teater och verka för samarbete dem emellan. Som svenskt ITI-centrum har man till uppgift att försöka underlätta utbyte och verka för en internationalisering på teaterområdet.

Svensk Teaterunions – Svenska ITI:s erfarenhet är att frågor och problem kring internationella gästspel har tilltagit. En särskild arbetsgrupp tillsattes därför 1988. Gruppen genomförde en undersökning om teatrarernas gästspelsverksamhet runt om i landet. Av enkäten framgick att det fanns ett större intresse för att ta emot utländska gästspel än vad som sker. Både ekonomiska resurser, kunskaper och kontakter saknades på många håll. För att underlätta för arrangörer ute i landet har Svensk Teaterunion – Svenska ITI sammanställt en handledning för gästspel över gränserna. Ett kontaktnät för gästspelsproducenter runt om i landet har också kommit till stånd.

Informal European Theatre Meeting (IETM) är ett av de största nätverken för ny scenkonst i Europa och bygger på informella kontakter och personligt engagemang. Andra nätverk inom området är t.ex. European Network of Information Centres for the Performing Arts, European Theatre Convention (ETC) Union of European Theatres (Union des Théâtres de l'Europe), Forum of the European Cultural Networks och European League of Institutets of the Arts (ELIA).

6.4 Bild, form och utställningar

Inledning

Bildkonstområdet visar stor bredd och spridning när det gäller innehåll och verksamhetsformer. Det omfattar bildkonst, konsthantverk, design, formgivning, arkitektur och boendemiljö liksom konstpedagogiskt och konstbildande arbete. Det finns ett flertal institutioner och organisationer med olika former för finansiering inom området, t.ex.

museer och konsthallar med statligt, kommunalt och regionalt huvudmannaskap.

Kommersiella företag, som gallerier, mässor och auktionsfirmor svarar för en betydande del av presentationen och omsättningen av konst. Det förekommer även folkrörelseanknuten föreningsdriven verksamhet, främst genom nära två tusen konstföreningar på arbetsplatserna och genom studieförbund.

Konstinstitutioner och privata förmedlare erbjuder både publiken och konstnärerna möjligheter att i Sverige ta del av konst från andra länder i form av internationella utställningar och samlingar. Svensk konst erbjuds på samma sätt möjlighet att nå en gästande utländsk publik. Genom stöd och bidrag från myndigheter bereds även konstnärer i Sverige möjlighet att nå utanför landets gränser med sin konst i form av utställningar och konstnärsutbyte.

Statliga insatser för internationellt utbyte för bild, form och utställningar

Nämnden för Utställningar av Nutida Svensk Konst i Utlandet (NUNSKU) har som särskild uppgift att förmedla en bild av utvecklingen av det svenska konstlivet till en utländsk publik. Den internationella verksamheten inom konst- och utställningsområdet präglas av ett nära samarbete mellan Svenska institutet, kulturrådet och SIDA och andra berörda myndigheter. Ett formaliserat samarbete finns för projekt i u-länderna och i Öst- och Centraleuropa, men informella överläggningar sker även inför planering och finansiering av projekt i andra delar av världen. Finansieringen av större projekt delas ofta mellan de olika myndigheterna. Enskilda konstnärer ansöker i huvudsak om bidrag för internationellt utbyte från Sveriges bildkonstnärsfond (i undantagsfall kan även bidrag utgå från Svenska institutet och kulturrådet). Privata och kommunala fonder och stiftelser kan även tillhandahålla bidrag för internationellt utbyte.

NUNSKU, nämnden för utställningar av nutida svensk konst i utlandet

NUNSKU har till uppgift att anordna utställningar i utlandet av nutida svensk konst. NUNSKU:s fasta åtagande är att ansvara för det svenska deltagandet vid Biennalen i Venedig. Beslut om vem som från svensk sida skall ansvara för det svenska deltagandet i Biennalen i Sao Paulo fattas från år till år, vissa år kan det åligga NUNSKU. Nämnden genomför även ett stort antal mindre projekt. NUNSKU:s anslag har de senaste budgetåren varit ca 1,5 miljoner kronor.

NUNSKU har framför allt satsat på att finna goda samarbetspartners med hög internationell status för att på så sätt kunna sprida svensk konst i utlandet. Nämnden gör fortlöpande analyser av hur medlen bäst utnyttjas och ger störst effekt för att sprida kunskap och kännedom om svensk konst.

NUNSKU har under 90-talets första år intensifierat sin verksamhet och avser att ytterligare stärka kontaktarbetet med Europa för att i samband med en eventuell EU-anslutning ha ett väl fungerande kontaktnät med intressanta institutioner.

Som del i NUNSKU:s verksamhet ingår även att bjuda in utländska representanter för konstmuseer och andra utställningsproducenter till Sverige. Nämnden strävar efter att svenska konstnärer ska delta i internationella utställningar av hög status och därför inbjuds även kritiker och representanter från medierna i andra länder. Inbjudningar av olika slag genomförs ofta med hjälp av stöd från Svenska institutet.

Konstnärsnämnden

Styrelsen för Sveriges bildkonstnärskonstfond är det organ inom Konstnärsnämnden som handlägger ärenden inom bildkonstområdet.

Förutom arbetsstipendier och resestipendier i arbets- eller studieförhållanden utdelar styrelsen även projektbidrag för utställningar i utlandet. De är i första hand avsedda att användas för rese-, transport- och försäkringskostnader samt kost och logi.

Under 1992/93 utdelades bidrag till 77 utställningar i utlandet. Genom dessa presenterades 54 bildkonstnärer, 12 fotografer, 3 textilkonstnärer och 8 konsthantverkare.

Det övervägande antalet utställningar ägde rum i Frankrike och Tyskland, ett par i andra västeuropeiska länder samt i Norden. Ett fåtal bidrag tillföll utställningar i Latinamerika, Afrika, Australien och USA. Antalet ansökningar för Östeuropa ökar stadigt.

Styrelsen utdelar även projektbidrag för ateljévistelser i utlandet vilket kan sökas av konstnärer som under minst två månader får hyra ateljé/gästbostad. Bildkonstnärsfondens ateljéstipendier för längre utlandsvistelse har i år liksom föregående år utgått till 12 stipendiater. Ateljéstipendierna avser kostnader för resa, uppehälle, hyra och material. Av de 12 bidragen som utdelades 1992/93 tillföll 10 bildkonstnärer och 2 textilkonstnärer.

Fr.o.m. budgetåret 1992/93 kan utländska konstnärer inbjudas till Sverige för internationellt kulturutbyte. Bildkonstnärsfondens styrelse avsatte 100 000 kronor i syfte att ge svenska konstnärer möjlighet att inbjuda en framstående utländsk konstnär till Sverige för en arbetsvistelse. Det första AIRIS (Artist in residence in Sweden) – projektet genomfördes på Gotland, där den ryska skulptören Irina Nakhova fick tillfälle att arbeta under maj-juni inför utställningen Baltic Sculpture – 93.

Akademien för de fria konsterna

Akademien för de fria konsterna har till uppgift att främja målar-, bildhuggar- och byggnadskonst samt andra till bildkonsten hörande konstarter. Under budgetåret 1992/93 uppgick Akademiens statliga anslag till ca 1,5 miljoner kronor varav ca 50 000 kronor användes för internationell verksamhet.

Konstakademien bidrar till internationellt utbyte både genom rese- och ateljéstipendier och genom bidrag till svenskt deltagande i utställningar utomlands. Utländska utställningar anordnas i huset och utlåning av Akademiens konstsamlingar till utställningar i utlandet sker årligen.

Akademiens ledamöter deltar regelbundet i internationella kongresser inom sina respektive kompetensområden. Akademien medverkade även vid bildandet av sammanslutningen av europeiska konstakademier (European Council of National Academies of Fine Arts). Utländska föreläsare och ledamöter inbjuds regelbundet till akademien, bl.a. för den offentliga programverksamheten.

Svenska institutet

Svenska institutet stöder utställningsverksamhet inom hela kulturområdet, arkitektur, design, foto, konsthantverk, konst och kulturhistoria. Utställningsverksamheten omfattar såväl större projekt, vandringsutställningar, ombesörjande av svensk representation i samlingsutställningar som bidrag och service till kulturarbetare, institutioner och utlandsmyndigheter.

Som exempel på större projekt inom institutets utställningsverksamhet kan nämnas den stora Folkkonstutställningen som producerats i samarbete med Kulturhuset, arkitekt Mats Widbom, Leksands Kulturhus, Kulturen i Lund, Dalarnas Museum och den amerikanska mottagaren Museum of International Folk Art i St. Fé, New Mexico. Utställningen är klar för visning hösten – vintern 1993 och kommer att visas på minst fyra museer i Nordamerika.

I Östeuropa har sedan början av 1992 visats en utställning om arkitektur, industridesign och konsthantverk i syfte att presentera bra och fungerande exempel på boende, offentlig miljö och industriarbetsplatser, vårdhem m.m. Utställningen producerades i samarbete med Sveriges Arkitekturmuseum och Föreningen Svensk Form. I samråd med mottagande utländska institutioner har för varje separat visning gjorts specialarrangemang i form av seminarier kring t. ex. stadsplanering, husrenovering, handikappdesign, möbel- och textilformgivning.

Utställningen har genererat en rad nya utställningsutbyten, bl.a. mellan Arkitekturmuseum och museer i Budapest och Ljubljana. För att tillmötesgå intresse från formgivare och konstindustriskolor i bl.a. Estland och Polen kommer nu en utställning att tas fram kring textiltryck för industrin – möbeltyger, lakansväv etc.

Ytterligare en arkitekturutställning har tagits fram av Arkitekturmuseum. Den presenterar svensk byggnadskonst under 1900-talet och följer den bok "The Swedish Art of Building", som publicerats av Svenska institutet. Utställningen kommer under våren 1994 att visas i Belgien, Frankrike, Nederländerna, Tyskland, Storbritannien och därefter i USA och Kanada.

Efter en inbjudan från ett konstmuseum i Seoul har ett urval av textilkonst, glas och keramik ställts samman till en utställning till vilken Svenska institutet ger ett större bidrag och även verkar aktivt för att finna fler visningsmöjligheter i regionen.

Under 1992 turnerade institutet i Spanien med en utställning som visade material från vikingatiden. Materialet var sammanställt av Historiska museet i Stockholm. Utställningen har nu omarbetats och visas för närvarande i Chile. Den skall sedan visas vidare i Ecuador, Venezuela, Nicaragua och Mexiko.

Utställningen "Solen och Nordstjärnan" som visades i Stockholm hösten 1993, har en bred kulturhistorisk inriktning och ger en mångsidig bild av förbindelserna mellan Frankrike och Sverige på 1700-talet. Utställningen har producerats av Nationalmuseum i samarbete med Svenska institutet, Kungl. Husgerådskammaren, och L'Association Francaise de l'Action Artistique (AFAA, franska UD:s kulturbyrå) och kommer våren 1994 att öppna på Grand Palais i Paris. Runt utställningen har Svenska institutet arrangerat en rad kringaktiviteter med svensk-fransk 1700-tals anknytning, bl.a. middag, seminarier, symposium, en filmserie, fotoutställningar och musikframträdanden. Svenska institutets Parisfilial, Centre Culturel Suédois (CCS), har huvudansvaret för projektets genomförande i Paris i nära samarbete med Svenska ambassaden.

Under budgetåret 1989/90 registrerade institutet 207 ärenden inom utställningsområdet, varav 122 beviljades bidrag. Antalet visningstillfällen uppgick till 124 stycken, och kostnaden till ca 2,4 miljoner kronor. För budgetåret 1992/93 hade antalet registrerade ärenden stigit till 254, 99 fick bidrag och visades vid 96 tillfällen till en kostnad av ca 1,6 miljoner kronor. (Här bör påpekas att utställningsvisningar inom ramen för Sverige i Indien-projektet – se nedan – inte ingår i dessa siffror, utan redovisas under Tvärkulturellt inkl. Sverige-veckor o.dyl.)

Inom ramen för samarbetet med SIDA och kulturutbytet med länderna ökade antalet projektbidrag inom bild- och konstområdet under samma period från 19 till 34 beviljade bidrag. Anslaget minskade dock från 2,9 miljoner kronor till ca 1,4 miljoner kronor.

Bland Svenska institutets större projekt som innefattar en rad olika kulturyttringar kan nämnas det fleråriga kulturprojektet Sverige i Indien som omfattade bl.a. en designutställning och en utställning av nutida svensk konst. I projektet ingår också en rad andra kulturyttringar t.ex. barnkulturprojekt med inslag av bl.a. en treveckorsturné av Byteatern, barnfilmsveckor i flera städer i Indien, samt barnmiljö- och barnboksseminarium.

Inom kulturutbytet med Östeuropa var utställningar det område som erhöll flest beviljade bidrag: År 1992/93 beviljades 36 bidrag inom utställningsområdet för vilka kostnaderna uppgick till ca 1,1 miljoner kronor.

Kostnadsutvecklingen inom utställningsområdet har tvingat fram en omprioritering mot begränsad bidragsgivning och kontaktskapande stöd samt vissa samproduktioner av större utställningar. Utställningsverksamheten har under senare år drabbats av besparingar och Svenska institutet har inte längre på samma sätt som tidigare möjlighet att på egen hand producera utställningar.

I anslagsframställningen för 1993/94–1995/96 anför Svenska institutet att man under de närmaste åren främst kommer att ge bidrag till visningar i utlandet av utställningar som producerats av andra (museer etc.) Nya utställningar, intressanta för utlandsvisning kan identifieras genom bevakning av befintligt utbud från museer och organisationer. Administrativt och tekniskt bistånd kvarstår liksom cirkulation av befintliga vandringsutställningar.

Statens kulturråd

På konstområdet ger kulturrådet bidrag för konstnärsgrepp och organisationers deltagande och representation vid internationella seminarier och utställningar. Finansieringen sker ofta i samspel med Svenska institutet eller SIDA.

De medel som NUNSKU disponerar medger bara ett fåtal konstnärers deltagande vid konstmässor och biennaler. Kulturrådet har (ibland tillsammans med Sveriges bildkonstnärskommitté och Svenska institutet) därför vid några tillfällen åtagit sig att komplettera med medel för samfinansiering av svenskt deltagande. Kulturrådet försöker prioritera de yngre konstnärsgreppens möjligheter att delta i det internationella konstlivet genom samlingsutställningar och andra projekt.

Kulturrådet beviljade 40 bidragsansökningar med internationellt ändamål för konst, museer och utställningar under budgetåret 1992/93. De uppgick totalt till ca 1,4 miljoner kronor. Internationell verksamhet förekommer också naturligt inom ramen för organisationers ordinarie verksamhetsbidrag.

Genom verksamhetsbidrag stöder kulturrådet de svenska sektionerna av internationella organisationer inom konst och utställningsområdet som t.ex. IAA (International Artists Association), WCC (World Crafts Council) och AICA (Association of Art Critics). Bidrag från kulturrådet kan erhållas för deltagande vid internationella kongresser, symposier och annat erfarenhetsutbyte.

Under den senaste treårsperioden har kulturrådet i samråd med Svenska institutet givit bidrag till ett flertal större intressanta projekt genom utbytet med Östersjöländerna och Östeuropa. Inom ramen för samarbetet kring projektet *Ars Baltica* genomfördes sommaren 1993 *Baltic Sculpture*-utställningen i Visby. Liksom flera av de projekt kulturrådet stöder sträcker sig detta projekt över flera år.

Ett annat flerårigt samarbetsprojekt på konst- och konsthantverksområdet är den stora arktiska utställningen "*Arts in the Arctics*". Efter många års planering och komplicerat samarbete på distans med bl.a. Grönland och Alaska inleddes en utställningsturné i Kiruna sommaren 1993 för att sedan turnera i Norge, Finland och Sverige under 1994.

Kulturrådet stöder även erfarenhetsutbyte inom museiområdet genom verksamhetsbidrag till den svenska nationalkommittén inom ICOM (International Council of Museums). Bidrag utgår även till Föreningen Svensk Form som är medlem i World Crafts Council (WCC) och sedan flera år sköter sekretariatet i den svenska WCC-kommittén.

SIDA

SIDA:s insatser på kulturområdet har som syfte både att bidra till ett bevarande av den traditionella inhemska kulturen i de länder i tredje världen med vilka SIDA har samarbete, och att samtidigt stimulera kreativt nyskapande inom alla områden. Konstnärer i u-länderna lider brist både på material, utbildning och kontakter och inom detta område har kulturbiståndet spelat en väsentlig roll.

Medel för kulturbiståndet inom konst- och konsthantverksområdet har ökat kraftigt under de senaste åren, från ca 918 000 kronor 1989/90 till ca 4,7 miljoner kronor 1992/93.

Flera olika typer av projekt har under perioden erhållit stöd från SIDA bl.a. organisationsstöd inom konstområdet, utställningsstöd, bi-

drag till konstnärsmaterial samt stöd till workshops och annan utbildning både i Sverige och utomlands.

Konst är i många fall en väsentlig del av frigörelsekampen mot rasism och kränkning av mänskliga rättigheter framför allt i Afrika. För att stödja frihets- och jämlikhetssträvanden har det varit angeläget att föra ut budskapen från afrikanska konstnärer och göra dem kända i vår del av världen. Svenskt kulturbistånd genom SIDA har på detta område gjort insatser i samarbete med Kulturhuset i Stockholm och Riksutställningar.

Även konsthantverket är hotat i u-länderna. Den största svenska insatsen inom konsthantverket är ett femårsprojekt för att hjälpa den sydafrikanska befrielse rörelsen ANC att starta och driva utbildning i textiltryck för sydafrikaner i exil i Tanzania.

Ett internationellt mycket uppmärksammat projekt på utställningsområdet som initierats av den svenska nationella ICOM-kommittén är SAMP (The Swedish-African Museum Project) i vilket fjorton svenska museer deltar genom samarbete med s.k. tvillingmuseum i något av de afrikanska länder som deltar i projektet.

Samarbetet består av utställningsprojekt, utbildning, praktik av dokumentationsarbete, seminarier m.m. SIDA står för den stora andelen av projektets kostnader, medan kulturrådet stöder samordningen och utvecklingen av de aktuella projekten vid museerna i Sverige. SIDA:s kulturbistånd till museiverksamhet var ca 1,8 miljoner kronor för budgetåret 1989/90, budgetåret 1992/93 hade det ökat till ca 4,5 miljoner kronor.

Museernas internationella verksamhet

Museerna i landet kan inte i detta avseende behandlas som en enhet. Att göra en fullständig redovisning av museernas internationella verksamhet har inte här varit möjligt. Genom museernas särart har de internationella kontakterna kommit att utvecklas mycket olika museerna emellan, beroende på tillgängliga resurser och uppdrag. Kulturrådet har genom en enkät insamlat uppgifter om museernas internationella kontakter under de senaste åren vilka utredningen fått ta del av.

I Statens konstmuseers uppdrag ingår att förvärva inte bara inhemsk utan även konst från andra länder, därför kommer deras inter-

nationella kontakter att översiktligt redovisas nedan i ett särskilt avsnitt. En något utförligare redovisning görs också av Riksställningens verksamhet. Även de museer som inte har någon uppdragsrelaterad internationell verksamhet har dock flera skäl att utveckla internationella kontakter. Exempel på museer som under de senaste tre åren har haft ett aktivt utställningsutbyte med utlandet är Arkitekturmuseum och Folkens museum-etnografiska.

Museernas verksamhet innefattar utöver utställningsuppgiften, forskning, dokumentation och insamling, vilket förutsätter kontakter med parter utanför det egna museet och branschen som helhet. En viktig del av museernas internationella samarbete berör således forskningsområdet och erfarenhetsutbyte. För den mer utåtriktade delen av verksamheten krävs samarbete t.ex. vad det gäller in- och utlån både av enskilda föremål och hela utställningar.

För både de centrala och de regionala museerna har kontakterna med utlandet i hög grad stimulerats i form av praktiskt och ekonomiskt stöd från både Svenska institutet och Kulturrådet. Kontakterna med u-länderna genomförs i samarbete med Svenska institutets program för kulturutbyte eller direkt med SIDA. Som nämnts finns även exempel på samproduktioner mellan enskilda museer och institutet.

Museipersonal kan genom museiorganisationen ICOM erbjudas tillfälle till internationellt erfarenhetsutbyte. Svenska museiföreningen medverkar även till att utveckla museernas och museipersonalens internationella kontakter. Sedan 1986 har årligen hållits internationella museidagar vid institutionen för museologi vid Umeå universitet.

De centrala museerna har omfattande internationella kontakter i form av forskningssamarbete och erfarenhetsutbyte. I hög grad präglar detta Naturhistoriska Riksmuseet med dess forskningsinstitutioner. Kulturrådets enkät visar dock att centralmuseerna har ett begränsat internationellt utbyte vad beträffar utställningar.

De statsbidragsberättigade regionala museerna omfattar läns museer samt museerna i Göteborg och Malmö. Trots att internationella ambitioner inte finns uttalade i deras formella programförklaringar är de internationella kontakterna betydande. De omfattar såväl utställningsverksamhet som konferensdeltagande, utbildningsfrågor, studiebesök och inlån. Samarbete kring forskning förekommer dock endast i mycket liten omfattning.

Utöver de traditionella kontakterna mellan de nordiska länderna har de regionala museerna haft olika former av utbyte med bl.a. Frankrike, Tyskland, Italien, England, USA, Chile, Holland och Ungern. Intensiva och riktade kontakter har under de senaste åren fördelat sig på två områden, Afrika och Östeuropa. Det svensk-afrikanska museiprogrammet SAMP initierades genom museernas eget deltagande samt av den svenska ICOM kommittén och finansieras med medel från SIDA och från kulturrådet. Kontakterna med de baltiska länderna och Polen har huvudsakligen gällt utställningsutbyte, främst inom konstområdet.

Statens konstmuseer

Statens konstmuseer omfattar Nationalmuseum, Moderna Museet och Östasiatiska Museet. Statens konstmuseer har till uppgift att främja konsten, konstintresset och konstvetenskapen. Museerna skall levandegöra äldre och nutida konstformer och deras samband med samhällets utveckling, samt verka för konstnärlig och kulturell förnyelse.

Verksamheten är starkt internationellt inriktad. Såväl Moderna Museet som Nationalmuseum och inte minst Östasiatiska Museet har sina naturliga kontakter utomlands. Av de utställningar som arrangeras har en stor del inslag från utlandet eller är helt producerade av material som förts in från andra länder. Museerna har en mycket öppen utlåningspolitik och deltar med enskilda verk i större manifestationer i andra länder genom korttidslån. Eskorterade transporter uppgår årligen till ca 150 stycken. Statens konstmuseer arrangerar dessutom årligen ett växlande antal utställningar som visas utomlands. Svensk konst placeras också på svenska beskickningar och delegationer i utlandet.

Den internationella verksamheten är så integrerad i museernas hela verksamhet att den är svår att särskilja. En stor del av det internationella utbytet är organiserat så att mottagande museer tar merparten av kostnaderna. Det gäller i båda riktningarna. Utbytet med Östeuropa ser något annorlunda ut.

Moderna Museet

Internationella kontakter utgör en självklart del av Moderna Museets verksamhet. Moderna Museets chef är alltid verkställande ledamot i NUNSKU. Inför internationella utställningar förekommer ett intensivt samarbete med utländska kolleger och forskare. För Moderna Museets verksamhet utgör kostnaderna för internationella projekt nästan tre fjärdedelar av kostnaderna för utställningar. Detta förhållande har varit relativt stabilt under de senaste fem åren. Under budgetåret 1989/90 uppgick kostanderna för den internationella verksamheten till ca 1,7 miljoner, 1992/93 hade de ökat till ca 2,7 miljoner kronor.

Moderna Museet har en aktiv utlåningsverksamhet, under 1992 och 1993 utlånades 46 konstverk per år till utställningar utanför Sverige. Under de senaste två åren har en rad utställningar på museet innehållit lån av konstverk från utlandet. Under 1992 inlånades verk från både institutioner och privata samlingar till utställningarna "Lee Jaffe", "Kikki Smith" och "Helmut Federle". Under 1993 inlånades 46 verk till utsällningen "Léger och Norden", 223 verk till utställningen "Mappelthorpe", 16 verk till utställningen "Bill Viola" och 7 verk till utställningen "Eva Aepli".

Fotografiska Museets verksamhet är också mycket internationell, men omfattningen är växlande. Under 1989/90 utgjorde kostnaderna för den internationella verksamheten ca 70 % av utställningsbudgeten, 1991/92 hade de minskat till 12 %. Under 1992/93 utgjorde den internationella verksamheten 30 % av kostnaderna för utställningsverksamheten på Fotografiska Museet.

Nationalmuseum

Alla Nationalmuseums avdelningar företar regelbundet in- och utlåning av konstnärliga verk. I det internationella samarbetet kring utställningar ingår kontaktresor och deltagande i internationella konferenser och symposier samt medverkan i internationella forskningsprojekt. Under 1992 lånade Nationalmuseum ut verk till 47 utländska institutioner. Följande år utlånades verk till 42 utländska institutioner. Vid dessa tillfällen reser museets intendent och konservatorer med som kurirer.

Under 1992 producerades i museet bl.a. den internationella utställningen "Rembrandt och hans tid". Det förberedande forskningsarbetet inför utställningen bedrevs i samarbete med flera utländska forskare. De utländska inlånen till utställningen var betydande och krävde ett långt förarbete. För denna utställning erhöles lån från 22 institutioner från 17 orter och från privata samlingar på 6 orter. Utställningens budget var 2,8 miljoner kronor.

Bidrag till utställningen gavs av Nationalmuseums huvudsponsorer under perioden dvs Grand Hotel, SAS och Svenska Dagbladet.

Katalogen gavs ut i samverkan med Fischer förlag (som betalade 30 %) samt med bidrag av Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur.

Även till utställningen "Carl Larsson" hämtades ett antal lån från institutioner och privata samlare i Japan, Tyskland, Italien, Frankrike, England, Tyskland och Österrike. En ny version av 1992 års utställning skall under 1994 visas på fyra platser i Japan.

Förberedelser inför den internationella utställningen "Goya" (hösten 1994), och utställningen "Stilleben" (våren 1995) har inneburit ett aktivt samarbete mellan museets representanter och utländska kolleger.

Inlåning skedde även för utställningar på Gravyravdelningen. Utställningen "Rafael" 1992 var beroende av utländska inlån från 7 institutioner. Bidrag för kuriresor erhöles från SAS, och för inkvartering från Grand Hotel i Stockholm. År 1993 inlånades verk till utställningen "Wifredo Lam".

Nationalmuseum har i samarbete med Svenska institutet och AFAA (Association Francaise d'Action Artistique) producerat den tidigare nämnda internationella utställningen "Solen och Nordstjärnan" som skickas till Paris våren 1994. Samtidigt mottager museet en utställning av fransk symbolism med huvudsakligen franska långivare som även kommer att visas i Danmark och Norge.

Östasiatiska Museet

Östasiatiska Museet har under de senare åren lånat ut en rad målningar till utställningar i utlandet. Under 1992/93 bidrog man bl.a. med utlån av kinesiska målningar till utställningen "The Century of Tung Ch'i- ch'ang" som visades på flera håll i USA.

Till The Metropolitan Museum i New York utlånades en kinesisk målning för utställningen "Painters of the Great Ming", som även visades på Dallas Museum of Art. Utlån skedde också till utställningen "Den äkta kopian", på Amos Anderssons konstmuseum i Helsingfors.

Till Östasiatiska Museet kom under 1993 en utställning av jader lånad från Taiwan, "Jade från Quing-dynastin". Utställningen var arrangerad i samarbete med National Museum of History i Taipei. Transport, försäkringar, taiwanesernas resor och uppehälle finansierades av National Museum of History, Taipei.

Representanter från museet deltar i internationella konferenser och internationellt forskningssamarbete. Viktiga kontaktresor förekommer mellan personal från museet och utländska forskare i samband med utställningar och utlån. Dessa resor finansierades ibland med hjälp av stipendier och bidrag från bl.a. Svenska institutet och Wenner-Gren Center Foundation.

Riksutställningar

Riksutställningar har två huvuduppgifter: dels att genom vandringsutställningar förmedla kunskap och ge möjlighet till möten med allt slags konstnärligt skapande, dels att svara för utbildning, rådgivning och tekniska tjänster inom utställningsområdet. Den egna produktionen skall syfta till att komplettera det som görs på lokal och regional nivå.

Verksamheten skall bedrivas internationellt, men tyngdpunkten är förlagd till Sverige och övriga Norden. Tidigare har utställningarna undantagsvis visats utanför Norden och då huvudsakligen som svar på efterfrågan. I framtiden strävar Riksutställningar efter att bygga ut sina utländska kontakter och utveckla utställningar för en internationell marknad.

I Riksutställningars anslagsframställning för 1993/94–1995/96 fastställs en något förändrad inriktning av vandringsutställningsverksamheten. Ett av de mål Riksutställningar kommer att prioritera under de närmaste tre åren är att presentera internationella företeelser för Norden, samt att presentera nordiska företeelser för en internationell publik. Under de senaste åren har man mottagit och spritt ett par utställningar från utlandet men även producerat utställningar i Sverige som visats utomlands, huvudsakligen i Norden.

Endast tre utställningar från utlandet visades genom Riksutställningar i Sverige åren 1990–1993. Stensulpturer från Zimbabwe, en utställning av konst från Estland, samt utställningen Antisemitism som övertogs från Anne Frank-stiftelsen. Dessa visades på totalt 36 orter i Sverige.

Ett fyrtiotal utställningar har producerats i Sverige för utländska mottagare, huvudsakligen i Norge och Finland. Ett exempel är Dröm-tåget som producerades i samarbete med Riksteatern och Svenska Rikskonserter och som under 1993 turnerade i Norge och Finland.

Utställningar produceras dock även för mottagare utanför Norden, bl.a. Nordiskt 1880-tal som i samarbete med Svenska institutet visades på Centre Culturel i Paris 1991/92. Riksutställningar har även erhållit stöd från Svenska institutet till andra projekt, samt till inbjudningar av föredragshållare och andra gäster. Andra utställningar från Riksutställningar har visats i Schweiz, Danmark och Spanien. Kostnaderna för Riksutställningars internationella verksamhet under dessa år uppgick till strax under en miljon kronor.

Sedan 1985 pågår ett kultursamarbete mellan Sverige och Sydafrika där Riksutställningar förmedlar kulturbistånd från SIDA. Först 1990/91 kunde verksamheten som omfattar en rad projekt inom konst, dans, teater m.m. och uppgår till ca 5, 5 miljoner kronor bli offentlig. Riksutställningar har ett trettiotal samarbetspartners i Sydafrika där man stöder olika projekt bl.a. konstskolor, filminstitut och musikutbildning. En del av detta arbete resulterade i utställningen Bild/Konst i Södra Afrika som först visades på Kulturhuset och sedan på flera platser i Norge och Finland.

Riksutställningar bedriver även ett aktivt erfarenhetsutbyte och deltar i internationella konferenser och seminarier samt inbjuder utländska besökare till Sverige. Representanter från Riksutställningar har deltagit både i nordiskt samarbete bl.a. inom Nordisk Konst- och Konstindustri Kommitté, i europeiskt samarbete i Europarådet samt i den internationell kommittén för utställningsutbyte inom ICOM.

De internationella kontakterna har fått allt större betydelse inte bara för ett traditionellt erfarenhetsutbyte utan också för att bredda innehållet i utställningsverksamheten, för att bygga upp kontakter för utbyte av utställningar samt i olika utbildningssammanhang.

6.5 Film

Inledning

Filmen är en av de mest internationella konstformerna. Merparten av de filmer som visas i Sverige är gjorda utomlands. År 1992 var ca 70 % av de importerade filmerna från USA, mer än 80 % från engelskspråkiga länder. Endast ca 5 % av antalet premiärvisade filmer är svenska. Filmbranschen har alltid varit internationell. Internationella festivaler, där filmer diskuteras och bedöms, har en lång tradition.

Även på kommersiella grunder är film internationell: många filmer görs med syfte att lanseras i flera länder. För många filmer är produktionssamverkan en nödvändig förutsättning eftersom produktionskostnaderna är höga. En sådan samverkan leder i regel till att filmerna lanseras i flera länder på biograf, på video eller i TV. Vid filmproduktion tas därför – tydligare än för andra konstformer – hänsyn till både konstnärliga och kommersiella intressen. Var tyngdpunkten ligger mellan dessa intressen, varierar mellan olika filmer.

Svensk film har sedan länge ett mycket gott namn runt om i världen tack vare regissörer som Victor Sjöström, Ingmar Bergman och Vilgot Sjöman m.fl. Många svenska filmer har vunnit stor uppskattning och erhållit priser och utmärkelser vid internationella filmfestivaler världen över.

Statliga insatser för internationellt utbyte av film

Statliga ekonomiska insatser i kombination med branschens egna har ansetts vara helt nödvändiga för att Sverige inom sitt begränsade språkområde skall kunna upprätthålla kontinuerlig produktion av svensk film. Inom EU bedöms nationell filmpolitik vara av stor betydelse och ett fortsatt nationellt stöd för filmproduktionen anses vara nödvändigt, vilket inte minst GATT-förhandlingarna om "ett kulturellt undantag" visat.

Statliga insatser inom filmområdet präglas av ett nära samarbete mellan främst Svenska Filminstitutet och Svenska institutet både när det gäller spridning och visning av svensk film i utlandet samt kontaktskapande verksamhet inom området. Samarbete med de största

privata filmproducenterna SF (Svensk Filmindustri) och Sandrews förekommer också.

Svenska Filminstitutet

I det nya filmavtalet fastslås att Svenska Filminstitutet skall ha ansvaret att företräda Sverige i internationella sammanhang på filmens område. Detta görs på flera sätt och inom flera olika avdelningar inom Svenska Filminstitutet.

Filminstitutets utlandsavdelning arbetar för att göra svensk film känd och efterfrågad i utlandet. Till utlandsavdelningens uppgifter hör att kontinuerligt informera utlandet om svensk film och svenska filmartister, ta emot besök av festivalrepresentanter, förmedla kontakter med svenskt filmliv och organisera det svenska deltagandet i olika festivaler bl.a. Berlin, Lübeck, Cannes, Karlovy Vary, Montréal och Venedig. Till avdelningens uppgifter hör vidareförsäljning av visningsrätter av Filminstitutets helägda filmer samt av de flesta samproduktioner som institutet medverkat i. Ett annat ansvarsområde är presentationer av svenska filmer vid manifestationer och försäljningsmässor i utlandet.

Avdelningen framställer informationsmaterial på engelska till varje film som deltar i utländska festivaler och utger årligen Swedish Films, en engelskspråkig katalog över långfilmer som premiärvisats under verksamhetsåret eller är i produktion. Swedish Films trycks i 6 500 exemplar och distribueras kostnadsfritt till massmedier, distributörer, film- och TV-bolag, ambassader och utländska kulturinstitutioner.

Svenska filmer presenteras och deltar i tävlingssektioner vid en rad internationella festivaler världen över. Verksamhetsåret 1991/1992 presenterades ca 60 filmer vid 65 festivaler, verksamhetsåret 1992/1993 presenterades ett femtiotal filmer vid ca 90 festivaler.

Både svenska filmer och enskilda skådespelare som utvalts till tävlingssektioner vid diverse festivaler erhöll priser och utmärkelser.

Under 1991/92 märks t.ex. Jan Troells film "Il Capitano" som tilldelades Silverbjörnen för bästa regi vid den Internationella Filmfestivalen i Berlin, och "Den goda viljan" i regi av Bille August som vid den internationella filmfestivalen i Cannes belönades med festivalens högsta utmärkelse La Palme d'Or. Pernilla August erhöll priset för

bästa kvinnliga rolltolkning. Stellan Skarsgård tilldelades priset som bästa manliga skådespelare vid nordiska filmfestivalen i Rouen, samt även en Silver Hugo för bästa manliga rolltolkning vid Chicago International Film Festival. Ett antal andra filmer tilldelades priser i olika sammanhang.

Under verksamhetsåret 1992/93 erhöll Maria Heiskanen från "Il Capitano" priset för bästa kvinnliga rolltolkning vid filmfestivalen i Chicago, medan Erland Josephson vid samma festival erhöll pris för sin rolltolkning i Liv Ullmans "Sofie". "Söndagsbarn" i regi av Daniel Bergman deltog vid ett tiotal festivaler och belönades med priser och hedersomnämningar bl.a. som bästa debutantfilm vid festivalen i Montréal. Suzanne Ostens "Tala! Det är så mörkt" vann både publikens pris och ett penningpris under kvinnofilmfestivalen i Créteil.

Filminstitutet lämnade bidrag till festivalkopior, översättningar, textningar, broschyrer och informationsmaterial, resor och hotellkostnader för berörda filmarbetare i samband med festivalvisningar. Kostnaderna för de personer som deltog i olika festivaler verksamhetsåret 1991/1992 uppskattas till ca 150 000 kronor. Verksamhetsåret 1992/1993 uppgick Filminstitutets bidrag för denna verksamhet till 300 000 kronor. Ofta har kostnaderna delats mellan Filminstitutet och Svenska institutet.

Under 1991/1992 avslutades 87 exportkontrakt till en sammanlagd summa av 2,9 miljoner kronor. År 1992/93 kontrakterades sammanlagt 85 filmer till en totalsumma av drygt 7,8 miljoner kronor, vilket är ett av de bästa resultaten någonsin. De faktiska intäkterna från kontrakt och filmhyror som inkom under 1992/93 samt den därpå baserade exportprovisionen hamnade därmed avsevärt över den budgeterade summan.

Utlandsavdelningen samarbetar ofta med Svenska institutet om olika typer av filmmanifestationer i utlandet. Svenska institutet och Filminstitutet bedriver sedan många år ett samarbete i fråga om svenska filmveckor och andra manifestationer utomlands. Filminstitutet handhar från marknadssynpunkt viktiga festivaler och Svenska institutet administrerar i samarbete med Filminstitutet vissa andra festivaler och filmveckor.

Utlandsavdelningen handlägger vidare vissa internationella cinemateks- och allmänna kulturfrågor samt samverkar med de nordiska systerorganisationerna. Under namnet Scandinavian Films/Nordic

Cinema framträder de nordiska länderna gemensamt vid vissa festivaler. Till sitt förfogande har Scandinavian Films årligen cirka en miljon kronor för stöd till olika projekt.

Scandinavian Films bidrar till finansieringen av nordiska filmfestivaler och nordiska barnfilmmönstringar samt arbetar för olika möjligheter till koordination av frågor och initiativ som främjar nordisk film inom och utom Norden. Till vissa verksamheter erhålls mindre bidrag från Nordisk Ministerråd i Köpenhamn och Nordisk Film & TV-fond i Stockholm.

Scandinavian Films står också som garant för ett nordiskt kassettutbyte, inom ramen för vilket samtliga länders organisationer tillställs en videokassett (som regel engelsktextad) av de andra ländernas filmproduktion, samt finansierar det årligen utdelade nordiska filmpriset på 150 000 kronor.

Scandinavian Films har löpande kontakt och samarbete med Baltic Films som omfattar de baltiska staternas filmorganisationer. En gång om året ordnas ett gemensamt möte för planering av filmmanifestationer, seminarier och andra samarrangerade aktiviteter.

Med medel från filmproduktionsavtalet erläggs avgifter för svenskt medlemskap i EURIMAGES som är en europeisk fond för stöd till samproduktioner och för stöd till distribution av europeiskt producerad film. På motsvarande sätt erläggs avgifter för svenskt medlemskap i den Nordiska Film- och TV-fonden. Till denna fond bidrager även Sveriges Television med medel för det svenska deltagandet.

Genom ett avtal mellan Kulturdepartementet och Filminstitutet inrättades i april 1993 en Media Desk Sweden. Media Desks inom ramen för EG:s program MEDIA 95 finns i samtliga EU-länder samt från och med april 1993 också i Österrike, Finland, Island och Sverige. En Media Desk skall fungera som ett informationskontor och en förmedlande länk mellan MEDIA 95 och den nationella film-, TV-, och videobranschen. Huvudsyftet är att sprida information om MEDIA 95 programmen och ge råd och hjälp när det gäller ansökningsrutiner och andra frågor. MEDIA 95 programmet består för närvarande av 20 olika delprogram (se bilaga) som under perioden 1992–1995 satsar ca 1,6 miljoner kronor i olika former av stöd och lån för att stimulera och förstärka den europeiska film-, TV- och videoindustrin. En rad svenska personer och företag har erhållit bidrag från olika delprogram inom MEDIA 95.

Svenska institutet

Svenska institutets uppgift på filmområdet är att på olika sätt göra det möjligt för svensk film och filmarbetare att delta i internationellt samarbete och utveckla kontakter i andra länder. Verksamheten inom filmområdet omfattar såväl spelfilm och dokumentärfilm som informationsfilm.

Syftet är att sprida kunskap och kännedom om svensk film och dess upphovsmän och därmed också om olika företeelser i det svenska samhället. Detta sker bl.a. genom arrangerande av svenska filmveckor utomlands. Visningarna är huvudsakligen icke-kommersiella, filmerna lånas ut gratis från institutet och inget annat än symboliskt inträde får tas ut. Publiken är till största delen medlemmar i filmklubbar. I institutets verksamhet inom filmområdet ingår också deltagande i internationella filmfestivaler, stöd till kontaktresor samt Sverige-information genom TV.

Verksamheten med spel- och dokumentärfilm sker i samarbete med utländska arrangörer i respektive land. Svenska institutets kontakter inom hela kulturområdet och kontakterna med utlandsmyndigheterna är en viktig förutsättning för bra och rationella arrangemang som gagnar alla parter.

Svenska institutet lägger ned stort arbete på att presentera inte bara filmer av kända regissörer utan så långt det är möjligt även nyare filmer av yngre regissörer. Inför en filmvecka skickar Svenska institutet ut informationsmaterial, stillbilder, affischer mm och i flera fall inbjuds arrangörer till Sverige för att välja filmer och sammanträffa med svenska filmarbetare. Institutet skickar även ut regissörer och skådespelare för att tala om sina filmer och sitt arbete och få kontakt med utländska kollegor och den internationella publiken.

Under 1992/1993 finansierade Svenska institutet deltagande i 36 festivaler (ca 130 filmer), 760 spelfilmsvisningar och omkring 7 900 kortfilmsvisningar. Anslaget uppgick 1992/93 till ca 2,1 miljoner kronor. Under budgetåret 1989/90 var anslaget ca 2,2 miljoner kronor för 18 filmers deltagande vid 10 festivaler.

Svenska institutet har ett nära samarbete med Filminstitutets utlandsavdelning, och Svenska institutet och Filminstitutet disponerar gemensamt den s.k. filmpoolen. Gemensamma planeringsmöten är vanliga och många projekt kring filmöversättningar, publikationer och utställningar samfinansieras av båda institutionerna.

År 1982 träffades ett avtal mellan Svenska institutet och Filminstitutet om en filmpool vilket innebar att institutet automatiskt fick tillgång till Filminstitutets filmer. En regel är att Svenska institutet 18 månader efter en films svenska premiär får tillgång till den för sina visningar. De första 18 månaderna använder Filminstitutet till att försöka sälja filmen på den kommersiella marknaden utomlands. I samband med detta avtal avskaffades också visningsavgifterna till Filminstitutet, i stället ålades Svenska institutet att under varje budgetår översätta minst en film till annat språk. De senaste fem åren har Svenska institutet bekostat översättningar av fem filmer till spanska, en till portugisiska och en till franska. Kostnaderna för översättning till engelska har i flera fall delats.

Svenska institutet har också ett bra samarbete med de största privata filmproducenterna, SF och Sandrews. Vid tiden kring avtalet med Filminstitutet inköptes och överfördes också ett stort antal filmer från SF och Sandrews till filmpoolen. Svenska institutet har ansvaret för filmpoolen och står för förvaring, underhåll, tvätt och renovering av filmerna. Genom Svenska institutets insats hålls ett stort antal filmer, såväl äldre som nyare, i visningsbart skick. Såväl Filminstitutet som SF och Sandrews har tillgång till filmpoolen.

Samarbetet kring filmpoolen och svenska filmers närvaro vid utländska arrangemang har i grova drag reglerats i avtal mellan Filminstitutet och Svenska institutet. Enligt dessa ansvarar Filminstitutet i första hand för det svenska deltagandet i evenemang som har kommersiell betydelse för svensk film medan Svenska institutet har huvudansvaret för den svenska närvaron vid ett ökande antal kulturellt inriktade internationella filmevenemang. Eftersom Svenska institutet inte i första hand har kommersiella intressen kan man mer långsiktigt arbeta fram kontakter som i ett senare skede kan bli intressanta även ur kommersiell synpunkt. Man kan även göra insatser i länder som står utan för de ekonomiskt starka zonerna, t.ex. tredje världen och Östeuropa.

Den svenska filmbranschen deltar i princip inte i filmevenemang i tredje världen, medan Svenska institutet sedan några år bedriver en växande filmverksamhet i u-länderna. Till viss del finansieras den av de särskilda anslagen för kulturutbyte med u-länderna. Under budgetåret 1989/90 anslogs ca 145 000 kronor inom filmområdet från det

särskilda anslaget. Budgetåret 1992/93 hade andelen som tillföll filmområdet ökat till ca 240 000 kronor.

Svenska institutet har sedan länge arrangerat visningar av svensk film i Östeuropa om än i begränsad utsträckning. Verksamheten har dock ökat kraftigt under de senaste åren. Statistiken speglar en stadig ökning när det gäller filmveckor, vilka också kan finansieras inom ramen för institutets ordinarie medel. Antalet festivaler i Östeuropa har tidigare varit ganska begränsat men det ökar nu. Svensk film har de senaste åren visats i Ryssland, Vitryssland, Ukraina, Tjeckien, Slovakien, Ungern samt flera serier i Baltikum. I kulturutbytet med Östeuropa utgör bidragen till film för budgetåret 1992/93 mer än 500 000 kronor.

SIDA

SIDA:s insatser för filmen består bl.a. i utbildning av filmare i tredje världen. Filmkurser har anordnats i flera afrikanska länder där bl.a. svenska filmare medverkat som lärare. Stöd utgår även till bevarande av inhemsk film i tredje världen. SIDA har också medverkat till att göra film från tredje världen känd och därigenom också såld till och visad i andra länder. SIDA har även bidragit till svenska filmares möjligheter att göra film som skildrar förhållandena i tredje världen, samt att få denna film visad i Sverige.

SIDA:s bidrag till film under budgetåret 1989/90 var ca en miljon kronor, under 1992/93 utgick bidrag till sex olika insatser, den totala kostnaden beräknas till ca 1,3 miljoner kronor.

Konstnärsnämnden

Konstnärsnämnden utdelade verksamhetsåret 1992/93 förutom konstnärskbidrag även 21 projektbidrag inom filmområdet. Några särskilda resesstipendier utdelades inte. Däremot utdelades samma år bidrag för internationellt kulturutbyte till 13 filmare, regissörer och filmskribenter om sammanlagt ca 120 000 kronor.

Stipendier och projektbidrag till filmare behandlas på samma sätt som för verksamma inom teatern. Ansökningar inom detta område bedöms av arbetsgruppen för scen- och filmkonstnärer.

Filmkontakt Nord

Filmkontakt Nord är ett informationskontor för nordisk kort- och dokumentärfilm. Verksamheten är organiserad som en affärsdrivande fond som årligen erhåller bidrag från Nordiska ministerrådet och från de nordiska filminstituten. Budgeten omsluter ca 1,8 miljoner danska kronor per år. Filmkontakt Nord anordnar årligen en kort- och dokumentärfilmsfestival "Nordisk Panorama". Man har också byggt upp en databas med mer än 600 kort- och dokumentärfilmer. Fonden deltar vid olika kort- och dokumentärfilmsfestivaler i andra länder där man presenterar nordiska filmer.

Vid starten av Filmkontakt Nord preciserades bl.a. följande mål för verksamheten: att främja nordisk kort- och dokumentärfilm, att upprätta en databas, att förhandla med de nordiska ländernas TV-stationer, att etablera kontakt med nordiska och internationella organ.

Filmkontakt Nord har nyligen utvärderats för Nordiska ministerrådets räkning. Av utvärderingen framgår att verksamheten vid Filmkontakt Nord på det hela taget fungerar väl och att man nått de mål man ställt upp.

Internationellt samarbete inom barnfilmen

Svensk barnfilm har gott rykte internationellt, liksom nordisk barnfilm överhuvudtaget. Det gäller inte bara produktion utan även de modeller som etablerats i Sverige för import, distribution och visning av barnfilm liksom filmpedagogisk verksamhet. Filmer som vänder sig till en barnpublik kan fortfarande importeras av Filminstitutet, samtidigt som övriga importörer kan erhålla stöd genom Filminstitutet.

De nordiska barnfilmsmönstringarna, som genomförs vartannat år med stöd av Nordiska ministerrådet, utgör en viktig del av det nordiska barnfilmsarbetet. År 1992 ägde den Nionde Nordiska Barnfilmsmönstringen rum i Filmhuset i Stockholm. den stöddes av Nordiska ministerrådet, Nordiska Film- och TV-fonden, Scandinavian Films samt Svenska Filminstitutet.

Filminstitutet är medlem i den internationella barnfilmorganisationen CIFEJ (Centre International du Film pour l'Enfance et la

Jeunesse) vars sekretariat ligger i Montréal. En svensk representant ingår i styrelsen.

Filminstitutet är också medlem i den europeiska barnfilmorganisationen ECFA (European Children's Film Association). Sverige ingick i juryn både vid 7th International Children's Film Festival of India 1991, och 10th International Children's Film and Video festival i Adelaide, Australien 1992.

Andelen svenskt/utländskt i filmutbudet i Sverige

Enligt det nya filmavtalet anses en film svensk under förutsättning att filmen har en svensk producent och att den svenska insatsen av artistiska medarbetare är av påtaglig betydelse.

Med svensk producent avses en person som är bosatt här i landet, ett bolag, en utländskt företagsfilial eller annan juridisk person som är registrerad här i landet. En film som inte har en svensk producent är ändå att anse som svensk under förutsättning att den svenska kapitalinsatsen uppgår till tjugo procent av produktionskostnaden och att den svenska insatsen av artistiska medarbetare är av påtaglig betydelse.

Film från USA dominerar marknaden. Det gäller både antalet premiärvisade filmer, som under 80-talet till mer än hälften var amerikanska, och andelen av publiken. USA-producerad films andel av bruttobiljettintäkterna var 82 % 1990/91 och 70 % 1991/92. Andelen för svensk film och amerikansk film tillsammans var 91 % respektive 96 % procent. Marknadsandelen för filmer från den övriga världen var alltså 9 % 1990/91 resp 4 % 1991/92.

Den svenska filmens publik varierar starkt från år till år. Normalt ligger andelen inom intervallet 10 %-20 %. Denna andel är starkt beroende av succéer, inte direkt av ett allmänt intresse för svensk film. År när succéerna är särskilt stora kan andelen bli ännu större.

Tack vare ett par riktigt stora succéfilmer var andelen svensk film 1991/92 25 %, medan den året innan låg på 9 %. Attraktionskraften för svenska filmer är dock stor. I jämförelse med övriga europeiska länder har svensk film stark ställning på hemmamarknaden.

De stora biografkedjorna Sandrews och SF verkar på större orter, och där finns i allmänhet också ett alternativ (en kommunal biograf,

en privat kvalitetsbiograf eller Folkets Bio) som får kommunalt stöd och som visar andra filmer än de som kedjornas biografer visar.

I syfte att bredda utbudet av film på biograf har kommunen på dessa orter två strategier att välja på – antingen att förstärka alternativen eller att låta Sandrews eller SF bredda sin verksamhet på kommunens uppdrag och mot viss ersättning.

Filminstitutet uppmuntrar och stöder i dag de kommuner som arbetar med visning av kvalitetsfilm för barn och ungdom genom sin förskola, skola eller fritids- och kulturförvaltning. Syftet är att visa barn och ungdom film från andra länder och av annan art än den övervägande USA-producerade film som visas av de stora biografkedjorna och i TV. Visningsverksamheten omfattar också utbildning av lärare och fritidsledare i filmkunskap.

För en enskild biograf eller biografkedja kan en enda succé vara det som skiljer ett år med vinst från ett förlustår. För tio år sedan kom en tredjedel av biografintäkterna från de tio populäraste filmerna. Sedan dess har en andel på mer än 40 % blivit regel.

Svensk film har alltid lyckats hävda sig på hemmamarknaden. Ett statistiskt genomsnitt under de senaste tjugo åren hamnar på 10 % av antalet premiärvisade filmer per år och 25 % av biljettintäkterna. Som jämförelse kan man nämna att brittisk film under 1992 svarade för 6 % av biljettintäkterna i Storbritanniens biografer, amerikansk för 89 %.

MEDIA 95 programmet inom EU publicerade i februari 1993 European Cinema Year Book, den hittills mest ambitiösa studien av den europeiska biografmarknaden. Av den framgår att Sverige har Europas högsta biljettpriiser, samt att Sverige är duktigast i Europa. Sverige har 7 349 invånare per bioduk att jämföra med t.ex. Storbritanniens 32 129 invånare per duk.

Verksamhetsåret 1982/83 föll antalet biobesök för första gången ner under 20 miljoner. I slutet av 1980-talet hejdades den negativa trenden om än marginellt, då antalet besök uppgick till drygt 15 miljoner. Detta var till stor del den svenska filmens förtjänst: fyra svenska produktioner tillhörde de tio mest besökta filmerna 1991/92. De tio populäraste svenska filmerna svarade då för 23,3 % procent av biobesöken, och 24,3 % procent av intäkterna att jämföra med 1990/91 då siffrorna var 7,6 % respektive 7,9 %. Även internationellt

är siffrorna höga. I Europa är det bara den franska och italienska filmen som har större andelar av den inhemska marknaden.

6.6 Litteratur

Inledning

Den västeuropeiska bokmarknaden är avsevärt större än både biografilmmarknaden och marknaden för grammofonskivor. Den beräknas omsätta mer än 180 miljarder svenska kronor årligen.

Bokmarknaden har många former: bokhandlar, bokklubbar, tidningar, tidskrifter, samt den stora återanvändningsmarknaden i form av folkbibliotek. Genom litteraturen får läsarna kunskap om levnadsförhållanden och idéströmningar i olika delar av världen.

Under 1993 ägde inte mindre än 22 internationella bokmässor rum på olika håll i världen. Mässorna ger förläggare och redaktörer från hela världen tillfälle att knyta kontakter och informera varandra om nyutkomna titlar. Det är inte bara förlagsbranschen som har många internationella kontakter. Även inom biblioteksområdet förekommer ett utvecklat internationellt samarbete. Författare av olika nationaliteter träffas och bereds möjlighet att möta kolleger från andra länder genom konferenser och seminarier, kontakter med förläggare och läsare etableras på bokmässor och uppläsningar.

Både i Sverige och på den internationella marknaden har antalet tidskrifter ökat under hela 1900-talet. I dag räknar man med att det finns ca 120 000 vetenskapliga tidskrifter i världen varav ca 10 000 ges ut i Sverige. Ungefär 800 av dessa är "kulturtidskrifter" enligt en uppskattning från Kulturrådet.

Statliga insatser för internationellt utbyte inom litteraturområdet

Även inom litteratur- och biblioteksområdet görs statliga insatser för att främja internationellt kulturutbyte. Enskilda kulturskapare kan erhålla stöd och bidrag för kontaktresor och studier i utlandet, förmedlare och administratörer kan få både enskilda bidrag och verksamhetsbidrag för att delta i ett internationellt sammanhang. Statliga in-

satser möjliggör också översättning av svensk litteratur, vilket bidrar till att sprida kännedom om svenska författare utanför landets gränser.

Sveriges författarfond

Från biblioteksersättningsanslaget förmedlar Författarfonden huvudsakligen författar- och översättningspenningar och arbetsstipendier. Från detta anslag utgår även resestipendier. Under verksamhetsåret 1992/93 beslutades om totalt 127 resestipendier/resebidrag med ett sammanlagt belopp av ca 1,8 miljoner kronor. Författarfondens stipendier m.m. utlyses två gånger om året, i januari och september. Antalet stipendieansökningar uppgick under budgetåret 1992/93 till 1 794 (föregående år 1 738).

Under biblioteksersättningsanslaget disponerar styrelsen även medel för Nordiska författarstipendier. Från anslagsposten får utgå högst fyra resestipendier till svenska författare för vistelse i annat nordiskt land. Anslagsposten uppgick under 1992/93 till 69 000 kronor och fördelades på fyra resestipendiater till Danmark (Färöarna), Finland, Norge och Island.

Under anslaget bidrag till konstnärer disponerar Författarfonden två anslagsposter. Bidrag till författare, översättare och kulturjournalister, samt bidrag till dramatiker. För bidrag till författare m.m. disponerades 1992/93 ca 2,1 miljoner kronor varav 110 570 kronor av anslagsposten användes för särskilda insatser för deltagande i internationellt kulturutbyte. Bidrag på mellan 1 000 kronor och 17 000 kronor tillföll 14 mottagare.

Dramatikerutskottet disponerade under 1992/93 2,3 miljoner kronor under anslaget bidrag till konstnärer. Cirka 30 000 kronor användes för särskilda insatser för deltagande i internationellt kulturutbyte för dramatiker och översättare av dramatik. Under budgetåret utdelades bidrag på mellan 5 000 och 15 000 kronor till tre mottagare.

Svenska institutet

Svenska institutet har ett unikt ansvar när det gäller stöd till utgivning och spridning av svensk skönlitteratur utomlands. Utländska förlag kan söka ekonomiskt stöd för översättningskostnader vid utgivning av svensk skönlitteratur. Modern prosa och poesi prioriteras med stödet kan även utgå till temanummer av litterära tidskrifter, dramatik, barn- och ungdomslitteratur och klassiker. Bidrag ges ej för bilderböcker eller ren facklitteratur. Stöder betalas ut som efterhandsstöd. Förändringarna i Central- och Östeuropa återspeglas tydligt i verksamheten – intresset för svenska klassiker är där större än i Väst-europa då utbudet av översatt utländsk litteratur tidigare varit begränsat.

Från och med budgetåret 1990/91 utökades litteraturstödet till att omfatta alla språk, de ekonomiska resurserna fördubblades och uppgår nu till ca 400 000 kronor årligen. I årets budgetproposition föreslås en ökning med 500 000 kronor till utgivningen av svensk litteratur i utlandet. Det sammanlagda beloppet för budgetåret 1994/1995 skulle därmed uppgå till 900 000 kronor.

Flest ansökningar om litteraturstöd inkom från Ryssland, Baltikum, Tyskland och spanskspråkiga länder. Svenska institutet bekostade bl.a. en bibliografi över svensk litteratur i estnisk översättning och estnisk litteratur i svensk översättning vilken publicerades i Estland. Med hjälp av institutets förlagsstöd utgavs även en komplett utgåva av Gunnar Ekelöfs samlade verk på tyska (Kleinheinrich Verlag).

Svenska institutet främjar även den svenska litteraturen på annat sätt än genom översättningsstöd. För att bistå spridningen av svensk litteratur fördelar institutet ekonomiskt stöd till kontaktfrämjande projekt som t.ex. författarturnéer och seminarier. Författare och litteraturarbetare som inbjudits till utlandet kan erhålla resebidrag från institutet, uppehållsbidrag kan även utgå till utländska gäster som inbjudits till Sverige.

Under budgetåret 1989/90 beviljades 130 ansökningar för kontaktresor och projekt inom litteraturområdet, av dessa var 26 ärenden litteraturstödsärenden. Den totala summan uppgick till 748 000 kronor. Budgetåret 1992/93 hade antalet beviljade ärenden ökat till 136, av dessa utgjorde 64 litteraturstöd. De totala kostnaderna för kontaktresor och projekt inom litteraturområdet hade ökat till 882 000 kronor.

Under verksamhetsåret 1992/93 genomfördes en sedan länge förberedd satsning på svensk litteratur på spanska. Projektet resulterade i en rad presentationer i spansk press, översättningar och utgåvor på spanska förlag. Andra evenemang som uppmärksammats av lokal press är Östersjökrusningen *The Baltic Waves* 1992, och Nordisk poesifestival i New York hösten 1993 där flera svenska poeter deltog i uppläsningar.

Svenska institutets bidrag till utbyte med u-länderna inom litteraturområdet uppgick budgetåret 1989/90 till totalt ca 380 000 kronor fördelade på 18 bidrag. År 1992/1993 var antalet beviljade bidrag detsamma, medan den totala summan för dessa hade minskat till ca 294 000 kronor.

Som ett resultat av en svensk författarturné i Chile 1991 besökte tre chilenska poeter/förläggare Sverige under tre veckor med ett intensivt program med många framträdanden, bl.a. på bokmässan i Göteborg. Konkreta resultat i form av översättning av poesi, prosa och barnlitteratur kunde konstateras.

En delegation på tre man ledd av Sveriges författarförbunds ordförande besökte Vietnam 1992/93 för att undersöka förutsättningarna för litterärt samarbete.

Inom ramen för kulturutbyte med Östeuropa beviljades under 1990/91–1991/92 11 ärenden inom litteraturområdet. År 1992/93 hade en ökning skett till 17 beviljade bidrag vilka uppgick till 441 000 kronor. De flesta bidragen inom ramen för kulturutbytet med Östeuropa involverade flera länder, både vad det gällde in- och utgående projekt.

Författare, förläggare, bokhandlare och bibliotekariéer från Ryssland, Baltikum och Polen inbjöds av Svenska institutet till Göteborgs Bok- och Biblioteksmässa 1992. För de 50-tal personer som inbjudits arrangerades bland annat ett särskilt seminarium tillsammans med representanter för svenskt och nordiskt kulturliv.

Statens kulturråd

Kulturrådet utdelar även bidrag för internationella ändamål inom litteratur och biblioteksområdet. Under budgetåret 1992/93 uppgick summan av dessa till 741 036 kronor, vilket var 11 % av den totala summa som kulturrådet anslag för internationella ändamål.

Kulturrådets biblioteksenhet arbetar aktivt inom IFLA's (International Federation of Library Associations) Section of Public Libraries och har länge verkat för att främja det internationella samarbetet inom folkbiblioteksområdet. Genom bidrag från kulturrådet ges möjlighet för folkbibliotekens personal att företa studieresor till utländska bibliotek och delta i internationella bibliotekskonferenser. Bibliotekskonferenser ordnas regelbundet av kulturrådet, till vilka internationell biblioteksexpertis ofta inbjuds att medverka. Vidare deltar kulturrådet aktivt i arbetet med revision av UNESCO:s folkbiblioteksmanifest.

Över hälften av bidragen för internationella ändamål inom litteratur och biblioteksområdet gick till verksamhet i Sverige i form av verksamhetsbidrag till organisationer för deltagande i internationellt erfarenhetsutbyte, t.ex. erhåller Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB) årliga bidrag som finansierar föreningens internationella biblioteksarbete inom IFLA.

Sekretariatet för Europainformation beslöt hösten 1992 att utnyttja folkbiblioteken som kanal för EG-information till allmänheten. För att bistå biblioteken har kulturrådet organiserat en omfattande utbildning för bibliotekspersonal, samt anslagit särskilda medel för inköp av EU-litteratur. Kulturrådet har även i samarbete med BIBSAM (sekretariatet för nationell planering och samordning) svarat för information och rådgivning kring EU:s biblioteksprogram.

Ekonomiskt stöd från kulturrådet möjliggjorde även kryssningen i Östersjön vårvintern 1992, där ca 400 författare deltog. Under resan uppkom idén om ett författar- och översättarcentrum på Gotland, vilket skulle tjäna som arbets- och träffpunkt för författare och översättare från samtliga länder kring Östersjön och Norge.

Efter hemställan från kulturrådet beslöt Regeringen att anslå 1,5 miljoner kronor för detta projekt budgetåret 1993/94. Det nya centret har mötts av stort intresse och uppskattning.

Kulturrådets insatser innefattar även bidrag till poesifestivaler med internationella inslag. Poesifestivalerna, vilka i många fall skulle ha svårt att komma tillstånd utan bidrag, möjliggör värdefulla möten mellan poeter och läsare.

SIDA

SIDA stöder både bokutgivning och biblioteksväsendet i flera u-länder. I u-länderna finns ett stort behov av både material (papper), och fungerande förlag, tryckerier och bibliotek.

För Litteratur/Bibliotek har kulturbiståndet ökat från ca 2,6 miljoner kronor 1989/90 till ca 5,2 miljoner kronor 1992/93.

Under rubriken Kultur övrigt anslogs även ett antal bidrag som hörde hemma inom litteraturområdet.

SIDA:s bistånd på litteraturområdet har bl.a. inbegripit stöd till utgivning av barnböcker i Afrika. Inom vuxenlitteraturen har SIDA:s huvudsakliga stöd bestått av bidrag som möjliggjort författarmöten. Bidrag har även lämnats till den internationella bokmässan i Harare flera år i rad. Internationella PEN-klubben har erhållit SIDA-bidrag för att bekosta afrikanska författares deltagande i seminarier och konferenser.

SIDA har även bidragit till utveckling av biblioteksväsendet i u-länderna genom samarbetet inom IFLA. IFLA-kongressen i Stockholm 1990 gav Uppsala universitet rollen som värdbibliotek i programmet för att utveckla biblioteken i u-länderna.

SIDA:s informationssekretariat utdelar även resebidrag till fotografer och journalister för reportageresor i u-länderna. Ämnet för reportagen skall beröra biståndsfrågor och utvecklingsproblematik eller syfta till att informera om ett u-land. Efter den ansökningsomgång som avslutades i mars 1993 utdelades 156 000 kronor till 15 personer. Efter höstens ansökningsomgång utdelades sammanlagt 174 000 kronor till 17 journalister bosatta i Sverige.

Andelen svenskt/utländskt i litteraturutgivningen i Sverige

Av branschstatistiken för perioden april 1992 till och med mars 1993 framgår att totalförsäljningen av böcker minskat och att även utgivningen minskat. Medan bokbranschen under 1980-talet hade en reell försäljningsökning på mellan 10 % och 15 %, har 1990-talets första år visat på en försvagning av marknaden.

För de i statistiken deltagande förlagen minskade försäljningen av allmänlitteratur med 1,9 % jämfört med föregående år, då försäljningen ökade med 4 % procent. Om försäljningen beskrivs i konsu-

mentvärde blir nedgången 3 %, och om hänsyn även tas till inflationen blir den reella minskningen drygt 7 %.

Direktförsäljningen har ökat medan försäljningen till återförsäljare har minskat. Konsumentförsäljningen genom bokklubbar har ökat med 5 %. Bokklubbarna svarar för 26 % av försäljningen, medan bokhandeln står för 39 %. De senaste årens försäljningsutveckling visar på en betydande ökning av bokklubbarnas andel av försäljningen.

Den totala bokmarknadens omslutning beräknas uppgå till ca 5,2 miljarder inklusive moms. Av detta svarar allmänlitteraturen för drygt 3 miljarder.

Både antalet sålda volymer och antalet utgivna titlar visar en nedgång under 1992/93. Förra året såldes 34 miljoner volymer, medan årets totalsiffra är 31 miljoner. Antalet nya titlar är 200 färre än föregående år. Den skönlitterära utgivningen har minskat med ca 150 titlar och barnlitteraturen med ett 50-tal medan utgivningen av facklitteratur ligger stilla. Det är inte bara utgivningen som visar nedåtgående tendenser utan också upplagornas storlek.

Enligt Kungliga bibliotekets (KB) statistik har det under den senaste tioårsperioden skett en förskjutning från svensk till översatt litteratur i antalet utgivna titlar inom skönlitteraturen för vuxna. Den översatta litteraturen domineras kraftigt av översättningar från engelska. År 1993 var ca 82 % av den översatta skönlitteraturen översättningar från engelska. Denna sammanställning ger dock inte besked om upplagor eller försäljningsvärde.

Enligt uppgifter från KB sjönk andelen titlar på originalspråket inom den utgivna svenska skönlitteraturen från 48,1 % 1976 till 46,5 % 1993. År 1993 bestod 43,8 % av utgiven skönlitteratur för vuxna av engelska översättningar.

Den engelska dominansen är stor både inom den kvalificerade utgivningen och inom underhållningslitteraturen. I kulturrådets anslagsframställning, 1993/94–1995/96, framhålls att litteraturstödet inom översättningsutgivningen har bidragit till att öka bredden inom utgivningen och försökt motverka den angloamerikanska dominansen.

Endast 6 % av översättningarna från engelska får stöd från kulturrådet. Endast 35 % av de översättningar som får stöd är översättningar från engelska, vilket kan jämföras med att drygt 80 % av det totala antalet översättningar översätts från engelska.

Ägandekonzentration inom bokmarknaden

Under de senare åren har tendensen till ägarkonzentration inom bokbranschen förstärkts. Under 1970- och 1980-talet präglades branschen av att små kvalitetsförlag etablerades med hjälp av litteraturstödet. Under senare år har flera förlag köpts upp eller gått i konkurs. Den svenska marknaden domineras nu av fem ägargrupper: Bonniers, Liber/Norstedts, Bra Böcker, Natur och Kultur och Rabén & Sjögren. Det nederländska förlaget Wolters Kluwers köp av den dominerande läromedelsproducenten i Sverige, Liber-koncernen utgör den första stora inbrytningen av utländskt kapital i svenskt förlagsväsen. En kedjebildning är även märkbar inom bokhandeln.

Fackbokhandelsmarknaden bestod tidigare främst av fristående företag men utgörs idag av två stora kedjor och ca 100 fristående bokhandlar. Enligt kulturrådets bedömning riskerar koncentrationen att öka ytterligare genom fackbokhandelsavtalets försvinnande. Den pågående utvecklingen innebär ökad konkurrens om bokhandelsinköp, mindre förlag med mindre sortiment riskerar att trängas undan eftersom de saknar möjlighet att erbjuda lika förmånliga villkor som de större förlagen.

De små förlagen har spelat en viktig roll för utgivningen av över-satt kvalitetslitteratur. En tilltagande koncentration kan därför anses utgöra ett hot mot denna utgivning. Kulturrådet förutspår att den redan kraftiga engelska dominansen ytterligare kommer att förstärkas genom en sådan utveckling. Det är ofta mindre förlag som introducerar författare från små språkområden.

Kulturrådet har konstaterat att den tilltagande förlagskoncentrationen innebär att några stora förlagsgrupper svarar för ca 75 % av utgivningen. Dessa förlag har även tillgång till egna distributionsföretag och egna bokklubbar vilket innebär en långtgående kontroll över distributionskedjan och över en stor del av den slutliga försäljningen.

Den nya EES-anpassade konkurrenslagen innehåller ett förbud mot prissamverkan. Det har av somliga hävdats att detta skulle kunna leda till att bokbranschen förbjuds ange konsumentpriserna på böcker i gemensamma kataloger eller liknande.

Fasta bokpriser

Inom EU har alla länder någon form av fastprissystem utom Belgien, Grekland och Portugal. Systemet bygger antingen på prisöverenskommelser inom branschen, eller i vissa fall statlig reglering. Systemet ses som en form av branschstöd i syfte att garantera en stabil bokmarknad. Fasta bokpriser torde egentligen strida mot EU:s regler men har i olika domstolsutslag ändå ansetts förenliga med bestämmelser om fri konkurrens med direkt eller indirekt hänvisning till bokens dubbla natur som vara och kulturform. En förutsättning är dock att de inte stör det överordnade målet om en fri handel mellan länderna.

I Sverige avskaffades systemet med fasta bokpriser 1970. Den svenska bokbranschen har i huvudsak anpassat sig till friprissystemet och statliga selektiva stödinsatser till bokbranschen har bedömts som kulturpolitiskt mer verkningsfulla. En rad åtgärder har vidtagits för att hjälpa bokhandeln att överleva och hålla ett bredare titelsortiment. Sveriges Författarförbund har uttryckt en önskan att ta upp fastprisfrågan på nytt. Man anser att friprissättningen av böcker är ett olyckligt experiment som bör upphöra, och hänvisar till att fastprissystemet i andra länder varit till fördel för bokspridningen.

Svenska Bokförläggareföreningen anser däremot att det inte finns några belägg för att det svenska systemet med fria priser har lett till negativa effekter för distributionen av böcker.

Mervärdeskatt

Svenska Bokförläggareföreningen avvisar en eventuell avveckling av friprissystemet på böcker och hänvisar istället till ett antal andra frågor som man anser vara av större betydelse för bokens framtid. Här nämns bl.a. bokmomsen. Frågan om lägre moms på böcker kan möjligen bli aktuell i ett närmare europasamarbete. Boken har inom ramen för EG:s harmonisering av mervärdesskatten fått en gynnad ställning vilket visar att kulturen hävdar sin särart i detta avseende. I Sverige är böcker däremot inte särbehandlade när det gäller moms.

Skattesamarbetet inom EG har främst koncentrerats till den indirekta beskattningen, och en rad direktiv har utfärdats. Enligt sjätte mervärdeskattedirektivet skall i princip alla varor och tjänster beskattas. I en bilaga till rådets direktiv 92/77 EEG uppräknas emeller-

tid ett antal varor och tjänster som får beläggas med en reducerad skattesats om lägst 5 %. Av bilagan framgår att bl.a. tillhandahållande av böcker, tidningar och tidskrifter som inte huvudsakligen innehåller reklam tillhör denna kategori. Till detta kommer övergångsregler som medger att länder som den 1 januari 1991 hade en skattesats på under 5 % eller en nollskattesats på en vara eller tjänst kan fortsätta att tillämpa en sådan skattesats fram till utgången av år 1996.

Frågan om mervärdeskatt på böcker och tidningar har behandlats av utredningen Vissa mervärdeskattefrågor II – offentlig verksamhet m.m. (SOU 1993:75). Där föreslås att en enhetlig skattesats på 12 % införs för allmänna nyhetstidningar, andra periodiska publikationer och böcker. Den nyligen tillsatta pressutredningen Den framtida presspolitiken (Ku.1993:118) avser att vidare behandla frågan om mervärdeskatten på dagstidningar.

Litteraturstödet i Sverige

Statligt stöd finns i varje led av den svenska bokmarknaden, inkomstgarantier till författare/översättare, utgivningsstöd till bokförläggare och ett visst begränsat stöd till bokhandeln för att öka tillgängligheten av kvalitetslitteratur och vidmakthålla ett utbrett bokhandelnät. De statliga anslaget till stöd för litteratur uppgick 1992/93 till 39 miljoner kronor, varav ca 31 miljoner var utgivningsstöd. Målet för det svenska litteraturstödet är att främja kvalitet och mångsidighet i bokutgivningen så att läsarna skall garanteras ett brett urval av god litteratur. Stödet har indirekt lett till att det har bildats en rad små och mellanstora förlag, vilket har förbättrat chanserna för kvalitetslitteratur att komma ut i bokform.

I Sverige föreligger ett allt större behov av litteratur på andra språk än svenska, därför finns också en särskild stödordning för litteratur på invandrar- och minoritetsspråk.

Antalet ansökningar om stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk har ökat starkt genom åren. De flesta ansökningar kommer från enskilda utgivare av egna verk. För närvarande utgår stöd till litteratur på ett tjugotal språk. Persiskan och de två kurdiska språken dominerar idag. Sverige är ett av de få länder där litteratur på kurdiska trycks.

Kulturrådet anför i sin anslagsframställning att stöd till översättningar av svensk litteratur till invandrarspråk är värdefullt för att underlätta invandrarnas kulturella integrering i landet. Översättning av invandrarlitteratur till svenska kan även medverka till att skapa förståelse för de olika kulturer som finns i landet. Enligt kulturrådets arbetsgrupp för stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk är det särskilt viktigt att svenska barnböcker översätts.

De statliga stödinsatserna till bokbranschen kommer inte att påverkas av EES-avtalet eller ett eventuellt EU-medlemskap. Kulturrådets utgivningsstöd fördelas enligt kvalitetskriterier och några krav för medborgarskap existerar inte. De strider därför inte mot diskrimineringsförbudet. Eftersom utgivningsstödet inte påverkar handelsutbytet mellan länderna kan stödet inte anses strida mot föreskrifterna om förbud mot statsstöd som snedvrider konkurrensen.

En bok för alla och Klassikerserien för skolan är visserligen starkt subventionerade och konkurrerar med annan utgivning, men konkurrensen är begränsad till Sverige och har ingen eller endast marginell effekt på handeln över gränserna.

Biblioteksväsendet i Sverige

Folkbiblioteken är den mest besökta kulturinstitutionen i landet och utgör den viktigaste icke kommersiella distributionskanalen för litteratur. Antalet biblioteksbesökare är ganska konstant medan antalet boklån har minskat något under senare år. Nästan 60 % av Sveriges befolkning besöker årligen biblioteket. Ansvar för folkbiblioteken ligger på kommunerna. Landets 286 kommuner förfogar tillsammans över ca 1 900 utlåningsställen vilka har öppet närmare 37 000 timmar per vecka.

Det svenska systemet med bibliotek ersättning till författarna utgör inget hinder i förhållande till diskrimineringsförbudet i EES-avtalet eller i EU:s regelverk. Ersättningen utbetalas i form av författarpennning eller översättningspenning till upphovsman eller översättare som är svensk medborgare eller stadigvarande bosatt i Sverige.

Det i november 1992 antagna EG direktivet om upphovsrättsligt skydd för utlåning respektive uthyrning av bl.a. litterära verk medför inga behov av förändring av det svenska bibliotekssystemet.

En avgiftsbeläggning skulle dock innebära att nyttjandet skall betraktas som uthyrning. Enligt direktivet skall författarna i sådana fall tillförsäkras ensamrätt. Författarna kommer då att få ett ensamrättskydd vid uthyrning och således rätt att kräva ersättning direkt från biblioteken.

EG-direktivets definition av begreppet lån och dess avgränsning mot uthyrning är dock oklar, och överensstämmer varken med vanligt språkbruk eller med den betydelse som dessa begrepp har fått i svensk rätt. Upphovsrättsutredningen har i sitt slutbetänkande lagt fram ett förslag till avgränsning som ansluter till svensk rätt.

EG-direktivet innefattar inget hinder för att genomföra upphovsrättsutredningens förslag beträffande uthyrning. I en lagrådsremiss i februari 1993 har regeringen lagt fram förslag att ändra upphovsrättslagen så att uthyrning av litterära verk blir upphovsrättsligt skyddad.

Internationella kontakter inom biblioteksväsendet

KB är Sveriges nationalbibliotek och har till uppgift att samla och bevara den svenska litteraturen i dess helhet. För forskning och studier tillhandahåller man även ett stort urval av andra länders vetenskapliga och litterära produktion inom humaniora och samhällsvetenskap.

Biblioteket ansvarar också för det landsomfattande biblioteksdatasystemet LIBRIS samt samordning av viss annan övergripande verksamhet inom forskningsbiblioteken. Forskningsbiblioteken kännetecknas av en mycket stor internationell kontaktverksamhet och den internationella fjärrlånetrafiken är mycket omfattande. Bibliotekets ca 400 bytesförbindelser är ett annat inslag i det internationella samarbetet. Utöver de etablerade förbindelserna präglas bibliotekssamarbetet av en fortgående internationalisering. KB deltar aktivt i den internationella biblioteksorganisationen IFLA:s arbete.

SBI (Svenska Barnboksinstitutet) är ett specialbibliotek och informationscentrum för barnböcker med KB som tillsynsmyndighet. Enligt SBI:s stadgar skall institutet vara internationellt kontaktorgan inom barnboksområdet. Detta ansvar tar sig många uttryck utöver själva biblioteksarbetet. SBI tar hand om utländska representanter för barnlitteratur (ofta förmedlade genom Svenska institutet eller utlands-

myndigheter), medverkar i olika manifestationer av svensk barnlitteratur utomlands och upprätthåller kontakt med internationella institutioner och organisationer på området, bl.a. samarbetar SBI med IFLA och IBBY (International Board on Books for Young People).

Svenskt folkbiblioteksväsen har länge legat på hög nivå i jämförelse med andra länder, särskilt vad gäller den uppsökande och sociala verksamheten. Under senare år har dock andra länders (i Västeuropa och USA) bibliotek utvecklats starkt, framför allt när det gäller utnyttjandet av ny teknik.

Biblioteken i Sverige har i dag all anledning att studera andra länders biblioteksverksamhet och förbättra de internationella kontakterna, också för att inte löpa risken att ställas utanför de viktiga informationsnätverk som nu är under uppbyggnad både i Europa och i USA.

Möjligheterna att erhålla bidrag för studieresor eller annat internationellt utbyte är avsevärt mindre inom det kommunala biblioteksväsendet än inom det statliga. Därför är det av stor vikt att kulturrådet har medel att stödja och uppmuntra folkbibliotek och bibliotekarier som vill förbättra sina kunskaper om andra länders bibliotek och utveckla internationella kontakter.

SAB (Sveriges Allmänna Biblioteksförening) har i sitt handlingsprogram fastslagit att man skall informera om svensk och internationell utveckling på biblioteksområdet samt stärka och utveckla internationella kontakter.

SAB deltar aktivt i arbetet inom IFLA. Inom ramen för IFLA:s verksamhet i tredje världen bedrivs ett särskilt program, ALP programmet – Core Programme för the Advancement of Librarianship in the Third World – för vilket Uppsala universitets bibliotek är värdbibliotek och sköter det löpande arbetet. Syftet med ALP programmet är att utveckla biblioteksväsendet och informationsspridningen i tredje världen och göra dessa till redskap i u-ländernas allmänna utveckling mot självständighet. Inom ALP programmet strävar man efter att skapa ett fungerande samarbete med både nationella och regionala biblioteksorganisationer samt med internationella organisationers program för läskunnighet.

SAB har kontakter med en rad biblioteksprojekt i både Afrika, Mellanamerika och Europa. För att kunna genomföra projekten har

SAB beviljats bidrag från SIDA, Nordiska ministerrådet, Föreningen Norden och Kulturfonden Sverige Finland.

6.7 TV och radio

TV och radio intar i detta sammanhang en särställning då de främst fungerar som kulturbärare. De har länge varit rent nationella medier, utom i ett fåtal svenska gränsområden, men den tekniska utvecklingen med distribution via satelliter och vidarespridning med hjälp av kabel har gjort att TV-program numera når utanför nationens gränser och kan ses och höras i andra länder. En effekt av denna utveckling är att två TV-kanaler som vänder sig till en svensk publik sänder sina program via satellit. Det faktum att TV-program kan ses även utanför sändningslandets gränser är i många fall en förutsättning för TV-bolagens existens. Verksamheten finansieras med hjälp av reklamintäkter vilka baseras på att reklamen kan ses av en stor potentiell kundkrets. Den tekniska utveckling som kan anas (se bilaga 2 Europeiska insatser för den audiovisuella industrin) innebär att alltfler TV-kanaler blir tillgängliga. Det förefaller troligt att många av dessa kanaler kommer att vara internationella, dvs. vända sig till en publik i flera länder, samtidigt ser man en tendens att dessa kanaler får ett alltmer specialiserat innehåll.

För radion är förhållandet något annorlunda då kortvågssändningar alltid förekommit och gjort att program kunnat uppfångas utanför landets gränser. På senare tid har även radioprogram börjat spridas internationellt med hjälp av satellit.

För radion diskuteras dock framför allt en utveckling mot alltfler lokala sändare. Denna utveckling är emellertid inte helt ny, då under en följd av år närradiostationerna utgjorde ett alternativ till Sveriges Radios nationella sändningar. Det nya i dagens situation är upprättandet av lokalradiostationer som finansieras av reklamintäkter. I och med att teknik för digitala radiosändningar utvecklas elimineras också frekvensutrymmets begränsning av antalet lokala stationer.

TV-frågor har under de senaste åren givits ökad betydelse i det internationella samarbetet. Europarådets konvention om gränsöverskridande TV öppnades 1989, EG:s direktiv om TV utan gränser antogs samma år.

Ett problem som rör EU:s samarbete om TV-frågorna är i vilken utsträckning de skall räknas som tillhörande det kulturella området eller det industriella. Denna oklarhet skapade vissa svårigheter i förhandlingarna kring det nyligen avslutade GATT-avtalet.

Ett annat område där denna oklarhet kan synas är i EU:s arbete med "16:9", eller HD-TV, dvs. ett ändrat TV-format. Arbetet med nytt format är huvudsakligen av teknisk karaktär med industriella konsekvenser, men det har också framförts att ett nytt format får effekt även för konstnärligt yrkesverksamma.

Svenskt/utländskt i det svenska programutbudet

Sveriges Televisions statistik över sända program visar att ungefär 40 % är importerade (andelen har minskat från ca 42 % år 1990 till ca 40 % år 1992).

Statistiken över förvärv och repriserna fördelade på produktionsländer visar bl.a. att andelen europeiska program av de importerade uppgick till ca 60 % dessa år (ca 62 % år 1990 och ca 61 % år 1992).

Programmen från USA och Storbritannien dominerar. År 1990 uppgick de brittisk-amerikanska förvärven till ca 46 % av alla importerade program, dvs. 20 % av det totala utbudet, 1991 till ca 49 %, 1992 till ca 46 %. Engelskspråkiga program förvärfvas också från Australien och Kanada.

Motsvarande statistiska uppgifter från andra TV-kanaler avsedda för svensk publik har ej insamlats. Programtablåerna i skilda kanaler förefaller emellertid i grova drag vara uppbyggda på samma sätt. I samtliga kanaler är de engelskspråkiga programmen dominerande bland de importerade.

Statistik över Sveriges Radios musikutbud visar att en tredjedel av alla fonogram spelade i P3 hade Sverige som ursprungsland, 35 % hade USA och 17 % Storbritannien (oktober 1988).

Antalet radiosändare i Sverige har ökat markant i och med beslutet om reklamfinansierade lokalradiostationer. Programutbudet förefaller vara på det hela taget identiskt. De flesta stationer baserar en stor del av sin verksamhet på amerikansk – engelsk populärmusik.

Det bör dock framållas att både i Sveriges Televisions skilda kanaler och i Sveriges Radios utbud förekommer ett stort inslag av kultu-

rella program med internationell inriktning, från importerade kulturprogram, inklusive filmer i TV, till översatt och bearbetad radioteater.

Kabelsändning av seriösa europeiska televisionsprogram

Inom utredningen har väckts frågan om möjligheten att skapa förutsättningar för att vissa kulturellt värdefulla programkanaler från brittiska, franska och tyska TV-organisationer blir tillgängliga för svenska mottagare av kabel-TV, antingen i de svenska kabeloperatörernas basutbud eller i kombination med varandra till ett måttligt pris.

Utredningen finner idén intressant och tilltalande och vill därför i detta sammanhang framföra den. Det handlar å andra sidan om en fråga med tekniska och juridiska aspekter som utredningen icke haft möjlighet att tränga djupare in i. Förslaget utvecklas närmare i ett särskilt yttrande av ledamoten Birgitta Wistrand.

6.8 Kommitténs överväganden och förslag

Ovanstående genomgång av olika kulturella områdens internationella samarbete är inte fullständig. Likväl framgår tydligt att de begränsade bidrag som destinerats till internationellt kulturellt samarbete ger mycket stora effekter. Flera myndigheter, organisationer och liknande svarar för ett stort antal stödformer, men det bör samtidigt framhållas att de enskilda bidragen som regel är mycket små, både var för sig och tillsammans.

En jämförelse mellan budgetåren 1989/1990 och 1992/1993 visar att bidragen till internationella kulturella verksamheter från Kulturrådet, Svenska institutet, SIDA, Konstnärsnämnden och Författarfonden ökat från sammanlagt drygt 43 miljoner kronor till ca 79 miljoner kronor.

Bidragens fördelning på olika områden framgår av nedanstående tabell (avrundade belopp i tusental kronor)

	Musik	Teater/dans	Bild	Film	Litteratur
1989/90	4 121	6 316	6 375	3 715	5 362
1992/93	5.524	8.202	12.796	3.500	8.202

(Summan av de fördelade uppgifterna stämmer inte med totalbeloppet ovan, då bidrag till allmänna kultursatsningar, SIDA:s massmediebidrag m.m. inkluderas i totalen men ej i fördelningen.)

Det internationella kulturella samarbetet har blivit av allt större betydelse. Inte minst utvecklingen inom medieområdet som medfört att internationella erfarenheter och intryck nu ges bred spridning, har gjort det allt mer självklart för både svenska konstnärligt yrkesverksamma och den svenska publiken att göra internationella jämförelser. Svenska konstnärer och artister önskar i många fall söka en större publik, och även större marknader, än vad Sverige kan erbjuda. Det är därför av stor betydelse att myndigheter och organisationer har goda möjligheter att främja de internationella kontakterna på kulturens områden både för konstnärligt yrkesverksamma och publik.

Förslag

1. Kommittén har i annat sammanhang (kapitel 4.7) ovan föreslagit att ytterligare medel skall anslås för att svenska konstnärligt yrkesverksamma i ökad utsträckning skall kunna delta i internationellt samarbete och ges ökade möjligheter att presentera svenska produkter och produktioner. Kommittén vill särskilt framhålla behovet av ett starkt samarbete med Västeuropa.

2. Kommittén har funnit att EU:s regelverk väl integrerats i svenska regelverk och författningar. De förändringar som varit nödvändiga för att svenska författningar (motsv) skall vara anpassade till EU:s har som regel inneburit att utländska medborgare ges möjlighet att söka svenska bidrag eller liknande.

3. Kommittén noterar att det kulturella inflytandet av engelskspråkig kultur är särskilt påtagligt när det gäller film, TV och litteratur. En mycket stor majoritet av importerade filmer kommer från USA och Storbritannien, detsamma gäller TV-program. Det bör framhållas att TV och film är de kulturyrtingar som har störst betydelse för ungdomar. Tekniska och ekonomiska förutsättningar inom detta område gör dock att det inte är möjligt för kommittén att i denna del lägga fram några konkreta förslag.

Mer än 80 % av översatt litteratur kommer från det engelska språkområdet. I syfte att främja en något bättre balans mellan översättning från engelska och från andra språk skulle en modell med

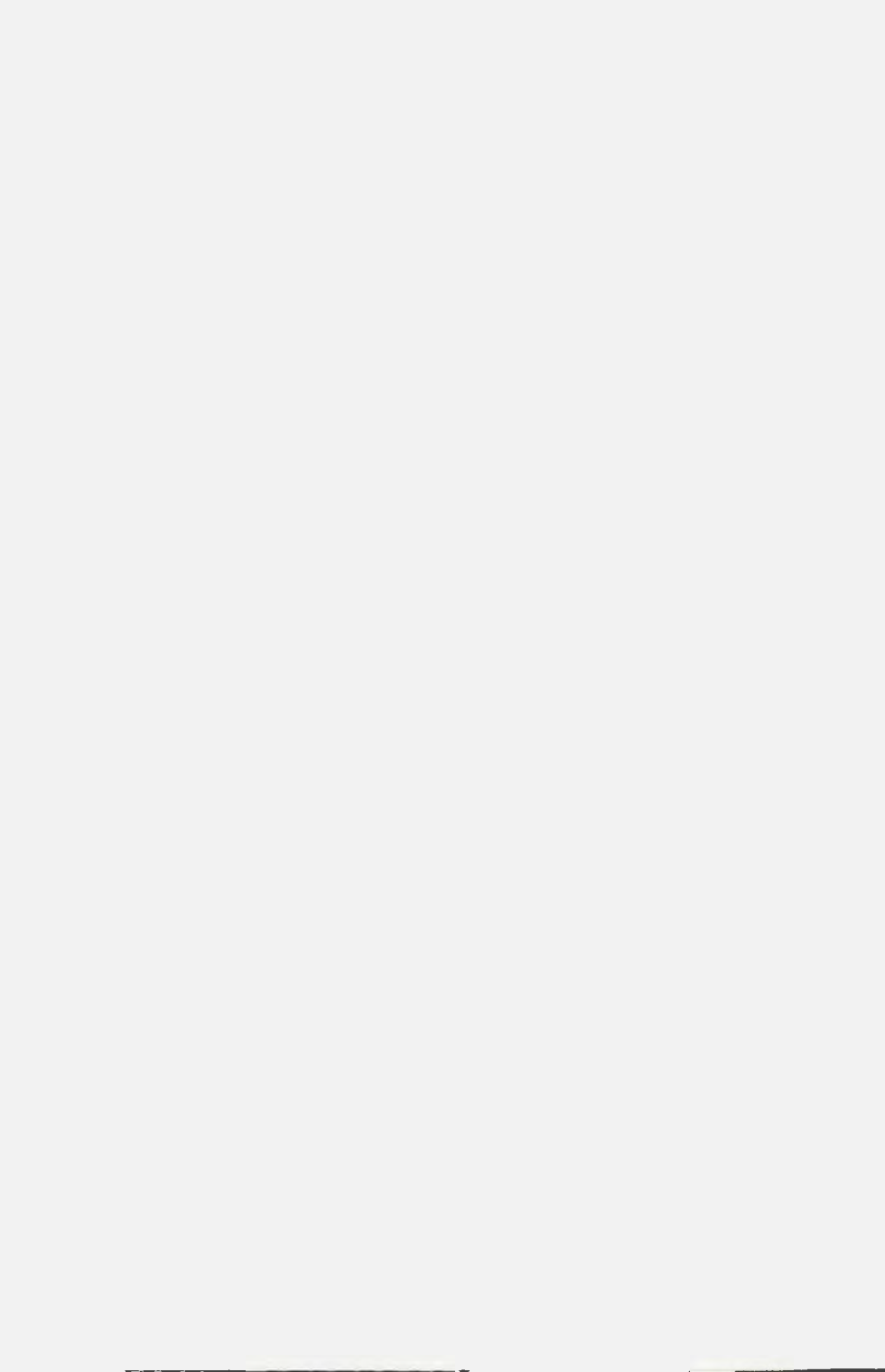
"positiv diskriminering" av översättningsstöd försöksvis kunna införas. Modellen skulle kunna utformas så att kulturrådet – som svarar för stöd till utgivning av skönlitteratur – ges i uppdrag att under en treårsperiod avsätta minst 75 % av tillgängliga resurser för översättning av litteratur från annat språk än engelska.

Kommitténs förslag är närmast att se som en förhoppning att bokförlagen bättre följer utgivningen av litteratur på annat språk än engelska och att denna utgivning i ökad utsträckning görs tillgänglig för den svenska publiken. Det bör i detta sammanhang framhållas att 80 % av den översatta litteraturen är översatt från engelska samt att redan idag används drygt 60 % av stödet till översättning av litteratur från annat språk än engelska.

4. Kulturrådet har i en skrivelse, 1993-12-21, till Kulturutredningen, föreslagit att ett beredningsorgan på myndighetsnivå inrättas för att ge statsmakterna ett tillräckligt och tillförlitligt underlag för beslut inom ramen för en sammanhållen kultur- och mediepolitik. En av uppgifterna för ett sådant beredningsorgan är vissa frågor med internationell anknytning. Kommittén stöder kulturrådets förslag.

5. Kommittén gör bedömningen att bidrag och stöd för internationellt samarbete som utgår till de olika kulturområden inte står i strid mot EU:s intentioner, eftersom man där bl.a. avser att stödja uppbyggnad av nätverk och främja kontakterna över nationsgränserna. De svenska bidragen har i många fall samma syfte.

6. Kommittén har funnit att flera tillfrågade institutioner inte utan svårigheter kunnat redovisa kostnaderna för sin internationella verksamhet. Den internationella verksamheten och kostnaderna för den är helt integrerade i den reguljära redovisningen. Kommittén ser detta som en följd av att de internationella kontakterna blir allt vanligare. Kommittén anser denna utveckling önskvärd.

7 Upphovsrätt och kulturell utveckling

av Henry Olsson

7.1 Det upphovsrättsliga regelsystemet

7.1.1 Systemets huvuddrag

Kärnan i det upphovsrättsliga regelsystemet är att författare, kompositörer, konstnärer och andra skapande upphovsmän i lag tillerkänns en tidsbegränsad ensamrätt att bestämma över vissa typer av användning av deras verk och prestationer.

Bestämmelser om det upphovsrättsliga skyddet finns i nationella lagar i de olika länderna. För svensk del finns reglerna i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk ("upphovsrättslagen"). Regler om motsvarande skydd för fotografier finns för närvarande i lagen (1960:730) om skydd för fotografisk bild. Detta skydd väntas emellertid bli integrerat i upphovsrättslagen från och med den 1 april 1994.

Ett internationellt system varigenom länderna skyddar verk av varandras upphovsmän skapas genom vissa internationella överenskommelser. Förhållandet mellan nationell och internationell lag på området behandlas under 7.2 nedan. Här behandlas endast vissa grunddrag som är gemensamma för praktiskt taget all upphovsrättslig lagstiftning.

En upphovsman är enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen var och en som åstadkommer ett alster som är resultatet av en andligt skapande verksamhet. Sådana upphovsrättsligt skyddade alster benämns "litterära och konstnärliga verk". Exempel på litterära verk är romaner noveller eller handböcker men de kan också vara t.ex. kartor eller andra framställningar där information förmedlas i skriftlig eller grafisk form. Andra betydelsefulla exempel på upphovsrättsligt skyddade verk är vissa alster inom högteknologins område såsom databaser och datorprogram som numera i de flesta länder skyddas som litterära verk. Konstnärliga verk å andra sidan är sådana typer av verk som avser att förmedla en estetisk upplevelse av något slag såsom musikaliska kompositioner filmverk och andra audiovisuella

verk, konstverk av alla slag, sceniska verk, koreografiska verk, etc. Även fotografier kan räknas hit.

För att ett alster skall vara skyddat enligt den upphovsrättsliga lagstiftningen måste det som nämnts vara resultatet av en andligt skapande verksamhet dvs. vara unikt i den meningen att två personer inte oberoende av varandra skulle utforma produkten på samma sätt. Alstret måste alltså uppnå en viss grad av vad man kallar "verkshöjd". Denna synes helt allmänt inte ligga särskilt högt, särskilt inte i de anglosaxiska länderna. Även förhållandevis enkla prestationer kan vara upphovsrättsligt skyddade, förutsatt att de har åtminstone någon grad av personlig utformning.

Av detta följer också att det upphovsrättsliga skyddet avser upphovsmannens personliga utformning av hans eller hennes ideer eller av ett visst faktainnehåll, exempelvis när en person skriver en handbok på grundval av sina fackkunskaper på ett visst område. Vad som är skyddat är då tankeinnehållet i hans eller hennes speciella utformning men inte fakta eller ideer som beskrivs i boken. Inte heller skyddar upphovsrätten en viss upphovsmans speciella teknik, stil eller maner. Över huvud taget förtjänar det att understrykas att upphovsrätten inte skapar något monopol för ideer, data eller fakta utan endast för den unika utformningen av dessa i form av ett verk. Detta innebär att vem som helst annan kan använda det faktiska innehållet i ett verk för att skapa ett eget självständigt verk. Denna skillnad mellan innehåll och utformning är i vissa situationer en av de svåraste frågorna att lösa inom upphovsrätten, exempelvis när det gäller skyddet för datorprogram där ideerna, algoritmen eller den logiska uppbyggnaden som princip inte är skyddade utan endast den individuella utformningen av dessa element.

Det upphovsrättsliga skyddet innebär att upphovsmannen genom lagen tillerkänns två typer av rättigheter med avseende på hans eller hennes verk. Den ena typen kallas för "ekonomiska rättigheter" och den andra för "ideella rättigheter."

De ekonomiska rättigheterna är sådana som har ett ekonomiskt värde och som upphovsmannen sålunda kan upplåta eller överlåta mot ekonomisk ersättning. De är av två typer. Den ena är den s.k. mångfaldiganderätten, dvs. rätten att framställa exemplar eller kopior av verket. Verket läggs i dessa fall in i ett fysiskt exemplar från vilket människan kan uppfatta det. Exempel på sådan exemplarframställning

är när ett litterärt verk ges ut i bokform eller fotokopieras och när ett musikaliskt verk ges ut på skiva eller band eller direkt eller indirekt kopieras från en sådan anordning. Den andra typen av ekonomiska rättigheter är att verket görs tillgängligt för allmänheten. Detta kan ske på olika sätt. Ett sådant är offentligt framförande av t.ex. musik i radio eller TV eller i en konsertsal. Ett annat är när verket för första gången görs offentligt eller när exemplar av det hyrs ut eller visas offentligt.

De ideella rättigheterna är av två slag. Den ena är vad som på engelska kallas för "paternity right", dvs. en rätt för upphovsmannen att bli namngiven i samband med att hans eller hennes verk används. Den andra är en rätt till respekt för verket. Denna innebär att ett verk inte får användas på ett sätt eller i ett sammanhang som är kränkande för upphovsmannens anseende som sådan. Dessa rättigheter har sin grund i det personliga band som oftast finns mellan en upphovsman och hans eller hennes verk såsom ett utflöde av personligheten och som förtjänar respekt från andra.

Dessa rättigheter är s.k. ensamrättigheter, dvs. rättsinnehavaren och endast denne har rätt att företa den åtgärd som rättigheten i fråga avser, exempelvis att framställa exemplar av verket. Han eller hon kan emellertid, som nyss har nämnts, upplåta till annan att utöva den rättigheten. Utgivningsrätt kan sålunda upplåtas till ett förlag eller rätten till offentligt framförande till ett förvaltningssällskap av typ STIM. Sådan överlåtelse eller upplåtelse kan emellertid bara ske av de ekonomiska rättigheterna. De ideella rättigheterna kan inte överlåtas; de kan endast under vissa förutsättningar efterges med bindande verkan.

Det är inte möjligt att i ett modernt samhälle ha ett system enligt vilket det under alla förhållanden och i alla situationer skulle vara nödvändigt att skaffa upphovsmanens tillstånd för att använda ett verk. Av hänsyn till enskilda och allmänna intressen finns det därför i den upphovsrättsliga lagstiftningen en rad regler som gör undantag i upphovsmannens ensamrätt. Dessa undantag kan vara av olika slag. En typ av sådana är s.k. fria utnyttjanden, dvs. fall där det är möjligt att vidta en åtgärd som omfattas av upphovsrätten utan tillstånd från upphovsmannen och utan att betala någon ersättning. Exempel härpå är att det är tillåtet att utan tillstånd och utan ersättning framställa enstaka exemplar av skyddade verk för enskilt, dvs. personligt, bruk,

och att citera ur ett skyddat verk. Ett annat exempel är att det är tillåtet att utan tillstånd och utan ersättning framföra verk offentligt i gudstjänst- och undervisningssammanhang. Den andra typen av "fria" utnyttjanden är s.k. tvångslicenser. I denna situation får användningen visserligen ske fritt men mot att ersättning betalas. Exempel härpå är reglerna om användning av litterära verk i läseböcker och andra undervisningsantologier. I många länder får också vidarespridning av radio- eller TV-program i kabelnät ske med stöd av en tvångslicensbestämmelse. Den internationella tendensen numera är att alltmera överge tvångslicensbestämmelserna eftersom de har visat sig vara ett tämligen trubbigt instrument för att uppnå de önskade resultaten och att den kollektiva förvaltningen av upphovsrättigheter numera har fått en allt större utbredning (se nedan).

I motsats till exempelvis äganderätten till ett föremål är upphovsrätten tidsbegränsad. I huvudfallet gäller den från det att verket har skapats till femtio år efter upphovsmannens död. Vissa länder har emellertid en längre skyddstid. I Brasilien och Spanien är motsvarande tid 80 år och i Tyskland och Österrike 70 år. Inom den Europeiska Gemenskapen finns ett s.k. direktiv som föreskriver en förlängning av skyddstiderna till 70 år (se nedan).

Om upphovsrätten inte respekteras, dvs. om någon använder ett verk utan hänsyn till gällande ekonomiska eller ideella rättigheter kan olika typer av sanktioner inträda. För svensk del kan sålunda uppsåtliga eller grovt oaktsamma intrång i upphovsrätten medföra böter eller fängelse i upp till två år. Vidare kall skadestånd utdömas och domstolen kan exempelvis förordna att olovligt framställda exemplar eller utrustning som har använts för sådan exemplarframställning skall förstöras. Enligt nya regler som väntas träda i kraft den 1 april 1994 skall domstol också kunna – även interimistiskt – meddela vitesförbud mot en verksamhet som innebär ett upphovsrättsintrång.

7.1.2 Nationell och internationell reglering av upphovsrätten

Den moderna upphovsrätten har sitt ursprung i två av varandra beroende källor. Den ena är den anglosaxiska. Den första egentliga relativt moderna upphovsrättslagen var The Statute of Anne av år

1709 vilken tillerkände vissa boktryckare en ensamrätt till utgivning av bestämda alster ur vilken senare utvecklades en rätt för upphovsmannen till dessa alster att bestämma över deras utgivning etc. Ur denna engelska lag har sedan den angloamerikanska upphovsrätten utvecklats vilken i enlighet med sitt ursprung är kommersiellt inriktad, ser som sitt främsta syfte att garantera ett skydd för de investeringar som görs i kultur- och mediaområdena, föreskriver en relativt stark ställning för producenterna och ger de ideella rättigheterna en mindre framträdande roll än i andra upphovsrättssystem. Den andra källan för den moderna upphovsrätten finns i ett par dekret som tillkom i Frankrike åren 1791 och 1793 och gav upphovsmännen till bl.a. sceniska och musikaliska verk vissa rättigheter att bestämma över användningen av deras alster. Den franska upphovsrätten har sedan i sina huvuddrag följts i det kontinentala Europa, Norden och Latinamerika. Den ser upphovsrätten som en "mänsklig rättighet" att bestämma över resultatet av en persons andliga skapande. Följaktligen är denna upphovsrätt individualistiskt inriktad och ger exempelvis de ideella rättigheterna en stark position. Även om det sålunda finns olika utgångspunkter för de moderna nationella upphovsrättssystemen är dock skillnaderna i dag mindre klara, främst tack vare den förmedlande roll som har spelats av de internationella konventionerna på området.

Upphovsrätten i ett land regleras i en nationell lag som ger ett skydd på det nationella territoriet för landets egna upphovsmän. Sådana nationella upphovsrättslagar finns i praktiskt taget alla länder. Detta skydd gäller emellertid inte utanför landets gränser. Å andra sidan känner det andliga skapandet inte några sådana gränser: alstren av sådant skapande kan användas i många olika länder och det är rimligt att upphovsmännen skall kunna ha skydd också utanför landets gränser och få inkomster också från det utnyttjande av deras verk som sker där. Regler för ett internationellt skydd för det andliga skapandet blev nödvändiga redan under förra seklet. Då tillkom en rad bilaterala överenskommelser mellan olika länder i Europa och Sydamerika. Den första multilaterala överenskommelsen på området var den s.k. Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk vilken tillkom år 1886. I dag är 103 länder anslutna till den, bland dem givetvis alla europeiska länder och de flesta utvecklingsländer samt exempelvis Förenta Staterna och Folkrepubliken Kina.

Ryska Federationen väntas inom kort också ansluta sig till den. Sverige anslöt sig till denna konvention år 1904. Man kan säga att genom Bernkonventionen det internationella skyddet i stort sett är geografiskt heltäckande.

Bernkonventionen bygger på tre huvudprinciper. Den ena är den s.k. nationella behandlingen. Härmed menas att ett land som är anslutet till konventionen är skyldigt att ge upphovsmän från alla andra konventionsländer samma skydd som landet ger till sina egna upphovsmän. Dessa assimileras därigenom med de nationella upphovsmännen. Upphovsmännen från t.ex. Förenta staterna och Kina skall alltså i Sverige ha samma skydd som vi ger åt våra egna upphovsmän, medan våra upphovsmän har skydd i dessa, och alla andra konventionsländer, på samma sätt som de skyddar sina egna. Den andra huvudregeln i Bernkonventionen innebär att vissa minimirättigheter alltid skall garanteras de skyddade utländska upphovsmännen, t.ex. att skyddet alltid skall omfatta de ekonomiska och ideella rättigheter som har nämnts i det föregående och att skyddstiden alltid skall vara minst 50 år från upphovsmännens död. Den tredje huvudprincipen i Bernkonventionen är att skyddet skall vara oberoende av formaliteter. Någon registrering eller märkning av verket får således inte krävas för att skydd skall ges.

7.1.3 De närstående rättigheterna

Utöver de skapande upphovsmännen finns ett antal andra kategorier av personer som gör viktiga insatser inom kulturområdet i vidsträckt mening. Vissa av dessa kategorier ges på många håll ett skydd som liknar upphovsrätten, dvs. tidsbegränsade rättigheter att bestämma över vissa utnyttjanden av deras prestationer eller produktioner.

En sådan kategori är de s.k. "utövande konstnärerna" dvs. artister, musiker, skådespelare och andra som inte skapar men väl framför verk. I svensk lag och i många andra länders lagar tillerkänns dessa konstnärer en ensamrätt att tillåta eller förbjuda t.ex. inspelning och radio- eller TV-utsändning av deras levande framföranden och kopiering av sådana inspelningar.

En annan kategori är producenter av ljudinspelningar ("fonogramproducenter"). Dessa tillerkänns i lagen dels en rätt att tillåta eller förbjuda kopiering eller annat mångfaldigande av inspelningarna och

– tillsammans med de utövande artisterna som uppträder i inspelningarna – en rätt till ersättning när dessa sänds i radio eller TV eller eljest framförs offentligt, inbegripet när en sådan sändning sänds vidare i ett kabelnät.

Den tredje kategorin inom de närstående rättigheternas område är radio- och TV-företagen. Dessa har enligt lagen en rätt att tillåta eller förbjuda återutsändning av deras utsändningar, inspelning av dessa samt kopiering av inspelningarna. Vidare har de exempelvis en motsvarande rätt när det gäller återgivning av TV-utsändningar i biograf eller liknande platser.

I skyddet för de närstående rättigheterna finns i huvudsak samma inskränkningar som när det gäller den egentliga upphovsrätten. Skyddstiden är generellt 50 år.

Även på de närstående rättigheternas område finns en rad internationella konventioner. Dessa avser att garantera ett internationellt skydd på samma sätt som inom den egentliga upphovsrätten och bygger på samma huvudprinciper. En av de viktigaste av dessa konventioner är den s.k. Romkonventionen av år 1961 som föreskriver ett skydd för alla tre kategorierna av rättighetshavare på området. Vidare tillkom något senare en konvention för skydd av fonogramproducenterna och en om skydd för sändningar via direktsändande satellit. Dessa konventioner har emellertid tillträtts av betydligt färre stater än vad fallet är med Bernkonventionen.

7.1.4 Kollektiv förvaltning av upphovsrättigheter m.m.

Både upphovsrätten och de närstående rättigheterna är som huvudregel individuella ensamrättigheter för varje upphovsman att ge tillstånd till eller förbjuda vissa utnyttjanden av hans eller hennes alster. I många fall är det emellertid svårt eller omöjligt att skaffa sådana individuella tillstånd, exempelvis när det gäller offentliga framföranden av musik där ofta ett stort antal inhemska eller utländska verk skall framföras. Problemen i detta sammanhang har blivit alltmera påtagliga i samband med tillkomsten av olika nya mediateknologier, t.ex. vid användning av skyddade verk i radio- och TV-sändningar, bruk av musik i diskotek eller fotokopiering av skyddat material. Ofta är det här frågan om omfattande utnyttjanden av många olika verk där dessutom tillstånd ofta måste skaffas inom en mycket kort tid.

För att lösa problemen i detta sammanhang har utvecklats ett system med kollektiv förvaltning av olika typer av rättigheter. Äldst är sådan förvaltning på musikrådet. I Sverige finns sålunda Förbundet Svenska Tonsättares Internationella Musikbyrå (STIM) som tillkom år 1923 och som handhar förvaltningen av rätten till offentligt framförande av musikaliska verk. Andra liknande organisationer i Sverige är BONUS som handhar förvaltningen av rättigheterna när det gäller reprografisk reproduktion ("fotokopiering") främst inom undervisningsväsendet och COPYSWEDE som handhar sådana frågor i samband med olika nya teknologier samt BUS som har motsvarande uppgifter på bildområdet. På de närstående rättigheternas område finns SAMI vilken handhar förvaltningen av de utövande konstnärernas rätt till ersättning när inspelningar används i radio eller TV eller för offentliga framföranden.

Huvudprincipen i den kollektiva förvaltningen är att vederbörande rättighetshavare ger organisationen fullmakt att på deras vägnar ingå avtal om det utnyttjande som avses samt att samla in och fördela ersättningarna härför. Genom ett system av internationella överenskommelser mellan de olika nationella organisationerna sker en sådan fördelning och överföring av ersättningar också till motsvarande upphovsmän i andra länder som är skyddade i organisationens hemland men som inte är medlemmar av denna utan i sitt eget lands organisation.

7.2 De rättspolitiska skälen för det upphovsrättsliga skyddet

För att rätt förstå den betydelse som det upphovsrättsliga systemet har i det ekonomiska och kulturella livet är det viktigt att känna till bakgrunden för systemets tillkomst och utveckling. De rättspolitiska skälen för systemet kan i korthet beskrivas på följande sätt.

Upphovsrätten tjänar till att stimulera det andliga skapandet. Detta sker på flera olika sätt. För det första ger systemet upphovsmännen och besläktade kategorier av rättighetshavare en möjlighet att få ett ekonomiskt utbyte av sin skapande verksamhet. Detta är viktigt eftersom endast ett fåtal av de "klassiska" upphovsmännen är anställda och det inte är varken möjligt eller önskvärt – framför allt inte i nuva-

rande ekonomiska läge – att staten eller privata sponsorer helt eller i huvudsak ekonomiskt bär upp det andliga skapandet. För det andra innebär upphovsrättssystemet att det andliga skapandets oberoende garanteras åtminstone i viss mån och yttrandefriheten i vid mening främjas. Genom upphovsrätten skapas förutsättningarna för ett mångfacetterat kulturutbud av oberoende upphovsmän. För det tredje är ett effektivt fungerande upphovsrättssystem till fördel för nyttjarna av skyddade alster. Systemets huvudtanke är att varje ekonomiskt viktigt utnyttjande av ett verk förutsätter tillstånd från och ersättning till upphovsmannen. Utan detta system skulle priset för det första utnyttjandet bli orimligt högt, eftersom upphovsmannen vid det första utnyttjandet måste betinga sig ett så högt pris att det täcker också kommande användning. Detta skulle självfallet medföra åtskilliga svårigheter bl.a. inom många delar av kulturlivet.

En fjärde aspekt i sammanhanget är att upphovsrättens existens uppmuntrar upphovsmännen att offentliggöra resultaten av sitt skapande eftersom de vet att de inte förlorar kontrollen över detta skapande bara genom att alstren bringas ut till allmänheten. En vidsträckt spridning av sådana alster är till fördel för den allmänna ekonomiska, kulturella och sociala utvecklingen i ett land. Erfarenheten har visat att frånvaron av ett effektivt upphovsrättsskydd i ett land gör att dess upphovsmän föredrar att publicera sina verk i andra länder som ger ett bättre skydd och som är medlemmar i det internationella konventionssystemet varigenom alstren kan få skydd också i hundratalet andra länder.

Upphovsrättens betydelse ligger vidare i att existensen av rättigheter med avseende på litterära och konstnärliga verk är en förutsättning för att investeringar skall kunna göras i produktion och utgivning av sådana alster. Sådana investeringar i t.ex. bokutgivning, fonogramframställning, filmproduktion och radio- och TV-verksamhet samt i skapandet av datorprogram och databaser förutsätter ofta mycket omfattande investeringar. Om inget effektivt upphovsrättssystem finns skulle de producerade alstren vara fria att kopieras och det skulle inte vara möjligt att ens täcka investeringskostnaderna. Ett effektivt sådant system är därför en förutsättning för att ett land skall kunna tillskapa de "copyright industries" som i sin tur är en förutsättning för att det inhemska andliga skapandet skall finna vägar att nå allmänheten.

I världen i dag har immaterialrätten, inbegripet upphovsrätten, en alltmera ökande betydelse framför allt på grund av de nya media- och informationsteknologier som har kommit till under de senaste decennierna. Detta har också inneburit allt högre krav på ett effektivt upphovsrättsligt skydd i alla länder och har medfört tillkomsten av ett allt mera fast sammanvävt system för det internationella skyddet. Som erfarenheten har visat är det svårt eller omöjligt för ett land att alltför mycket avvika från den internationella standarden på upphovsrättsområdet. Ett land som så gör får t.ex. svårt att delta i det internationella kulturutbytet och att få till stånd licensavtal avseende utländsk högteknologi, exempelvis på datorområdet. Som erfarenheten likaledes har visat, exempelvis i flera länder i Fjärran Östern, riskerar ett land som avviker från denna standard också att drabbas av handelspolitiska sanktioner (se nedan).

De synpunkter som har anförts nu har i stora drag giltighet också när det gäller skyddet för de närstående rättigheterna. Här tillkommer emellertid även två andra element. Ett effektivt skydd för de utövande konstnärerna är nödvändigt för att mildra verkningarna av den "teknologiska arbetslösheten" av vilka denna yrkeskår drabbas på grund av att levande framföranden alltmera ersätts av inspelningar. När det sedan gäller radio- och TV-företagens skydd har detta sin grund bl.a. att frånvaron av ett sådant skydd gör det svårt för företagen att få sändningsrättigheter till attraktiva program exempelvis sportevenemang. Finns inget sådant skydd kan de inte ingripa mot oauktoriserade vidareändringar och kan alltså inte ge några garantier gentemot upplåtaren av sändningsrättigheterna.

Vad som har sagts rör främst de rättspolitiska övervägandena i samband med det upphovsrättsliga skyddet. Dessa överväganden hänför sig emellertid också till detta rättsområdes betydelse från kulturpolitisk synpunkt. Upphovsrätten har i detta sammanhang sammanfattningsvis två viktiga funktioner, nämligen att stimulera ett mångfacetterat andligt skapande och att skapa förutsättningar för livaktiga kulturindustrier.

Det sägs ibland att ett starkt upphovsrättsskydd är ett hinder för en vidsträckt tillgång till kultur, information och underhållning genom att det ökar kostnaderna och att det ibland inte är möjligt att få tillgång till det önskade materialet. Sett från en mera allmän synpunkt är emellertid förhållandet det motsatta. Upphovsrätten stimulerar ett

vidsträckt utbud, minskar kostnaderna för det första utnyttjandet, garanterar upphovsmännens oberoende och är en förutsättning för en blomstrande kultur- och informationsindustri.

7.3 Upphovsrättssystemets betydelse i dagens samhälle

Det brukar sägas att den moderna upphovsrätten är ett barn av den tekniska utvecklingen, nämligen den ökande användningen av tryck-ritekniken. På samma sätt har upphovsrättens alltmera ökande betydelse både nationellt och internationellt i dagens samhälle samband med den tekniska utveckling som har ägt rum de senaste decennierna. Modern inspelningsteknik gör det möjligt för var och en att göra goda inspelningar av både musik och filmer. Nutida digitalteknologi gör det möjligt att göra dessa inspelningar med samma kvalitet som originalet och att praktiskt taget obegränsat manipulera både bild och ljud i nya former. Satellittekniken gör det möjligt att sprida radio- och TV-program till mottagarkretsar praktiskt taget överallt. Med hjälp av datorteknik kan stora informationsbaser sättas upp och sekundsnabbt göras tillgängliga över hela världen. Datorprogramvara styr datorer som på många olika områden är betydelsefulla både för den industriella utvecklingen och i enskilda individers liv.

Den klassiska upphovsrättens kärna låg i användningen av vissa traditionella typer av verk, framför allt böcker, konst, musik och filmer. Nutida teknologi har dels gjort möjliga nya kategorier av verk, t.ex. datorprogram och databaser, dels skapat nya sätt att sprida skyddade verk. Eftersom vad upphovsrätten gör är att föreskriva ett rättsligt skydd för dessa olika uttrycksformer har denna utveckling gjort att den ekonomiska betydelsen av upphovsrätten har ökat dramatiskt.

Man har i ett antal länder gjort studier av den del av samhällsekonomin som är beroende av upphovsrätten, exempelvis i Sverige, Finland, Tyskland, Österrike, Australien, Storbritannien och Förenta Staterna samt den Europeiska Gemenskapen. Dessa studier har använt något olika teknik och det är därför svårt att göra någon direkt jämförelse mellan dem. I stora drag visar emellertid dessa studier att värdet av den del av bruttonationalprodukten som beror av upphovs-

rättsligt skyddade prestationer uppgår till mellan 3 och 5 %. Den svenska studien som publicerades i Statens Offentliga Utredningar (SOU) 1983:65 visade för år 1976 på ett förädlingsvärde av upphovsrättsligt skyddade prestationer om 6,6 % av bruttonationalprodukten. Den mest aktuella studien synes ha publicerats i Förenta Staterna. Den hänför sig till år 1992 och tyder på att 5,8 % av vad som kallas "Gross Domestic Product" hänför sig till förädlingsvärdet av de s.k. "Copyright Industries" tagna i en vid mening, dvs. omfattande såväl "the Core Copyright Industries" (vars produktion helt omfattas av upphovsrättskydd) och "Other Copyright Industries" (vars produktion endast delvis eller indirekt hänför sig till upphovsrättskyddet). Upphovsrättsindustrierna sysselsätter enligt studien en arbetsstyrka om 5,5 miljoner människor och bidrar till Förenta Staternas export med uppskattningsvis 34 miljarder dollar.

Det är självfallet svårt att exakt mäta förädlingsvärdet av upphovsrättsligt skyddade alster. Det finns flera skäl till detta. Ett sådant är att man i dessa sammanhang rör sig med icke-tangibla fenomen vars värde kan vara svårt att uppskatta. Ett annat skäl är att vissa sektorer av näringslivet visserligen är direkt eller indirekt beroende av det upphovsrättsliga skyddet men där det kan diskuteras hur högt detta beroende är. Ytterligare ett annat skäl är att mätmetoderna kan skifta mellan olika länder. Vad som emellertid med säkerhet kan konstateras är att det upphovsrättsliga regelsystemet i de industrialiserade länderna har en avsevärd ekonomisk betydelse och i vissa fall, såsom när det gäller Förenta Staterna, har ett exportvärde som överstiger de flesta andra branschers.

7.4 Den internationella utvecklingen på upphovsrättsområdet

7.4.1 Det klassiska internationella skyddet

Som förut har nämnts bygger det internationella skyddet för upphovsrätten och de närstående rättigheterna sedan gammalt på vissa internationella konventioner. På upphovsrättsområdet är den viktigaste den förut nämnda Bernkonventionen för skydd av litterära och konstnärliga verk, tillkommen år 1886 och senast reviderad i Paris år 1971. Denna konvention administreras av Världsförbundet för

den intellektuella äganderätten (WIPO) i Geneve och har på senare år genomgått en exempellös utvidgning av det geografiska täckningsområdet. Som förut har nämnts är i dag 103 länder medlemmar av denna. Utöver denna konvention finns på den egentliga upphovsrättens område också en annan, nämligen Världskonventionen om upphovsrätt (Universal Copyright Convention), som tillkom år 1952 och senast reviderades år 1971. Den föreskriver en lägre och mindre detaljerad skyddsnivå än Bernkonventionen och tillåter dessutom vissa formaliteter som villkor för upphovsrättsskydd. Genom Bernkonventionens framgångar har Världskonventionens betydelse numera minskat avsevärt.

På de närstående rättigheternas område utgörs motsvarande internationella instrument av den likaledes förut nämnda Romkonventionen för skydd av utövande konstnärer, fonogramproducenter och radioföretag, tillkommen år 1961. Vidare finns den s.k. fonogramkonventionen av år 1971, vilken föreskriver skydd för fonogramproducenter mot olovlig kopiering av deras fonogram, och den s.k. satellitkonventionen av år 1974 vilken ger skydd för sändningar via s.k. direktsändande satelliter. De nu nämnda konventionerna har en avsevärt mindre geografisk täckning än upphovsrättskonventionerna.

De klassiska internationella systemen för skydd på upphovsrättsområdet bygger i huvudsak på principen om nationell behandling, dvs., att upphovsmän och andra rättighetshavare från andra konventionsstater skall ges samma skydd som landets egna rättighetshavare. Genom denna princip och genom föreskrifter om ett minimiskydd skapas ett vidsträckt och likartat skydd för alla rättighetshavare oavsett var deras alster utnyttjas. Systemet avser att åstadkomma ett verkligt universellt upphovsrättsskydd i avsikt att främja det andliga skapandet och det internationella kultur- och informationsutbytet.

Detta internationella system omfattar såväl industriländer som utvecklingsländer. Också länder med ett socialistiskt samhällssystem, såsom Folkrepubliken Kina, är medlemmar av de viktigaste av dessa konventioner, något som visar att upphovsrättsskyddet med dess grundelement av individuella privaträttsliga rättigheter för upphovsmän med avseende på deras verk kan accepteras oberoende av samhällssystem och ekonomisk utveckling.

7.4.2 Den internationella utvecklingen

Som nyss har nämnts reviderades de viktigaste internationella konventionerna på upphovsrättsområdet år 1971. Sedan dess har emellertid en betydande utveckling ägt rum både samhälleligt och framför allt teknologiskt. Världskartan i dag ser inte ut som den gjorde år 1971. Samhällssystem har ändrats och nya ekonomiska strukturer har växt fram både nationellt och regionalt. Media- och informationsteknologin har utvecklats explosionsartat, framför allt genom tillkomsten av satelliter och datorer. Genom digitalteknologin – varigenom material lagras i form av en ström av ettor och nollor – kan oerhörda mängder text, ljud eller bild lagras, överföras och bearbetas praktiskt taget utan några begränsningar. Artificiell intelligens, genom vilken datorteknik kan fås att arbeta på i princip samma sätt som den mänskliga hjärnan, ger möjligheter till helt nya former för andligt skapande utan någon mänsklig inblandning.

Denna utveckling har en djupgående inverkan både på nationella upphovsrättslagar och – framför allt – på det internationella skyddssystemet. Ny teknologi ger möjligheter till helt nya användningar av skyddade verk och prestationer praktiskt taget oberoende av nationella gränser. Rättigheters betydelse i internationell handel har ökat dramatiskt. Utvecklingsländernas behov av modern teknologi har också ökat och därmed också behovet av en lämpligt utformad internationell rättslig ram för överföring av teknologi och för reglering av nya typer av användning av skyddade prestationer.

Mot denna bakgrund görs ständigt ändringar i de nationella upphovsrättslagarna. Dessa ändringar sker i en allt snabbare takt och gör att dessa lagar generellt sett blir allt mera detaljerade och därmed också mera svåröverskådliga. Också det internationella immaterialrättsliga skyddssystemet håller på att struktureras om. Nya former för reglering av internationella upphovsrättsproblem håller på att utvecklas vid sidan av de klassiska konventionerna samtidigt som försök görs att revidera eller utveckla dessa. Denna utveckling gör att också det internationella skyddssystemet blir alltmera komplicerat och svår-gripbart och att vissa parallella system för skydd håller på att växa fram.

Förändringarna i det internationella upphovsrättssystemet sker på fyra olika vägar, nämligen unilateralt, bilateralt, regionalt och globalt.

Unilaterala åtgärder på upphovsrättens område med internationell verkan förekommer framför allt från Förenta Staternas men i någon mån också från den Europeiska Gemenskapens sida. I Förenta Staterna finns sålunda Section 301 i the US Trade and Tariffs Act av år 1974 med ändring genom the Omnibus Trade And Competitiveness Act av 1981 vilken ger the US Trade Representative (USTR) vittgående befogenheter att rekommendera exempelvis handelspolitiska åtgärder mot bl.a. länder som inte ger ett tillfredsställande upphovsrättsligt skydd för amerikanska verk. Sådana åtgärder har övervägts mot åtskilliga länder i Sydostasien och har i regel lett till snabba resultat. Den Europeiska Gemenskapen har till sitt förfogande liknande instrument genom den s.k. "New Commercial Policy Instrument" (NIPC).

Upphovsrättens införlivande i bilaterala sammanhang tog sin egentliga början när president Reagan i sitt "Caribbean Basin Initiative" i början på 1980-talet som ett villkor för amerikanskt bistånd till länderna i Karibien ställde respekt för amerikanska upphovsrättigheter framför allt när det gällde satellitsända verk och prestationer. Sedan dess ingår i praktiskt taget alla bilaterala handelsavtal också klausuler om upphovsrätt t.ex. i sådana avtal mellan å ena sidan Förenta Staterna och å andra sidan exempelvis Folkrepubliken Kina den Ryska Federationen och Indonesien. Upphovsrättsfrågor regleras också genom bilaterala avtal mellan den Europeiska Gemenskapen och Indonesien. Sverige ingick på sin tid ett bilateralt avtal med dåvarande Sovjetunionen om olika upphovsrättsliga frågor där intresset från svensk sida främst var att få skydd i Sovjetunionen för vissa populära svenska barnboksförfattares alster.

Regionalt behandlas upphovsrättsliga frågor dels i vissa regionala överenskommelser dels i de direktiv som den Europeiska Gemenskapen har utfärdat för att harmonisera sådana aspekter av medlemsstaternas upphovsrättslagar vilka anses vara av betydelse för att säkerställa ett fritt flöde av varor och tjänster inom Gemenskapen. Genom EES-avtalet är Sverige förpliktat att ge samma skyddsnivå som den som gäller inom Gemenskapen vilket innebär att Sverige ständigt införlivar innehållet i dessa direktiv i den upphovsrättsliga lagstiftningen.

Den troligen viktigaste regionala överenskommelsen i vilken bl.a. upphovsrättsfrågor regleras är North American Free Trade Agree-

ment (NAFTA) som avser att skapa en gemensam marknad av Förenta Staterna, Kanada och Mexiko. Kap. 17 i NAFTA-avtalet innehåller detaljerade regler om skyddet för upphovsrättsligt skyddade alster i de tre länderna inbegripet det skydd som de skall ge åt varandras alster. Av de tre länderna är givetvis Förenta Staterna den största exportören exempelvis på det audiovisuella området och datorprogramområdet. För att denna övervikt inte skall alltför mycket skada den kanadensiska filmproduktionen ingår i avtalet en klausul om skydd för s.k. "cultural specificity."

De direktiv som den Europeiska Gemenskapen har utfirdat på upphovsrättens område rör 1) det upphovsrättsliga skyddet för datorprogram, 2) uthyrnings- och utlåningsrättigheter samt skyddet för de närstående rättigheterna, c) harmonisering av de upphovsrättsliga reglerna för satellitsändningar och kabelspridning och d) en förlängning av de upphovsrättsliga skyddstiderna från 50 till 70 år. Under 1994 väntas vidare ett direktiv komma att antas om upphovsrättsliga frågor i anslutning till databaser. Innehållet i dessa direktiv är införlivat eller håller på att införlivas i svensk rätt.

När det slutligen gäller det världsomfattande skyddet för upphovsrätten har en revolutionerande förändring skett genom att sådana frågor togs in i den s.k. Uruguayrundan i General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). En av de viktigaste förhandlingarna i detta sammanhang gällde s.k. Trade-Related Aspects of Intellectual Property (TRIPS). I TRIPS finns intagna regler om det skydd som medlemmarna av GATT skall ge åt upphovsrättsligt betönade prestationer, speciellt när det gäller datorprogram, "compilations" (främst databaser), utövande konstnärers prestationer, fonogram och radio- och TV-utsändningar samt i fråga om uthyrningsrättigheter. Vidare finns detaljerade regler i avtalet om "enforcement", dvs. sanktioner och andra åtgärder för att säkerställa att rättigheterna respekteras. Som bekant föranleddes åtskilligt av den dramatik som föregick slutförandet av GATT-förhandlingarna den 15 december 1993 av frågor med upphovsrättslig anknytning. En sådan var de amerikanska upphovsrättsindustriernas önskan att säkerställa nationell behandling i fråga om alla "rights and benefits" med upphovsrättslig anknytning. En annan var den Europeiska Gemenskapens önskan att lyfta ut den audiovisuella sektorn från förhandlingarna framför allt för att skydda den europeiska filmproduktionen. Slutresultatet blev att båda dessa

frågor har lyfts ut från avtalet i den meningen att några speciella åtaganden inte gäller på detta område utan endast de allmänna reglerna om behandling som mest gynnad nation, etc. i det allmänna tjänsteavtalet inom GATT. Möjligheten finns emellertid att dessa speciella frågor kommer att tas upp i andra sammanhang, måhända på bilateral eller regional basis. Genom avtalet omvandlas också GATT till en internationell mellanstatlig organisation, kallad "World Trade Organization" (WTO) med uppgift bl.a. att helt allmänt övervaka att de internationella handelsreglerna på olika områden faktiskt respekteras och att tillhandahålla en mekanism för lösning av internationella tvister rörande dessa regler. För övervakningen på immaterialrättens område tillskapas ett särskilt "Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights" vilken bl.a. skall etablera ett samarbete med WIPO.

Det andra internationella område där ett reformarbete sker gäller Bernkonventionen och de närstående rättigheternas område. Inom WIPO har inletts ett arbete på ett protokoll till Bernkonventionen där man avser att reglera vissa upphovsrättsliga frågor som föranletts av ny teknologi. Mandatet för detta arbete är emellertid för närvarande begränsat genom att endast tio speciella frågor kan behandlas, bl.a. det upphovsrättsliga skyddet för datorprogram och databaser, spridningsrätten, inbegripet den s.k. importrätten, nationell behandling och "enforcement". Vid sidan om denna aktivitet pågår också ett arbete på tillskapandet av ett nytt internationellt instrument rörande ett bättre skydd för utövande konstnärer och fonogramproducenter. Hur relationerna skall bli mellan detta arbete och GATT-avtalet är för närvarande inte klart utan kommer att diskuteras internationellt under det kommande halvåret.

7.5 Upphovsrätt och kulturpolitik

Den klassiska upphovsrätten med dess skydd för litteratur, musik och konst hade en klar kulturell inriktning. Detta gällde både den anglo-saxiska upphovsrätten som hade sin utgångspunkt i en önskan att stimulera bokutgivning och övrig produktion på det kulturella området och den kontinentaleuropeiska rätten med dess mera humanistiskt inriktade syn på upphovsrättens anknytning till upphovsmannens personlighet.

Utvecklingen sedan den moderna upphovsrättens tillkomst har färgats framför allt av tre faktorer. Den ena är att upphovsrätten numera är en angelägenhet inte bara för de västeuropeiska industriländer med marknadsekonomi som tillskapade den nutida upphovsrättens struktur utan numera omfattar länder på alla utvecklingsstadier och med olika typer av ekonomiska system. Den andra är att integrationen av stora produktionsländer såsom Förenta Staterna i det internationella konventionssystemet inte har kunnat undgå att påverka den internationella upphovsrättens utveckling. Det var exempelvis detta land som genomförde att upphovsrätten kom in som en del i GATT-förhandlingarna. Den tredje faktorn slutligen är att nya teknologier i en mycket hög grad har ökat den praktiska betydelsen av det upphovsrättsliga skyddssystemet.

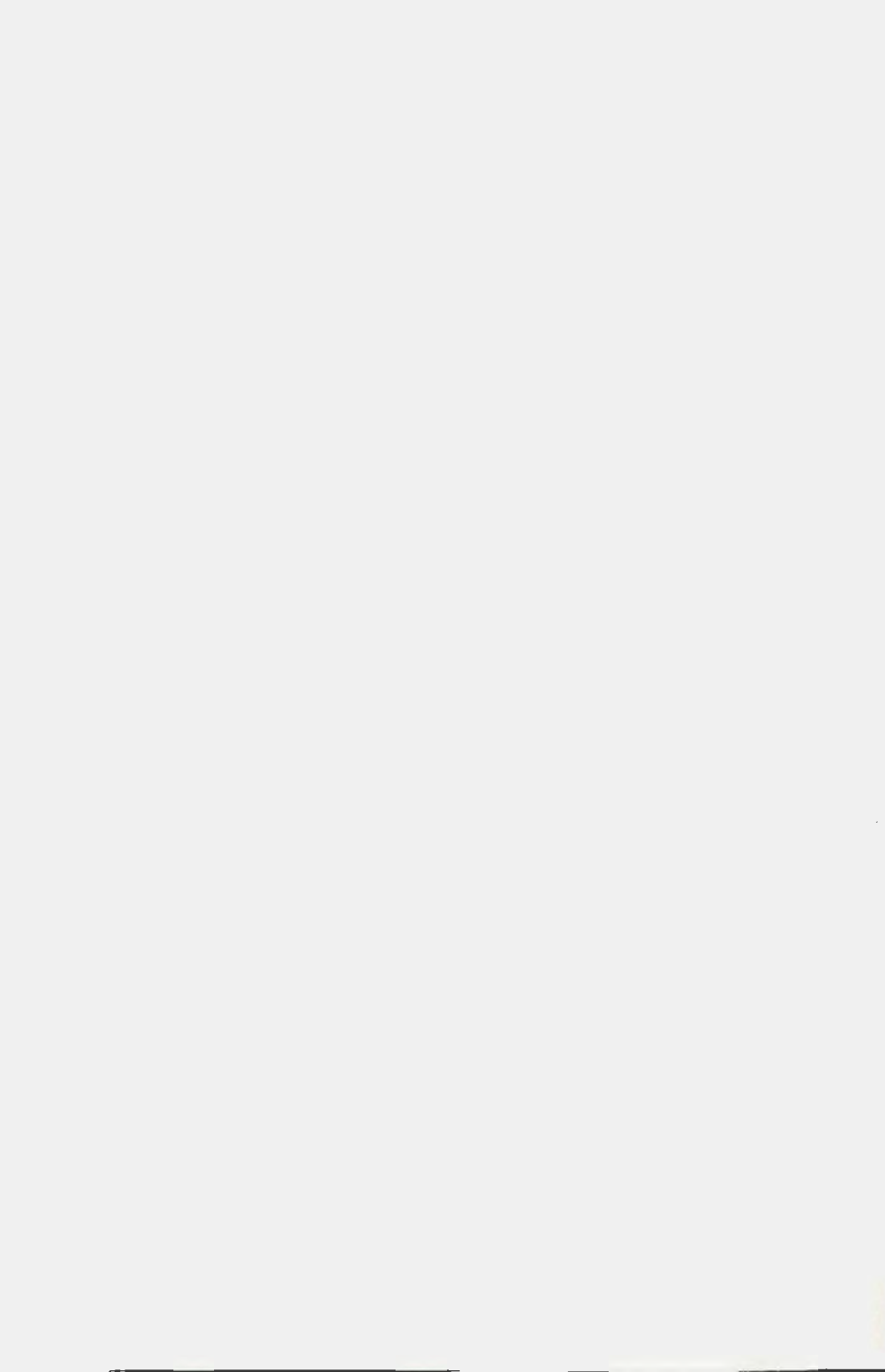
Denna utveckling har ovedersägligen medfört att den industri- och handelspolitiska betydelsen av upphovsrätten har ökat exempelvis genom att detta rättsområde skapar det rättsliga skyddet för hela grenar inom högteknologin. Dessa kan synas ha föga att göra med upphovsrättens kulturella aspekter. Man kan knappast säga att upphovsrättsligt skyddad datorprogramvara i hushållsmaskiner, datorspel eller bilar eller likaledes skyddad datorprogramvara för styrning av industriella processer eller för oljeutvinningen på den arabiska halvön betonar de rent kulturella aspekterna av upphovsrättsskyddet.

Med vissa undantag som nu har nämnts kan det emellertid ändå hävdas att upphovsrätten även i sin nutida tappning i huvudsak tjänar kulturella syften i en vid mening. Industripolitiska och handelspolitiska överväganden har inte tillåtits att helt styra utvecklingen. Ett exempel härpå är att vissa upphovsrättsliga och kulturpolitiska frågor lyfts ut ur NAFTA-avtalet och GATT-överenskommelsen. Detta har skett antingen genom att man har direkt har enats om att "cultural specificity" har en roll att spela i sammanhanget eller genom att man har enats om att vara oenig om i vilken mån kulturella överväganden på det audiovisuella området får komma till tals i rent handelspolitiska förhandlingar. Ett annat exempel på upphovsrättssystemets kulturella aspekter är att det är svårt eller omöjligt att i dagens läge i något land vidta några viktiga kultur- eller mediepolitiska åtgärder utan att också göra upphovsrättsliga överväganden. Frågor rörande exempelvis konstnärsstöd, biblioteksersättning, åtgärder mot olovlig dekodeutrustning i anslutning till satellitsändningar, utbyggnaden av

kabel-TV-systemet i ett land eller tillskapandet av ett nordiskt TV-samarbete förutsätter samtliga sådana överväganden. Inte heller kan viktigare informationspolitiska åtgärder vidtas utan att man beaktar upphovsrättsliga aspekter. Ett exempel härpå är Clintonadministrationens planer på vad som kallas "the National Information Infrastructure" (NII) som avser att tillskapa ett landsomfattande datorbaserat informationsnät som med hjälp av modern informationsteknologi skall göra information från de mest skiftande källor tillgängliga för alla amerikaner. I den "agenda for action" som upprättats ingår, förutom frågor rörande den privata sektorns investeringar, informationens tillgänglighet och systemsäkerhet också ett avsnitt om "protection of intellectual property rights" där man bl.a. skall undersöka upphovsrättslagstiftningens relevans i sammanhanget och skapa metoder för identifiering av och ersättning till rättighetshavarna.

Kulturella och informationspolitiska aspekter kommer också klart till synes i en del av den Europeiska Gemenskapens direktiv. Visserligen har dessa som huvudsyfte att främja den fria rörligheten av varor och tjänster inom Gemenskapen. De tjänster som det gäller i detta sammanhang är emellertid i främsta rummet sådana som avser att stärka den europeiska kulturella produktionen och göra det möjligt för olika typer av kulturyttringar att spridas på samma villkor inom alla Gemenskapens länder.

Mot denna bakgrund synes det helt klart att den moderna upphovsrätten visserligen numera har kommit att tjäna handels- och industripolitiska intressen men dock fortfarande har som huvudändamål att stimulera det andliga skapandet och säkerställa ett rikt och mångfacetterat kulturutbud.

8 Kulturturism

8.1 Bakgrund

Turismen är av stor ekonomisk betydelse för Sverige. Den anses också vara en av de näringsgrenar som växer snabbast. I kulturutskottets betänkande (1991/92:KrU 16) sägs att svensk turism år 1989 omsatte drygt 100 miljarder kronor. Antalet företag i branschen uppgick till 21 000 i vilka ca 200 000 personer var verksamma. Enligt uppgifter från Statistiska centralbyrån fanns 1992 ca 17 000 företag i branschen, inklusive enmansföretag. De har tillsammans ca 160 000 anställda.

Utländska turister omsatte årligen mer än 16 miljarder kronor (1989), vilket då motsvarade omkring 3 % av den totala exporten och 15 % av tjänsteexporten. Riksbankens uppgifter för 1993 visar att utländska turister spenderade ca 20 miljarder kronor.

Enligt World Tourism Organization har de årliga inkomsterna av internationell turism ökat med ca 9 % under 1980-talet. Organisationen beräknar att internationell och nationell turism omsätter ca 5,5 % av världens samlade bruttonationalprodukt och sysselsätter ca 112 miljoner människor (1991/92:KrU16).

I Sverige karakteriseras branschen av många små företagare. I Sveriges Hotell- och Restaurangförbund ingick (1989) 2 500 arbetsställen med 45 000 anställda personer. Av företagen har 84 % upp till tio personer anställda och endast 0,3 % har fler än 200 anställda.

Turismverksamhetens offentliga del berör samhället på kommunal, regional och nationell nivå. I de flesta kommuner tar man upp frågor rörande turism. Verksamheten har organiserats på olika sätt. Några kommuner har valt att knyta uppgifterna till ett kommunalt informationskontor eller en kommunal turistbyrå. I många mindre och mellanstora kommuner har turismen under de senaste åren införlivats i kultur- och fritidsnämndernas ansvarsområde. I andra kommuner har verksamheten bolagiserats. Biblioteken fungerar ofta som turist- och informationscentra, särskilt i mindre kommuner. De kommunala

organisationerna har till uppgift att på olika sätt medverka till att turismen i kommunen ökar.

I de flesta landsting eller län finns en regional turistorganisation. Även för dessa regionala organ har man valt olika organisationsmodeller. I några fall har man valt bolagsform, i andra stiftelse. Gemensamt för de regionala organisationerna är att de skall svara för information m.m. så att turismen i regionen ökar. På regional nivå verkar också landsantikvarieorganisationen och läns museerna, åtminstone delvis, för turismen.

På nationell nivå är flera myndigheter och organisationer engagerade i olika delar: Styrelsen för Sverige bilden, Next Stop Sweden, Svenska institutet, NUTEK, Exportrådet, kulturrådet, Riksantikvarieämbetet och Landstingsförbundet. I den del av turismen som innebär information om Sverige och svenska förhållanden medverkar UD:s utlandsmyndigheter.

Kunskap om Sverige och svenska förhållanden, svenskt kultur- och samhällsliv förmedlas också genom utställningar, medverkan i vetenskapliga konferenser, branschkongresser och liknande.

Forskning om turism bedrivs vid flera universitet/högskolor, bl.a. Uppsala och Umeå universitet, Handelshögskolan i Göteborg, Mithögskolan (Östersund), samt högskolorna i Falun, Kalmar och Karlstad.

Tidigare utredningar om kulturturism

I betänkandet av utredningen om de statliga insatserna inom Sverige-informationen och kulturutbytet med utlandet, "Sverigeinformation och kultursamarbete", (SOU 1988:9) diskuteras också kultur och turism. I betänkandet påpekas bl.a. att utvecklingen av innehållet i turismen har varit ett eftersatt område och att Sveriges turistråd och Riksantikvarieämbetet därför inlett ett samarbete kring temat kultur och turism. Tyngdpunkten i arbetet har från början legat på samarbetet mellan turism och kulturminnesvård men andra kulturområden har givits allt större utrymme.

Sveriges turistråd utökade därefter sitt engagemang. Samarbetet och kontakterna förstärktes med de centrala kulturmyndigheterna, i första hand Riksantikvarieämbetet och Statens kulturråd. Utredningen anser att det inledda samarbetet är betydelsefullt när det gäller att öka

samverkan och förståelse mellan turism och kultur. Det finns behov av kontinuerlig samverkan på såväl central som regional och lokal nivå mellan dem som arbetar inom dessa områden. Det ger grunden för att på sikt ge turismen ett rikare kulturellt innehåll och nå ut med kulturutbudet till en större publik. Utredningen vill uttala stöd för det påbörjade arbetet med utveckling och marknadsföring av kultur-evenemang och sevärdheter.

I betänkandet framför utredningen att intresse för Sverige som turistland och det kulturella utbudet i vårt land kan väckas i samband med olika kulturmanifestationer i utlandet. Möjligheterna bör undersökas att i sådana sammanhang på ett för turismen lämpligt sätt informera om hur man kan resa till Sverige samt när och var olika kulturevenemang äger rum.

Rapporten om statens stöd till det regionala kulturlivet, "Kultur i hela landet", (Ds 1989:36) behandlar bl.a. kulturturism. I rapporten slås fast att kulturturismen är värdefull när det gäller att utveckla turismen som näringsgren. Kulturinstitutioner och stora kulturarrangemang kan dra till sig mycket folk. Men också från kulturpolitiska utgångspunkter är kulturturismen intressant och värd att utveckla, bl.a. därför att levandegörandet av en historisk miljö ger tillfällen att förmedla både kunskaper och konstnärliga budskap.

I rapporten betonas att kulturturismen öppnar nya möjligheter för kulturinstitutionerna att bredda sin publik. Det är dock fel att se kulturturism som en företeelse som bara äger rum sommartid, då flertalet semesterresor äger rum.

Vidare understryks i rapporten att kulturturismen består av två slag, dels festivalturism, dels besök vid sevärdheter. Vad gäller utvecklingen av turism kring en historiskt intressant miljö krävs medverkan på fem olika områden:

- fysisk upprustning av byggnader och deras omgivning
- utformning av ett verksamhetsinnehåll
- program för levandegörande
- utformning av ett turistiskt program
- marknadsföring av anläggningen

Nuvarande förhållanden

I regeringens budgetproposition 1991/1992:100 bil. 13, Näringsdepartementet, bekräftades att statens engagemang i Sveriges turistråd skall avvecklas. Detta hade aviserats redan i propositionen om inriktningen av den ekonomiska politiken (prop. 1991/92:38).

I betänkandet (SOU1991:58) "Ett nytt Turistråd" hade bl.a. föreslagits preciseringar och begränsningar av rådets uppgifter, krav på ökad medfinansiering av näringslivet, ändrad rollfördelning mellan staten och regionala organ i marknadsföringen av turism m.m.

Remissinstanserna stödde utredarens förslag om en begränsning av turistrådets mål och uppgifter, liksom uppfattningen att rådet bör samordna marknadsförings- och informationsinsatser, främja produktutveckling och svara för kunskapsutveckling inom turistområdet. Instanserna var tveksamma om möjligheterna att finansiera rådets verksamhet genom ökad medverkan från näringslivet. Det rådde även tveksamhet till förslaget att begränsa marknadsföringen till de utländska marknaderna.

Delade uppfattningar redovisades om organisations- och associationsform.

I den proposition som bygger på utredningen (Prop. 1991/92:100 bil. 13, sid. 34 och 35) anförs att det i första hand är turistbranschens eget ansvar att driva sina gemensamma informations- och marknadsföringsaktiviteter,

..." branschen själv är bättre skickad för uppgiften än ett statligt turistråd. En omstrukturering av insatserna för att främja turism i Sverige bör därför ske.

I fråga om turismens utveckling på det regionala och lokala planet är det min uppfattning att det måste till ett näringslivsengagemang motsvarande det som förutsätts på riksnivå. Det bör ske genom att branschorganisationerna övertar ansvaret för turismens utveckling och främjande. I den mån kommuner och landsting engagerar sig i turistfrämjande bör detta ske i samarbete med näringslivet eller dess branschorganisationer. Statliga länsmyndigheter har möjlighet att prioritera turistverksamhet inom ramen för befintliga resurser. Regeringen har redovisat riktlinjer för främjandet av turism i propositionen om inriktningen av den ekonomiska politiken (prop.1991/92:38 FiU10, rskr. 108). Dessa riktlinjer innebär en avveckling av statens engagemang i Sveriges turistråd fr.o.m. budgetåret 1992/93 samt att 50 miljoner kronor ställs till turistnäringens eller dess intresseorganisationers förfogande under budgetåret 1992/93 under förutsättning att

näringsen är beredd att bidra med samma belopp samt stå för de framtida kostnaderna för sina branschövergripande verksamheter. Branschens egna organisationer ges därmed goda möjligheter att driva för dem angelägna verksamheter."

I Kulturutskottets betänkande (1991/92 KrU16) behandlades propositionen samt elva motioner. I utskottets behandling av ärendet ingick bl.a. en offentlig utfrågning om turistbranschens villkor.

Socialdemokraternas representanter i utskottet reserverade sig på vissa punkter.

Utskottet ställde sig bakom förslaget att avskaffa Statens turistråd. Anslaget Stöd till turism ökades från föreslagna 50 miljoner kronor till 100 miljoner kronor.

Utskottet ansåg att statens mål för sina insatser inom turistområdet främst borde vara dels att påverka Sverige bilden utomlands genom att sprida allmän utlandsinriktad Sverige information dels att bistå med sådana exportfrämjande insatser som kom turistbranschen i dess helhet till godo.

Utskottet föreslog att en ny statlig delegation skall inrättas för att upphandla marknadsföringstjänster och samordna statens internationella insatser för turismen. Tjänster skall köpas främst från det nya bolag som branschens organisationer avses bilda. Bolagets syfte är att tillhandahålla informations- och marknadsföringstjänster för att utveckla resandet till och i Sverige. Delegationen skall även kunna köpa tjänster från bl.a. Exportrådet och Svenska institutet.

Efter Riksdagens beslut inrättades Styrelsen för Sverige bilden som idag är den myndighet som arbetar med turismfrågor på nationell nivå. Andra myndigheter arbetar med olika aspekter av turism, t.ex. NUTEK. Andra organisationer arbetar med Sverige information för utländsk publik, t.ex. Svenska institutet. Denna information, som alltså inte innebär direkt marknadsföring av Sverige och ej heller produceras med syfte att marknadsföra Sverige, medverkar självfallet till att öka kunskapen om Sverige, vilket i sin tur – i många fall – medför ökad turism till Sverige.

Styrelsen för Sverige bilden

Styrelsen för Sverige bilden inrättades i april 1992, dess verksamhet startade egentligen först i oktober 1992.

För att marknadsföra Sverige utomlands som turistland har Styrelsen under sina första verksamhetsår utnyttjat det bolag som branschen förutsattes starta, Swedish Tourist and Travel Council/Next Stop Sweden.

Styrelsens uppgifter har under det andra verksamhetsåret utökats genom att den också ålagts uppgifter att främja investeringar i Sverige, (1992/93 KrU15). Medelsanvisningen har dock varit oförändrad 100 miljoner kronor årligen. Dessa tillkommande uppgifter med oförändrat anslag innebär att utgifterna för turismverksamheten minskas. I budgetpropositionen för budgetåret 1994/95 föreslås att anslaget skall uppgå till 80 miljoner kronor.

Styrelsens för Sverigebilden första verksamhetsår

I sin sammanfattning av det första verksamhetsåret visar Styrelsen för Sverigebilden hur uppdraget fullgjorts. Av de 100 miljoner kronor styrelsen erhållit har mer än 73 miljoner kronor utnyttjats för att upphandla marknadsföringstjänster från Next Stop Sweden. Detta belopp innebär att nästan 95 % av de finansiella insatserna för marknadsföring gått till Next Stop Sweden. Vid sidan av dessa upphandlingar hos Next Stop Sweden har styrelsen avsatt mindre belopp till marknadsföring från andra producenter. Next Stop Sweden har bl.a. svarat för kampanjer (deltagande i mässor, produktion av sverigekataloger och liknande). I några fall har verksamheterna drivits av egna kontor utomlands.

Styrelsen har under sitt första verksamhetsår låtit utföra en större undersökning om uppfattningen om Sverige. Undersökningen har legat till grund för styrelsens vidare arbete avseende information om Sverige. Drygt sex miljoner kronor har använts till denna undersökning om attityder till och kunskap om Sverige i tio europeiska länder.

Det finns ingen enhetlig sverigebild i de tio länderna; bilderna varierar inte bara mellan de olika länderna utan också inom länderna. Styrelsen för Sverigebilden avser att senare upprepa undersökningen för att mäta eventuella förändringar.

Totalt har drygt 89 miljoner kronor använts av anslaget.

Svenska institutet

Stiftelsen Svenska institutet har, enligt sin stadga, till uppgift bl.a. att genom informationsverksamhet sprida kännedom i utlandet om svenskt samhälls- och kulturliv, samt främja kultur- och erfarenhetsutbytet mellan Sverige och utlandet.

Institutets budget uppgår till ca 160 miljoner kronor, varav ca 20 % används till Sverigeinformation. Svenska institutets verksamhet har studerats i en översyn som nyligen redovisats: "Svenska Bilder", Översyn av Sverigeinformationen (Ds 1993:72, UD). I översynen konstateras att anslagen till information och kultur under senare år urholkats. Sverigeinformationen har drabbats hårdare än andra program.

När det gäller allmän Sverigeinformation, som gränsar till de export- och turistfrämjande organens och Svenska institutets verksamhet, den s.k. gråzonen, betonas behovet av samverkan mellan de olika organen. Det konstateras att något etablerat samarbete ej föreligger.

"Då de samlade resurserna för Sverigeinformation är krympande är det angeläget att dessa används på bästa sätt och att dubbelarbete mellan de inblandade organen ej förekommer. Visst adhoc-samarbete äger rum idag mellan institutet och Exportrådet rörande Annual Report. På samma sätt har institutet och Next Stop Sweden tillsammans producerat en turistkarta över Sverige. Diskussioner pågår också om samarbete om en allmän Sverigebroschyr..."

Verksamheten inom Svenska institutets informationsavdelning är omfattande; mest kända är troligen institutets faktablad som på olika språk ger kortfattad information om svenska samhällsförhållanden.

Swedish Travel and Tourism Council/Next Stop Sweden

Swedish Travel and Tourism Council/Next Stop Sweden är det bolag som branschens organisationer bildat. Föremålet för bolagets verksamhet är att tillhandahålla informations- och marknadsföringstjänster för att främja turismen till och i Sverige samt att idka därmed förenlig verksamhet (paragraf 2 i bolagsordningen).

Av verksamhetsrapporten för perioden 1992-12-01-1993-06-30 framgår att bolaget har kontor i tio länder: Danmark, Finland, Frankrike, Italien, Japan, Nederländerna, Norge, Schweiz, Stor-

britannien och Tyskland. Kontoret i USA öppnade i september 1993. Kontoren medverkar på olika sätt i arbetet att marknadsföra Sverige. De bearbetar konsumenter och press, anordnar pressresor till Sverige för journalister, distribuerar kataloger och deltar i mässor m.m. Bolagets presentation av marknadsföringsresurserna visar att de beräknas uppgå till totalt 103 miljoner kronor 1993/94, varav 50 miljoner kronor utgörs av bidrag från annat håll. (Sveriges turistråd hade 1991/1992 ca 68 miljoner för marknadsföring, varav inte fullt 19 miljoner finansierades av näringen).

Vad gäller bolagets omsättningsprognos beräknas bidragen från Styrelsen för Sverige bilden svara för nästan 60 %, (ca 70 miljoner kronor) medan övriga bidrag uppgår till strax över 40 %, (ca 50 miljoner kronor).

De olika projekten och insatserna finansieras ofta både av de medel som Styrelsen för Sverige bilden ställt till bolagets förfogande och av medel från turistnäringen. Vad gäller mer allmänna presentationsprojekt bekostas merparten av de offentliga medlen medan mer specialinriktade insatser finansieras till övervägande del från annat håll.

8.2 Pågående projekt/försöksverksamhet

Ett stort antal projekt eller försöksverksamheter inom turismområdet pågår eller planeras. Några av dessa kan sägas vara av särskild betydelse. Nedan beskrivs några projekt av nationell karaktär. Det bör dock framhållas att det förekommer många olika försöksprojekt på lokal eller regional nivå.

Kulturdepartementet

Kulturdepartementet stöder två kulturturismprojekt inom Europarådet. Ett avser Vikingaleder, och ger förslag på platser att besöka längs vikingarnas farleder i Danmark, Norge, Sverige och Finland.

Ett annat projekt rör Hansaleder/Hansastäder och har pekat ut ett stort antal Hansastäder i bl.a. Tyskland, Norge, Sverige och Danmark, som lämpliga för turism.

Även Riksantikvarieämbetet är engagerat i de båda projekten.

Svenska institutet/SwedLine

Projektet syftar till att förbättra informationen om Sverige genom att bl.a. Svenska institutets faktablad och turistinformation föreslås produceras på CD-Rom-skivor vilka skall sändas till utlandsmyndigheter och Centre Culturel Suédois. Avsikten är att myndigheterna på detta sätt skall kunna ge bättre samhälls- och turist- information till allmänheten. Tanken är att de informationssökande i framtiden själva skall kunna söka information på skivan och även få uppgifterna utskrivna. Denna utveckling kommer att avlasta myndigheterna.

Projektet har just startat och de första CD-ROM-skivorna kommer att sändas ut under 1994.

Länsmuseernas Publik och Profilprojekt

Länsmuseernas treåriga Publik- och Profilprojekt inleddes i juli 1992. Målet är

- att förtydliga länsmuseernas roll i den regionala utvecklingen,
- att förbättra informationen om och förstärka marknadsföringen av länsmuseernas verksamheter,
- att öka kompetensen inom publikarbetet genom utbildning och erfarenhetsutbyte,
- att förtydliga och föra ut informationen om de regionala profilerna och
- att öka publikströmmarna till museerna och andra sevärdheter och evenemang inom länsmuseernas ansvarsområden.

Projektet verkar inom åtta områden, bl.a. marknadsföring, publicering, utbildning och försäljning.

Projektet finansieras av kulturrådet, Landstingsförbundet, länsmuseerna och Riksantikvarieämbetet. Hittills har man publicerat flera olika skrifter och rapporter. Det administreras hos Landstingsförbundet.

Svenska Musikfestivaler

Föreningen Svenska Musikfestivler arbetar med bl.a. erfarenhetsutbyte, information, marknadsföring och andra frågor av gemensamt

intresse för festivalarrangörer och publik. Föreningen ger årligen ut en katalog över musikfestivaler i Sverige i samarbete med Svenska Rikskonserter och Next Stop Sweden.

I förra årets katalog som gavs ut på svenska, engelska, tyska och franska presenterades 28 musikfestivaler med bortåt 900 konserter som engagerade över 3000 artister och musiker. Enligt uppgift besöktes festivalerna av ca 256 000 och omsatte minst 50 miljoner kronor. Under sommaren 1993 ökade antalet utländska turister. Festivalerna genomfördes med 23 fasta medarbetare, dvs. i genomsnitt en per festival och drygt 1300 frivilliga.

Föreningen Svenska Musikfestivaler har numera drygt 30 medlemmar i hela landet och omspanner musik från dragspel till opera. Gemensamt för alla festivaler är att de har sommaren som ram. Föreningen Svenska Musikfestivaler erhåller ett visst bidrag från kulturrådet och Svenska Rikskonserter.

8.3 Kommitténs överväganden och förslag

Utgångspunkter

I kommitténs uppdrag sägs: "Kommittén bör utvärdera om kulturen tas till vara för att göra det attraktivt att resa i och till Sverige. Kommittén bör överväga behovet av insatser och omprioriteringar inom kulturområdet med utgångspunkt i den efterfrågan som finns från den internationella turismen. Kulturevenemang, sevärdheter, museer och intressanta kulturmiljöer är viktiga för att ge turistresandet innehåll. Kommittén bör lämna förslag till de insatser den finner ändamålsenliga inom ramen för nuvarande resurser inom kulturområdet."

Från olika håll har kritik mot den nuvarande organisationen av den statliga turismverksamheten framförts. Redan vid tillskapandet av den nya myndigheten, Styrelsen för Sverige bilden, och då dess uppgifter angavs förekom viss kritisk debatt.

Kommitténs uppgift i dessa delar avser enbart skapandet av uppfattningar om Sverige som kulturland. I sitt arbete har kommittén haft kontakt med flera intressenter främst inom den del av turismen som finansieras av offentliga medel eller av offentliga och privata medel. Kommitténs uppgift har i och för sig inte varit att göra någon

analys av nuvarande organisation av den statliga turismverksamheten, dvs. den verksamhet som finansieras av statliga medel. I kommitténs uppdrag har ej heller ingått att bedöma hur uppgifterna för denna verksamhet angivits eller utförts. Å andra sidan är det inte möjligt att framföra synpunkter och förslag på kulturturism och uppfattningar om Sverige utan att uppmärksamma de organisatoriska förutsättningarna.

Kommittén vill därför föreslå att organisationen av den statliga turismverksamheten ses över. Särskilt bör då uppmärksammas de behov av samverkan som ofta föreligger mellan turismens intressen och kulturlivet.

Kommittén har noterat att något etablerat samarbete ej föreligger när det gäller den allmänna Sverigeinformation, vilket påpekats i översynen av Sverigeinformationen, "Svenska Bilder", (Ds 1993:72). Kommittén utgår från att detta förhållande tas upp i den proposition som torde presenteras med anledning av översynen.

Vid kontakt med dem som idag arbetar med de frågor som tas upp i uppdraget har det framkommit att man under längre tid i turistbranschen diskuterat kulturturism och frågor i anslutning till detta begrepp. Det råder enighet om att turismen kommer att öka och att turisterna i ökad utsträckning kommer att söka sig till upplevelser av skilda slag. Kulturturismen bedöms därför vara av stort intresse.

Det vanligaste motivet för resande till Sverige – och det som researrangörer särskilt framhåller – är den svenska naturen. I detta begrepp förutsätts det svenska kulturlandskapet ingå.

Vid bedömningar av kulturens attraktionskraft för resenärer utanför Sveriges gränser bör man räkna in såväl byggnader, stadsplanering, enstaka monument och miljöer (t.ex. hällristningarna i Tanum, Läckö slott och de uppländska bruken) som evenemang (t.ex. lokala musikfestivaler, bygdespel och rockfestivalen i Hultsfred). Det synes dock inte föreligga några mätningar eller någon statistik som visar om dessa yttringar av kulturen medverkat till ökat resande i och till Sverige.

Broschyrer från Next Stop Sweden

I broschyrer som utarbetats av Next Stop Sweden för olika länder/marknader förekommer ofta textavsnitt om eller bilder av kulturella

företeelser. I broschyrerna, 1993 och 1994 för den norska marknaden visar ungefär hälften av bilderna ett kulturellt motiv, t.ex. slott, kyrkor, bruksmiljöer, museiinteriorer, hållristningar, musikfestivaler och spelmansstämmor. Även ungefär hälften av texterna om aktiviteter, arrangemang och sevärdheter behandlar kulturella företeelser.

Broschyren avsedd för den amerikanska marknaden 1993 har en något annorlunda uppläggning och en exakt jämförelse kan inte göras. I grova drag visar det sig dock att ungefär hälften av bilderna har anknytning till kultur. Av de olika textavsnitten (längre artiklar) kan omkring en tredjedel hänföras till kultur. Av kortare punktupplysningar kan ungefär hälften relateras till kultur.

Av bilderna i katalogerna för 1994 avseende Tyskland och Nederländerna visar mindre än en tiondel något kulturellt motiv.

Redan denna enkla genomgång av turistbroschyren visar alltså att kulturen i form av t.ex. festivaler, stämmor, konserter, bygdespel, hållristningar, byggnader och liknande används för att främja resandet till Sverige, men att denna användning är mycket ojämn. Hur framgångsrik satsningen på kulturella turistmål eller evenemang varit kan för närvarande inte bedömas, då någon egentlig utvärdering ännu inte gjorts. Det kan i detta sammanhang också påpekas att i många broschyrer saknas uppgifter om kulturella evenemang och institutioner.

Med utgångspunkt från de studier som Styrelsen för Sverige bilden genomfört förefaller det som den svenska kulturen hittills varit mycket okänd bland de intervjuade. Den spelar därför troligen inte heller någon större roll som argument för att turister skall söka sig hit.

Motiv för resande till Sverige

Styrelsen för Sverige bilden har genomfört en större enkätundersökning avseende motiven för resande till Sverige. Man har i tio länder frågat ca 11 000 personer om deras uppfattning av Sverige. Det visar sig – föga överraskande – att ju längre bort från Sverige man bor, desto sämre är kunskaperna.

Den vanligaste bilden av Sverige är relaterad till uppfattningar om den svenska naturen. I två länder, Finland och Storbritannien, nämns den svenska kulturen och den svenska historiska traditionen. I sitt

fortsatta arbete med att presentera Sverige har Styrelsen för Sverigebilden som ett av sina profilområden valt "Kulturlandet – Sverige".

Utvärdering av kulturturism, exemplet Musik vid Siljan

En av de utvärderingar som gjorts avseende kulturturism gäller "Musik vid Siljan" där SIFO gjort en publikundersökning. Liknande undersökningar genomförs även på andra håll i Sverige.

Musik vid Siljan är ett evenemang som innehåller flera olika konserter i olika genrer under en dryg vecka. De olika arrangemangen, ett stort antal konserter och Bingsjöstämman, har sammanlagt ca 40 000 besökare. Då det totala antalet besökare beräknas till ca 12 900 personer innebär detta att varje person deltar i flera olika arrangemang.

I publikundersökningen beräknas att ungefär en tredjedel av de 12 900 personerna kommer från Dalarna, medan ungefär en fjärdedel kommer från Stockholmsområdet. Ca 3 % av de intervjuade är bosatta utanför Sverige.

Ungefär varannan intervjuperson hade tidigare besökt Musik vid Siljan. Den övervägande delen av publiken tycker om den musik som framförs. De anser också att arrangemangen motsvarade deras förväntningar. Förväntningarna omfattar allt från musikalisk njutning till möjlighet att själv delta.

Ungefär tre fjärdedelar av de intervjuade avser att besöka Musik vid Siljan även nästa år. Kännedom om Musik vid Siljan får deltagarna i första hand av släkt och vänner.

Rapporten tar även upp de besökandes matvanor. Ungefär 60 % av deltagarna inhandlar och lagar maten själv, medan ca 30 % äter på restaurang/servering.

I rapporten görs en uppskattning av hur mycket pengar Musik vid Siljan drar in. Man beräknar kostnaderna för mat, husrum och övrigt uppehälle till ca 17,9 miljoner kronor. Till detta belopp skall läggas biljettintäkterna, ca 1,4 miljoner. Sammantaget kan publiken vid Musik vid Siljan beräknas ha gett ett tillskott till Rättviks- och Leksandsområdet på cirka 19,3 miljoner.

Det framgår däremot inte av rapporten vad Musik vid Siljan kostar.

Rapporten visar alltså att kulturturism kan generera ganska betydande inkomster till en tämligen begränsad ort eller region. Det framgår också, vilket naturligtvis är det viktigaste, att arrangemangen är uppskattade och att publikens förväntningar infriats.

Rapporten kan inte användas som underlag för en mer generell bedömning av i vilken utsträckning kulturen används för att göra det attraktivt att resa i och till Sverige, dels därför att underlaget är ytterst begränsat (endast tre procent av besökarna kommer från andra länder), dels därför att undersökningen inte strävat efter att få svar på denna fråga.

Kommitténs paneldebatt

Under Besöksforum – Kunskapsstämma för besöksnäringen, Stockholm 1993-11-24-25 deltog kommittén på Kungälvstorget och kunde där informera om sin utredningsverksamhet och sina direktiv och uppgifter etc.

I anslutning till Forum anordnade kommittén en paneldebatt kring kulturturism. I panelen deltog sju inbjudna gäster, debatten lockade mer än 70 personer varav flera deltog "från golvet".

Ett antal åtminstone relativt säkra slutsatser kan dras av debatten (Ett redigerat referat av debatten bifogas i bilaga 3):

Flera deltagare framhöll betydelsen av upplevelseturism. Kulturen kan spela en mycket stor roll för att tillgodose behov av upplevelser och av egen medverkan.

Den svenska kulturen, kulturarvet och historien är relativt okända. Det medges att detta också gäller inom landet. Dessa element kan självfallet utnyttjas i marknadsföringen av Sverige, men det krävs då förbättrad kunskap hemma, nytt informationsmaterial och aktiva åtgärder.

Vardagskulturen upplevs av många turister som särskilt intressant. Häri ingår främst speciella svenska företeelser i vardagslivet, t.ex. midsommarfirande och kräftkalas.

Tillfälliga evenemang, festivaler etc. kan ge en ekonomisk bas för den reguljära kulturella verksamheten. Samtidigt uttrycktes farhågor att festivaler och "jippon" utarmar kulturutbudet, eftersom festivalkulturen kostar pengar som kan komma att tas från permanenta kulturinrättningar och verksamheter.

En central och även från andra håll bekräftad iakttagelse är att effektiv marknadsföring kräver långsiktighet dels i planeringen – verksamheter som inträffar om två år måste kunna beskrivas redan nu – dels i de praktiska åtgärderna. Broschyrer och kataloger måste föreligga och vara effektivt spridda minst ett halvår innan säsongen börjar. Evenemang och verksamheter måste vidare genomföras då turisterna kommer; institutionerna måste anpassa sina tider.

Kulturinstitutionerna måste beakta de kommersiella villkor som branschen arbetar under, t.ex. erbjuda mängdrabatter för en grupp turister. I detta hänseende påtalades brister. Samtidigt gavs goda exempel på ett nära samarbete mellan reseföretag och kulturinstitutioner där båda parter dragit fördel av samarbetet.

Internationella erfarenheter

Ett ökat intresse för kulturturism kan noteras i flera länder. I den franska tidskriften "La Gazette Officielle du Tourisme", november 1993 diskuteras turismen och kulturarvet. Det påpekas att kulturen inte används i tillräcklig utsträckning för turismen, trots att Frankrike som turistland förknippas med kultur. Endast 0,5 % av kulturminnesmärken utnyttjas för turism. De minnesmärken som är mest besökta har mer än 400 000 besök per år och utgör 70 % av dem som besöks. Tillsammans utgör dessa dock bara 14 % av kulturmiljöerna.

I en större undersökning i Frankrike har man bl.a. klassificerat de kulturella byggnaderna i olika kategorier: religiösa byggnader, slott, palats, byggnader av samtida arkitekter, konstmuseer, ekomuseer, men även zoologiska trädgårdar etc. Man finner då att de kyrkliga byggnaderna har flest besök per år, därefter kommer de stora, samtida byggnaderna/konstruktionerna, t.ex. Eiffeltornet, konstmuseer, minnesplatser och slagfält. Sist kommer ekomuseer, trädgårdar etc. Av sammanställningen framgår också att några få "stjärnor" attraherar ett mycket stort antal besökare, medan merparten byggnader och liknande besöks av få turister.

Parisregionen attraherar flest besökare. I denna region finns också mer än 40 % av de byggnader/platser som besöks av mer än 400 000 personer.

I artikeln betonas vikten av att utnyttja det geografiska läget och kring någon särskilt attraktiv plats utveckla ett nät av besökspunkter,

helst längs vägarna i regionen. På samma sätt som i ett flipperspel är det antalet kontakter som ger resultat. Man bör därför, vid varje kulturell plats, ge information om nästa plats, och därigenom skapa detta nät. På så sätt kan man förlänga vistelsen i regionen.

I rapporten pekas också på en annan obalans: turisterna utnyttjar inte de olika möjligheter som erbjuds till fullo, endast 15 % av besökarna i Beaubourg (Kulturhuset i Paris) besöker det Moderna museet som är beläget i byggnaden. I artikeln refereras olika möjligheter att förändra turisternas beteenden, t.ex. genom att sänka entréavgifterna. Rapporten påpekar att detta "underutnyttjande" är mycket vanligt förekommande.

Artikeln avslutas med tio goda råd för att främja turism grundad på kultur, bl.a. föreslås att man utarbetar rabattkort som gäller för besök vid flera olika kulturella byggnader eller liknande, information på olika språk bör finnas tillgänglig, guider bör utbildas, mat och logi av skilda slag bör finnas i regionen etc.

EU:s synpunkter på kulturturism

Av material från EU framgår att man hyser ett starkt intresse för kulturturism. Denna form av upplevelseturism är en av de större mottagarna av stöd från de olika fonderna (se ovan kap. 4). Detta ligger i linje med EU:s allmänna kultursatsningar, vilka i betydande utsträckning riktar sig mot bevarande av byggnadsarvet (architectural heritage). Medlemsländerna kan erhålla bidrag från EU till restaurering och återställande.

Kommitténs förslag

Enligt kommitténs mening är det inte möjligt att på grund av tillgängligt material dra någon bestämd slutsats om, eller i vilken utsträckning, kulturen tas till vara för att främja resandet till Sverige. Den tid som utredningen förfogat över har inte varit tillräcklig för man skulle kunna, i egen regi, initiera en undersökning som skulle kunnat ge vetenskapliga resultat. Det framgår emellertid klart att kultur används som ett argument i broschyrer, kataloger och liknande, även

om den svenska naturen har givits dominerande utrymme i dessa skrifter.

Det finns idag en allmän uppfattning att den globala turismen är en expanderande näringsgren. Det anses också att satsningar på kulturprojekt kan vara lönsamma investeringar, att kultursatsningar kan generera inkomster och ge ett starkt bidrag till den lokala ekonomin. Kommittén vill understryka att satsningar på kulturturism inte får innebära att kulturlivet skall anpassas efter turistbranschens efterfrågan. Tillfälliga festivaler och evenemang är värdefulla tillskott, men kan inte ersätta grundläggande kulturella satsningar på en lokal och särpräglad kultur, uppbyggd efter den egna befolkningens behov. Däremot bör en produktiv samverkan kunna ske mellan kulturlivet och turistorganisationerna för att göra landets kultur och konstnärliga verksamhet mer känd och lättillgänglig.

Det förefaller, som påpekats ovan, inte finnas någon mer genomarbetad bedömning, baserad på svenska förhållanden, av frågan i vilken utsträckning satsningar på kultur och på turism kan ge god avkastning för en ort eller region.

Mot denna bakgrund vill kommittén föreslå att man genomför ett kulturturismprojekt som från början innefattar en fortlöpande utvärdering av resultaten. Ett sådant projekt bör involvera samtliga intressenter – nationella, regionala och lokala. Inriktningen av en sådan satsning bestäms naturligtvis av vilket område, region eller företeelse som skall stödjas.

I kommitténs diskussioner har olika förslag för ett sådant projekt förts fram. Ett stort antal objekt som är lämpliga för en större och pågående satsning har tagits upp. Som exempel kan nämnas Ekomuseum Bergslagen, Hällristningarna i Tanum, Gotlands kyrkor, Glasriket, Karlskrona och Uppländska bruk. Alla dessa förslag är genuint svenska och visar på olika sätt svensk kultur. Andra förslag av annan karaktär, men med tydlig svensk profil, är t.ex. projekt om arkitektur och stadsplanering, eller projekt baserade på svenska musikevenemang, författares miljöer eller liknande.

Kommittén föreslår alltså att ett större kulturturismprojekt startas med syfte att få fler utländska turister till en svensk kulturmiljö och svenska kulturrevenemang. Ett resultat av ett sådant projekt skulle vara att man härigenom får svenska erfarenheter av en genomarbetad

satsning. Då både kultur och turism genererar inkomster är det av stor vikt att få svenska erfarenheter av ett konkret projekt.

En satsning på svensk kultur för att främja turismen bör innebära satsningar både på kulturmiljö och evenemang. Projektet bör innebära en satsning på något genuint svenskt. På så sätt kan erfarenheter av projektet (med vissa anpassningar) även användas vid senare satsningar i andra regioner eller på andra företeelser. Projektet skall kontinuerligt kunna utvärderas. Det bör pågå under flera år.

Marknadsföring av turismprojekt kräver lång tid. Broschyrer och kataloger bör vara tillgängliga under hösten/vintern för att nästa års sommarturister skall ges tid att välja resmål. I många fall kan även ännu längre framförhållning vara nödvändig, t.ex. vid förhandlingar med researrangörer utomlands. Även av denna anledning är det viktigt att projektet ges möjlighet att pågå under flera år.

Kommitténs diskussioner om en större satsning har i första hand rört Glasriket i Småland eller Vallonbruken i norra Uppland.

Glasriket kallas den reellt väletablerade turistregion i sydöstra Sverige som sträcker sig över fyra kommuner i Kalmar och Kronobergs län och innehåller fjorton glasbruk av varierande storlek.

Glaskonsten och dess utövare är den stora attraktionen i området för turisterna, men regionen är också känd som den del av landet varifrån den stora emigrationen till Nordamerika skedde. Under det senaste året har planering startats för genomförandet av en årlig musikfestival med utgångspunkt i den starka musiktradition som finns i regionen. Planeringen inrymmer fem delfestivaler, varav två sådana redan är etablerade; en folkmusikfestival på Korrö och den årliga elektronmusikfestivalen i Växjö. Kammarmusik, uppförandet av en nyskriven opera "Glastrumpeten" samt en blåsmusikfestival kommer att tillföra Glasriket ett kulturellt evenemang av hög klass och förmodligen öka dess attraktion.

Glasriket marknadsförs idag av en organisation som bekostas av de fyra kommunerna, de fjorton glasbruken och de två länsstyrelserna. Musikfestivalen kommer att engagera också de båda landstingen och länsmusikstiftelserna. Det är ett glädjande tillskott till kulturturismen.

Förutom att turismen ges ett nytt innehåll kommer festivalen att innebära ett utvidgat engagemang hos ideella och konstnärliga krafter i regionen. En sådan festival är också ett aktiverande av hela kultur-

livet. Förhoppningen är att idéer och erfarenheter kan spridas till andra turistregioner i landet.

Kommittén har beslutat föreslå en satsning på Vallonbruken i Uppland. Som framgår pågår arbete med kulturturism med olika huvudmän och inriktning på många håll i Sverige. Ett av de projekt som diskuterats under lång tid och där mycket av bakgrundsarbetet redan utförts behandlar Vallonbruken i Uppland.

Kulturrådet inledde 1989 tillsammans med länsstyrelsen ett utredningsarbete som dock inte ledde till någon mer sammanhållen satsning på denna miljö. Våren 1993 presenterades en utvecklingsplan för besöksnäringen i Vallonbruksområdet. Planen har utarbetats av Uppsala Turist och Kongress (bilaga 5). I planen diskuteras både kulturella miljöer och föremål liksom även mer "vanlig" turism baserad på tillgång till natur.

Ett projekt avseende Vallonbruken kan därutöver sägas svara mot franska erfarenheter, t.ex. vikten av att inom en region lyfta fram flera föremål, att skapa ett nät.

Projektet bör innehålla såväl kulturmiljöaspekter, dvs. uppbyggnad, och bevarande av befintliga miljöer, som evenemang, t.ex. konserter och utställningar. I utvecklingsplanen diskuteras även dessa frågor. Kommittén vill peka på möjligheten att i projektet involvera andra verksamheter med liknande inriktning på inte alltför långt avstånd från Vallonbruken. Ekomuseum Bergslagen har en naturlig anknypning genom bergshanteringen. I utvecklingsplanen för Vallonbruken föreslås bl.a. att Järnets informationscentrum utvecklas vilket hänger nära samman med Ekomuseum Bergslagens inriktning.

Ett större projekt bör ledas regionalt, i första hand inom länsstyrelsen, medan företrädare för olika organ och organisationer (t.ex. kulturrådet, Landstingsförbundet, Next Stop Sweden, Riksantikvarieämbetet, Styrelsen för Sverige-bilden och Svenska institutet) liksom regionala och kommunala organ bör engageras i arbetet.

Vid diskussioner om ett projekt av denna karaktär har framkommit att resurser för en sådan satsning redan torde finnas, men att de idag är fördelade på olika poster och även används till andra verksamheter. De olika myndigheter och liknande som idag disponerar medel som kan tänkas avsättas till ett gemensamt projekt är t.ex. länsstyrelsen, länsarbetsnämnden, Styrelsen för Sverige-bilden, Next Stop Sweden, Upplandsmuseet och Uppsala Hotell och Kongress.

Kostnaderna för projektet kan inte nu anges, vilket bl.a. beror på att omfattningen av projektet måste bestämmas i ett senare skede. Möjligen är de också av mindre betydelse eftersom det förefaller finnas beredskap för en sådan satsning redan idag. Ett av problemen förefaller vara att föra samman medel från skilda håll till en samordnad satsning. Som exempel kan nämnas att länsarbetsnämnden för närvarande disponerar ca 700 miljoner kronor för insatser i Uppland. I de två kommuner som berörs av förslaget om "Vallonbruk", Tierp och Östhammar, disponeras årligen mer än 90 miljoner kronor. En del av detta belopp borde kunna användas för olika insatser inom projektet.

Styrelsen för Sverige bilden utnyttjade endast ca 90 % av sitt anslag för det första året. De outnyttjade resurserna (ca tio miljoner kronor) borde kunna tillföras ett projekt av denna karaktär.

Vid kontakter med tänkbara intressenter i ett sådant projekt (bl.a. Riksantikvarieämbetet, Arbetsmarknadsstyrelsen, länsarbetsnämnden och länsstyrelsen i Uppsala län) har tankar om ett förslag av denna innebörd mötts av stort intresse.

Kommittédirektiv

Dir. 1993:52

Det internationella perspektivet i kulturpolitiken

Dir. 1993:52

Beslut vid regeringssammanträde 1993-05-13

Chefen för Kulturdepartementet, statsrådet Friggebo, anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en kommitté tillkallas med uppgift att göra en samlad bedömning av vilka följder som den ökade internationaliseringen, främst Europaintegrationen, kan medföra inom kulturpolitiken.

Bakgrund

Riksdagens kulturutskott har i sitt betänkande (bet. 1992/93: KrU17) om övergripande kulturfrågor kommenterat regeringens direktiv (dir.1993:24) för en utredning om kulturpolitikens inriktning. Utskottet anförde därvid bl.a. följande.

I enlighet med vad som anges i utredningsdirektiven är det angeläget att det sker en analys av vilka nya krav som internationaliseringen kan komma att ställa på kulturpolitiken. I första hand måste Europaperspektivet på kulturpolitiken förstärkas. Det kartläggningsarbete som tagits fram på EG-området bör kunna utgöra en grund för en central del av utredningsarbetet.

Utskottet hemställde bl.a. mot denna bakgrund om en parlamentarisk utredning om den internationaliserade kulturen. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr. 1992/93:249).

Uppdraget

Det internationella utbytet i ett nordiskt, europeiskt eller globalt perspektiv innebär inte något principiellt nytt för kulturområdet. De som verkar på detta område har alltid behövt hålla de internationella kanalerna öppna för att få nya impulser och därmed kunna utvecklas. Utvecklingen på medieområdet har under senare år medfört ökade internationella kontakter och inneburit att allt fler upphovsmän och utövande konstnärer kommit att verka i en internationell miljö.

Det europeiska integrationsarbetet medför emellertid att det internationella utbytet över gränserna kommer att öka. Svenska kulturskapat och svensk kultur kommer alltmer att befinna sig på en internationell marknad. Detta gäller både inflödet av verk och personer från utlandet, internationella inflytanden i Sverige och möjligheterna för företrädare för svensk kultur att göra sig gällande i Europa och andra delar av världen. Europaintegrationen torde också leda till att intresset för Sverige bland invånare i de övriga europeiska länderna kommer att öka.

En analys bör göras av de nya krav den ökade internationaliseringen och framför allt Europaintegrationen ställer på den svenska kulturpolitiken. Dit hör både konsekvenserna av den internationaliserade marknaden på kulturområdets olika delar och de mer direkta konsekvenser som infogandet av EG:s regelverk i svenska författningar direkt och indirekt har för kulturområdet. De nya möjligheter som erbjuds kulturlivet genom den utvidgade europeiska marknaden och deltagande i det kultursamarbete som kommer att byggas upp på ett europeiskt plan bör redovisas.

Mot denna bakgrund bör en kommitté med parlamentarisk sammansättning tillkallas för att göra en samlad bedömning av vilka följder som den ökade internationaliseringen, främst Europaintegrationen, kan medföra inom kulturpolitiken.

Kommittén bör utvärdera om kulturen tas till vara för att göra det attraktivt att resa i och till Sverige. Kommittén bör överväga behovet av insatser och omprioriteringar inom kulturområdet med utgångspunkt i den efterfrågan som finns från den internationella turismen. Kulturevenemang, sevärdheter, museer och intressanta kulturmiljöer är viktiga för att ge turistresandet innehåll. Kommittén bör lämna förslag till de insatser den finner ändamålsenliga inom ramen för nuvarande resurser inom kulturområdet.

Kommittén bör kunna utnyttja det kartläggningsarbete som på Kulturdepartementets initiativ har utförts av bl.a. Statens kulturråd, Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet om konsekvenserna för den svenska kulturpolitiken, kulturlivet och de svenska medierna av EES-avtalet och ett svenskt medlemskap i EG.

Kommittén bör beakta vad som anförs i regeringens direktiv (dir. 1984:5) till kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagets inriktning, om beaktande av EG-aspekter (dir. 1988:43) samt om att redovisa verksamhetens regionalpolitiska aspekter (dir. 1992:50).

Statens kulturråd samt i erforderlig utsträckning Riksarkivet, Riksantikvarieämbetet samt kulturområdets övriga myndigheter och institutioner bör i den omfattning kommittén begär det tillhandahålla det expertstöd som kommittén behöver för att kunna fullgöra sitt uppdrag. Sådant stöd bör också kunna lämnas av Svenska institutet samt de offentliga organisationer som verkar inom turistområdet.

Under arbetets gång bör kommittén inhämta de synpunkter som kan behövas från företrädare för kulturlivet och organisationer inom kulturområdet.

Kommittén bör vid arbetets påbörjande och vidare under arbetets gång informera berörda huvudorganisationer och i förekommande fall annan berörd central arbetstagarorganisation, med vilken staten har eller brukar ha avtal om löner och andra anställningsvillkor, och bereda dem tillfälle att framföra synpunkter.

Utredningsuppdraget bör redovisas senast i december 1993.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för Kulturdepartementet

att tillkalla en kommitté med högst sex ledamöter – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att utreda frågan om kulturens internationalisering,

att utse en av ledamöterna att vara ordförande,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt kommittén.

Vidare hemställer jag

att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta elfte huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hennes hemställan.

(Kulturdepartementet)

Europeiska insatser för den audiovisuella industrin

Av **Karl-Gunnar Lidström**

Regeringar och kulturskapare särskilt bland länderna inom den europeiska unionen har med ökande beslutsamhet sökt utveckla olika insatser för att skydda och främja film- och TV-industrin sedan början av 1980-talet. Medan kultursamarbetet i stort är av relativt sent datum inom EU och formaliserat först genom Maastrichtavtalet har TV-området länge varit i centrum för intresset. Detta kan te sig naturligt med tanke på utvecklingen för film och TV där några länder och företag fått allt större inflytande över produktion och distribution.

Två händelser i december 1993 har aktualiserat de audiovisuella mediernas betydelse för att bevara den kulturella identiteten liksom för att skapa arbetstillfällen och stärka ekonomin. Ungefär samtidigt lade Europeiska kommissionens ordförande, Jacques Delors, fram en vitbok för EU:s ministerråd om "Growth, Competitiveness and Employment" och avslutades GATT (General Agreement on Tariffs and Trade)-förhandlingarna. I vitboken betonas vid sidan om informations- respektive bioteknologi AV-området som särskilt betydelsefullt för att höja Europas konkurrenskraft. I GATT-avtalet uteslöts film och TV på franskt initiativ med hänvisning till deras avgörande värde för Europas kulturella mångfald och identitet.

1 Allmänt

För svenskt vidkommande har den statliga kulturpolitikens mål för bl.a. film och TV fastställts i 1974 års riksdagsbeslut. Det s.k. internationella delmålet behandlades i en senare utredning om Sveriges internationella informations- och kulturutbyte framlagd 1978. Den snabba och genomgripande utvecklingen på AV-området kunde då endast skönjas. Trots senare revideringar och kompletteringar i avtal mellan statsmakterna och Sveriges Television (härefter SVT) respektive Filminstitutet synes de kulturpolitiska målen i stort endast ha tagits upp på ett principiellt plan.

Om det under 1970-talet i flera avseenden var för tidigt att dra slutsatser och sätta upp mål för de audiovisuella mediernas utveckling kan man idag med visst fog hävda att det är för sent. Den tekniska utvecklingen har skapat helt nya förutsättningar, vilkas praktiska konsekvenser för kulturskapare och konsumenter man visserligen kan ana. Men ekonomiska, psykologiska, industriella, politiska och andra faktorer kan alltså medföra överraskningar och försena eller förändra dagens tänkbara vidareutveckling. Införandet av s.k. digital teknik kan redan idag skapa utrymme för omkring 350 TV-kanaler i Europa, nära nog en femfaldig ökning, och kan vara omkring 500 år 2000. Men finns det tillräckning med program och publikintresse för en sådan utveckling? Finns det pengar att finansiera den?

Film och TV kommer också att ingå i ett nytt samspel hos individerna. Framtidens nyckelord är "multimedia" och "interaktivitet". Dagens skilda industrier kommer att smälta samman och ge konsumenterna helt nya valmöjligheter mellan program, tjänster och utrustning. Att denna utveckling i sin tur får konsekvenser för kulturskapare i vid bemärkelse är självklart. Något av detta kommer att tas upp i ett avslutande avsnitt. Men i huvudsak behandlas här de europeiska insatserna för film och TV.

2 Historik

I slutet av 1970-talet uppmärksammade politiker och kulturskapare i Europa risken för att den traditionella kontrollen över etermedia skulle upphöra med införande av satellit- och kabeldistribution. Man fruktade, särskilt från fransk sida, att den europeiska kulturen skulle "cocoloniseras" och dränkas i massproducerade evighetsprogram av typ "Dallas". Språk skulle dö ut, traditioner försvinna, kvalitet och mångfald duka under för amerikanska profitintressen och "the American way of life". I november 1981 utsåg den just tillträdde franske presidenten, François Mitterrand, en särskild förhandlare för att bland europeiska länder försöka skapa en samverkansstruktur kring "l'espace européen audiovisuel".

De ursprungliga reaktionerna kännetecknades av en vilja till försvar och protektionism, särskilt bland EU-länderna. Men frågor om spridning av TV-program togs snart upp i flera internationella och nationella sammanhang, så även av och i Sverige. Olika aspekter dis-

kuterades i bl.a. Förenta Nationerna (FN), Internationella Tele Unionen (ITU), Internationella arbetsorganisationen (ILO), UNESCO, Europarådet, dåvarande EG, och Nordiska Rådet. I Norden var det dock endast Danmark som hade möjlighet till samråd och diskussion inom EG.

I FN och UNESCO dominerades medlemsländernas debatt av politiska frågor rörande införandet av "en ny internationell informationsordning". I dagens perspektiv efter bl.a. GATT-förhandlingarna kan man konstatera att USA redan vid denna tid i början av 1980-talet anklagade Europa – liksom u-länderna – för vilja till protektionism, då man sökte främja kulturell identitet.

I Europarådet och EG koncentrerade medlemsländerna intresset först till att utarbeta gemensamma regelsystem för gränsöverskridande TV-program. Ånyo hade Frankrike en pådrivande roll även om också Sverige och övriga nordiska länder tog en del viktiga initiativ i Europarådet. Syftet var att inom en given krets europeiska länder enas om de villkor på vilka TV-program skulle få spridas mellan länderna.

Den lösa samverkansstruktur som Frankrike ursprungligen föreslagit blev aldrig verklighet. Men flera andra franska initiativ har utvecklats i de europeiska samarbetsorganen. Till dem hör en produktionsfond inom Europarådet, EURIMAGES, ett omfattande stödprogram för film och TV inom EG/EU, MEDIA 95, ett västeuropeiskt program för bl.a. utveckling av högupplösnings-TV, EUREKA, och ett alleuropeiskt samarbetsprogram för att främja den audiovisuella industrin, AUDIOVISUELLA EUREKA. Sedan början av 1993 medverkar Sverige i samtliga dessa program.

I Norden har vidare skapats ytterligare stöd- och samarbetsprogram inom AV-området. Dit hör en nordisk TV-fond, den nordiska film- och TV-fonden, och ett program för att främja kort- och dokumentärfilm, Filmkontakt Nord. Norges kulturminister har tagit initiativ till ett nordiskt filmpris, nordiska Amanda, först utdelat vid den internationella filmfestivalen i Haugesund i augusti 1993. De nordiska statsministrarna har dessutom låtit utreda förutsättningarna för ett nordiskt TV-utbyte via satellit, Nordstjärnan.

3 De europeiska stödinsatserna

Såväl inom EU som inom Europarådet har medlemsländerna sökt skapa gemensamma insatser för att främja det europeiska AV-området med regelsystem, teknikstöd och bidragsprogram. Europarådets verksamhet på teknikområdet är dock begränsad till utbildning och information.

År 1989 öppnades *Europarådets konvention om gränsöverskridande TV* för undertecknande och några månader senare antogs *EU:s direktiv om TV utan gränser*. Dessa texter är i stora delar identiska och inför regler för TV-sändningars innehåll beträffande särskilt våldsskildringar, rashets och pornografi, reklam, sponsring samt rätt till genmäle. EU:s direktiv trädde i kraft i början av 1992 och har infogats i svensk lagstiftning. Konventionen trädde i kraft 1993. I Norden har Norge ratificerat den, medan Sverige tills vidare avstått.

Inom EU planeras en revidering av direktivet under våren 1994. Det är direktivet och inte konventionen som bl.a. anger vissa normer för omfattningen av europeiska program i TV-utbudet (kvotering). Genom att AV-området uteslöts från GATT-avtalet kan sådana normer för kvotering kvarstå, om de anses önskvärda av regeringar och kulturskapare. Den planerade översynen har således betydelse för Sverige.

Av särskilt intresse är vidare direktivets föreskrift att en andel på 10 procent av sändningstid eller programbudget skall anslås för fristående producenter.

EU:s TV-direktiv ingår i en numera omfattande struktur av antagna och planerade regelsystem. Flera nya direktiv beräknas träda i kraft i januari 1995, vilkas konsekvenser för svenska kulturskapare bör analyseras. Efter många års arbete föreligger nu ett direktiv om harmonisering av upphovsrättsreglerna i Europa. Det kännetecknas av en kompromissformulering mellan kontinentaleuropeisk uppfattning om upphovsmannens rätt till sitt verk byggd på särskilt fransk lagstiftning och en mer nordeuropeisk/anglosaxisk syn, som bl.a. ger producenter m.fl. vissa rättigheter. Några viktiga EU-länder har röstat emot denna kompromiss (Luxembourg, Nederländerna och Portugal) eller avstått (Irland), vilket kan försvaga direktivets praktiska betydelse i framtiden.

I januari 1995 skall vidare ett direktiv om upphovsrätt vid överföring via satellit och kabel vara i kraft liksom ett beslut av EU:s

ministerråd vara genomfört att medlemsländerna skall ha tillträtt de s.k. Bern- och Romkonventionerna om upphovsrätt. Den 1 juli i år skall ett direktiv om rättigheter vid videouthyrning vara infört i nationell lagstiftning. Slutligen förmodas Europeiska kommissionen lägga fram ett direktivförslag om privatkopiering av ljud- och bildinspelningar under våren. Det har tidigare stoppats av flera länder men läget bedöms ha ändrats efter bl.a. GATT-förhandlingarna.

Utöver dessa regelsystem inom Europarådet och EU har som redan översiktligt nämnts också olika stödprogram för att stärka Europas audiovisuella industri tillkommit. Av särskild betydelse för svenska kulturskapare är EURIMAGES, MEDIA 95 OCH AUDIOVISUELLA EUREKA.

EURIMAGES är en frivillig produktionsfond för främst lång spelfilm upprättad genom ett särskilt avtal inom Europarådet. Fonden disponerar över ca 150 miljoner FF/år och har sedan några månader 24 medlemmar, inklusive alla nordiska länder. Under förra året sökte flera länder inom Öst- och Centraleuropa medlemskap i denna fond. Flera svenska och nordiska produktioner har fått stöd från EURIMAGES. I samband med en utvärdering av MEDIA 95 under 1993 har dessutom närmare samverkan skapats mellan dessa program för distribution av europeisk film (se vidare nedan).

MEDIA 95 är ett 5-årigt ramprogram med ursprungligen 200 MECU till förfogande för att stödja europeisk film- och TV-industri. Idag omfattar det 19 delprogram som avser att förbättra distributionen av europeiska verk och av produktionsvillkoren, att stimulera nya investeringsformer, öka yrkeskunnandet, stödja utvecklingen av AV-media i s.k. små länder (länder med liten egen produktionskapacitet och/eller begränsad geografisk eller språklig täckning) samt att samverka med AUDIOVISUELLA EUREKA. Utöver de ursprungliga 12 EU-länderna har EFTA-länderna kunnat bli medlemmar av MEDIA 95 genom AUDIOVISUELLA EUREKA och EES-avtalet sedan 1 juli 1992. Likaså har Ungern blivit medlem genom EUREKA.

Medan Schweiz beslöt att omdedelbart ansluta sig till samtliga dåvarande delprogram valde Finland och Island att gå in i endast några av dem och Norge, Sverige och Österrike att avvakta. När det visade sig att EES-avtalets godkännande skulle försenas genom de omförhandlingar, som Schweiz' nej till avtalet i en folkomröstning hösten 1992 medförde, anslöt sig även de senare till MEDIA 95 och AUDIO-

VISUELLA EUREKA. Schweiz tvingades samtidigt att lämna detta program.

Av särskilt intresse för konstnärligt yrkesverksamma i Sverige är de "media desks" som inrättats i alla medlemsländer för att sprida information och bistå med kontakter för t.ex. samproduktioner. I Sverige har ansvaret för denna verksamhet lagts på Filminstitutet (Lasse Svanberg). Dessa "desks" skall i mån av tid och möjlighet inte endast bevaka EU:s verksamhet utan också EURIMAGES och AUDIOVISUELLA EUREKA. Med aktivt bistånd från Danmarks "media desk" (Sören Stevns) har på kort tid ett betydande och effektivt nordiskt samarbete byggts upp.

Efter utvärderingen av MEDIA 95 förra året kommer nu en översyn av programmet att genomföras för att dra upp riktlinjerna för dess eventuella fortsättning efter 1995. Inom kommissionen bedömer man behovet av ytterligare medel före 5-årsperiodens utgång till 30 MECU för att bibehålla nuvarande ambitionsnivå. Det råder delade meningar mellan medlemsländerna och i de olika beslutsorganen inom EU (ministerrådet, parlamentet och kommission) om detta behov och om hur det skall mötas. Därtill kommer att Kommissionen beslutat föreslå att gällande regler för EFTA-ländernas medverkan i MEDIA 95 skall ses över. Det finns en risk att dessa villkor kan komma att försämrats. Här skulle troligen endast fullt medlemskap i EU kunna säkerställa likvärdiga villkor för EU- och EFTA-länderna i fortsättningen.

Till skillnad från EURIMAGES och MEDIA 95 förfogar *AUDIOVISUELLA EUREKA* inte över egna fonder. Det är ett system för stöd och samarbete i Europa i syfte att stärka film- och TV-industrins konkurrenskraft med idag 33 medlemsländer samt Europeiska kommissionen och Europarådet. Initiativet till programmets tillkomst togs av Frankrikes president, François Mitterrand, och Kommissionens president, Jacques Delors, för att söka vidga det europeiska samarbetet på AV-området till största möjliga antal länder. Till grund för denna nätverksidé låg överläggningar mellan drygt 350 europeiska kulturskapare vid "les Assises de l'Audiovisuel" i Paris i oktober 1989.

AUDIOVISUELLA EUREKA söker genom sina kontakter i medlemsländerna, främst de s.k. nationella koordinatörerna (i Sverige Göran Lannegren, kulturdepartementet), att bistå kulturskapare att finna de informationer och personer de behöver för att bygga upp

samarbetsstrukturer eller genomföra samproduktioner. Sedan juli 1990 har omkring 80 olika sådana projekt satts igång, däribland samarbete med Filmkontakt Nord. Hittills har programmet mest kunnat ge bistånd i form av information, PR och personkontakter. En del finansiellt stöd har också tagits fram, särskilt från Finland (för bl.a. expertmöten), Frankrike (för att ge en del länder i Öst- och Central-europa möjlighet att medverka i några av delprogrammen inom MEDIA 95) och Kommissionen. Vid den första stora multimedia-mässan i Europa, MILIA i Cannes i januari 1994, presenterades genom EUREKA bl.a. ett utbildningsprojekt från SVT, "Light Studio", för intresserade köpare och andra kunder. Sannolikt kommer projektet också att användas vid European Film College i Ebeltoft.

Genom sitt kontaktnät utanför EU-länderna har EUREKA också ombetts att samverka med olika program inom Kommissionen och MEDIA 95 för att bidra med uppgifter till kataloger och liknande. Exempelvis kommer VISION 1250, som har haft EU:s uppdrag att främja högupplösnings-TV i Europa, och EUREKA att under 1994 ta fram den första elektroniska katalogen (CD-ROM) över all europeisk HD-produktion, oavsett standard, sedan 1991. Tillsammans med MAP TV, ett delprogram inom MEDIA 95 för att bevara och utveckla europeiska filmarkivs material, kommer en första inventering över europeiska filmarkiv att publiceras. Ett investeringsprogram inom MEDIA 95, EuroMediaGuarantee, har genom EUREKA kunnat bygga ut kontakter med finansieringsinstitutioner utanför EU.

Genom AUDIOVISUELLA EUREKA har skapats ett "European Audiovisual Observatory" med juridisk anknytning till Europarådet. Denna institution skall främja en ökad insikt i marknadsförhållandena i Europa bl.a. genom samverkan med specialiserade institutioner för att bedöma de juridiska, ekonomiska och praktiska faktorer som gäller i enskilda fall och ge upplysningar till industrin.

AUDIOVISUELLA EUREKA fungerar således i betydande utsträckning som en bro mellan Europas olika länder och AV-industrier. Som ett led i denna verksamhet studeras f.n. möjligheterna att skapa bredare strukturer och nya finansieringsformer för distribution av europeisk film. Inom MEDIA 95 finns ett par delprogram för att främja filmdistribution, Europa Cinéma och MEDIASALLES. EURIMAGES har inlett ett samarbete med Europa Cinéma för att vidga kretsen av deltagarländer från 18 (12 EU- och 5 EFTAländer samt Ungern) till 24 (främst Centraleuropa och östra Medelhavet).

Om arbetet inom AUDIOVISUELLA EUREKA lyckas skulle ytterligare nio länder (i Öst- och Centraleuropa, inklusive Ryssland) kunna delta. Sådana former för vidgat samarbete och kompletterande insatser skulle kunna ha betydande värde för spridningen av europeisk film. I det korta perspektivet bör man dock inte räkna med några nya intäkter av större omfattning.

4 GATT-förhandlingarna

De intensiva förhandlingarna mellan USA och EU-länderna via Kommissionen liksom med de övriga länderna slutade med att AV-området i stort sett undantogs från GATT-avtalet. Dock omfattas till exempel telekommunikationer och upphovsrätt av avtalet för tjänsteområdet, (GATS, dvs General Agreement on Trading in Services). I korthet innebär det att existerande stödsystem och regler i Europa kan behållas och även nya former införas för att främja europeisk AV-industri. Å andra sidan har USA frihet att ta upp bilaterala förhandlingar med länder i Europa och/ eller EU i framtiden.

Resultatet väckte ursprungligen stor bitterhet både bland förhandlare och filmföreträdare i USA och olika uttalanden om "straffåtgärder" har förekommit. I första hand är det kvoteringsreglerna för visning av europeisk produktion som upplevs som handelshinder. Från amerikansk sida hävdar man vidare att den europeiska synen innebär intrång i människornas möjligheter att själva avgöra vad de vill se via TV eller på bio, det är således också fråga om informationsfriheten. Den europeiska positionen, som främst utvecklats av Frankrikes såväl tidigare som nuvarande regering, betonar i första hand filmens och televisionens betydelse för att bevara och utveckla den kulturella mångfalden och identiteten i Europa. Även från europeisk sida erkänner man dock numera AV-områdets ekonomiska betydelse med hänvisning till bl.a. dels den klara brist på balans som råder i nuvarande utbyte mellan EU och USA, dels den stora del av den ökande marknaden i Europa som tillfaller USA.

I Europeisk kommissionens vitbok har alltså konstaterats att AV-marknaden inom EU-området är en av de snabbast växande i världen. Idag ökar den med 6% årligen och USA har hittills tjänat mest på denna tillväxt. Försäljningen har ökat från 330 miljoner dollar 1984 till 3,6 miljarder dollar 1992. EU-ländernas underskott uppgick det

året till 3,5 miljarder dollar. 1991 gick nästan 77% av den amerikanska exporten till Europa varav 60% till EU.

Andra uppgifter har hävdad att Europas andel av försäljning till USA utgör omkring 1% och att hela världen delar på 2% av den amerikanska marknaden.

Enligt i olika tidskrifter återgivna GATT-källor var fördelningen 1991

(Miljoner \$ dollar)	Film	Television	Video
EU	50	94	103
USA	1 197	1 278	1 307

Detta år skulle Europas totala försäljning till den amerikanska marknaden ha uppgått till 247 miljoner dollar och USA:s till Europa till 3 782 miljoner dollar.

Även om GATT-förhandlingarna kan sägas ha bevarat status quo inom EU finns det anledning att tveka om i vilken utsträckning nuvarande stödsystem kommer att vara effektiva i framtiden. Amerikanska och japanska intressen har skaffat sig kontroll över en stor del av världens programvara och bygger för närvarande ut sina distributionsstrukturer. Från amerikansk sida betraktas Europa inte längre enbart som en plats att sälja Hollywoodprodukter till. Stora företag som Time Warner, Turner Broadcasting, Viacom, Walt Disney, General Electric och NBC ökar sina investeringar snabbt i den europeiska TV-industrin. Europa behöver pengar och teknisk kunskap. Olika typer av samverkansprojekt växer fram. Ett av Frankrikes mest framgångsrika TV-programföretag, Hamster Productions, ägs exempelvis enligt uppgift till en tredjedel av Capital Cities /ABC.

Under ett par månader har två gigantiska bolag förhandlat om samgående, Bell Atlantic och Tele-Communications Inc. (TCI) till en summa av 30 miljarder dollar. Avsikten var att öppna programdistribution via telefon och kabel och lägga grunden för en multimediaindustri i linje med president Clintons planer på en "electronic super highway". För tillfället har förhandlingarna avbrutits, men exemplet visar vilka krafter det handlar om.

5 År 2000 och sedan

I snart 15 år har västeuropeiska länder försökt att på nationell och europeisk nivå skapa regler och stödsystem för att bevara en kulturell mångfald och öka konkurrenskapaciteten på AV-området. Efterhand har de olika strukturerna funnit former för samverkan och komplettering. Samtidigt har de yttre förutsättningarna förändrats på ett dramatiskt vis. Här nedan ges vissa med nödvändighet osäkra och begränsade iakttagelser och kommentarer till den framtida miljö i vilken kulturskapare i Sverige lär ha att verka.

Enligt EU:s vitbok, och många andra bedömningar, kommer dagens och morgondagens generationer att byta arbete flera gånger under sin livstid och dessutom att ha en betydligt mindre tid av livet fyllt av arbete i nuvarande mening. Vitboken talar om en minskning från omkring 75 000 timmar till kanske 40 000 i genomsnitt för en individ i Europa. Andra rapporter understryker att medan arbetsveckan går ned till 30–35 timmar och antalet arbetsår kan sjunka till 35 så ökar tiden för barndom och studier något (till 20 år) och tiden för livet efter pensionering till 25 år. Dessa förändringar av människors livsvillkor i Europa kommer rimligtvis att få betydelsefulla konsekvenser för kulturlivet i stort liksom för all fritidsverksamhet. Sannolikt leder det till ökande behov av också film- och TV-underhållning.

Samtidigt har den största ökningen av nya programkanaler skett genom privatfinansierad verksamhet, reklam, betal-TV m.m. Ett par studier om utvecklingen i England under 1992 tyder på att biogåendet är på väg att bli en klassfråga. Moderna teatrar med restauranger, butiker, discotek etc. lockar den mer välbetalda och välutbildade delen av befolkningen. Unga, sjuka, gamla, arbetslösa stannar där-
emot hemma och ser på TV. Är detta en utveckling, som kan konstateras i fler länder och över en längre tid, lär den få effekter för den framtida finansieringen av TV. På vilket sätt det sker är det ännu för tidigt att bedöma.

Traditionella kabelsystem har vanligtvis kapacitet för omkring 30 s.k. analoga kanaler. Digital kompression kan öka antalet till 120. Det tidigare nämnda amerikanska företaget, TCI, kommer att kunna leverera 500 kanaler med digital teknik 1995. Tyska televerket, Bundespost Telecom, har utarbetat ett system som kan ge 48 till 120 kanaler via dess nät 1995. I Sverige där ungefär 50 procent av hus-

hållen har kabel men över 90 procent har telefon kan film- och videodistribution via telenätet bli av stor betydelse.

Den nya digitaltekniken har gjort samverkan mellan kabel- och telefonföretag praktisk möjlig och ekonomiskt lönsam. De nya TV-kanalerna kommer att söka dela upp marknaden, pröva nya programriktningar och införa olika former av betalning och inkomst. En privatperson i Sverige kan per telefon direkt beställa ett TV-program från t.ex. USA, som spelas upp efter några minuter. En konsekvens av denna utveckling är att kvotering av europeiska program blir i praktiken meningslös. Vem kan ges rätt, och med vilka metoder, att kontrollera vad enskilda människor tittar på? Skall en röd skylt på skärmen markera att man överskridit kvoten för utländska program?

Antalet europeiska TV-hushåll beräknas uppgå till 175 miljoner bortsett från det tidigare Sovjetunionen. Av dessa kan idag endast omkring 45 miljoner ta emot satellit- eller kabelsändningar. Företag som sprider program via satellit och kabel och/eller telenät är vanligen reklamfinansierade. De allmännyttiga TV-företagen med ansvar för att nå största möjliga andel av befolkningen utnyttjar däremot alltjämt marknät. Det är dessa som enligt avtal e.l. har det största ansvaret för att utnyttja nationell produktion. För dem kommer det sannolikt att dröja innan de kan använda modern teknik, eftersom antalet frekvenser är begränsat och knappast kan ändras innan flertalet av tittarna har mottagningsmöjlighet för den nya tekniken.

I framtidens "multimediavärld", som är på väg att träda in i de europeiska hemmen, har dagens olika AV-industrier gått samman: film och TV producerar program, dataindustrin "manipulerar" dem, telekommunikationerna distribuerar dem och elektronikindustrin tar fram apparaterna. Den som kontrollerar dessa industrier, och dessutom andra medier som tidningar och reklamföretag, får ett avgörande inflytande över människors vardag. För att visa storleksordningen av de summor det handlar om kan som exempel nämnas att enligt tidskriften "Screen Finance" betalade europeiska tittare år 1992 över 20 miljarder kronor för betal-TV. Idag tycks endast amerikanska och japanska företag kunna finna tillräckliga resurser för de investeringar som blivit nödvändiga. Det finns dock en del intressenter i Ostasien, Australien, England, Frankrike och Tyskland som också är med i spelet.

Människornas livsvillkor och teknikens möjligheter kommer att genomgå väsentliga förändringar. Detta gäller idag främst för Väst-europa, Japan och Nordamerika. Samtidigt har med olika mer eller mindre legala metoder privata intressenter inte minst från USA, trängt in på de nya marknader som uppstått de senaste åren i Öst- och Centraleuropa. Redan förmärks en övermättnad i dessa länder inför en film- och TV-invasion som hotar traditioner, språk och kultur. Men där har man ännu inte hunnit förbi den mer traditionella AV-industrins förutsättningar.

Den översyn som Kommissionen inlett berör inte enbart fortsättningen av MEDIA-programmet utan skall i stort sett ta upp utvecklingen på hela det audiovisuella området. En expertgrupp har tillsatts för att lägga fram förslag under februari 1994. Genom ett frågeformulär har olika yrkesorganisationer, medlemmarna av MEDIA 95 och en del andra berörda institutioner kontaktats för synpunkter vid samma tidpunkt. I Frankrike bereds de av en interministeriell arbetsgrupp. På grundval av detta material kommer Kommissionen att utarbeta en "vitbok" för diskussionen i EU-parlamentet och ministerrådet.

Vitboken skall också, enligt nuvarande planer, behandlas i en av Kommissionen planerad "Audiovisuell konferens" i maj. Till denna kommer experter från även icke EU-medlemmar att inbjudas, vilket ger bl.a. Sverige möjlighet att delta i diskussionen om "efter GATT". Slutligen avser den grekiska kulturministern att hålla två kulturministermöten under Greklands ordförandeskap i EU, första halvåret 1994, ett informellt i slutet av april ägnat åt film- och TV-utvecklingen och ett officiellt i mitten av juni för allmänna kulturfrågor.

Inte bara inom EU har man anledning att ställa sig frågan om de nuvarande insatserna i Europa för den audiovisuella industrin är tillräckliga eller ens anpassade för att möta framtiden. Få europeiska program har idag ett klart politiskt mandat att söka samordna information, resurser och kunskap för att engagera kulturskapare och experter i det nya Europa och därmed öppna marknader, skapa samarbetsmöjligheter och ge nya personkontakter. Utvecklingen av MEDIA 95 tycks f.n. snarast gå mot att skärpa kraven för samarbetet med länderna utanför EU. EURIMAGES är genom sin konstruktion som frivillig fond öppet för dessa länder men ställer krav på egna ekonomiska insatser som kan lägga hinder i vägen. AUDIOVISUELLE EUREKA har mandat men saknar ekonomiska resurser. För

svenska kulturskapare kunde här finnas intressanta möjligheter till samarbete. För att dessa skall kunna tas till vara krävs dock såväl samverkan med myndigheter i Sverige som med politiska och yrkesverksamma intressenter inom och utom EU.

Redan detta är en besvärlig uppgift för en "normal" kulturskapare. När därtill kommer att reglerna, t.ex. för hur programmen kan komplettera varandra, vad som skall lämnas in i en ansökan eller för ansökningstider, skiljer sig från varje program (inom MEDIA 95 således 19 delprogram, för främst produktionsstöd men också i vissa fall distributionsstöd EURIMAGES och dessutom AUDIOVISUELLA EUREKA) minskar detta naturligtvis effektiviteten av existerande insatser.

Vid sidan om de europeiska programmen finns dessutom ett flertal omfattande stödformer i Europa på lokal (t.ex. i Bayern eller Nordrhein-Westfalen i Tyskland), nationell (t.ex. Frankrike) och regional nivå (t.ex. den nordiska film- och TV-fonden). Enligt en del uppskattningar skulle mellan 5 och 7 miljarder kronor stå till förfogande i Europa för olika former av stöd årligen. Bland dem finns exempelvis en fransk fond för samarbete med Öst- och Central-europa. Den nordiska fonden står öppen för samverkan med andra länder. Vem kan i Sverige ge besked om liknande villkor för andra lokala, nationella eller regionala fonder?

Personliga förslag

Det förefaller idag behövas initiativ i Sverige på flera nivåer för att bättra utnyttja existerande regler och stödprogram:

1. Ökad kunskap och spridning av denna kunskap om vad som faktiskt finns tillgängligt. Kanske skulle denna uppgift kunna ges till "media desk" vid Filminstitutet. Ökade resurser kommer att krävas för att bevaka området och ge en effektiv service.
2. En planering inför diskussionen inom EU. Utredningsarbetet som inletts inom Kommissionen är mycket ambitiöst och det kan finnas anledning att ifrågasätta om tidtabellen kan hållas. Samtidigt kommer sannolikt en del viktiga person- och andra förändringar att inträffa efter sommaren, vilket pressar på arbetet. Sverige bör utnyttja de möjligheter som erbjuds att föra fram synpunkter och

förslag om den audiovisuella industrins behov och förutsättningar genom alla de kanaler som finns och kan skapas i nuvarande situation.

3. Bättre utnyttjande av svenska och nordiska initiativ. Hit hör exempelvis det nordiska filmpris, som instiftats på norskt förslag. I ett europeiskt perspektiv förefaller detta kunna ge intressanta förutsättningar för att skapa ökad uppmärksamhet för nordisk produktion. Likaså förefaller möjligheten att låta Filmkontakt Nord få en mer aktiv roll i att främja och sälja nordisk kort- och dokumentärfilm vara ett för svenska kulturskapare intressant initiativ.
4. Ökad satsning på samarbetskontakter i Europa. För att stödja nordisk film söker AUDIOVISUELLA EUREKA exempelvis främja den nordiska filmfestivalen i Rouen och de nordiska filmdagarna i Lübeck. I Norden kunde man visa större intresse för andra nordiska och europeiska länders initiativ såsom den danska satsningen på en europeisk filmhögskola i Ebeltoft och det franska projektet att skapa ett europeiskt alternativ till CNN, Euronews, idag främst stött av Kommissionen, Belgien, Finland, Frankrike, Italien och Spanien.
5. En bred diskussion bland alla intressenter om vad den framtida utvecklingen erbjuder och vilka gemensamma europeiska insatser som kan krävas. Dagens program är långt ifrån tillräckliga och sannolikt inte heller längre helt lämpade att bistå kulturskaparna i att förstå och ha resurser nog att möta möjligheterna i tid.

Kulturprogram inom EU

Kultursatsningarna inom EU är inriktade på fyra huvudområden. Inom dessa områden kan personer, företag eller organisationer erhålla stöd och bidrag för projekt av olika slag. I vissa fall har unionen valt att instifta priser eller utmärkelser för att uppmuntra och inspirera medlemsländerna till särskilda kultursatsningar inom vissa områden.

1 Program för bevarandet av det europeiska kulturarvet

- a) Sedan 1983 har gemenskapen delat ut särskilda bidrag för projekt med syfte att bevara det europeiska kulturarvet i form av arkitektur och stadsbyggnad. Syftet med programmen är att uppmuntra medlemsländerna att bevara och skydda historiska byggnader och sitt arkitektoniska kulturarv.

Gemenskapen erbjuder årligen samfinansiering av renoveringar eller konservatorsinsatser inom ett särskilt temaområde. Bidrag till projekt av denna typ kan sökas av enskilda personer, nationella och regionala organisationer eller myndigheter, dessa kan erhålla upp till 150 000 ECU (1 350 000 SEK) per projekt, högst 25% av de totala renoverings/konserveringskostnaderna.

- b) Sedan 1983 har gemenskapen på inrådan av Europaparlamentet bidragit till renovering av särskilt värdefulla europeiska monument, historiska platser och sevärdigheter.
- c) För att bevara kulturarvet görs särskilda insatser för att utveckla restaureringskonsten. Varje år erhåller en rad internationellt erkända institutioner för konservering och restaurering bidrag för att ge yrkesverksamma och studerande möjlighet att vidareutveckla sina kunskaper inom ämnet.
- d) Gemenskapen utfärdar även stöd och bidrag till konferenser, seminarier, utställningar och andra evenemang som berör kulturarvet. Dessa åtgärder syftar att göra de europeiska invånarna, särskilt de yngre, mer medvetna om det gemensamma kulturarvet.

2 Böcker och läsning

Ett av gemenskapens huvudmål inom kulturområdet är att öka spridningen och bevarandet av det europeiska kulturarvet i form av det skrivna ordet.

- a) Kommissionen har ställt samman en beskrivning över författares och översättares sociala och rättsliga situation i medlemsländerna. Syftet är att informera om den upphovsrättsliga utvecklingen i olika länder. Sammanställningen innehåller även adresser till förlag och organisationer för litterärt verksamma.
- b) I detta program ingår också insatser för att skapa ett gemensamt system för statistiska sammanställningar inom litteraturområdet.
- c) Varje år utdelas Europeiska Litteratur- och Översättarpris.
- d) Sedan 1983 utdelar Kommissionen stipendier för utbildning av översättare. För närvarande erhåller fem utbildningsinstitutioner stöd under detta program.
- e) Böcker och läsning bidrar till ökad medvetenhet och spelar samtidigt en väsentlig roll i att sprida kunskap om det europeiska kulturinnehållets bredd. Gemenskapen har därför startat en kampanj om böcker och läsning. Den europeiska kampanjen skall komplettera nationella kampanjer med ett europeisk perspektiv.
- f) Inom EU finns även program som ger ekonomiskt stöd till översättning av modern skönlitteratur. Översättningar av verk från små språkområden prioriteras. Programmet är även öppet för översättare från länder utanför unionen om de är anslutna till Kulturkonventionen inom Europarådet. Den totala budgeten för översättningsbidragen är ca en miljon ECU (ca 8,900 000 SEK) under en femårsperiod, årligen utbetalas ca 200 000 ECU (ca 1,750 000 SEK) till ca 55 projekt.

3 Kaleidoscope programmet

Kaleidoscope programmet uppmuntrar kultursamarbete och konstnärlig kreativitet. Namnet ansågs lämpligt för att fästa uppmärksamhet på programmets mångfald. Inom ramen för programmet gavs stöd till över 200 program under 1991–1992. Sedan verksamhetsåret

1993 har programmet koncentrerats kring vissa insatser som särskilt uppmärksammar kultursamarbete.

Kaleidoscope programmet är även öppet för projekt som innefattar deltagare från Central- och Östeuropa. Inom Kaleidoscope inriktas insatserna på tre delprogram:

- a) Kulturevenemang med syfte att stöda spridningen av nyskapande konstnärlig verksamhet och kunskap om det europeiska kulturarvet.

Stöd inom programmet kan sökas både av enskilda artister och arrangörer av evenemang. Huvudsakligen stöds arrangemang med ett europeisk perspektiv, (med medverkande från minst tre medlemsländer) stöd utgår till festivaler, tävlingar, mässor, utställningar m.m. Stödet uppgår till max 30 000 ECU (270 000 SEK) per projekt, vilket inte får överskrida 25 % av projektets totala kostnad.

- b) Stöd till uppmuntran av konstnärligt och kulturellt nyskapande genom insatser för artister och andra kulturellt verksamma. Stöd ges till verksamhet som uppmuntrar rörlighet av kulturellt verksamma personer och möjliggör dessas deltagande i avancerade kurser, seminarier, workshops m.m. med ett europeiskt perspektiv. Enskilda konstnärer kan erhålla stipendier från 750–5 000 ECU (ca 7 000–45 000 SEK) per deltagare. Organisationer kan även erhålla stöd om högst 10 000 ECU (89 000 SEK).

- c) Inom ramen för Kaleidoscope programmet ges även stöd till projekt som avser att främja ett ökat kultursamarbete och kulturutbyte, genom bidrag till nätverk inom alla delar av kulturlivet. Stöd utgår både till etablerade och nybildade nätverk för kultursamarbete. Det maximala beloppet som kan erhållas är 50 000 ECU (ca 450 000 SEK), vilket inte får överstiga 30 % av den totala kostnaden för projektet.

4 Kulturhuvudstad och Kulturmånad

Inom ramen för gemenskapens kulturprogram utses även årets Europeiska Kulturhuvudstad. Syftet med projektet som startade 1985 är att skapa förutsättningar för medlemsstaternas invånare att komma när-

mare varandra. Efter 1996 kan även städer utanför gemenskapen komma i fråga. Stockholm har utsetts till Kulturhuvudstad 1998.

Som ett försöksprojekt instiftades även 1992, Den europeiska Kultur månaden, vilket innebär att en stad utses till "värdstad" under en månad.

5 Priser och utmärkelser

Europapriset för modern arkitektur instiftades 1987 av EG, det europeiska parlamentet, Europarådet och Mies van der Rohe Foundation. Syftet är att lyfta fram den kulturella betydelsen av modern arkitektur och dess betydelse för de europeiska städerna.

6 Europeiska Orkestrar

Bland kulturprogrammen finns även en rad projekt som riktar sig till ungdomar. Syftet är att utveckla gemensamma intressen och främja samhörigheten bland ungdomar från olika länder.

Den Europeiska Unionens ungdomsorkester sammanför ungdomar från olika delar av gemenskapen. Orkestern samlar 140 musiker som årligen väljs ut bland 4 000 kandidater mellan 14 och 23 år från alla 12 medlemsländerna.

Den Europeiska Unionens barockorkester grundades 1985 under det Europeiska Musikåret. Orkestern samlar över 20 unga musiker varje år som får delta i kurser och sedan delta i en internationell turné. Sedan 1988 finns även en Europeisk ungdomskör. Den Europeiska kammarorkestern grundades 1991, och har erhållit stöd för turnéer i Japan och Latinamerika. Stöd utgår även till en Europeisk poesifestival sedan 1983.

7 Expertmöten

Sedan 1991 har Kommissionen startat ett nära samarbete med medlemsstaterna vilket bl.a. innebär att de sammankallar experter från olika håll i Europa till möten för att diskutera särskilda problem inom kulturområdet. Sådana möten har bl.a. hållits angående konservering

och bevarande av papper och frågan om sponsorinsatser inom kulturområdet.

8 MEDIA 95

MEDIA 95 startade 1986 och hade ursprungligen 14 delprogram. Syftet var att stärka den europeiska film- och TV-produktionen genom olika slags stödfonder och utbildningsinsatser, genom etablerandet av nya samarbetsformer och nätverk och genom att skapa nya marknader för europeisk film i Europa.

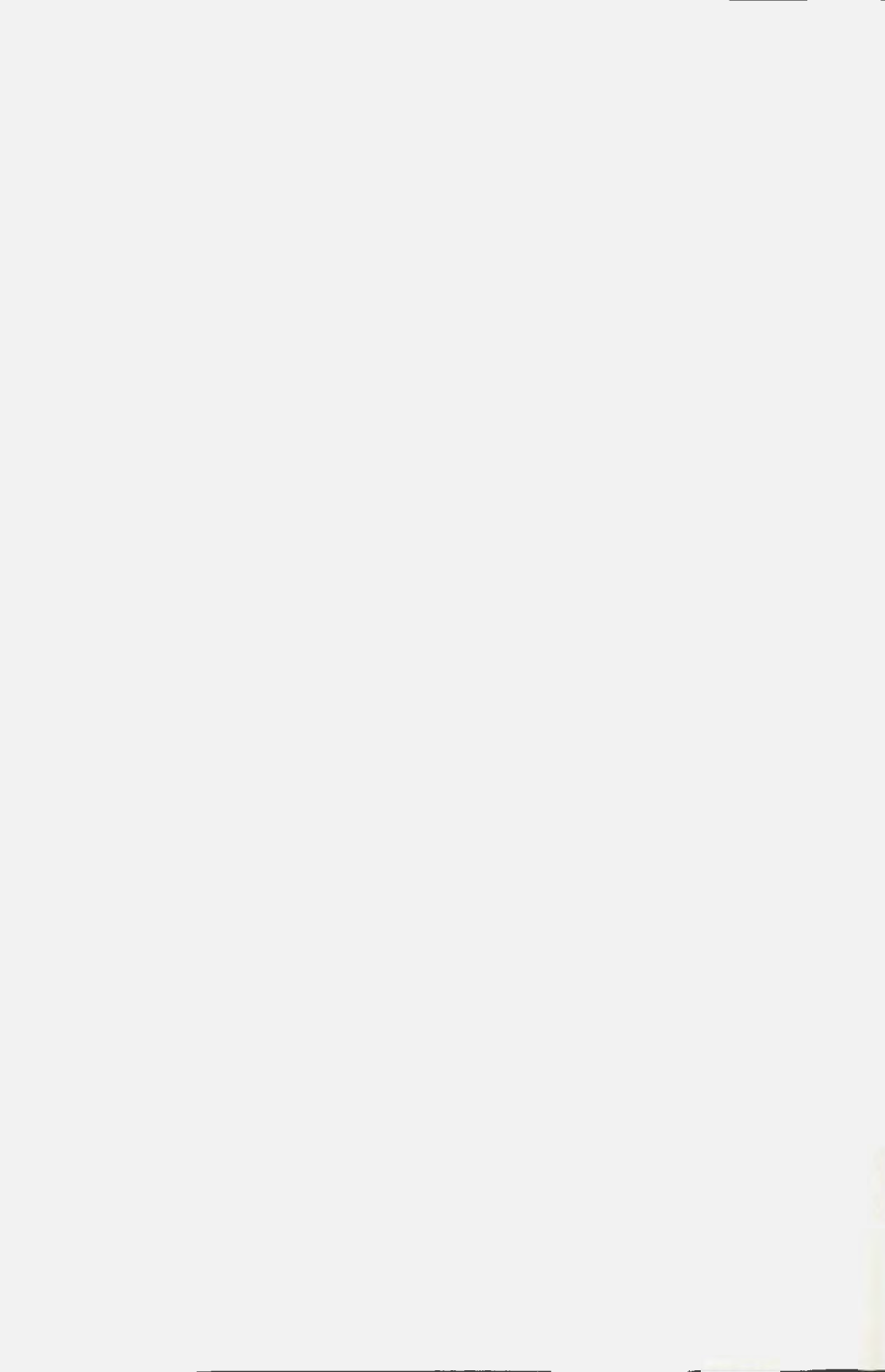
MEDIA 95 har under 1993 ca 400 miljoner svenska kronor till sitt förfogande. Programmet består av 20 olika program under sex huvudrubriker.

- yrkesutbildning
- förbättring av produktionsvillkoren
- distributionsstöd
- biografstöd
- stöd till arkiv och filmrestaurering
- stöd till film/TV finansiering

I en majoritet av programmen handlar det om stöd i form av fördelaktiga lån med återbetalningsskyldighet. De kurser som arrangeras är avgiftsbelagda. Vanligtvis satsar programmen maximalt 50 % i ett projekt, resten av kostnaderna måste täckas på annat sätt. Ca 75 % av medlen används till distribution och förbättring av produktionsvillkoren.

9 Biblioteksprogram

Det finns åtminstone 14 projekt inom ramen för EU:s biblioteksprogram. I EU-sammanhang betraktas biblioteken som en del av informationsmarknaden, och programmen är till övervägande del inriktade på att sprida kunskap om ny teknik för att utveckla en gemensam informationsteknologisk marknad.

Redigerat referat av kommitténs paneldebatt den 1993-11-25 anordnad i anslutning till besöksforum, mässan Älvsjö

Ordförande: Stig Strömholm

Deltagare i panelen: Utrikeskorrespondent Kjell Albin Abrahamson, Sveriges Radio, Direktör Jan Brännström, Styrelsen för Sverigebildn, Informationschef Peter Forssman, SAS, Teaterchef Ingrid Kyrö, Kronobergs Teatern, Direktör Per-Johan Orrby, Next Stop Sweden, direktör Per Sörbom, Svenska institutet.

(Referatet är kraftigt avkortat, inläggen har redigerats. Alla inlägg ingår ej heller i detta referat. Det var inte möjligt att i alla fall ange vem som framförde åsikterna i den efterföljande debatten.)

Ordföranden *Stig Strömholm* hälsade deltagarna välkomna och konstaterade att syftet med debatten var att kommittén önskade få största och bredast möjliga information om kulturturism... Den stora uppgiften för utredningen är att undersöka om och hur de svenska kulturvärdena, kulturarvet, i form av byggnader, monument och sevärdheter av olika slag men också i form av samlingar och som naturlandskap tas tillvara i och för turismen.

Vi är inom utredningen införstådda med att det gjorts en del undersökningar om kommuners, organisationers och även privata initiativ när det gäller att utnyttja kulturarvet för turism men någon systematisk studie finns inte. Därmed lämnar jag ordet till vår förste inledare.

Kjell Albin Abrahamson: Vad jag inte förstår är varför hela kulturlivet måste ligga i ofas. Den enda riktiga gång som vi är utvilade och receptiva det är under semestern. Och just då tar kulturen semester.

Jag bor på sommaren strax utanför Ystad, där finns Ystadsoperan. Det är en dundrande succé och väldigt svårt att få biljetter till. När jag inte lyckas att få någon biljett till Ystadsoperan, så åker jag hem till mitt Jämtland för att se något hembygdsspel, som vi är väldigt duktiga på hemma i republiken. Arnljot – är ett av de äldsta hembygdsspelen i Sverige.

Men det är alltid lika svårt att få biljetter till föreställningarna. Det här måste naturligtvis ändras, eftersom jag är övertygad om att människor söker sig till vårt land för att ta del av vår kultur.

Jag har i hela mitt vuxna liv sysslat med Östeuropa och det som var Sovjetunionen. Jag vill därför påminna om att det finns en enorm potential av kulturturister där. Det börjar nämligen i Östeuropa och i det gamla Sovjetunionen växa fram en medelklass som turistar utomlands. Det rör sig om väldigt många människor, kanske 300 miljoner människor i det gamla imperiet, 150 miljoner människor i det gamla Östeuropa. Faktiskt är slaviska språk de mest spridda språken i hela Europa, hela 37 % av det europeiska folket talar slaviska språk, och när man talar ett slaviskt språk så förstår man också ett annat slaviskt språk...

Jan Erik Brännström: Det finns ett värde i att slå fast några saker som är väsentliga, särskilt i detta utredningssammanhang. Det är idag 513 dagar sedan den lilla myndigheten, Styrelsen för Sverigebilden, fick de första 100 miljonerna från regeringen i ett regleringsbrev för att "bidra till spridande av information om Sverige i utlandet och bistå med sådana exportfrämjande marknadsförande insatser som kommer svenskt näringsliv och då främst turist-branschen tillgodo."

Styrelsen för Sverigebilden ska fullgöra sin uppgift genom att upphandla tjänster som marknadsför Sverige i utlandet. I vårt uppdrag ingår att vi i så stor utsträckning som möjligt ska göra det av turist-branschens eget gemensamma marknadsföringsbolag Next Stop Sweden.

Vi har även fått en tillkommande uppgift av riksdagen i samband med budgetpropositionen för det här budgetåret. Vi ska också ansvara för presentationen av Sverige utomlands som investeringsland.

Innan vi gjorde denna upphandling genomfördes en stor opinion-attitydundersökning om Sverige på de viktiga marknaderna. För ett år sen, presenterade vi resultaten av undersökningen i "Images of Sweden" dvs. den stora kundmätningen som gjordes med elvatusen medborgare i tio europeiska länder.

Ett antal kända schablonbilder av vårt land kommer fram. I sammanfattningen visar det sig att vår natur har den högsta attraktionskraften för den europeiska tänkta turistbesökaren till Sverige. Men det finns en stor överraskning i den här undersökningen, nämligen att det som är näst mest attraktivt är svenskarna.

Det är också så att man kan lite om vårt land. Ju längre söderut man kommer, så avtar kunskapen om vårt land och den är sämst när vi kommer ned till Italien som är det sydligaste undersökta landet.

Vart och ett av de här länderna redovisas i en egen A-4 pärm där man kan gå igenom och konstatera vad varje land har för uppfattning om oss. Det är ju så att det är inte en bild av Sverige utan en mängd bilder av Sverige. Kunskapen om oss varierar, den är störst i Finland och Norge. Därutöver kan poängteras att när man i två länder, Finland och Storbritannien, uttalar intresse för Sverige som resmål, så står svensk kultur, svensk historisk tradition mycket högt. I Finland står det högst upp som motiv för att komma till vårt land förutom vän- och familjerelation.

Finland och Storbritannien är i den här undersökningen de två länder där man klart kan se möjligheter för att exploatera svensk kultur för internationell turism.

För Sverige bilden som vidare begrepp, har vi själva funnit fem viktiga profilområden. Det första är Sverige Internationella Företagarlandet, det andra är Turistresmålet Sverige, det tredje Kulturlandet Sverige, det fjärde Idrottsnationen Sverige, slutligen Nobel-Sverige.

Peter Forssman: Jag har jobbat i flyg- och resebranschen ganska länge och i de sammanhangen har jag kommit i kontakt med frågan hur ska vi få folk att resa till Sverige. Vad är det som är attraktivt i Sverige? Jag har sett lyckade försök, och mindre lyckade försök att väcka intresse hos omvärlden att resa till det här landet.

Man påverkar omvärlden i det här sammanhanget med mer information, kommunikation av olika slag, mer reklam, mera allmän information osv. Men det är ungefär som om man står bredvid en tätt trafikerad motorväg. Det är ett brus som man hör hela tiden. Bruset kommer av alla de olika enskilda bilarna som kör, men för mottagaren blir det bara ett kompakt brus. Hur ska man i det marknadsbruset uppfatta signalen från den lilla bilen Sverige? Vi måste jobba mera för att få hit folk.

Jag är personligen stolt över de kulturella värden som Sverige representerar. När jag har gäster, så utnyttjar jag varje tillfälle till att visa något av det kulturella som Sverige står för. Det är faktiskt alltid väldigt uppskattat.

Nu är det ju välbekant att i en del sammanhang är det inte så lätt att kombinera kommersiella synpunkter, resesympunkter, vinstdrivande företag med kulturinsatser, men det går. Det går ganska bra. Jag har samarbetat i en del sammanhang med de större kulturella institutionerna. Vi har haft väldigt stimulerande samarbete med Nationalmuseum t ex. Det var för mig en extra glädje, frånsett glädjen av att se utställningarna, att det kom mycket folk för att titta på dem. För mig är det här ett syfte, jag vill att folk ska komma och se och njuta av det vi har att presentera. Det står inte i motsatsförhållande till vårdande av det vi har. Jag hoppas därför mycket på den utmaning som vi har när det gäller att bli, och att göra någonting av att vara, kulturhuvudstad 1998.

Jag har också varit med i ett annat sammanhang, ett kultursammanhang de flesta fnyser åt, den berömda Stockholm Water-festival.

Jag ska berätta varför vi la upp den som vi gjorde. Vi måste börja med att få hit folk. När vi nu planerat det som institution så ska vi successivt höja kvalitén och även presentera såna objekt som kanske inte hade lockat ett par miljoner besökare i den första festivalen. Vattenfestivalen har fått en stämpel om sig som Kiviks-marknad, men i årets festival så satsade organisationen av egna medel tre och en halv miljon på mera seriösa kulturella inslag. Och jag tycker att det är en lika bra väg att gå som någon annan. Jag önskar, i samspel med de kulturella institutionerna, se till att det kommer hit folk.

Ingrid Kyrö: Jag är chef för Kronobergsteatern som är regionteater för både Kronobergs län och Blekinge län och Växjö kommun. Min grundinställning är naturligtvis att det ska finnas kultur som intresserar. Ett kulturutbud som intresserar människor där de bor, är intressant också för turister som kommer till de platser där kulturen finns.

Det är självklart att svenskarna får en större fritid. Vi har också en större möjlighet på sommaren att koppla loss, att kanske uppleva på ett annat sätt, och inte bara konsumera.

Riksrevisionsverket har gjort en utredning om Teater och Teaterbesök. Där framgår det att tre av fyra teaterbiljetter säljs i storstadsområdena. Man kan då lätt räkna ut att det är ganska torftigt med teaterbesöken, under den ordinarie spelperioden runt om i Sverige. Detta bekymrar mig verkligen. För utan en kontinuerlig kultur så kan

vi inte heller manifestera kulturens budskap i den typ av festivaler, som vi pratar om just nu.

Jag är rädd för att vi får en festivalkultur enbart, vilket är en utarmning av det kulturutbud som finns resten av året. Men, jag inser också att jag representerar en svår kultursektor, nämligen teater och talteatern i första hand. Vi måste följa med i utvecklingen och se hur vi kan intressera en bredare publik.

Jag tror att genom samordning med andra institutioner, med andra företeelser kan det bli en förstärkning av det kulturturistiska intresset.

Jag kan ge ett speciellt exempel från det län där jag befinner mig, Kronobergs län. I Älmhults kommun föddes Linné i början på 1700-talet. Där finns en stiftelse som vill utnyttja Linné för att manifesteras sin bygd och locka turister till Älmhult.

Länsstyrelsen har satsat en halv miljon, man har också satsat pengar från kommunen och IKEA. Man har skapat ett projekt i tre delar; en vetenskaplig belysning av denna del av Småland, både kulturgeografiskt och naturgeografiskt, och här har man kopplat in Lunds Universitet, och också Lantbruksuniversitetet.

Forskningen ska alltså öka kunskapen, som sen ska föras ut till människorna i kommunen, hemmapubliken. Och där har man företagen som målgrupp, via folkbildningen sprids kunskapen.

Sen har man den turistiska delen där Kronobergsteatern kommer in och som ska marknadsföra bilden av Linné-bygden, vilket ska ske på olika sätt, med olika turistsatsningar. Teatern är en del av detta. Vi har kontakt med två författare som skriver om Linné från olika perspektiv. En skriver om Linné på sin ålders höst och en belyser Linné som barn. Vi får alltså en totalitet för Älmhultsbygden. Den stora satsningen som är både kunskapsmässig, vetenskaplig och turistisk. Och jag tycker att det på något sätt visar hur man kan förankra kulturturismen i ett sammanhang, som jag tycker är viktigt.

Vad jag tycker är oroväckande är det mera jippo-artade festival-tänkandet som inte alltid är förankrat i den bygd man befinner sig i.

Per Johan Orrby: Jag tänkte visa upp bilder om en stund. Men jag känner också ett behov att berätta lite vilka vi är. Next Stop Sweden är som ni har hört ett privat företag som ska leva på intäkter från uppdragsgivare, och det finns idag två grupper av uppdragsgivare, det ena är staten, dvs. Styrelsen för Sverige-bilden som gör upphandling utav marknadsföringstjänster som Jan Brännström har berättat

om. Tjänsterna man köper av oss preciseras från styrelsens sida som har undersökt vad det egentligen är som lockar turisten till Sverige. Sen finns det en annan stor grupp utanför staten, det är näringen. Det är privata näringsidkare, det kan vara kommuner, en eller flera sammanslutningar som kan ha skattepengar till sitt förfogande.

Kulturen kan göra mycket för oss. Jag tror framförallt att när vi pratar om närturismen, så tror jag att det är kulturen som är dragplåstret till en mycket stor del av vårt resande, om vi undantar resor till sommarstugor och liknande. Om man beger sig lite längre bort dvs. utanför riket, till Europa, då tror jag att förhållandet förändras en smula och då ser vi av de här undersökningarna, att det i mångt och mycket är den storslagna naturen som är huvudargumentet för att man ska resa till Sverige. Men om man ska locka hit turister och få turister att trivas, och komma tillbaka, så måste man ge ett annat utbud än bara naturen. Och var skulle vi då stå, utan kulturen. Det finns en rad exempel på detta.

Det finns många såna inslag i den marknadsföring som vi har.

Hur ser vårt promotionmaterial ut, är det bara sommarland, nöjesparker, den typen av folkparks kultur, eller finns det någon annan kultur i vår propaganda? Det finns gott om bilder på kulturen i ett bredare perspektiv, först några enkla exempel på vad man kallar vardagskulturen, de svenska traditionerna. Kräftkalas, andra typer utav mattraditioner, Lucia finns nästan med i allt när vi berättar om Sverige, eller varför inte ett exempel på vårt kulturlandskap. Det finns också andra saker, t.ex. Wasamuseet här i Stockholm.

Det finns också evenemang, naturligtvis, som lockar turister, t.ex. Musik vid Siljan och andra musikfestivaler. Vi har exempel på finkulturen som Nationalmuseum, Drottningholms Teatern eller Operan.

Per Sörbom: Vi har ännu inte definierat kultur. Det finns många möjliga definitioner. Orrby snuddade faktiskt lite vid det. Vad är det som är kultur? Han graderade lite, man har en känsla av att det var finare det här med Musik vid Siljan och Nationalmuseum och Operan än att äta kräftor. Det är matkultur och det här med Midsommar brukar ju vara lite slabbigt. Det kanske är lite kultur ändå.

Låt oss ta ett exempel – du nämnde Sommarland. Det finns ett fullkomligt gigantiskt sommarland utanför Paris nämligen EuroDisney. När det var på väg att invigas så var det en av de franska filosoferna

som sa "Detta EuroDisney är ett kulturellt Tjernobyl". Man förstår precis vad han menade; han såg den smittningseffekten på hela det traditionella franska kulturlivet av den här förfärliga amerikanska smittan och allt vad den skulle innebära. Nu var detta i och för sig lite problematiskt därför att de som har besökt Disneyworld i Orlando, vet att där finns det en massa kunskapselement och till och med kulturelement, även om vi ställer höga krav.

Så vad är egentligen kulturturism? Jag tyckte nog de inledande orden om att utnyttja kulturarvet för turismen var en bra beskrivning. Det är det det handlar om, och det ger oss dessutom då en bred form av kulturturism.

Därför tycker jag att om man ser på vad som erbjuds som turistobjekt, när man besöker olika delar av Sverige, så är det i alla fall någon form av kulturella inslag. Allt ifrån att gå på museer och titta på stillastående saker, till att besöka Bergslagens Ekomuseum. Det är en gigantisk anläggning, dvs. man besöker ett antal stationer som har med Bergslagens historia att göra. Det blir en form av natur- kulturturism, när man besöker Engelsbergsbygden där man ser hur en hytta såg ut på 1600-talet, det kallar jag för kulturturism. Ibland kallas detta upplevelseturism utomlands. De som har kommit särskilt långt är engelsmännen.

Stig Strömholm: Därmed har vi fått en runda som åtminstone på en punkt har skapat en ganska klar uppfattning om, att från vilken vinkel man än ser det, så spelar kulturen en betydande roll för turismen och den kan kanske göra det ännu mer.

Peter Forssman: Det skämtas ju lite grann om att det drivs många aktiviteter av det här slaget, "en var sin egen vatten-festival" och jag förstår att man får en risk att bara jippo-betona det här. Men vad det handlar om är att skapa möjligheter för flera att få de här upplevelserna. Att faktiskt skapa förutsättningar för kontinuerliga kulturarbeten att fortsätta, här finns en försörjningsaspekt. Man gör den här typen av aktiviteter för att man vill att många ska få uppleva det och för att man skall tjäna pengar på det hela. De pengarna ska användas för att rulla vidare. Jag vill understryka att de kommersiella intressen som jag representerar gärna ser ett samspel och jag ser inget motsatsförhållande på något sätt, tvärtom.

Inger Kyrö: Jag vill i detta auditorium utvärdera detta lite grann. Vad kan man kräva av den kultur som representeras av teatrar, museer

som finns runt om i landet? Vad kan man kräva av dem i förhållande till turismen. Detta sagt i relation till festivaler och liknande. Jag är något kritisk till festivalkulturen som börjar etableras som tradition i det här landet. Man måste komma ihåg att kultur kostar pengar. Teatern är en kostnadskrävande kulturyttring bl.a. för att det är så många människor inblandade i produktionen.

Inlägg från salen: ... Vi är väldigt känsliga för trender inom turismen... vi har haft anledning att diskutera den allra senaste utav trender inom turismen, upplevelseturismen, som ökar mellan 10–20 % per år. Detta är en turism som utgår ifrån natur och kulturvärlden men som också har som syfte att få människor att förstå och att skydda och bevara natur och kulturvärdena... om det nu är så att vår vardagskultur, kommer att bli en del utav den oerhörda expanderingen, vad gör man då?

Vi ska alltså notera att en rad producenter kommer att ta vara på att vårt vardagsliv, som är okänt, är attraktivt för våra inkommande turister. En dag med skogshuggare är intressant för turisten. En dag med renskiljng är en oerhört intressant upplevelse. Runt om i världen så är det utan tvekan den här formen av turism som är den mest expanderande. Här finns ju oerhörda risker, om man inte lär sig skillnaden mellan att bruka och missbruka. Vi har stora okända resurser på det här området, det gäller bara att vi rätt kan nyttja dem.

Inlägg från salen: ... Kulturen skulle kunna vara en ännu viktigare faktor för turismen än vad den är. Men kulturen behöver då långsiktighet. Jag vill propagera för detta med långsiktigheten. Många kulturaktiviteter agerar väldigt kortsiktigt idag. Om vi ska få hit europeiska turister måste vi veta vad det skall stå i programmet långt i förväg. Och kan vi inte ge besked om det så faller det. Det är viktigt att vi kommer tillrätta med det i statlig och kommunal budget och planering.

Jag vill också understryka att man inte ska vara så orolig för det här med festivaler. Vi vill göra Gotland till en festivalort. Med Scheja, orgelvecka, poesifestival, o.dyl. Vi vet att det här är en unik möjlighet för vår egen gotländska kultur som de inte känner till. De som kommer till en festival, är konsumenter och vi ger dem våra egna teatrar och museer. Vi får unika möjligheter att föra ut vår kultur utanför våra egna gränser. Därför bör man gå hand i hand, festival och kultur. Se varann som en resurs.

Stig Strömholm: Två problem togs fram här på ett mycket klargörande sätt. Den ena är att det finns ett slags spänning mellan det permanenta och det kortlivade. Det kan vara nyttigt för utredningen att vi drar uppmärksamheten till den typen av problem. Det permanenta och det evengemangsbetonade måste samverka på ett lyckligt sätt. Det andra gäller framförhållningen, som är oerhört viktig. Ska det hända något på somrarna måste broschyrerna ligga klara och välgjorda, helt språkligt korrekta, i oktober månad året före. Kommer de i maj, stencilerade, då kan man glömma dem, de är inte värda portot.

Per Sörbom: I anknytning till detta, så vill jag säga att vår erfarenhet från Svenska institutet är att vid ett kulturutbyte är det oerhört väsentligt att ligga långt framme. ... I Tyskland t ex ska man vara minst 2 år i förväg. Det finns ingen möjlighet att byta en utställning med ett museum i Berlin eller Dresden om man inte har 2-3 års planeringskalender. Detsamma gäller för musikaliska gästspel.

Stig Strömholm: En fråga som jag skulle vilja ställa gäller om det finns något etablerat samarbete mellan festivaler och lokalt organiserade evenemang, ibland även permanenta anordningar? Finns det samarbete på länsnivå eller mellan kommuner, så att man kan tänka sig att man hjälps åt med att lägga upp en "rutt" för turister med en viss inriktning? På sina håll vet jag att det faktiskt etableras samverkan därför att den samlade effekten blir bättre av att man då får en turist som planerar sin resa. Man kan tänka sig att en turist får information om vad som händer i Skåne och därefter i Småland. Han kan planera sin resa bättre. Men då gäller det att man hjälper varann. Jag tycker det är ganska intressant, det borde finnas förutsättningar till samverkan.

Kent Johansson, ordförande i Teaterutredningen ... Jag tänkte helt enkelt ställa två frågor, som jag skulle vilja att panelen utvecklade.

Vi pratar om en ökad kulturturism och internationellt kulturutbyte och då är min fråga – vad innebär detta ökade utbyte, vad betyder kulturturism? Innebär det att de som idag har möjlighet att resa från Sverige och de som kommer till Sverige att de kommer att resa mer, eller innebär det att ytterligare fler människor kommer att ha den här möjligheten. Vilka är de här nya människorna? Vilka är de svenskar som ska delta i ett internationellt kulturutbyte.

Det ökade internationella utbytet får inte bara bli en möjlighet för oss som sitter i den här lokalen. Vi måste få kulturutbytet folkligt förankrat. Hur åstadkommer vi det?

Min andra fråga till panelen är vilka är era synpunkter på lämpliga gränsdragningar mellan, eller kombinationer av, den vardagliga kulturverksamheten och det som vi kallar festival. Oftast handlar festivaler om paketering. Begreppet Öland, innebär att vi säljer det internationellt, men för den som är turist är det en kombination av ett antal små kulturarrangemang t ex av en hembygdsförening i samarbete med något studieförbund. Oftast är en festival hundratals arrangemang.

Peter Curman, ordförande i Sveriges Författarförbund.

När här talas om kultur på Gotland vill jag säga att vi i Författarförbundet är verkligen glada över Gotlands intresse för kontakt med våra grannar runt Östersjön. Vi genomförde för något år sedan en stor kryssning runt Östersjön med tio författare från tio länder med diskussioner om litteratur, politik, och kulturpolitiken. Vi kom till slut till Gotland och som ett resultat av kryssningen kom idén om ett gemensamt projekt: ett författar- och översättarcentrum. På rekordtid har det växt fram på ön i samarbete med författarförbundet, länsstyrelsen och landshövdingen, kommunen och högskolan. Det här visar på den kraft som kulturen har just för att uppmuntra oss för andra verksamheter. Det visar hur kulturen drar till sig nya människor.

Jag tror att detta är något att diskutera, att kultur uppstår när människor möts. I möten mellan olika människor och mellan människor från olika kulturer kan man lära sig någonting och det kan hända spännande saker. Det fascinerande med vattenfestivalen, som diskuterats, är inte aktiviteterna utan mötena mellan människorna. Mellan generationer, människor från olika håll.

Inlägg från salen: Frågan om kulturturism är något märklig, att resa är berikande. Men det finns några problem: Kulturtjänstemännen står i allmänhet ganska frågande inför de kommersiella villkoren. Ett kommersiellt villkor är att konsumenten inte är beredd att betala mer för paketet än vad delarna kostar, helst mindre. Av det följer att ingår ett museibesök i ett paket måste det rabatteras eller på något annat sätt skapas ett utrymme, så att arrangören kan ge ett lägre pris på hela paketet. Om en researrangör tar en grupp till ett museum vill han ha

lägre pris för gruppens medlemmar än om de betalt var för sig, bl.a. för att få ett utrymme för sina kostnader.

Kjell Albin Abrahamson: Kent Johansson frågade efter syftet med kulturturen. Syftet med kulturturen måste väl ändå vara att vi ska lära känna varandra bättre. Vi ska, som Ingrid var inne på, inte bara konsumera kultur, utan uppleva kultur. Syftet måste ju vara att vi ska bli bättre människor. Det låter så patetiskt, men 1900-talet har ställt till med så vansinnigt mycket elände. Eländet är inte slut ännu. Kriget rasar i Bosnien. Från Malmö till Sarajevo är det kortare väg än från Malmö till Kiruna.

Syftet måste därför vara just att vi ska lära känna varann, vi ska respektera varandra, vi ska ta tillvara varandras kulturer. Vi ska göra det för att vi ska bli bättre människor helt enkelt....

Stig Strömholm: Får jag återigen ta upp Kent Johanssons fråga hur man ska nå folklighet och bredd. Det är ingen tvekan om att det är svårt. På den högre utbildningens område där man lagt ner mycket möda har man ju, som statistiken visar, inte lyckats särskilt bra. Den sociala rekryteringsbilden till universitet och högskolor är förvånansvärt oförändrad trots energiska åtgärder.

Jag tror att det är genom att gynna mångsidighet, som man kan uppnå bredd. Det är inte genom att styra, för det finns ingen möjlighet att hitta rätt så att alla trivs. Erfarenheten visar att privata initiativ trots allt ofta når bättre därför att man är mer flexibel.

August Boj, Läns museerna. Vi har fört en debatt om de kultur-turistiska frågorna under minst 10 år och det är inte något nytt som kommer fram. Det finns en sak som jag tycker är viktig och som jag hoppas att den här utredningen kommer att kunna påverka och det är den politiska helhetssynen lokalt, regionalt och centralt.

Ta till exempel en kommun som satsar på turism, den kan mycket väl samtidigt skära ner bidragen till kulturområdet, utan att tänka på bieffekterna på turismen. Eller titta på ett regionalt museum, dess uppgift är att i första hand vända sig till länets innevånare. Detta uppdrag bidrar inte till att se till att basutställningarna finns översatta till andra språk. Och ett centralt exempel: Det finns stora möjligheter för Svenska institutet att få större besöksströmmar till Sverige genom att de förmedlar kunskap om hur man kommer till Sverige, och hur man kan ta del av de samlingar som man visar exempel på utomlands. Informera i samband med utställningarna utomlands.

Inlägg från salen: Vad jag tycker är viktigt är att vi inte får ett samhälle där kulturen används som kosmetika, när vi marknadsför. För några år sedan, användes kulturen på Gotland i alla broschyrer, man tog alltid en bild på ett museum, en teater, men broschyren innehöll bara upplysningar om hur man skulle komma till badstranden. Använder man de bilderna ska det finnas en möjlighet att uppleva det.

Stig Strömholm: Jag vill inledningsvis tacka panelen och deltagarna från salen. Jag ska göra en sista reflektion. Vi är nu så marknadsorienterade, vi lär oss hur vi ska marknadsföra det som vi vill saluhålla till mänskligheten. Men skälet till att man vill bjuda ut något, är att man är full av detta. Och det slår mig att den kundorientering som behövs mankerar på ett mycket allvarligt område: Försäljarnas egen utbildning. I all enkelhet är det så att den första formeln som behövs för att marknadsföra svensk kultur, är att vi vet något om den själva. Faktum är att det är ganska mycket elementärt om lokala sevärdheter eller lokal historia som är okänt. Att svenskarna skaffar sig ett självförtroende och får insikt i att landet har en kultur, den kulturen förtjänar att studeras och vara intressant, det är en viktig förutsättning för framgång.

Nulägesbeskrivning, Vallonbruksområdet

(Utdrag ur *Utvecklingsplan för besöksnäringen i Vallonbruksområdet* – R Lönnäng, Uppsala Turist & Kongress AB 1993)

Allmänt, förutsättningarna

De norduppländska vallonbruken som helt eller delvis har kvar sin ursprungliga bebyggelse och således definierbara som besöksprojekt, är huvudsakligen belägna inom Östhammars och Tierps kommuner. Omständigheterna, främst tillgången på vattenkraft, har gjort att bruken är spridda över ett betydande område men trots avstånden mellan enskilda bruk bildas en väl sammanhållen industrihistorisk region genom bl.a. ett utvecklat vägsystem. Förhållandet att de i området centralt belägna Dannemoragruvorna nyttjas och därmed "länkat samman" området till en bergslag bidrager till att förstärka helheten.

Genom att kvarvarande bruksbebyggelse huvudsakligen tillkommit under en period av 80 år, med början under 1720-talet, finns det många arkitektoniska likheter mellan de olika bruken. Det hindrar inte att de aktuella arkitekturhistoriska perioderna – karolinsk, rokok och gustaviansk – framträder tydligt vid en jämförelse mellan för tidsperioderna representativa miljöer.

Dannemora gruva hade vid nedläggningen 1991 utgjort centrum för vallonbruksområdet sedan mitten av 1400-talet. Genom kvarvarande bebyggelse, tillgängliga dagbrott maskinutrustning och installationer framgår villkoren för gruvfolkets arbete, bostäder, sociala liv och fritid på ett åskådligt sätt.

De holländska köpmännens initiativ och Vallonernas utvecklade teknik och arbete utgör grunden för områdets utveckling. Den teknik, kunskap och kapacitet de medförde från Vallonien och anpassade till svenska förhållanden, gjorde den svenska järnproduktionen unik i världen. Det stångjärn som producerades i de norduppländska bruken ansågs ha de bästa kvalitéer som kunde uppnås.

När Vallonbruken i Norduppland i slutet av 1800-talet hade spelat ut sin roll och ersattes av annan teknik i andra delar av landet hade området förlorat sin position som industriell region i landet. Det fanns ingen beredskap för alternativa verksamheter av industriell

karaktär och skogs- och jordbruksegendomar som tillhört bruken köptes upp och inkoopererades med andra bolag. I de flesta fall avstyckades herrgårdsanläggningarna och bruksbebyggelsen från fastigheten i övrigt och därmed berövades anläggningarna de naturliga förutsättningarna för kontinuerligt underhåll som tidigare funnits genom tillhörande egendomar.

Detta förhållande har starkt påverkat det förfall som i varierande grad "drabbat" flera bruksmiljöer i Norduppland. Under senaste årtionden har betydande samhällsmedel ställts till förfogande för upp- rustning.

I tre av de aktuella bruken Österby, Gimo och Söderfors, har modern industri utvecklats i vår egen tid. Det finns inga egentliga samband mellan den tidigare järnhanteringen och de moderna industrierna men den sedan århundraden befästa industrikulturen lever vidare i nya generationer och andra roller.

Förmågan till samsyn och samverkan inom de enskilda bruken och mellan bruksorterna kommer att vara avgörande för vallonbruksområdets förutsättningar att utvecklas som besöksmål. Samverkan inom området i utåtriktade aktiviteter och en sund inbördes konkurrens inom området måste vara vägledande för utvecklingen av besöksnäringen.

Synen på besöksnäringen som samhällsekonomisk företeelse måste förändras. Turismen måste definieras som en del av den besöksnäring som omfattar *alla varor och tjänster som riktar sig mot enskilda och grupper som under arbete och fritid vistas på annan ort än hemorten.*

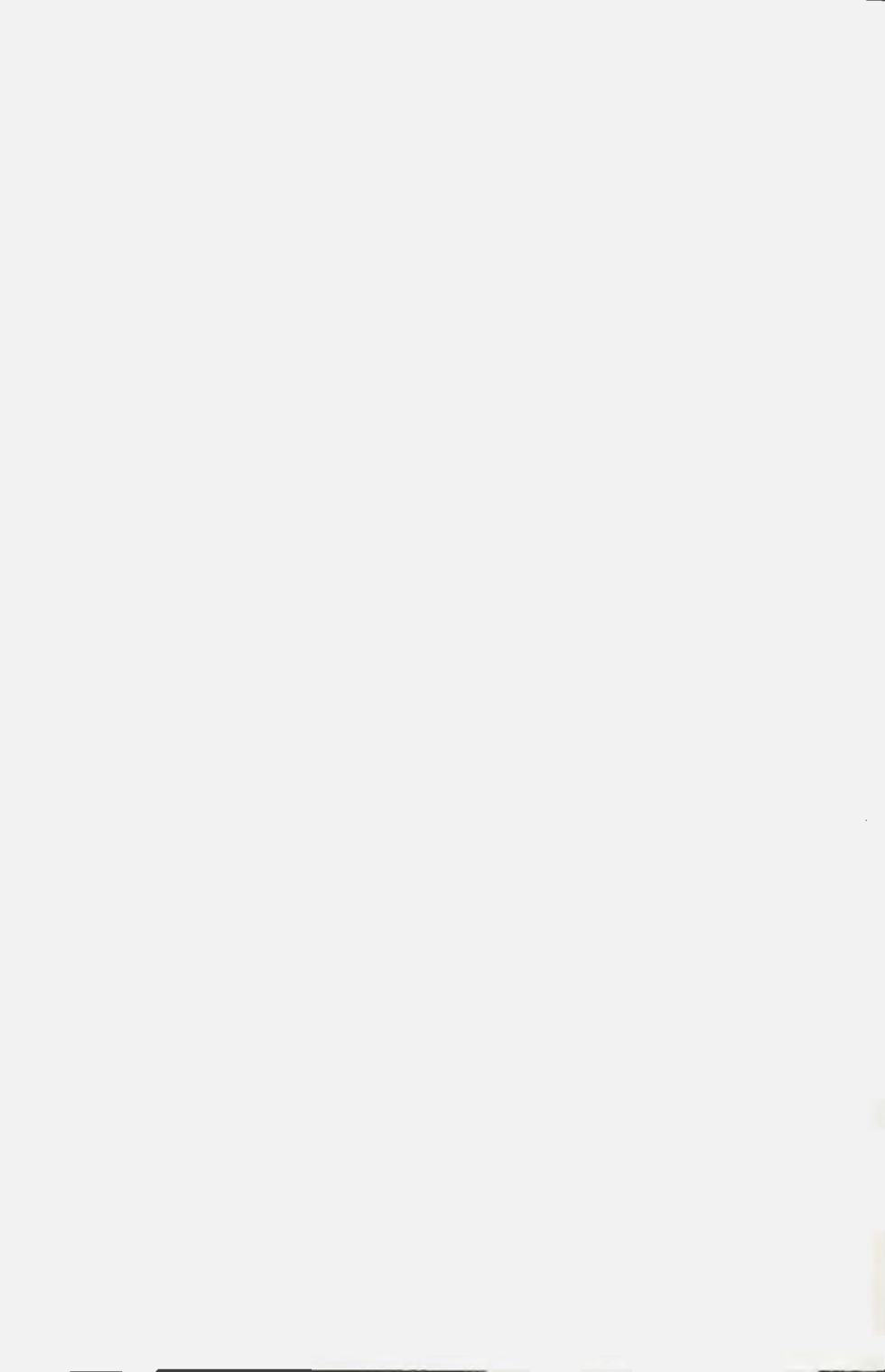
Turismen är en del av en näring – besöksnäringen – som måste ges samma status som annan näring i området. Detta innebär att besöksnäringen bör utvecklas i samverkan mellan samhälle och näringsliv. Lokala företagarföreningar, köpmannaföreningar och andra samhällseliga och privata aktörer måste betrakta denna näring som en naturlig del och en potential i det lokala näringslivet.

Vallonbruksområdet har i sig stora potentiella förutsättningar att bli välbesökta turistmål under 90-talet. Det sammanhänger bl.a. med det starkt ökade intresset för upplevelser som genom sina kvalitéer berikar livet – ger en hög livskvalité. Kombinerade natur- och kulturupplevelser i nära relationer till lokala seder och bruk, i dagens språkbruk benämnt Eko-turism, är en företeelse som 90-talsmänniskan söker sig till i allt högre grad.

I den nya nationella turistorganisationen "Next Stop Sweden" framgår i målbeskrivningen, att man verkar för att profilera Sverige som "Landet med bra miljö". Denna beskrivning av landets möjligheter ter sig aningen blygsam men i det internationella perspektivet bl.a. verifierat genom den undersökning som "Styrelsen för Sverige-bilden" låtit göra i syfte att kartlägga andra nationers attityder till Sverige, framgår att naturen är vår största tillgång.

Mot bakgrunden av ett eventuellt medlemskap eller annan form av närmande till EG och Europa ter sig möjligheterna att utnyttja den potential som den orörda naturen utgör som mycket stora.

Under 1990-talet kommer förutsättningar för en hög livskvalité att i hög grad styra valet av plats för såväl arbete som boende och fritid. Definitionen på en hög livskvalité är bl.a. tillgången till en orörd natur, en god miljö i övrigt och ett rikt och omväxlande kulturliv. Om denna definition är riktig och om bedömningen att livskvalitéfrågorna kommer att ha stort inflytande över 90-talsmänniskans liv, då har nordupplands vallonbruksområde stora förutsättningar att utvecklas till ett högfrekventerat besöksmål.

Kabelsändning av seriösa europeiska televisionsprogram

Särskilt yttrande av Birgitta Wistrand

För den svenska befolkningens kulturkonsumtion spelar massmedierna den dominerande rollen, och av dessa är televisionen på väg att få särskilt stor betydelse. Sändning av televisionsprogram över satellit för internationell publik har under senare år blivit allt mer omfattande. Det råder delade meningar om värdet av många av dessa program. Några av de större EU-länderna har velat säkerställa att åtminstone någon programkanal, vars sändningar riktas till utländsk publik, skall hålla god standard och förmedla allsidig kännedom om landets kultur och samhällsförhållanden. Här kan nämnas de nordiska länderna, den franska TV5, den tyska Deutsche Welle och den brittiska BBC m fl. De här nämnda kanalerna borde vara av särskilt intresse för svensk publik inte bara för att de representerar viktiga länder inom vår kulturkrets utan också därför att de sänder på språk som är särskilt betydelsefulla för vårt lands förhållande till europeisk integration på kultur- och samhällslivets olika områden.

Ett effektivt sätt att i vårt land främja intresset för internationell kultur synes därför vara att man sörjer för att vidare-sändning av seriösa programkanaler av angivet slag kommer till stånd. Vidare-sändning av satellitprogram sker i vårt land över ett antal kabelnät som innehas av olika kabelbolag. Dyliga kabeloperatörers verksamhet regleras i första hand av lagen (1991:2027) om kabelsändningar till allmänheten. Där finns bl.a. regler om deras skyldigheter att utan kostnad för själva mottagningen tillhandahålla vissa svenska kanaler (6 §) och om begränsning av reklam o.d. (8–15 §§). Lagen vilar i övrigt på principen att innehållet i programmen inte skall styras.

Kabeloperatörerna bedriver sin verksamhet på kommersiell grund, och det lär ha visat sig vid olika undersökningar att allmänhetens intresse för seriösa utländska programkanaler av det slag som nämnts ovan har varit begränsat. Kanaler av det slaget har därför bara i enstaka fall ingått i operatörernas basutbud, och risk lär finnas för att de helt utesluts ur detta utbud eller att de tillhandahålls bara i kombination med kanaler, som saknar nämnvärt intresse från kulturell synpunkt, och då till betydande kostnad.

Enligt utredningens mening är det önskvärt att seriösa programkanaler av här åsyftat slag tillhandahålls vid kabelsändningarna antingen i basutbudet eller också i kombination med varandra i ett särskilt utbud till måttlig kostnad. Som nämnts vilar 1991 års lag om kabelsändningar på principen att innehållet i programmen inte skall styras. Emellertid binds Sverige numera av EES-avtalet och därmed även av EG:s direktiv nr 89/552, det s.k. TV-direktivet, som implementerats genom lagen (1992:1356) om satellitsändningar av televisionsprogram till allmänheten. Såväl direktivet som lagen kan ses som kraftfullt uttryck för principen att europeisk TV-produktion skall stödjas i programverksamheten och distributionen.

I lagen uttrycks principen främst genom stadgandet att mer än hälften av en programtjänsts årliga sändningstid skall upptas av program av europeiskt ursprung, om inte särskilda skäl föranleder något annat (13 §).

De svenska kabeloperatörerna är såsom sådana inte direkt bundna av 1992 års satellitlag, men efter EES-avtalets ikraftträdande bör det givetvis ankomma på dem att lojalt verka i den anda som präglar det nämnda TV-direktivet. Det skulle ligga väl i linje med direktivets värderingar att de ovan åsyftade seriösa programkanalerna tillhandahölls av operatörerna antingen i basutbudet eller i kombination med varandra till måttligt pris.

Skulle det visa sig att det av kommersiella skäl inte är möjligt för operatörerna att tillhandahålla de åsyftade programkanalerna till godtagbart pris, bör övervägas att staten åtminstone inledningsvis ekonomiskt stödjer verksamheten. De kulturella och utbildningsmässiga vinsterna av dylik verksamhet synes vara så stora att ett stöd vore försvarligt. I så fall måste dock observeras att eventuellt stöd inte utformas så att det kan anses störa den rättsordning som EES-avtalet etablerat. Också andra likartade programkanaler, som EES-stater upprättar och vilkas sändningar riktas till internationell publik och som på motsvarande sätt innehåller kulturella värden för vårt land, bör sålunda behandlas på samma sätt.

Särskilt yttrande av Berit Oscarsson

Utredningen föreslår att man genomför ett kulturturismprojekt med en satsning på Vallonbruken i Uppland, med anknytning till Ekomuseet Bergslagen, för att bl.a. få erfarenheter, baserade på svenska förhållanden, av frågan i vilken utsträckning satsningar på kultur och turism kan ge god avkastning för en ort eller en region.

Då många kommuner och regioner har stora svårigheter att ekonomiskt satsa på större kulturprojekt, eller inom sina områden har värdefulla kulturmiljöer som bevaras, har vi socialdemokrater i de senaste partimotionerna föreslagit en fond för dessa ändamål.

I partimotionen föreslås att kulturutredningen bör utreda möjligheterna att stifta en fond för särskilt värdefulla kulturmiljöer. En sådan fond har ett värde i sig genom att den skapar goda förutsättningar för fler att ta del av kultur. Med en liknande prioritering som den Riksantikvarieämbetet nu tillämpar, genom stöd åt utvecklingen av kulturminnen och kulturmiljöer som är attraktiva att besöka, skulle bidragen också främja utvecklingen av "kulturturismen". Fonden skulle göra det möjligt att starta större projekt för att ta tillvara sevärdheter och attraktioner i den egna bygden. I partimotionen framförs att det nationella kulturarvet inte får förskingras och nämns bl.a. bruksorterna och industriminna.

Statens offentliga utredningar 1994

Kronologisk förteckning

1. Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. Fi.
 2. Kommunerna, Landstingen och Europa + Bilagedel. C.
 3. Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. S.
 4. Vapenlagen och EG. Ju.
 5. Kriminalvård och psykiatri. Ju.
 6. Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. Fi.
 7. EU, EES och miljön. M.
 8. Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. UD.
 9. Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. Ku.
 10. Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. UD.
 11. Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. SB.
 12. Suveränitet och demokrati + bilagedel med expertutspatser. UD.
 13. JIK-metoden, m.m. Fi.
 14. Konsumentpolitik i en ny tid. C.
 15. På väg. K.
 16. Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark. Kartläggning och åtgärdsförslag. M.
 17. Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv. Del I och II. Ju.
 18. Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. C.
 19. Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. UD.
 20. Reformerat pensionssystem. S.
 21. Reformerat pensionssystem. Bilaga A. Kostnader och individeffekter. S.
 22. Reformerat pensionssystem. Bilaga B. Kvinnors ATP och avtalspensioner. S.
 23. Förvalta bostäder. Ju.
 24. Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. S.
 25. Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. S.
 26. Att förebygga alkoholproblem. S.
 27. Vård av alkoholmissbrukare. S.
 28. Kvinnor och alkohol. S.
 29. Barn – Föräldrar – Alkohol. S.
 30. Vallagen. Ju.
 31. Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. Fi.
 32. Mycket Under Samma Tak. C.
 33. Vandelns betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. Ku.
 34. Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. Ku.
 35. Vår andes stämma – och andras. Kulturpolitik och internationalisering. Ku.
-

Statens offentliga utredningar 1994

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Om kriget kommit... Förberedelser för mottagande av militärt bistånd 1949-1969 + Bilagedel. [11]

Justitiedepartementet

Vapenlagen och EG [4]
Kriminalvård och psykiatri. [5]
Års- och koncernredovisning enligt EG-direktiv.
Del I och II. Ju. [17]
Förvalta bostäder. [23]
Vallagen. [30]

Utrikesdepartementet

Historiskt vägval – Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen. [8]
Anslutning till EU – Förslag till övergripande lagstiftning. [10]
Suveränitet och demokrati
+ bilagedel med expertutspisatser. [12]
Rena roller i biståndet – styrning och arbetsfördelning i en effektiv biståndsförvaltning. [19]

Socialdepartementet

Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap. [3]
Reformerat pensionssystem. [20]
Reformerat pensionssystem. Bilaga A.
Kostnader och individeffekter. [21]
Reformerat pensionssystem. Bilaga B.
Kvinnors ATP och avtalspensioner. [22]
Svensk alkoholpolitik – en strategi för framtiden. [24]
Svensk alkoholpolitik – bakgrund och nuläge. [25]
Att förebygga alkoholproblem. [26]
Vård av alkoholmissbrukare. [27]
Kvinnor och alkohol. [28]
Barn – Föräldrar – Alkohol. [29]

Kommunikationsdepartementet

På väg. [15]

Finansdepartementet

Ändrad ansvarsfördelning för den statliga statistiken. [1]
Sverige och Europa. En samhällsekonomisk konsekvensanalys. [6]
JK-metoden, m.m. [13]
Vissa mervärdeskattefrågor III – Kultur m.m. [31]

Kulturdepartementet

Förnyelse och kontinuitet – om konst och kultur i framtiden. [9]
Vandels betydelse i medborgarskapsärenden, m.m. [33]
Tekniskt utrymme för ytterligare TV-sändningar. [34]
Vår andes stämma – och andras.
Kulturpolitik och internationalisering. [35]

Civildepartementet

Kommunerna, Landstingen och Europa.
+ Bilagedel. [2]
Konsumentpolitik i en ny tid. [14]
Kvalitet i kommunal verksamhet – nationell uppföljning och utvärdering. [18]
Mycket Under Samma Tak. [32]

Miljö- och naturresursdepartementet

EU, EES och miljön. [7]
Skoterkörning på jordbruks- och skogsmark.
Kartläggning och åtgärdsförslag. [16]

